

UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE

MGR LIC. MAŁGORZATA DAMASIEWICZ

**Podstawy chrystologiczne
duchowości misyjnej
w publikacjach teologicznych
w latach 1990-2015**

**Praca doktorska napisana na seminarium
z teologii duchowości**

Promotor

Ks. prof. dr hab. Stanisław Sojka

.....

Kraków 2023

ABSTRAKT

IMIĘ I NAZWISKO: MAŁGORZATA DAMASIEWICZ

TYTUŁ PRACY DOKTORSKIEJ: PODSTAWY CHRYSOLOGICZNE DUCHOWOŚCI
MISYJNEJ W PUBLIKACJACH TEOLOGICZNYCH W LATACH 1990-2015

POD KIERUNKIEM: KS. PROF. DR HAB. STANISŁAWA SOJKI

UCZELNIA: UNIWERSYTET PAPIESKI JANA PAWŁA II W KRAKOWIE

WYDZIAŁ: WYDZIAŁ TEOLOGICZNY

ROK NAPISANIA: 2023

LICZBA STRON: 293

BIBLIOGRAFIA: 465

SŁOWA KLUCZE: CHRYSYDUS, CHRYSOLOGIA, MISJOLOGIA, DUCHOWOŚĆ MISYJNA,
KOŚCIÓŁ, MISJE, MARYJA, ŚWIĘCI

STRESZCZENIE:

Dysertacja o powyższym tytule wskazuje na podstawy chrystologiczne duchowości misyjnej Kościoła w oparciu o polskojęzyczne publikacje teologiczne w latach 1990-2015.

Celem niniejszego opracowania jest próba odpowiedzi na pytanie: jaki rodzaj teologicznej argumentacji pojawia się w tekstach źródłowych, aby wyjaśnić konieczność związku wewnętrznego jaki powinien zachodzić między chrystologią a duchowością misyjną.

Przeprowadzone analizy tekstów źródłowych kierują się stałą odnośnią do Urzędu Nauczycielskiego Kościoła.

Koncepcję pracy tworzy pięć rozdziałów.

Treść pierwszego rozdziału ukazuje związek wewnętrzny między teologią duchowości a mieszczącą się w niej duchowością misyjną Kościoła.

Rozdział drugi rzuca światło na chrystologiczne podstawy tej duchowości w oparciu o Chrystusowy wzór głoszenia Dobrej Nowiny o zbawieniu.

Rozdział trzeci skupia uwagę na sakramentalnym wymiarze duchowości misyjnej.

Czwarty rozdział wskazuje na Chrystusa jako wprowadzającego w duchowość misyjną w jej wymiarze eucharystycznym, maryjnym i hagiograficznym.

Końcowy rozdział wyodrębnia możliwość kształtowania duchowości misyjnej w życiu kapłańskim, zakonnym oraz osób świeckich.

Zakończenie zawiera wnioski z przeprowadzonych analiz ukazując możliwości dalszych badań w tym temacie na przyszłość.

W pracy posłużono się metodą analityczno-syntetyczną i historyczną.

SPIS TREŚCI

ABSTRAKT.....	1
SPIS TREŚCI.....	2
WYKAZ SKRÓTÓW	5
WSTĘP.....	8
ROZDZIAŁ I	14
ZAŁOŻENIA DOKTRYNALNE DUCHOWOŚCI MISYJNEJ KOŚCIOŁA	14
1.1 „Chrystologia” i „misjologia” – zakres tematyczny i metodologiczny	14
1.1.1 <i>Chrystologia – treść znaczeniowa</i>	15
1.1.2 <i>Misjologia – treść znaczeniowa</i>	19
1.2 Możliwość i potrzeba spotkania chrystologii i misjologii.....	25
1.2.1 <i>Jezus historii i Jezus wiary</i>	25
1.2.2 <i>Misje postulatem wiary</i>	29
1.3 Ogólny zarys duchowości chrześcijańskiej	32
1.4 Poszukiwanie podstaw chrystologicznych jako przejaw postulatu chrystocentryzmu w teologii duchowości.....	43
PODSUMOWANIE	50
RODZIAŁ II.....	51
CHRYSOLOGICZNE PODSTAWY DUCHOWOŚCI MISYJNEJ	51
2.1. Normatywny charakter posłannictwa misyjnego Chrystusa	51
2.1.1 <i>Posłannictwo misyjne Chrystusa wypełnieniem woli Ojca</i>	51
2.1.2 <i>Misyjna natura Kościoła</i>	57
2.2. Wzorzecy charakter życia misyjnego Chrystusa	63
2.2.1 <i>Chrystus – Misjonarz</i>	63
2.2.2 <i>Uczeń Chrystusa jako Jego naśladowca</i>	69
2.3. Chrystusowy nakaz działalności misyjnej	75
2.3.1 <i>„Idźcie”</i>	75
2.3.2 <i>„Nauczajcie”</i>	80
PODSUMOWANIE	87

ROZDZIAŁ III.....	88
SAKRAMENTALNY WYMIAR DUCHOWOŚCI MISYJNEJ	88
3.1. Sakrament chrztu jako podstawa działalności misyjnej	88
3.1.1 chrzest w świetle Słowa Bożego.....	89
3.1.2 Nowe życie w Chrystusie.....	94
3.1.3 Włączenie do Kościoła.....	99
3.2. Sakrament bierzmowania jako moc działalności misyjnej.....	104
3.2.1 Ustanowienie sakramentu.....	104
3.2.2 Zjednoczenie z Chrystusem.....	107
3.2.3 Zadania świadka Jezusa	110
3.3 Sakrament pokuty i namaszczenia chorych a działalność misyjna	114
3.3.1 Grzech – oddaleniem od Boga.....	114
3.3.2 Spotkanie z Bożym miłosierdziem.....	118
3.3.3 Uzdrawiająca moc łaski Bożej.....	120
3.4 Sakrament kapłaństwa i Eucharystii jako źródło działalności misyjnej.....	125
3.4.1 Eucharystia darem miłości Boga.....	125
3.4.3 Eucharystia źródłem życia i misji.....	132
3.4.4 Nerozerwalny związek Eucharystii i Kapłaństwa	139
3.5 Sakrament małżeństwa jako szkoła działalności misyjnej	141
3.5.1 Rodzina miejscem przekazywania wiary	142
3.5.2 Miłość w rodzinie czerpana z Eucharystii.....	145
3.5.3 Modlitwa jako miejsce spotkania z Bogiem.....	146
PODSUMOWANIE	148
ROZDZIAŁ IV.....	150
JEZUS CHRYSZTUS JAKO WPROWADZAJĄCY W DUCHOWOŚĆ MISYJNĄ... 150	150
4.1 Duchowość eucharystyczna	150
4.1.1 Wprowadzenie.....	150
4.1.2 W duchu miłości.....	153
4.1.3 Kult Eucharystii	156
4.1.4 Misyjne posłannictwo wynikające z Eucharystii.....	158
4.2 Duchowość maryjna.....	161
4.2.1 Wprowadzenie.....	162
4.2.2 Maryja i Kościół	165

4.2.3 <i>Maryja wzorem w naśladowaniu Chrystusa</i>	170
4.2.4 <i>Maryja świątynią Ducha Świętego</i>	173
4.3 Duchowość świętych.....	176
4.3.1 <i>Powołanie do świętości</i>	176
4.3.2 <i>Dążenie do świętości</i>	180
PODSUMOWANIE	187
ROZDZIAŁ V	189
JEZUS CHRYSZTUS JAKO KSZTAŁTUJĄCY DUCHOWOŚĆ MISYJNĄ W POSZCZEGÓLNYCH STANACH ŻYCIA	189
5.1 Duchowość kapłańska.....	189
5.1.1 <i>Wprowadzenie</i>	190
5.1.2 <i>Kapłan na wzór Chrystusa</i>	194
5.1.3 <i>Maryja w życiu kapłana</i>	197
5.1.4 <i>Modlitwa i sakramenty</i>	200
5.1.5 <i>Służba wspólnocie w miłości pasterskiej</i>	207
5.2 Duchowość osób konsekrowanych.....	211
5.2.1 <i>Świadkowie Chrystusowej miłości</i>	211
5.2.2 <i>Świadkowie umiejętności tworzenia w Duchu Świętym</i>	217
5.2.3 <i>Świadkowie wspólnoty i życia dla Kościoła</i>	222
5.2.4 <i>Świadkowie ewangelicznych wartości</i>	226
5.3 Duchowość laikatu	231
5.3.1 <i>Semantyka pojęcia „laikat”</i>	231
5.3.2 <i>Troska o bliźniego</i>	236
5.3.3 <i>Praca i wychowanie religijne jako narzędzia ewangelizacji</i>	238
5.3.4 <i>Modlitwa i życie sakramentalne</i>	242
5.3.5 <i>Rola Papieskich Dzieł Misyjnych</i>	247
PODSUMOWANIE.....	249
ZAKOŃCZENIE.....	251
BIBLIOGRAFIA	255

WYKAZ SKRÓTÓW

AL - FRANCISZEK, Posynodalna Adhortacja apostolska *Amoris laetitia*. O miłości w rodzinie, Kraków 2016.

BF - *Breviarium fidei*. Wybór doktrynalnych wypowiedzi Kościoła, (red.) I. Bokwa.

CA - JAN PAWEŁ II, Encyklika *Centesimus annus*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2009, s. 617-702.

ChL – JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Christifideles laici*. O powołaniu i misji świeckich (30.12.1988), w: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 347-479.

CT – JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Catechesi tradendae*. O katechizacji w naszych czasach (16.10.1979), w: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Tom I, Kraków 2006, s. 7-87.

DA - SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o apostołstwie świeckich, *Apostolicam actuositatem*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 377-401.

DeV – JAN PAWEŁ II, Encyklika *Dominum et Vivificantem*. O Duchu Świętym w życiu Kościoła i świata, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2003, s. 215-351.

DFK - SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o formacji kapłańskiej, *Optatam totius*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 288-301.

DI - Kongregacja Nauki Wiary, Deklaracja o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła *Dominus Iesus* (6.08.2000), w: Kongregacja Nauki Wiary, *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995-2000*, Tarnów 2002, s. 92-93.

DK – SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o posłudze i życiu kapłanów *Presbyterorum ordinis*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 478-508.

DM – SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 433-471.

DPŻK - SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o posłudze i życiu prezbiterów, *Presbyterorum ordinis*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 478-508.

DWCH - SOBÓR WATYKAŃSKI II, Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim, *Gravissimum educationis*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, 314-324.

DZ - SOBÓR WATYKAŃSKI II, Dekret o przystosowanej do współczesności odnowie życia zakonnego *Perfectae caritatis*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 264-275.

EdE - JAN PAWEŁ II, Encyklika *Ecclesia de Eucharistia*. O Eucharystii w życiu Kościoła, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2003, s. 1199-1258.

EiE – JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Ecclesia in Europa*. O Jezusie Chrystusie, który żyje w Kościele jako źródło nadziei dla Europy, Kraków 2003.

EN – PAWEŁ VI, Adhortacja apostolska *Evangelii nuntiandi*. O ewangelizacji w świecie współczesnym, Wrocław 2001.

EV - JAN PAWEŁ II, Encyklika *Evangelium vitae*. O wartości i nienaruszalności życia ludzkiego, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2009, s. 841-985.

FC – JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Familiaris consortio*. O zadaniach rodziny chrześcijańskiej w świecie współczesnym, w: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 89-208.

KDK - SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym *Gaudium et spes*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 526-606.

KK - SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 104-166.

KKK – *Katechizm Kościoła Katolickiego*, Poznań 1994.

KKKK - *Kompendium Katechizmu Kościoła Katolickiego*, Kielce 2005.

KL – SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja o Liturgii świętej *Sacrosanctum Concilium*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 48-78.

KO – SOBÓR WATYKAŃSKI II, Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym *Dei verbum*, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, *Konstytucje, Dekrety, Deklaracje*, Poznań 2002, s. 350-365.

KPK – *Kodeks Prawa Kanonicznego*, Poznań 1983.

LE - JAN PAWEŁ II, Encyklika *Laborem exercens*, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2009, s. 141-213.

MnD – JAN PAWEŁ II, List apostolski *Mane nobiscum Domine*. Libreria Editrice Vaticana, Watykan 2004.

NMI - JAN PAWEŁ II, List apostolski *Novo millennio ineunte*, w: JAN PAWEŁ II, *Dziela zebrane, t. III, Listy*, PTASZNIK P. (red.), Kraków 2007, s. 531-561.

PDV - JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Pastores dabo vobis*. O formacji kapłanów we współczesnym świecie, w: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 517-684.

RD - JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Redemptionis donum*. O konsekracji zakonnej w świetle tajemnicy Odkupienia, w: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 211-248.

ReP - JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Reconciliatio et paenitentia*. O pojednaniu i pokucie w dzisiejszym posłannictwie Kościoła, w: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 251-343.

RH – JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptor hominis*. O Odkupieniu i godności rodzaju ludzkiego, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2003, s. 5-76.

RM – JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptoris Mater*. O błogosławionej Maryi Dziewicy w życiu pielgrzymującego Kościoła, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, t. I-II*, Kraków 1996, s. 3-53.

RMis – JAN PAWEŁ II, Encyklika *Redemptoris missio*. O stałej aktualności posłania misyjnego, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II, t. I-II*, Kraków 1996, s. 379-459.

SC – BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska *Sacramentum Caritatis*. O Eucharystii, źródle i szczycie życia i misji Kościoła, Kraków 2007.

SD – JAN PAWEŁ II, List apostolski *Salvifici doloris*. O chrześcijańskim sensie ludzkiego cierpienia, w: JAN PAWEŁ II, *Wybór Listów Ojca Świętego Jana Pawła II, t. I*, Kraków 1997, s. 39-79.

Ss – BENEDYKT XVI, Encyklika *Spe salvi*. O nadziei chrześcijańskiej, Kraków 2007.

VC – JAN PAWEŁ II, Adhortacja apostolska *Vita consecrata*, w: *Adhortacje Apostolskie Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 1996, s. 801-946.

VD – BENEDYKT XVI, Adhortacja apostolska *Verbum Domini*. O Słowie Bożym w życiu i misji Kościoła, Kraków 2010.

VS – JAN PAWEŁ II, Encyklika *Veritatis splendor*. O niektórych podstawowych problemach nauczania moralnego Kościoła, w: *Encykliki Ojca Świętego Jana Pawła II*, Kraków 2003, s. 703-838.

WSTĘP

Wielu współczesnych ludzi zastanawia się czy misje są jeszcze dzisiaj potrzebne? Odpowiedź na pytanie o fundament, sens i cel misji pojawia się stale i wyraźnie m.in. w nauczaniu Soboru Watykańskiego II, jak i w Magisterium Kościoła. Kościół nieustannie pochyła się nad tajemnicą słów wypowiedzianych przez Chrystusa po Jego Zmartwychwstaniu: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego” (Mt 28, 19). To wołanie, zwane *nakazem misyjnym*, nadal rozbrzmiewa w sercu Kościoła, a Chrystus nieustannie wzywa i posyła swych świadków, aby zanieśli ludziom orędzie zbawienia.

Nowy impuls misyjnemu dziełu Kościoła nadał Jan Paweł II. Inauguracja Jego pontyfikatu zbiegła się z Niedzielą Misyjną w dniu 22 października 1978 r., wyznaczając niejako program pontyfikatu. Jan Paweł II wypowiedział wówczas słowa, które są aktualne także dzisiaj. Były to słowa zachęty i wezwania, by przezwyciężyć lęk i z odwagą otworzyć drzwi Chrystusowi. Misyjne troski Papieża znajdowały później wyraz w jego encyklikach i licznych przemówieniach oraz w działaniu.

Pierwsze zdanie misyjnej encykliki Jana Pawła II *Redemptoris missio* może u wielu budzić zadziwienie stwierdzeniem, że „Misja Chrystusa Odkupiciela, powierzona Kościołowi, nie została jeszcze bynajmniej wypełniona do końca”. Spoglądając na całą ludzkość u schyłku drugiego tysiąclecia od przyjścia Chrystusa Jezusa, Papież wyraża przekonanie, że „misja Kościoła dopiero się rozpoczyna i że w jej służbie musimy zaangażować wszystkie nasze i siły”,¹ bowiem nie ma takiej epoki dziejów i takiego miejsca na ziemi, w których nie należałoby głosić orędzia o zbawieniu w Jezusie Chrystusie.

Misyjna encyklika Papieża powstała 25 lat od zakończenia Soboru Watykańskiego II i od ogłoszenia Dekretu o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*. W obliczu kryzysu wiary i misji Jan Paweł II, kontynuując dzieło Soboru Watykańskiego II wyrażone w Dekrecie o działalności misyjnej Kościoła, wzywa Kościół do odnowy zaangażowania misyjnego, bowiem „Jest ono nastawione przede wszystkim na cel wewnętrzny: odnowę wiary i życia chrześcijańskiego. Misje bowiem odnawiają Kościół, wzmacniają wiarę i tożsamość chrześcijańską, dają życiu chrześcijańskiemu nowy entuzjizm i nowe

¹ RMs 1.

uzasadnienie. Wiara umacnia się, gdy jest przekazywana!”² Mimo, iż na Soborze Watykańskim II, nazywanym także pierwszym soborem misyjnym, zrodziło się nowe teologiczne rozumienie Kościoła i jego działalności misyjnej, to jednak - niestety - wciąż funkcjonuje przekonanie, że misje to obowiązek jedynie misjonarzy. Wymiar misyjny jest zatem elementem fundamentalnym duchowości chrześcijańskiej, co przypomniał Jan Paweł II pisząc: „Dziś od wszystkich chrześcijan, od wszystkich Kościołów partykularnych i od Kościoła powszechnego wymaga się tej samej odwagi, jaka pobudzała misjonarzy przeszłości, tej samej gotowości do słuchania głosu Ducha Świętego”.³ Ta powinność misyjnego zaangażowania bierze swój początek z wyraźnego nakazu Chrystusa: „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu. Kto uwierzy i przyjmie chrzest, będzie zbawiony” (Mk 16,15). Niniejsza rozprawa ukazuje Jezusa Chrystusa jako jedynego Zbawiciela, Pośrednika między Bogiem a człowiekiem, który obawia wolę Ojca (por. J 14,6; Dz 4,12), pierwszego Misjonarza.

W kontekście stałej aktualności misyjnego posłania, z którego nikt nie może być zwolniony, pojawia się niniejsza rozprawa zatytułowana: „Podstawy chrystologiczne duchowości misyjnej w publikacjach teologicznych w latach 1990-2015”. Jako, że działalność misyjna wymaga specyficznej duchowości - duchowości misyjnej, która czerpie z posłania Jezusa Chrystusa, dysertacja o powyższym tytule wskazuje na podstawy chrystologiczne duchowości misyjnej Kościoła w oparciu o polskojęzyczne publikacje teologiczne w latach 1990-2015 w kontekście teologii duchowości. Celem niniejszego opracowania jest próba odpowiedzi na pytanie: jaki rodzaj teologicznej argumentacji pojawia się w tekstach źródłowych, aby wyjaśnić konieczność związku wewnętrznego jaki powinien zachodzić między chrystologią a duchowością misyjną.

Przedmiotem pracy jest misyjna działalność Kościoła w odniesieniu do duchowości z podkreśleniem podstaw chrystologicznych. Zasadność podjęcia w niniejszej rozprawie tego zagadnienia wynika z wielu racji. Są to przede wszystkim przesłanki, które usprawiedliwiają różnorakie próby badań nad doktryną zapoczątkowaną na Soborze Watykańskim II oraz nauczaniu Magisterium Kościoła i publikacjach posoborowych, które

² RMs 2.

³ RMs 30.

znajdują tu wyraźną implikację. Przeprowadzone analizy tekstów źródłowych kierują się stałą odnośnią do Urzędu Nauczycielskiego Kościoła.

Podobną tematyką zajmowało się już wielu teologów, na co wskazuje analizowana w pracy literatura. Jednakże wskazany materiał ukazuje, że prezentowana refleksja teologiczna odnosi się do misji, duchowości czy chrystologii. Natomiast brakuje opracowań, które wskazywałyby bezpośrednio na to, że duchowość misyjna ma swoje źródło w chrystologicznych podstawach. Mówiąc o duchowości należy mieć na uwadze przede wszystkim całokształt sposobów, które czynią możliwe istnienie Ducha Świętego w człowieku i pozwalają żyć w Duchu Świętym i według Niego. W gruncie rzeczy chodzi tu o świętość, która różni się zasadniczo co do intensywności i formy. Należy zwrócić uwagę na specyficzny charakter duchowości, jaką jest duchowość misyjna.

Termin ten pomaga zdefiniować Jan Paweł II, który w swej encyklice wskazuje na jej cechy, podkreślając, że duchowość misyjna „wyraża się przede wszystkim w życiu pełnym uległości Duchowi Świętemu”. Ta zaś „uległość Duchowi Świętemu domaga się następnie przyjęcia męstwa i umiejętności rozróżnienia, które są istotnymi rysami tej duchowości”.⁴ Misjonarz musi być odważny w głoszeniu (zob. Dz 2, 41), wierny wewnętrznym natchnieniom i powinien kierować się sercem. Posłuszeństwo Duchowi Świętemu wskazuje na istotny rys duchowości misyjnej, bo to prowadzi do wewnętrznego zjednoczenia z Chrystusem, bo jak pisze Jan Paweł II „Nie można zrozumieć misji i żyć nimi bez odniesienia do Chrystusa jako Tego, który został posłany, by ewangelizować”.⁵ Zatem ma to być postawa utożsamiania się z Jezusem i Jego nauką, by stawać się „wszystkim dla wszystkich” (por. 1 Kor 9, 22-23). Misjonarz musi kroczyć po śladach Chrystusa, drogą paschalną przez krzyż do zmartwychwstania, gdyż „duchowość misyjną cechuje również miłość apostołska Chrystusa”.⁶

Ojcowie soborowi i wielu papieży w czasie swoich pontyfikatów podkreślało stałą aktualność misyjnego posłannictwa Kościoła, a ich przykład życia był przeniknięty duchem misji, co przejawiało się także w nauczaniu. Wielość wypowiedzi zarówno soborowych jak i papieskich pozwala także pokreślić różne aspekty wiążącej potrzeby ewangelizacji

⁴ RMs 87.

⁵ RMs 88.

⁶ RMs 89.

świata. Papież Benedykt XVI w adhortacji apostolskiej *Verbum Domini* zauważa, że „u progu trzeciego tysiąclecia nie tylko istnieją liczne ludy, które jeszcze nie poznały Dobrej Nowiny, ale wielu chrześcijan potrzebuje, aby na nowo głoszone im z przekonaniem słowo Boże, by mogli konkretnie doświadczyć mocy Ewangelii. Tylu jest braci ochrzczonych, ale nie wystarczająco ewangelizowanych. Często kraje niegdyś bogate w wiarę i powołania tracą swoją tożsamość pod wpływem kultury zeświecczonej. O potrzebie nowej ewangelizacji, (...) o skuteczności słowa Bożego należy mówić na nowo bez lęku, przekonaniem”⁷. Misja ewangelizacyjna, którą zlecił Chrystus jest świadectwem wiary i chrześcijańskiej miłości. Niniejsze studium wskazuje także na wyzwania, jakie stoją przed uczniami Chrystusa w dziele misji ewangelizacyjnej Kościoła. Należy mieć na uwadze wspomniany już fakt, który wynika z natury Kościoła, że każdy chrześcijanin jest zobowiązany do pełnienia tej misji z wielkim zaangażowaniem. Temu ma pomóc formacja misyjna, która dokonuje się zwłaszcza poprzez sakramenty święte.

Źródłem dla zaprojektowanych analiz będą Encykliki, Adhortacje i Listy apostolskie, Orędzia, a także katechezy i homilie oraz inne wypowiedzi papieży dotyczące omawianych zagadnień. Będą nimi także wybrane publikacje teologiczne, które ukazywały się w ciągu 25 lat od czasu ukazania się misyjnej encykliki Jana Pawła II *Redemptoris missio* (1990). Interpretacja tych źródeł będzie dokonywana w świetle doktryny zawartej m.in. w dokumentach Soboru Watykańskiego II, w świetle nauczania papieży, w Katechizmie Kościoła Katolickiego oraz w wypowiedziach Kongregacji Nauki Wiary.

W pracy posłużono się metodą analityczno-syntetyczną oraz historyczną. Koncepcję pracy tworzy pięć rozdziałów.

Treść pierwszego rozdziału ukazuje związek wewnętrzny między teologią duchowości a mieszczącą się w niej duchowością misyjną Kościoła. Rozdział ten zmierza do wykazania, że misje to zadanie, jakie spoczywa na wszystkich chrześcijanach. Kościół otrzymał to polecenie od Jezusa zmartwychwstałego. Kościół jest określany jako „misyjny ze swej natury”. Trzeba więc, aby każdy chrześcijanin zrozumiał to zadanie, przyjął go osobiście i nim żył na co dzień. Duchowość misyjna oznacza takie życie wiarą, aby nakaz misyjny realizować w swoim życiu i odważnie głosić Chrystusa. Dotyczy to każdego: nie tylko

⁷ VD 96.

samego misjonarza, którzy niejako z urzędu podejmuje się wykonywania zadań oficjalnie zleconych mu przez Kościół, ale wszystkich tych, którzy przyjęli chrzest - winna przenikać ich troska o rozwój Kościoła przez głoszenie Ewangelii. Trudna praca misyjna wymaga specyficznej duchowości.

Rozdział drugi rzuca światło na chrystologiczne podstawy tej duchowości w oparciu o Chrystusowy wzór głoszenia Dobrej Nowiny o zbawieniu. Teologowie, którzy rozpatrują zadania misyjne, rozumiane szeroko, poszczególnych członków Mistycznego Ciała Jezusa Chrystusa, taki punkt widzenia przyjmują za wyjściowy, zgodnie z nauką ostatniego Soboru. Najpełniejsze ujęcie rysu duchowości misyjnej znalazło swoje miejsce w encyklice Jana Pawła II *Redemptoris missio*.

Rozdział trzeci skupia uwagę na sakramentalnym wymiarze duchowości misyjnej. Jako sakrament Kościół pełni funkcję znaku i narzędzia zbawienia przez głoszenie Ewangelii, w której zawarta jest również konieczność wyrażania jej czynami. Nie tylko doktryna Soboru o Kościele jako sakramencie, lecz jego nauka o poszczególnych znakach sakramentalnych ma znaczenie dla życia chrześcijańskiego. Sobór pozwolił je lepiej zrozumieć na tle całej ekonomii Bożej, odkrył ich bogatą treść, szczególnie jako źródeł życia prawdziwie chrześcijańskiego.

Działalność misyjna uobecnia Chrystusa, sprawcę zbawienia, przez słowo Ewangelii i sprawowanie sakramentów, których szczególną uwagę zwrócono na Eucharystię, która będąc sakramentem miłości Boga do człowieka i człowieka do Boga jest jednocześnie sakramentem miłości między ludźmi. Jan Paweł II jako jeden z największych czcicieli Eucharystii poświęca jej wiele uwagi. Świadczy o tym m.in. encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, List apostolski *Mane nobiscum Domine* oraz wiele innych wypowiedzi zawartych w licznych jego dokumentach i papieskich wystąpieniach.

Czwarty rozdział wskazuje na Chrystusa jako wprowadzającego w duchowość misyjną w jej wymiarze eucharystycznym, maryjnym i hagiograficznym. Być świętym, to nic innego jak być misyjnym, bowiem misja to imię Kościoła, a bycie chrześcijaninem jest życiem w służbie dla wszystkich.

Końcowy rozdział wyodrębnia możliwość kształtowania duchowości misyjnej w życiu kapłańskim, zakonnym oraz osób świeckich. Zaakcentowany zostanie punkt poświęcony wiernym świeckim, bowiem duchowość świeckich określona jest przez ich miejsce

w Kościele i świecie, przez sytuację rodzinną, społeczną i zawodową. W szczególności małżeństwo i życie rodzinne, a także specyficzny stosunek do tzw. rzeczywistości ziemskich wyciska niejako na duchowości świeckich szczególne znamię.

Zakończenie zawiera wnioski z przeprowadzonych analiz ukazując możliwości dalszych badań w tym temacie na przyszłość. Jeżeli cały Kościół jest misyjny, to również każdy człowiek należący do Kościoła powinien się starać o ukształtowanie w sobie ducha misyjnego. Przede wszystkim bowiem chodzi o to, aby wierni troszcząc się o własne zbawienie, pamiętali także o innych, aby byli otwarci na potrzeby duchowe innych ludzi. Tak jak obowiązkiem chrześcijanina jest dzielić się z innymi dobrami materialnymi, tak samo należy się dzielić tym, co dla wierzących najważniejsze i najcenniejsze, tj. wiarą w Chrystusa, radością bycia Kościołem, nadzieją wiecznego szczęścia i zbawienia.

ROZDZIAŁ I

ZAŁOŻENIA DOKTRYNALNE DUCHOWOŚCI MISYJNEJ KOŚCIOŁA

Pierwszy rozdział, będąc częścią wprowadzającą, a zarazem niezwykle istotną w swych fundamentalnych treściach dla dalszych rozważań, ukazuje wewnętrzny związek między teologią duchowości a mieszczącą się w niej duchowością misyjną Kościoła, której podstawy stanowi chrystologia. Źródłem tej duchowości jest dojrzała wiara w Boga oraz powiązanie ludzkiego losu z wymogami dnia codziennego. Zaś sposób, w jaki wiara przenika umysł wierzącego, wiąże się z kolei z głęboką świadomością chrześcijan, determinowaną przez głoszoną im Ewangelię, według której mają kształtować swoje życie i dawać świadectwo, dzięki któremu nieznający Chrystusa mogą Go poznać, a Ci, którzy zatracili pierwotną gorliwość będą mogli na nowo odkryć moc Bożego Słowa w całej pierwotnej sile Ewangelii głoszonej przez Jezusa Chrystusa i przekazanej do kontynuacji przez Kościół.

1.1 „Chrystologia” i „misjologia” – zakres tematyczny i metodologiczny

Chrystologia jest w centrum chrześcijaństwa i pozostaje punktem wyjścia w chrześcijańskim rozumieniu prawdy. Według Ewangelii św. Jana, Chrystus mówi o sobie, że to On jest Prawdą (J 14, 6). Należy zauważyć, iż Piłatowy sceptycyzm w odniesieniu do treściowego znaczenia prawdy stoi w sprzeczności z chrześcijańskim przekonaniem o możliwości dotarcia do prawdy. Teologia chrześcijańska musi poszukiwać głębszego zrozumienia natury owej prawdy i nie może poprzestawać na samym twierdzeniu, że Chrystus jest Prawdą. Ważne jest by znaleźć odpowiedź na pytanie: na czym polega nowość tej prawdy w odróżnieniu od prawdy filozofów - w myśli greckiej, czy od prawdy proroków – w teologii judaistycznej; jaka jest jej natura i na jakiej drodze można mieć do niej dostęp? Od wieków wiadomo, iż olbrzymi wysiłek duchowy i intelektualny, podjęty przez apologetów i Ojców Kościoła, zaowocował ostatecznie chrystianizacją hellenizmu. Wysiłek ten doprowadził do pojednania greckiej koncepcji prawdy z chrześcijańskim postulatem, utożsamiającym prawdę z osobą Chrystusa.⁸

⁸ Por. R. MAŁECKI, *Kościół jako wspólnota. Dogmatyczno-ekumeniczne studium eklezjologii Johna Zizioulasa*, Lublin 2000, s. 28.

1.1.1 Chrystologia – treść znaczeniowa

Chrystologia jest pojęciem, które swymi etymologicznymi korzeniami sięga dwóch greckich słów: *Christos* (namaszczony, Mesjasz, Chrystus) i *logos* (słowo, nauka). Będąc zatem „nauką o Chrystusie”, jest interpretowana w teologii chrześcijańskiej jako uschematyzowana refleksja dotycząca osoby i dzieła Jezusa Chrystusa.⁹ W taki sposób chrystologia stanowi serce i rdzeń chrześcijańskiej teologii. O istocie i sensie chrześcijaństwa, a także wiary i teologii chrześcijańskiej stanowi tajemnica Jezusa Chrystusa. Nie ma chrześcijaństwa i chrześcijańskiego przepowiadania, czyli także dzieła ewangelizacji bez Osoby i dzieła Chrystusa. Prawidłowo rozumiana teologia chrześcijańska mówi o pierwszeństwie chrystologii w całokształcie swej struktury, gdyż w głównej mierze właśnie dyscyplina zajmuje się teologiczną analizą całościowych głębin, barw i odcieni historiozbowczego znaczenia imienia „Jezus Chrystus”. Jeżeli zatem chrystologia jest sercem teologii, to należy podkreślić, że tajemnica Wcielenia jest w centrum samej chrystologii.¹⁰

Fundamentalną kwestią chrystologii jest jedność bóstwa i człowieczeństwa Jezusa w odwiecznym Słowie Boga. To bowiem chrystologia stawia pytania o Boską i ludzką naturę Chrystusa oraz o ich zjednoczenie. Odpowiedzi możemy szukać w Nowym Testamencie, gdzie wyraźnie widać, że zasadą zjednoczenia natur w Jezusie Chrystusie jest osoba przedwiecznego Syna (Słowa) Ojca, która przyjmuje w jedności stworzone i wolne człowieczeństwo Jezusa. Zatem epifania Boga w proegzystencji Jezusa, zakłada istnienie relacji w samym Bogu, to znaczy wewnętrzne wypowiedanie się Boga w swym Słowie.¹¹

Geneza chrystologii musi przede wszystkim nawiązywać do wielkanocnego doświadczenia uczniów, zgodnie z którym Jezus z Nazaretu jest zapowiedzianym Mesjaszem. Nowotestamentalne świadectwo o Chrystusie stanowi fundament każdej chrystologicznej refleksji i nie ogranicza się tylko do określenia Jezusa w Jego rzeczywistości osobowej, lecz dotyka także przyszłości, objawiając jej sens w relacji do Boga, do ludzi i świata. Chrystologiczne soborowe wyznanie wiary pierwszych wieków (Nicea, Efez, Chalcedon, 1-3 Konstantynopol) nie pominęło fundamentalnych świadectw biblijnych, a ich

⁹ Por. CZ. S. BARTNIK, *Dogmatyka katolicka*. Tom 1, Lublin 2009, s. 665; G. STRZELCZYK, *Traktat o Jezusie Chrystusie*, w: E. ADAMIAK, A. CZAJA, J. MAJEWSKI (red.), *Dogmatyka. Tom 1*, Warszawa 2005, s. 412.

¹⁰ Por. J. SZYMIK, *Teologia na początek wieku*, Katowice – Ząbki 2001, s. 110.

¹¹ Por. G. L. MÜLLER, *Podręcznik teologii dogmatycznej. Traktat V: Chrystologia – nauka o Jezusie Chrystusie*, Kraków 1998, s. 273.

podstawowe dogmatyczne rozstrzygnięcia mają stawać się bodźcem do coraz głębszego poznania tajemnicy Boga w Jezusie Chrystusie.¹²

Osoba Jezusa Chrystusa jest od chwili próby redagowania Symboli wiary w centrum dogmatycznej troski Kościoła. Opracowanie języka dogmatycznego Trójcy zawierało wymiar chrystologiczny. To bowiem o Jezusie z Nazaretu, który urodził się, dorastał, poniósł śmierć i zmartwychwstał wiara mówi, że jest Synem Bożym, wiecznym podobnie jak Ojciec. Jeżeli Jezus jest w nierozdzielny sposób zarazem prawdziwym Bogiem i prawdziwym człowiekiem, jak przed wiekami mówił Ireneusz, to pojawia się kwestia jedności Jego bytu oraz sposobu, w jaki należy rozumieć wcielenie. W V wieku te problemy zajmowały miejsce debat trynitarnych stając się przyczyną nowych nieporozumień i nowych soborów. Zagadnienia te stanowiły główną część problematyki dogmatu chrześcijańskiego aż do VII wieku. Chrystologia dotyczy tożsamości Chrystusa oraz ontologicznej struktury Jego bytu oraz wskazuje jak rozumieć w Nim odniesienie bóstwa i człowieczeństwa, zaś soteriologia zajmuje się sposobem, w jaki Chrystus nas zbawia, to znaczy jednocześnie wyzwala ludzi z grzechu i daje im udział w życiu Bożym.¹³

W Liście do Hebrajczyków można przeczytać, że Syn, ażeby się upodobnić do ludzi, tak samo jak oni otrzymał udział we krwi i w ciele (por. Hbr 2, 14). Kulminacyjny punkt ewolucji chrystologii rozwijanej w perspektywie wcielenia stanowi Prolog Ewangelii Jana: „Na początku było Słowo, a Słowo było u Boga, i Bogiem było Słowo” (J 1,1). Podczas historycznej realizacji zbawczej woli Bożej, *logos* stał się *sarks*. Żyje On (Słowo, Mądrość Boża) jako człowiek pośród ludzi, nie zaprzestawszy być Bogiem (zob. Prz 8,31; Mdr 9,10; Ba 3,38). Biblijne streszczenie wiary w Chrystusa znajdujemy w Ewangelii św. Jana: „A Słowo stało się ciałem i zamieszkało wśród nas. I oglądaliśmy Jego chwałę, chwałę, jaką Jednorodzony otrzymuje od Ojca, pełen łaski i prawdy (...). Podczas gdy Prawo zostało nadane przez Mojżesza, łaska i prawda przysły przez Jezusa Chrystusa. Boga nikt nigdy nie widział, Ten Jednorodzony Bóg, który jest w łonie Ojca, (o Nim) pouczył (J 1,14-18). Zatem odrzucanie przyjścia Syna Bożego w ciele stanowi znak mówiący o obecności ducha przeciwnego chrześcijaństwu, daleko od Boga (zob. 1 J 4,2 n.; 2 J 7).¹⁴

¹² Por. G. L. MÜLLER, *Podręcznik teologii dogmatycznej...*, dz. cyt., s. 41.

¹³ Por. B. SESBOÛÉ, *Chrystologia i soteriologia. Efez i Chalcedon (IV-V wiek)*, w: B. SESBOÛÉ, J. WOLIŃSKI (red.), *Historia dogmatów. Tom I: Bóg zbawienia. Tradycja, reguła i Symbole wiary. Ekonomia zbawienia. Rozwój dogmatów trynitarnych i chrystologicznych*, Kraków 1999, s. 301.

¹⁴ Por. G. L. MÜLLER, *Podręcznik teologii dogmatycznej...*, dz. cyt. s. 281.

W okresie od Nowego Testamentu do Soboru w Chalcedonie tajemnica chrystologiczna doświadczyła zmian i aby w pewien sposób to zobrazować należy zwrócić uwagę, że w czasie gdy Nowy Testament był skupiony na chrystologii jako wydarzeniu, tak Chalcedon ukazuje ją jako prawdę wiary. Chrystologia występująca w Nowym Testamencie wyróżniała etapy w historycznym *prosperito* wydarzenia Chrystusa: od Jego preegzystencji poprzez kenozę do uwielbienia; zaś sobór chalcedoński konstatował jedność dwóch natur, boskiej i ludzkiej, w osobie Jezusa Chrystusa. W nowotestamentalnych pismach *sarx* i *pneuma* odnosiły się do życia unizonego Jezusa i do Jego chwały zmartwychwstania (por. Rz 1, 3-4), a mając na uwadze ontologię wskazywały na naturę – boską i ludzką Chrystusa. Te same pojęcia, przesuwając uwagę później na ontologię, odnosiły się do natur, boskiej i ludzkiej Jezusa Chrystusa, rozumianych niejednokrotnie - na przekór zamysłowi dogmatu - jako zestawione jedna obok drugiej. Należy zwrócić uwagę, że głównym zagadnieniem chrystologicznym Pisma Świętego jest jedność Jezusa Chrystusa ziemskiego i uwielbionego.¹⁵

Chrystologia, która podkreśla funkcje Jezusa chce przybliżyć wierzącemu Jezusa Chrystusa jako współbrata, a jednocześnie ożywić i zachęcić go do naśladowania w swoim życiu Jezusa. W Ewangeliach można zobaczyć, że „odległy” Chrystus staje się „bliskim” Jezusem - towarzyszem drogi.

W samym centrum katechezy znajduje się Osoba: Jezus Chrystus z Nazaretu, a celem Jego nauczania jest doprowadzenie człowieka do komunii z Nim. W Katechizmie Kościoła Katolickiego można przeczytać, że tylko Jezus może ukierunkować człowieka do miłości Ojca w Duchu Świętym, a tym samym zaprasza On do uczestniczenia w życiu Trójcy Świętej. Cała bowiem chrystologia Katechizmu skupia się na budowaniu wspólnoty z misterium Chrystusa. Zwiastowanie, poczęcie, narodziny, życie ukryte, publiczna działalność, męka, śmierć i zmartwychwstanie są ukazane w właśnie w odniesieniu do „misteriów życia Chrystusa”, bowiem „Wszystko, co Chrystus przeżył, czynił po to, abyśmy mogli przeżywać to w Nim i aby On przeżywał to w nas. «Przez Wcielenie swoje Syn Boży zjednoczył się jakoś z każdym człowiekiem». Jesteśmy powołani do tego, by stawać się coraz bardziej jedno z Nim. Jako członkom swego Ciała daje On nam udział w tym, co przeżył w ludzkim ciele dla nas i jako nasz wzór”.¹⁶ A na innym miejscu ewangelista Łukasz pisze: „Sakramenty będące «mocami, które wychodzą z zawsze żywego i ożywiającego Ciała

¹⁵ Por. J. DUPUIS, *Wprowadzenie do chrystologii*, Kraków 1999, s. 135.

¹⁶ KKK 521.

Chrystusa (por. Łk 5, 17; 6, 19; 8, 46), oraz działaniami Ducha Świętego urzeczywistnianymi w Jego Ciele, którym jest Kościół, są «Arcydzielami Bożymi» w nowym i wiecznym Przymierzu». ¹⁷ A zatem: „Misteria życia Chrystusa są podstawą tego, czego Chrystus udziela teraz przez szafarzy swojego Kościoła w sakramentach, ponieważ «to, co było widzialne w naszym Zbawicielu, przeszło do Jego misteriów». ¹⁸ Sakramenty, będąc przedłużeniem misterium życia Chrystusa umożliwiają wiernym trwanie we wspólnocie, jaką jest Kościół. ¹⁹

Całą teologię chrześcijaństwa przenika pytanie z Ewangelii: „Kim właściwie On jest” – On czyli Jezus z Nazaretu (Mk 4,41)? Odpowiedzi nie odnajduje się łatwo, gdyż Jezus przewyższa wymiar znanego doświadczenia człowieczeństwa. Zauważalne jest to w całym Jego ziemskim życiu oraz działaniu, ale najbardziej staje się widoczne w wydarzeniu Wielkiej Nocy. Można zatem powiedzieć, że właściwym i stałym punktem wyjścia ze względu na znaczenie zmartwychwstania Jezusa źródłem kształtowania chrześcijańskiej teologii są rozważania o Jezusie Chrystusie, czyli mówiąc wprost chrystologia. Chrześcijańska wiara tylko wtedy może być chrześcijańska, jeśli zawsze pozostaje w wiernej i właściwej relacji z wydarzeniem Chrystusa. Według rozumienia chrześcijańskiego aby pozostawać możliwie dokładnie przy „przedmiocie”, te wcześniej wykształcone pewne formuły, krótko i precyzyjnie utrwalające kerygmatycznie istotne treści wiary; mają być przekazywane możliwie nie zmienione z pokolenia na pokolenie. Wyraznym tego przykładem są słowa św. Pawła: „Przekazałem wam na początku to, co przejąłem: że Chrystus umarł - zgodnie z Pismem - za nasze grzechy, że został pogrzebany, że zmartwychwstał trzeciego dnia, zgodnie z Pismem; i że ukazał się Kefasowi, a potem Dwunastu” (1 Kor 15,3-5). ²⁰

Zadając pytanie kim jest Syn Człowieczy, człowiek natrafia na ogromną przestrzeń historycznej pamięci. Poszukiwania przyczyn odpowiedzi na pytanie „za kogo?” rozbrzmiewają przez wiarę rodziców, duszpasterzy, nauczycieli, świadectwa tych, którzy namacalnie wręcz „doświadczyli” Jezusa, wartościowe lektury po osobiste spotkania z Biblią. Chrystologia, jako nauka o Jezusie jest nieodzownym elementem kultury europejskiej. W niej to, widzimy dziejowe obrazy Boga i człowieka, dobra i zła. Rozwój chrystologii - zwłaszcza w pierwszych wiekach chrześcijaństwa – jest pełen napięć. Można

¹⁷ KKK 1116.

¹⁸ KKK 115.

¹⁹ Por. J. KRÓLIKOWSKI, *Mały przewodnik po Katechizmie Kościoła Katolickiego*, Poznań 1996, s. 14.

²⁰ Por. W. BEINERT, *Podręcznik teologii dogmatycznej. Traktat I – Teologiczna teoria poznania*, Kraków 1998, s. 272.

dostrzec, że chrześcijaństwo „ścierało się” z judaizmem i hellenizmem, by w pewien sposób móc określić swą tożsamość. Chrystologia, zwłaszcza scholastyczna, była w głównej mierze kierowana przez ontologię, czyli naukę o „bycie jako bycie”.²¹

Warto zauważyć, iż od IV wieku mówi się często, że Bóg nie stał się tylko ciałem ale człowiekiem; w ten sposób podkreśla się fakt, że Logos przyjął całą ludzką egzystencję. O niezwykłości przyjścia Jezusa na świat nie decyduje Jego narodzenie się z Dziewicy, lecz inicjatywa (transcendentalny akt) Jahwe; Jego stwórcza moc i Jego Duch sprawiają, że powstaje człowiek Jezus, zaś „dziewicze narodzenie” nie stanowi przyczyny, ale znak i skutek działania Boga. To On jest sprawcą i przyczyną wcielenia.²²

Chrystus przychodząc na świat pełni wolę Ojca: „Oto idę ... abym wypełnił wolę twoją Boże” (Hbr 10, 7). Podobnie przedstawia to Ewangelia wg św. Jana, która ukazuje wolę Ojca jako Jezusowy pokarm (zob. J 4, 34). To całkowite ukierunkowanie na Ojca przejawia się w dosłownym oddaniu się ludziom. Jezus przychodzi do ludzi jako ktoś, kto służy (zob. Łk 22, 27). Jego służbą jest misja pośród ludzi, będąca realizacją boskiego dzieła.

1.1.2 Misjologia – treść znaczeniowa

Sobór Watykański II w Konstytucji Dogmatycznej *Dei Verbum* przypomina, że Pismo Święte i jego studium jest jakby duszą teologii. Zatem dla wszystkich dyscyplin teologicznych, a także dla misjologii (zwłaszcza dla teologii misji i działalności misyjnej) jest ono pierwszym i podstawowym źródłem. Można nawet mówić o Piśmie Świętym jako o „Księdze misyjnej”. Na polskim gruncie wydawniczym - zwłaszcza po ogłoszeniu Dekretu misyjnego *Ad gentes divinitus*- wiele jest i wciąż przybywa nowych publikacji o tematyce misyjnej. Termin misja pochodzi od łacińskiego rzeczownika *missio*, a ten od czasownika *mitto*, -erę, *missi*, *missus* - posyłam; stąd też pochodzi wyraz *missionarius* - misjonarz.²³

Nadal aktualne jest wezwanie Soboru Watykańskiego II, który zwraca uwagę na misyjne zadanie Kościoła z punktu widzenia potrzeb ewangelizacji. Chrześcijanie radują się, że poprzez ewangelizację przynoszą innym światło Chrystusa. Głosząc Jezusa z Nazaretu, Kościół otwiera przed każdym człowiekiem perspektywę przemiany. Stale aktualne jest

²¹ Por. J. TISCHNER, *Myślenie w żywiole piękna (wybór i opracowanie W. Bonowicz)*, Kraków 2004, s. 120.

²² Por. G. L. MÜLLER, *Podręcznik teologii dogmatycznej...*, dz. cyt., s. 282.

²³ Por. B. WODECKI, *Idea i działalność misyjna według Pisma Świętego*, w: ŚLIWKA E. (red.), „Wypłyn na głębię”. *Materiały Pierwszego Ogólnopolskiego Kongresu Misyjnego Zakonów i Zgromadzeń Męskich i Żeńskich. Tom 2: Refleksja (sesja naukowa)*, Gdańsk-Pieniężno 2004, s. 29; *Encyklopedia Kościoła*, Tom Drugi L – Z, Oprac. F. L. CROSS, Warszawa 2003, s. 241; *Encyklopedia Chrześcijaństwa. Historia i współczesność*, H. WITCZYK (red. nac.), Kielce 2000, s. 458; T. GADACZ, B. MILERSKI, *Religia. Encyklopedia PWN*, tom 7, Warszawa 2003, s. 70.

zadanie by z nową siłą i zdecydowanie podejmować misyjne dzieło Kościoła. Misjologia jako nauka o rozkrzewianiu wiary jest jedną z młodszych nauk teologicznych. Swój początek bierze na przełomie XIX i XX w. Jednakże należy podkreślić, że nie oznacza to, że wcześniej nie było w Kościele świadomości i wypływającej z niej działalności misyjnej Kościoła. Należy zwrócić uwagę na różnice między świadomością i działalnością misyjną a nauką. W pierwszych wiekach Kościoła, kwestie działalności misyjnej były elementem fundamentalnym świadomości chrześcijan i dlatego Kościół od samego początku, od pierwszych podróży misyjnych apostołów stale rozwijał działalność misyjną. Nie odczuwał jednak potrzeby tworzenia nauki, czyli misjologii.²⁴

Określenie misje używane jest w znaczeniu świeckim, jak i religijnym. Wpierw oznacza posłanie w celu wykonania konkretnego zadania. Jest to pojęcie szerokie. W tym kontekście mówi się o misji różnych instytucji, misji gospodarczej, politycznej, charytatywnej i innych. W znaczeniu religijnym mówi się o misji Kościoła rozumianej jako posłannictwo oraz o misji *ad gentes*. Mimo, że Kościół jest misyjny od początku swego istnienia, to aktualne rozumienie misji kształtowało się powoli. Samo określenie „misje” zostało sformułowane przez Sobór Watykański II. Według tej definicji misjami nazywa się „szczególne inicjatywy, przez które posłani przez Kościół głosiciele Ewangelii, idąc na cały świat, wykonują zadanie przepowiadania Ewangelii i wszczepiania samego Kościoła w te narody i grupy, które jeszcze nie wierzą w Chrystusa”.²⁵ W tej definicji ukazane są dwa elementy, które określają cel misji: głoszenie Ewangelii i budowanie Kościoła.²⁶

Natomiast w celu określenia najbardziej podstawowej działalności Kościoła używa się zazwyczaj trzech określeń: apostołstwo, misja (misje) i ewangelizacja. Pojęcie apostołstwo i misje mają ten sam źródłosłów. Apostołstwo (apostoł, apostołat) wywodzi się od greckiego słowa *apostello* - wysłać, delegować, upoważniać. Natomiast określenie misje (misja) jest łacińskim tłumaczeniem tego samego słowa; *missio, missus* - posłannictwo, posłany. W praktyce oba terminy miały to samo znaczenie, ukazując ważne sprawy: bycie posłanym przez kogoś oraz przyjęcie do wypełnienia zleczonej misji. Z kolei pojęcie ewangelizacja wywodzi się z greckiego, czerpiąc z formy rzeczownikowej: *euangelion* - „dobra nowina” lub z formy czasownikowej: *euangelizethai* - „głosić dobrą nowinę”.²⁷

²⁴ Por. F. GEORGE, *Studia misjologiczne w seminariach*, „Światło Narodów” 1 (2002) s. 91.

²⁵ DM 6.

²⁶ Por. J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje*, Kraków 2005, s. 13.

²⁷ Por. K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji. Wezwanie do odnowy Kościoła i świata*, Lublin 2002, s. 18.

Zadania misyjne Kościoła akcentuje encyklika Jana Pawła II *Redemptoris missio* (1990) oraz list apostolski *Tertio millennio adveniente* (1994). Misje są wciąż konieczne. Ważnymi dokumentami misyjnymi są m.in. papieskie adhortacje apostolskie, do których należą: *Ecclesia in Africa* (1995), *Ecclesia in America* (1999), *Ecclesia in Asia* (1999), *Ecclesia in Oceania* (2001), *Ecclesia in Europa* (2003), a także Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium* (2013) Papieża Franciszka. Dokumenty te ukazują dynamiczne ujęcie zagadnienia misyjnego, przedstawione w kontekście Kościoła lokalnego.²⁸

Misjologia bywa rozumiana jako dziedzina łącząca różne dyscypliny zajmujące się zagadnieniem misji. Misje można badać z punktu widzenia teologicznego, historycznego czy socjologicznego. I wówczas nie traktuje się misjologii jako nauki posiadającej jakąś własną specyficzną metodę, a raczej korzysta ona - dla lepszego zrozumienia - z metod innych dyscyplin, kładąc nacisk na połączenie badań dotyczących działalności misyjnej a nie na podkreślanie jej odrębności.²⁹

Za początek misjologii uznaje się powołanie w 1914 roku katedry misjologii na Uniwersytecie w Monasterze. Na początku XX wieku Monaster, Lovanium i Rzym tworzą oś katolickiej myśli misjologicznej. Te uniwersytety prowadziły ożywione dyskusje na temat przedmiotu misji Kościoła. W okresie posoborowym działalność misyjna Kościoła została poddana szczegółowym badaniom. Oskarżano ją m.in. o towarzyszenie imperializmowi i kolonializmowi. Z tego powodu niektórzy zaczęli powątpiewać o słuszności obecności misjologii wśród wykładanych dyscyplin teologicznych. Jednocześnie misjonarze zgoła odmiennie widzieli swoją posługę i część z nich przystąpiła do ruchów niepodległościowych, które w latach sześćdziesiątych w wielu regionach świata położyły kres kolonializmowi.³⁰

Jako nauka teologiczna, misjologia czerpie z doświadczeń różnych dziedzin wiedzy. W pierwszej kolejności zaliczyć do nich należy dyscypliny teologiczne, a zwłaszcza teologia fundamentalna, biblistyka, historia Kościoła, teologia pastoralna. O jeszcze większe powiązanie misjologii z eklezjologią apeluje Jan Paweł II.³¹ Solidne podstawy teologiczne przyczynią się do większej skuteczności pracy misyjnej. Misjonarze czerpią także z innych dziedzin wiedzy wspomagani przez historię czy socjologię.³² Należy do tego katalogu dodać psychologię, ekonomię czy znajomość podstawowych zagadnień z wiązanych z zakresu

²⁸ Por. J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 43.

²⁹ Por. F. GEORGE, *Studia misjologiczne w seminariach*, „Światło Narodów” 1 (2002) s. 82.

³⁰ Por. F. GEORGE, *Studia misjologiczne...*, dz. cyt. s. 80.

³¹ Zob. RMs 32.

³² Zob. DM 34.

higieny tropikalnej. Trzeba jednak zawsze pamiętać, że Chrystusowy nakaz, aby iść i głosić Ewangelię dotyczy zarówno całego Kościoła, jak i każdego chrześcijanina z osobna.³³

Zagadnienie miejsca misjologii w programach nauczania utrudniają m.in. zagadnienia związane z dialogiem międzyreligijnym, inkulturację i działania na rzecz sprawiedliwości. Sobór podkreśla potrzebę dialogu międzyreligijnego, zachęcając do jego podejmowania (szczególnie w *Lumen gentium* i *Nostra aetate*). Współcześnie zwraca się uwagę na potrzebę głębszej refleksji dotyczącej form dialogu.³⁴

Z kolei zagadnienie inkulturacji domaga się głębszego określania chrześcijańskiej tożsamości. Stale potrzebna jest pogłębiona teologia kultury, na miarę współczesnego rozumienia dziedzictwa kulturowego, które stanowi podstawę do polemik o inkulturacji.³⁵

Aby lepiej zobrazować duchowość misyjną stosuje się wiele opisów; określa się ją jako zbiór wewnętrznych postaw, zachowań i dyspozycji, które misjonarz ma za zadanie rozwijać w ciągu całego życia. Wysiłki nad rozwijaniem wiedzy, cnót, zachowań wymaga animacji i formacji, dzięki której łatwiej podołać obowiązkowi i powołaniu. W odniesieniu do misji duchowość ta jest po pierwsze świadectwem życia chrześcijańskiego wobec narodów, które mają być ewangelizowane. Po drugie, ta duchowość jest jednocześnie tym, co wzmacnia jego działalność. Misje są zadaniem długofalowym, czyli duchowość misyjna nie może być chwilowym porywem entuzjazmu, który szybko się kończy, lecz wytrwałym i nieustannym wysiłkiem. Potrzebny jest nade wszystko duch umartwienia i posłuszeństwa. Misjonarz musi potrafić przyjąć różne trudności związane z podróżami, klimatem, pożywieniem, chorobami czy brakiem bezpieczeństwa, które są właściwe krajom, do których jest posyłany. Na przykład w Afryce najważniejszą sprawą było poszukanie odpowiedniego miejsca, aby chronić zdrowie misjonarzy. Asceza nie jest bynajmniej sztuką dla sztuki, lecz funkcją podjętego zadania.³⁶

Misjonarz musi żyć duchowością misyjną, którą powinien w sobie ukształtować w czasie formacji jak i przez czas posługi misyjnej. Wymagania wobec misjonarzy są wielkie: „Od misjonarza wymaga się, by gotów był «wyrzec się siebie i wszystkiego, co dotychczas uważał za swoje, i stał się wszystkim dla wszystkich»: w ubóstwie, które czyni go wolnym dla Ewangelii, w oderwaniu od osób i dóbr z własnego środowiska, by stał się

³³ Por. J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 83.

³⁴ Por. F. GEORGE, *Studia misjologiczne...*, dz. cyt., s. 83.

³⁵ Por. tamże, s. 84.

³⁶ Por. H. MAURIER, *Antropologia misyjna. Religie i cywilizacje w zderzeniu z uniwersalizmem. Przyczynek do dziejów współczesnych*, Warszawa 1997, s. 178.

bratem tych, do których został posłany, ażeby nieść im Chrystusa Zbawiciela. Taki właśnie jest cel duchowości misjonarza: «dla słabych stałem się jak słaby (...). Stałem się wszystkim dla wszystkich, żeby w ogóle ocalić przynajmniej niektórych. Wszystko zaś czynię dla Ewangelii»³⁷.

Misjonarzem jest osoba, która została obdarowana powołaniem misyjnym i jest posłana przez Kościół do wykonania zadań misyjnych³⁸ czyli do głoszenia Ewangelii i zakładania Kościoła, pośród tych, którzy jeszcze nie wierzą w Chrystusa. W Kodeksie Prawa Kanonicznego można przeczytać, że „Misjonarze, a więc ci, którzy są posyłani przez kompetentną władzę kościelną do podejmowania dzieła misyjnego, mogą być dobierani z terenów misyjnych lub spoza nich, spośród kleru diecezjalnego lub członków instytutów życia konsekrowanego, albo stowarzyszeń życia apostołskiego, albo spośród świeckich”³⁹. Misjonarze są powołani przez samego Chrystusa⁴⁰, są reprezentantami Kościoła.⁴¹

Wyjazd na misje wymaga wszechstronnego przygotowania, zarówno teologicznego czy przygotowania językowego, jak również z takich dziedzin, jak: historia, polityka, antropologia, medycyna. Ważne jest także dobre zdrowie fizyczne i psychiczne, zdolności pracy w zespole oraz umiejętność funkcjonowania w innej kulturze. Misjonarzem może być kapłan diecezjalny lub zakonny, brat zakonny lub siostra, ale również osoba świecka. Misjonarza ma być człowiekiem głębokiej wiary, bo ma przecież głosić Chrystusa.⁴²

Jednakże w rozwoju działalności misyjnej istnieje wiele przeszkód, zarówno tych wewnętrznych, jak i zewnętrznych. Wśród trudności wewnętrznych można zauważyć osłabienie wiary wielu chrześcijan i zniechęcenie do głoszenia Ewangelii.⁴³ Istotną przeszkodą jest także brak gorliwości w głoszeniu Ewangelii. Dlatego Papież zachęca w misyjnej encyklice *Redemptoris missio*, wołając o entuzjazm: „Przepowiadanie ożywione jest wiarą, która budzi w misjonarzu entuzjazm i żarliwość. Dzieje Apostolskie, jak powiedziano wyżej, określają taką postawę słowem *parresia*, które oznacza głoszenie

³⁷ RMs 88; Por. J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 35.

³⁸ Por. DM 23.

³⁹ KPK 784.

⁴⁰ Por. RMs 61.

⁴¹ Por. J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 18.

⁴² Por. J. PIOTROWSKI, *Dzieła współpracy misyjnej*, w: *Misje Dzisiaj* nr 1 (2011), s. 31; J. PIOTROWSKI, *Zawsze należy mieć świadomość, że misje są sprawą wiary...*, w: *Światło Narodów*, nr III (2010), s. 45; J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 19.

⁴³ Zob. RMs 2.

z otwartością i odwagą”.⁴⁴ Ten brak misyjnej gorliwości jest spowodowany postępującą laicyzacją życia, a kryzys misji jest wynikiem kryzysu wiary. Z tym też połączony jest brak powołań misyjnych w wielu Kościołach Europy. Z kolei trudności zewnętrzne wynikają ze złożonej sytuacji w świecie, który jest przepełniony niepokojami, prześladowaniami czy wojnami; czyli całokształt różnorodnych elementów natury politycznej. W wielu miejscach na świecie Kościół nie może głosić Dobrej Nowiny; to kraje gdzie Kościół jest prześladowany. Do przeszkód należy również wliczyć różnorodne problemy ekonomiczne, brak komunikacji czy pora deszczowa uniemożliwiająca dotarcie misjonarzy do wielu miejscowości.⁴⁵

W Katechizmie Kościoła Katolickiego misje są przedstawione jako istotny wymiar powszechności Kościoła. Zaczynając od nakazu misyjnego,⁴⁶ poprzez motyw podjęcia misji i drogi misji,⁴⁷ Katechizm wskazuje także na ważne problemy jakimi są trudności w wykonywaniu zadania misyjnego, inkulturację, podział wśród chrześcijan czy też odniesienie do innych religii.⁴⁸ Samo pojęcie misji również ewaluuje i mówi się dużo o tzw. „sytuacjach misyjnych”, oraz o potrzebie misji ad intra czy o nowej ewangelizacji. Ważne jest również wyjaśnienie pojęcia misje *ad gentes*.⁴⁹ i można je przetłumaczyć jako „do narodów”. Określenie to pojawiło się czasie posoborowym, gdy znana była definicja misji.⁵⁰

Pierwotny Kościół jest misyjny dlatego, że istnieje. Co więcej, im bardziej jest żywy, tym bardziej jest misyjny. „Misyjność” Kościoła nie jest zatem jedną z „cech”, które mu towarzyszą, lecz stanowi o jego istocie; jest jego fundamentem.⁵¹

⁴⁴ RMs 45.

⁴⁵ Por. J. PIOTROWSKI, *Misyjne przesłanie encykliki 'Caritas in veritate'*, w: *Światło Narodów*, nr III (2009), s. 25; J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 133.

⁴⁶ Zob. KKK 849.

⁴⁷ Zob. KKK 850-852.

⁴⁸ Zob. KKK 853-856.

⁴⁹ Zob. RMs 34.

⁵⁰ Zob. DM 6; Por. J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 16.

⁵¹ Por. L. PADOVESE, *Wprowadzenie do teologii patrystycznej*, Kraków 1994, s. 182. Bp Stanisław Gądecki podkreśla, że „misja Chrystusa i Ducha Świętego dopełnia się w Kościele, Ciele Chrystusa i Świątyni Ducha Świętego. Ona zespala wszystkich wiernych w więzi z Ojcem i Duchem Świętym. Nie dorzuca to czegoś do misji Chrystusa czy Ducha Świętego, ale wskazuje na to, że, że Kościół jest sakramentem: przez swoją istotę i we wszystkich swoich członkach jest wezwany ażeby zwiastować, świadczyć, aktualizować i rozprzestrzeniać tajemnicę wspólnoty Trójcy Świętej (KKK 738). Owocność tego świadectwa jest uzależniona od żywego związku świadka z Chrystusem i Duchem Świętym. S. GADECKI, *Misyjna natura Kościoła*, w: *Ewangelizacja w tajemnicy i misji Kościoła*, Katowice 1994, s. 21.

1.2 **Możliwość i potrzeba spotkania chrystologii i misjologii**

Bóg, który ze swej natury jest niepojęty, staje się człowiekiem po to, by w najdoskonalszy sposób objawić ludziom, że jest Miłością. Ta forma objawienia się Boga wpisała się na stałe w życie Kościoła i uczyniła z niego wspólnotę misyjną ze swej natury. Ta misyjna natura Kościoła ukazywana jest nie tylko w perspektywie trynitarniej, ale chrystologicznej, w odniesieniu do powszechności zbawienia przyniesionego przez Chrystusa. Chrystologiczna teza misyjnej encykliki uwidacznia się także w nierozdzielnej jedności Słowa i Jezusa Chrystusa. W wierze chrześcijańskiej nie można odłączyć Jezusa historii od Chrystusa wiary. Chrystus, w którym zamieszkuje pełnia bóstwa, jest Jezusem z Nazaretu, który przyjął ludzkie ciało. Ta jedność Chrystusa razem z powszechnością Jego misji jest teologiczną podstawą, która służy Kościołowi dla obowiązku przedłużania misji Zbawiciela. Encyklika wskazuje także na fundament chrystologiczny misyjności Kościoła w odniesieniu do rzeczywistości Królestwa Bożego. Jezus Chrystus nie tylko przekazuje i głosi słowo Boga, nie tylko głosi nadejście Królestwa Bożego, ale w swojej osobie łączy je ze sobą. Przez Niego nie tylko zostaje głoszona Dobra Nowina, ale jest nią On sam. Królestwo Boże, o którym mówi Chrystus, nie jest tylko przedmiotem przyszłej nadziei, ale jest obecne w Jego osobie. Dlatego też, aby ukazać relację, jaka istnieje między Królestwem a misją należy odnieść się do Chrystusa. Misja Kościoła nie jest tylko odpowiedzią na nakaz wyruszenia na cały świat, ale jest kontynuowaniem misji Chrystusa. Ta misja obejmuje ludzi wszystkich wieków i ukierunkowana jest na wyzwolenie z grzechu. Mówiąc o Królestwie jako celu misji, trzeba mieć na myśli Królestwo, które już się realizuje w nieustannym zbawczym działaniu Boga w świecie.⁵²

1.2.1 Jezus historii i Jezus wiary

Ewangelista Mateusz ukazuje, że obraz Chrystusa i obraz Kościoła pozostaje ze sobą w ścisłym związku. Można powiedzieć, że chrystologia dopiero na gruncie eklezjologii św. Mateusza, nabrała uniwersalnych cech, będących wynikiem wpływu chrześcijan nawróconych z pogaństwa. W sytuacji nieustannie rozwijającej się działalności misyjnej i w określonej sytuacji wewnątrzkościelnej, powstałej w wyniku tego, że gmin, których członkami byli chrześcijanie pochodzący z pogaństwa, było więcej niż gmin judeochrześcijańskich, obraz Chrystusa o cechach wyłącznie judeochrześcijańskich

⁵² Por. K. CZERMAK, *Potwierdzenie aktualności misji ad gentes w „Redemptoris missio”*, „Tarnowskie Studia Teologiczne” 14 (1995-1996) s. 236.

interpretowano jak coś obcego. Ta przełomowa sytuacja Kościoła była niewątpliwie istotnym impulsem, który zainicjował dalszy rozwój chrystologii.

Zapowiedzią uczy eschatologicznej, która miała obrazować wspólnotę szczęścia z Bogiem na wieczność było spożywanie darów Bożych przy jednym stole. Ukazane w tym kontekście zaproszenie grzeszników do stołu jest gestem przebaczącej miłości Boga do człowieka. Gestu tego dokonuje Jezus, podkreślając, że nadszedł nowy porządek zbawczy, w którym On zajmuje centralne miejsce i do Niego należy ustanawianie nowego prawa. W tym nowym porządku człowiek jest wezwany do wspólnoty z Bogiem, a Jezus jest Tym, który do niej doprowadza odpuszczając ludziom grzechy. To było dla wielu ludzi zgorznięciem, ponieważ odpuszczać grzechy może jedynie Bóg (Mk 2, 6). Jezus chce pokazać poprzez swoje zachowanie, że w Nim i przez Niego działa miłosierny Bóg. Św. Jan zanotował: Kto Mnie widzi, widzi także i Ojca (J 14, 9). Za chrystologią pośrednią, którą prezentuje Jezus przemawia Jego wezwanie do podjęcia klarownej decyzji wobec oferty królestwa i wezwania do pójścia za Nim. Decyzję za lub przeciw królestwu Bożemu połączył On nierozdzielnie ze stosunkiem wobec swojego słowa i dzieła. Widać to wyraźnie w słowach ewangelisty Marka (Mk 8, 38), co do których istnieją wszelkie dane, że stanowią *ipsissima verba Jesu*. Decyzja podejmowana wobec Jezusa ma wymiar ostateczny i jest to decyzja podjęta w stosunku do Boga. W wezwaniu do takiego wyboru zawiera się *implicite* cała chrystologia. Staje się to jeszcze bardziej wymowne, gdy weźmie się pod uwagę zaproszenie Jezusa do pójścia za Nim. Jezus otoczony był przez grupę uczniów. W tym przypadku mogłoby się wydawać, że postępował podobnie do żydowskich rabinów, którzy także otaczali się uczniami. Jednakże nie można postawić znaku równości między rabinami i Jezusem. Podstawowa różnica przejawia się w tym, że Jezus wybiera uczniów tych, których chce (por. Mk 3, 13) i czyni to w sposób wolny. Jezusowe wezwanie „Pójdź za mną” (Mk 1,17) nie jest tylko ofertą czy propozycją, ale wyraźnym rozkazem. Rozkaz ten ma niejako moc twórczą, gdyż czyni z wezwanego od razu ucznia i obdarowuje go mocą do wykonywania późniejszych zadań (por. Mk 1, 17n; 3, 14n) Już samo powołanie odsłania pełnię władzy Jezusa, co widać jeszcze wyraźniej, kiedy wejrzymy w zawartość treściową tego powołania. Co bowiem oznaczało iść za Jezusem i być Jego uczniem? Uczniowie Jezusa nie są wezwani prowadzenia debat ze swoim Mistrzem, jak to bywało u żydowskich rabinów, ale do udziału w ogłaszaniu królestwa Bożego i świadczeniu o nim poprzez czyny.⁵³

⁵³ Por. T. D. ŁUKASZUK, *Ty jesteś Chrystus, Syn Boga Żywego. Dogmat chrystologiczny w ujęciu integralnym*, Kraków 2000, s. 104.

Warto zauważyć, że chrystologia Nowego Testamentu to ukazanie osoby i wydarzenia Jezusa Chrystusa, której dokonał Kościół pierwszych chrześcijan, Apostołów, którzy otwarci byli na natchnienia Ducha Świętego mając w pamięci wydarzenie paschalne. Dogmat chrystologiczny ma wartość normatywną nadaną mu przez Magisterium Kościoła; należy jednak pamiętać, że jest to zawsze w relacji do Pisma Świętego, bowiem te Święte Księgi odczytywane są w Kościele i przez niego interpretowane. Wartość normatywna sformułowań chrystologicznych wypracowana na soborach podlega niejkiej hermeneutyce. Ich normatywna wartość ukierunkowana jest na fundamentalne świadectwo Pisma Świętego, a w szczególności wobec chrystologii Nowego Testamentu. Należy zauważyć, że każde określenie dogmatyczne wskazuje na Nowy Testament, nie stanowiąc absolutnego punktu wyjścia. W rozumieniu dogmatu ma miejsce wzajemne oddziaływanie tekstu, kontekstu i tłumacza.⁵⁴

W obrębie teologii dogmatycznej, chrystologii, eklezjologii czy antropologii teologicznej każde zagadnienie może być rozważane w aspekcie misjologicznym. Centralne miejsce w chrystologii winna zajmować misja Jezusa Chrystusa. Pojednanie wszystkiego w Chrystusie (Ef 1-10; Kol 1-20) to istotne zagadnienie chrystologii. Natomiast chrystologia ujmowana w aspekcie misyjnym może być dobrym odniesieniem dla rozważań z zakresu teologii religii. Głównym przedmiotem poruszonym w aspekcie misyjnym winna być eklezjologia. Nauczanie soborowe o Kościele zawarte w *Lumen gentium* i *Ad gentes* wskazuje by patrzeć na Kościół jako na misję. Rozważań misjologicznych nie może być pozbawiona również antropologia ujęta w aspekcie teologicznym, która skupia uwagę na historii stworzenia, upadku, odkupienia i zbawienia człowieka.⁵⁵

Można powiedzieć, że spojrzenie na człowieka jako stworzonego na obraz Boga (imago Dei), uzupełnia wizja człowieka, który jest obrazem Chrystusa (imago Christi). W świetle drugiego obrazu pierwszy z nich ukazuje się we właściwym znaczeniu. Toteż sformułowanie „obraz Boży” należy odczytywać w odniesieniu do Chrystusa, gdyż jest On z nim wprost utożsamiany (por. 2 Kor 4, 4; Kol 1, 15; Hbr 1, 3nn). Będąc prawdziwym obrazem Boga wskazuje człowiekowi najdoskonalszy sposób wypełnienia Bożych planów. Zatem aby człowiek mógł być „obrazem Boga” musi stać się podobnym do Chrystusa, przez miłość i w miłości, która powinna wszystko wypełniać. Dzięki mocy Ducha Świętego i jego łasce wierzący może upodobnić się do Chrystusa. Już od momentu stworzenia, człowiek jest

⁵⁴ Por. J. DUPUIS, *Wprowadzenie do chrystologii...*, dz. cyt., s. 131.

⁵⁵ Por. F. GEORGE, *Studia misjologiczne w seminariach*, „Światło Narodów” 1 (2002) s. 87.

powołany aby stawać się obrazem Boga. I szerzej można powiedzieć, że całe życie człowieka to proces stawania się w pełni człowiekiem, a zatem i stawania się obrazem Boga.⁵⁶

Chrystus streszcza w sobie wszystkie dzieje i każdemu wydarzeniu nadaje wartość i przebóstwia, czyniąc niepowtarzalnie pięknym. Chrystus jest więc Alfą historii, Głową, Centrum, Sercem, Ogniskiem Miłości, Celem, Kluczem, Sensem. Chrystus pokonawszy śmierć dokonał zmiany ludzkich poglądów i lęków. Przez zwycięstwo nad śmiercią świat wniknął w Boga. Centrum i podstawą wszystkich aspektów chrystologii jest osoba Jezusa. Do najgłębszej i obiektywnej prawdy, chrystologia może dojść jedynie w wydarzeniu osobowego spotkania z Jezusem; bierze swój początek i rodzi się z wiary w Chrystusa. W swojej naukowej pracy teolog będzie bowiem zawsze odczuwał potrzebę wznoszenia się na poziom wiary i nawiązywania osobowej relacji z Chrystusem. Zatem chrystologia może tylko wtedy sprostać wynikającym z jej własnej natury wymaganiom, gdy będzie refleksją nad uprzednim osobistym spotkaniem z samym Jezusem.⁵⁷

Chrystus został przez Ojca wywyższony i zmartwychwstał (por. 1 Tes 1, 10; Ga 1, 1; 1 Kor 6, 14nn). Jest żywy (por. Łk 24, 15. 23; Rz 14, 9) i wywyższony (por. Flp 2, 9; Dz 2, 33; Rz 8, 34; 1 Tm 3, 16nn). Zmartwychwstanie stało się istotnym elementem odkupienia, a chrystologia jest stałym zmaganiem się o prawdę dotyczącą osoby i dzieła Jezusa Chrystusa, przez co Kościół wyznaje, że Jezus jest prawdziwym Bogiem i prawdziwym człowiekiem. W człowieczeństwie Jezusa jest możliwość wejścia w prawdziwą relację z Bogiem. On jest sakramentem Boga, wskazując na Jego tajemnicę.⁵⁸

W Chrystusie zawarta jest tajemnica ludzkiego istnienia.⁵⁹ Ten, kto odrzuca Jezusa, ten odrzuca nie tylko Trójcę Świętą, ale razem z Jezusem odrzuca niepowtarzalną wartość i godność osoby.⁶⁰ Mając na uwadze objawione teksty, widzimy, że Chrystus posiada dwie natury: boską i ludzką. Mistyczne Ciało Chrystusa, czyli Jego widzialno-duchowy Kościół potwierdza swą wiarę w zjednoczenie osobowe w Chrystusie poprzez wykładnię soborów - nazywanych chrystologicznymi, a mianowicie soborów: w Efezie, w Chalcedonie oraz II i III konstantynopolitańskiego.

⁵⁶ Por. I. CZACZKOWSKA, *Pomiędzy potopem a tęczą. Ekumeniczne studium integralności stworzenia*, Lublin 1998, s. 121.

⁵⁷ Por. G. L. MÜLLER, *Podręcznik teologii dogmatycznej...*, dz. cyt., s. 36.

⁵⁸ Por. J. G. ROTEN, *Kultura stworzona przez kobietę. Maryja pomiędzy religią i kulturą*, „Salvatoris Mater” 2 (2002) s. 202.

⁵⁹ Por. KDK 22.

⁶⁰ Por. A. J. NOWAK, *Kościół święty porządkiem łaski i kryterium normy*, w: MISIUREK J., NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), *Kościół – na upadek i na powstanie wielu*, Lublin 1996, s. 122.

1.2.2 Misje postulatem wiary

Bóg się objawia człowiekowi, a człowiek - przyjmując objawienie, odkrywając je, kontemplując - zdobywa nową wiedzę, która pozwala mu na lepsze poznanie Boga. To z kolei ożywia ludzką refleksję nad dziełem stworzenia, który zaczyna wyraźniej mówić o Tajemnicy i zaczyna lepiej żyć. Człowiek ma zatem do czynienia z niekończącym się sprzężeniem zwrotnym. Jest rzeczą naturalną, że dzieło mówi o jego twórcy, a poznanie twórcy pozwala zrozumieć dzieło. Co więcej, często dopiero to poznanie pozwala na przybliżenie się do rozważanego dzieła. Człowiek do zrozumienia siebie potrzebuje poznać „źródło” z którego pochodzi. Dynamiczna prezentacja wewnątrztrynitarnych relacji w Bogu odsłania przed człowiekiem życie samego Boga. Bóg Ojciec rodzi Boga Syna w kenozie, Syn jest rodzony przez Ojca (a zrodzony z Maryi), Duch pochodzi od Nich Obu. Widoczna jest tutaj najgłębsza istota Boga, która odsłania Jego życie, które jest ojczyzną każdego ludzkiego istnienia. Ta wewnętrzna dynamika Trójcy Świętej pozostaje najdoskonalszym wzorem i jednocześnie źródłem relacji międzyludzkich.⁶¹

Wskaźnikiem zaś wiary w Chrystusa i w Jego miłość ku człowiekowi są misje. Chrystologiczna perspektywa wiary wyraźnie wskazuje, że definitywnym motywem zaangażowania w misję *ad gentes* jest świętość Ludu Bożego wynikająca ze zjednoczenia z Chrystusem. Jedyne Kościół promieniujący świętością życia jest zdolny odpowiedzieć na Chrystusowe posłanie na cały świat i jest w stanie zrozumieć, że ta świętość z woli Chrystusa ma się stać udziałem wszystkich ludzi. Jan Paweł II podkreśla, że zanim zaczniemy naprawdę kochać, musimy dać odpowiedź wiary i uwierzyć w miłość Chrystusa ku wszystkim ludziom. Zatem można zauważyć, że chrystologiczny argument misyjnego posłannictwa Kościoła nie ogranicza się do formalnego nakazu Jezusa Chrystusa, ale jest ukierunkowane na dążenie do świętości, którą zaszczepił Chrystus w uczniach. Życie Boże jest darem danym i zadaniem. Królestwo Boże wypełnia się przez wiarę oraz przyjęcie Boga i Jego miłości ukazanej w Jezusie za pośrednictwem Ducha Świętego. To, czym jest i co tworzy Kościół, pochodzi z posłania Syna i Ducha Świętego, posłania którego początek jest w Ojcu jako źródle miłości.⁶²

Nowa ewangelizacja powinna między innymi budzić wśród ludzi bogatych zrozumienie, że nadszedł czas, by swą troską objąć ubogich. Nie ma więc argumentu, dla którego wspólnota chrześcijańska mogłaby nie podjąć wypełnienia obowiązku troski o misje *ad gentes*. Ową potrzebę otwarcia się każdego Kościoła partykularnego podkreśla Jan Paweł II,

⁶¹ Por. E. Piotrowski, *Teodramat. Dramatyczna soteriologia Hansa Ursa von Balthazara*, Kraków 1999, s. 288.

⁶² Por. K. CZERMAK, *Potwierdzenie aktualności misji ad gentes...*, dz. cyt., s. 238.

kiedy przypomina, że wszystkie kościoły powinny poszerzyć swój horyzont i przyjąć współodpowiedzialność za misję *ad gentes*. Zatem nowa ewangelizacja nie oznacza skupienia uwagi Kościoła na tych, co odeszli od Ewangelii, stawiając znak równości między „spoganiały” i „pogański”. Bowiem nowa ewangelizacja oznacza wejście na nowo w misyjny dynamizm Kościoła.⁶³ Jan Paweł II w swej misyjnej encyklice wskazuje na podstawy i bazę teologiczną misji *ad gentes*. Fundamentem misyjnego posłania Kościoła jest Jezus Chrystus jako jedyny pośrednik zbawienia.⁶⁴

Ważną rolę w misyjnym dziele spełniają wychowawcy. Dobry wychowawca powinien potrafić odczytywać znaki czasu, czyli dostrzegać te wartości, które pociągają młodzież. Wychowawca jest nie tylko podmiotem wychowania, ale także kierunki jego wychowawczego działania mają wypływać z podstawowych zasad, na których są oparte. Poznanie tych zasad pozwala pełniej odczytać zadania wychowawcze. Zwykle mówi się o kilku głównych zasadach chrześcijańskiego wychowania. Zważywszy na fakt, iż całość wychowawczego działania w Kościele wynika jedynie z Chrystusa i do Chrystusa prowadzi, najważniejszą z nich jest zasada chrystocentryzmu. Wyraża się ona przede wszystkim w wytycznych wychowania religijnego oraz lepszemu poznawaniu i kochaniu Boga, zawartych w ideale wychowania. Chrystocentryzm stanowi źródło, z którego wypływa zasada moralizmu Chrystusowego, która opiera się na świętości, miłości, prawdzie, sprawiedliwości, duchu wolności. Dlatego też domaga się w wychowaniu przyjęcia wartości moralnych przez osobisty wybór oraz w zgodzie z właściwie ukształtowanym sumieniem. Sama „wiedza o tym, co jest dobre, a co złe nie wystarczy”.⁶⁵ W świetle nauki Kościoła wychowanie moralne powinno być przede wszystkim formacją sumienia. To w sumieniu dokonuje się osłabienie wrażliwości na Boga i człowieka łącznie ze wszystkimi konsekwencjami tego zjawiska, powodując zatarcie granicy pomiędzy dobrem, a złem.⁶⁶ Zatem formacja sumienia winna prowadzić do kształtowania postawy pokuty i pojednania.⁶⁷

Jan Paweł II podkreślał, iż „celem misji wśród narodów jest zakładanie wspólnot chrześcijańskich, rozwijanie Kościołów aż do całkowitej dojrzałości. To jest główne, istotne zadanie działalności misyjnej, nie można więc uznać jej za naprawdę spełnioną, dopóki nie

⁶³ Por. ChL 35; A. PRONZATO, *Będziecie moimi świadkami*, Kraków 2005, s. 116–117.

⁶⁴ Por. K. CZERMAK, *Potwierdzenie aktualności misji...*, dz. cyt., s. 234.

⁶⁵ VS 64.

⁶⁶ Por. EV 24.

⁶⁷ Por. S. DZIEKOŃSKI, *Podmiotowy charakter wychowawczego działania katechety*, w: STALA J., *Dzisiejszy katecheta. Stan aktualny i wyzwania*, Kraków 2002, s. 100; S. CHROBAK, *Koncepcja wychowania personalistycznego w nauczaniu Karola Wojtyły - Jana Pawła II*, Warszawa 1999, s. 56.

doprowadzi ona do zbudowania Kościoła partykularnego, zdolnego do normalnego działania w miejscowym środowisku”.⁶⁸ Papież odbył wiele apostolskich. Miały one charakter ściśle ewangelizacyjny i służyły umacnianiu wiary we wspólnotach uczniów Chrystusa na całym świecie. O tym, że sprawa rozwoju Kościołów lokalnych była niezwykle istotna dla Jana Pawła II świadczą także jego słowa i czyny podczas różnorodnych, mniej formalnych spotkań.⁶⁹

Kościół, prowadząc działalność misyjną, której głównym zadaniem jest głoszenie Ewangelii pośród tych, którzy jeszcze nie znają Chrystusa,⁷⁰ nie może być jednocześnie obojętny na ludzką biedę. Od początku działalności misyjnej misjonarze łączą głoszenie Ewangelii z pracą na rzecz rozwoju, m.in. poprzez zakładanie szkół, szpitali, dożywianie głodnych. Istotne są starania misjonarzy o godność każdego człowieka, a potrzeby w tym względzie są ogromne. Jednakże należy podkreślić, iż praca na rzecz rozwoju nie może przesłonić fundamentalnych zadań misjonarza,⁷¹ jakimi są głoszenie Ewangelii i zakładanie Kościoła.⁷²

Kościół, chcąc być wierny swemu zadaniu, zawsze musi być misyjnym. W wypełnianiu tego zadania ma on obowiązek posyłania głosicieli Ewangelii, posyłania misjonarzy, bowiem Kościoła nie da się oddzielić od Jezusa Chrystusa. Kościół jest tym, czym być powinien, dzięki trwałej obecności Chrystusa w Kościele - czyli znakiem obecności zmartwychwstałego Jezusa Chrystusa w świecie.⁷³

Bez misji *ad gentes* Kościół straciłby sens swojego posłannictwa. W adhortacji apostolskiej *Ecclesia in Europa* Papież wzywa do aktywizacji i ożywienia działalności misyjnej⁷⁴. Dekret o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes* podkreśla, iż celem misji jest przepowiadanie Ewangelii i zakładanie Kościoła: „Ogólnie misjami nazywa się szczególne inicjatywy, przez które posłani przez Kościół głosiciele Ewangelii, idąc na cały świat,

⁶⁸ RMs 48.

⁶⁹ Por. W. SKWORC, *Jan Paweł II – misjonarz świata*, w: Komisja Duszpasterstwa Ogólnego Komisji Episkopatu Polski, *Głosić Ewangelię nadziei. Program duszpasterski na rok 2004/2005*, Katowice 2004, s. 73.

⁷⁰ Por. DM 6.

⁷¹ Zob. DM 6.

⁷² Por. J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 130.

⁷³ Por. P. VADAKUMPADAN, *Eklezjologiczne podstawy misji*, w: KAROTEMPLER S. (red.), *Kościół misyjny. Podstawowe studium misjologii*, Warszawa 1997, s. 91; W. KOWALAK, *Teologiczne podstawy zaangażowania misyjnego*, w: FRĄCZEK H. (red.), *Wiara umacnia się, gdy jest przekazywana. II Krajowy Kongres misyjny. Częstochowa 16-18 października 1992 r.*, Warszawa 1994, s. 26.

⁷⁴ Por. EdE 46.

wykonują zadanie przepowiadania Ewangelii i wszczepiania samego Kościoła w te narody i grupy, które jeszcze nie wierzą w Chrystusa”.⁷⁵

Na innym miejscu Sobór Watykański II podkreśla, że charakterystycznym celem działalności misyjnej jest głoszenie Jezusa Chrystusa oraz budowanie wspólnoty wierzących, a swą tożsamość wyraża w sposób najpełniejszy w sprawowaniu Eucharystii, która jest źródłem i szczytem całej ewangelizacji. Współczesna eklezjologia akcentuje misję Kościoła, a misjologia kładzie nacisk na eklezjalną naturę misji. Misje bez Kościoła nie istnieją, a Kościół nie istnieje bez misji, bowiem Kościół jest misyjny ze swej natury⁷⁶ i zachowa swoją tożsamość wtedy, gdy będzie misyjny.⁷⁷

Z kolei Benedykt XVI podkreśla, że działalność misyjna jest niesieniem orędzia nadziei, przypominając, że: „nigdy nie jest za późno, aby poruszyć serce drugiego i nigdy nie jest to bezużyteczne. W ten sposób wyjaśnia się ostatni ważny element chrześcijańskiego pojęcia nadziei. Nasza nadzieja zawsze jest w istocie również nadzieją dla innych; tylko wtedy jest ona prawdziwie nadzieją także dla mnie samego. Jako chrześcijanie nie powinniśmy pytać się jedynie: jak mogę zbawić siebie samego? Powinniśmy również pytać siebie: co mogę zrobić, aby inni zostali zbawieni i aby również dla innych wzeszła gwiazda nadziei? Wówczas zrobię najwięcej także dla mojego własnego zbawienia”⁷⁸.

1.3 Ogólny zarys duchowości chrześcijańskiej

Duchowość w sensie ogólnym jest życiem duchowym wierzącego, który nawiązuje żywą relację z Bogiem.⁷⁹ W Katechizmie Kościoła Katolickiego, termin „duchowość” pojawia się jedynie 5 razy w 3 punktach poświęconych modlitwie. Używany jest on w znaczeniu ogólnym i trudno na tej podstawie podać właściwe znaczenie tego słowa. Należałoby odnieść się do terminów pochodnych, szczególnie do przymiotnika „duchowy”, który pojawia się ponad 200 razy na określenie ponad 70 rzeczowników. Spośród nich uwagę należy zwrócić na „życie duchowe”. Katechizm widzi łączność między życiem duchowym

⁷⁵ DM 6; Por. K. CZERMAK, *Ewangelizacja w posoborowym nauczaniu Kościoła*, w: *Tarnowskie Studia Teologiczne*, tom XII (1993), s. 262; J. Górski, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 17.

⁷⁶ Por. DM 2.

⁷⁷ Por. P. VADAKUMPADAN, *Eklezjologiczne podstawy misji*, w: KAROTEMPLER S. (red.), *Kościół misyjny...*, dz. cyt., s. 85.

⁷⁸ Ss 48.

⁷⁹ Por. J.W. GOGOLA, *Teologia komunii z Bogiem. Synteza teologii duchowości*, Kraków 2012, s. 18.

a dogmatami, wskazując, że są one „światłem na drodze naszej wiary...”⁸⁰, gdyż sprawcą życia duchowego jest Bóg⁸¹, a także modlitwa⁸² i sakramenty.⁸³

Duchowość chrześcijańska to pewien (charakterystyczny dla danego człowieka) sposób życia Ewangelią i dążenie do zjednoczenia z Bogiem. Każdy ma trochę inną duchowość. Czasem jest świadomie kształtowana, czasem przeżywana można powiedzieć intuicyjnie. Duchowość człowieka wyraża się nie tylko poprzez modlitwę czy uczynki miłosierdzia, ale przez całe życie.⁸⁴

Duchowość głosiciela słowa Bożego powinna cechować się świadomością roli, jaką spełnia posługa tego słowa. Modlitwa wspiera działanie posługi słowa w sposób nadprzyrodzony i najbardziej owocny. Świadomy zatem swej roli w posłudze słowa Bożego człowiek winien żyć modlitwą. Głosi on słowo Boże z wewnętrznym przekonaniem i przy wsparciu łaski Bożej. Głosiciela słowa Bożego powinna cechować m.in. pokora i duch modlitwy. Poznanie Chrystusa i Jego Ewangelii, jest warunkiem dawania autentycznego świadectwa, a najpełniej dokonuje się „na klęczkach”. Kolejną cechą głoszącego słowo Boże jest rzetelna wiedza teologiczna. Powinna go jednak nade wszystko cechować, na wzór Chrystusa, postawa Dobrego Pasterza.⁸⁵

Duchowość jako postawa człowieka wobec istotnych wartości o znaczeniu egzystencjalno-soteriologicznym jest przedmiotem zainteresowania teologii duchowości. W ramach jednej teologii pojmowanej jako całość można wyróżnić teologię duchowości. Można ją określić jako część teologii, która opisuje historię zbawienia, zawsze aktualizującą się w życiu ascetyczno-mistycznym wiernych, którzy pragną dążyć do chrześcijańskiej doskonałości. Należy podkreślić, iż R. Garrigou-Lagrange pojmuje teologię duchowości (nazywaną wtedy teologią ascetyczno-mistyczną), jako praktyczne zastosowanie teologii moralnej do kierownictwa wiernych, celem doprowadzenia ich do zjednoczenia z Bogiem. Określić ją zatem można jako naukę teologiczną zajmującą się prawami i warunkami rozwoju życia chrześcijańskiego z punktu widzenia doskonałości. Z kolei A. Royo Mann teologię

⁸⁰ KKK 89.

⁸¹ Zob. KKK 298.

⁸² Zob. KKK 2687.

⁸³ M. CHMIELEWSKI, *Duchowość jako życie w Duchu Świętym w wybranych dokumentach Kościoła posoborowego*, w: MISIUREK J., NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), *„Niech zstąpi Duch Twój”*, Lublin 1999, s. 169.

⁸⁴ Por. Z. NOSOWSKI, *Codziennosc duchowości chrześcijańskiej*, w: Augustyn J. (red.), *Chrześcijańskie życie duchowe*, Kraków 1997, s. 107.

⁸⁵ Por. J.-M. VERLINDE, *Duchowość kapłańska w nauczaniu Jana Pawła II*, Warszawa 2004, s. 113; Z. ADAMEK, *Homiletyka*, Tarnów 1992, s. 104.

duchowości (którą sam nazywa „teologią doskonałości”), określa jako część teologii, która opierając się na Objawieniu i doświadczeniu świętych, analizuje życie nadprzyrodzone, wyjaśnia prawa jego rozwoju i przedstawia proces, jaki dokonuje się w życiu wierzących od początku życia chrześcijańskiego, aż do szczytów doskonałości. W podobnym nurcie naucza Ch. A. Bernard, wskazując na chrześcijańskie doświadczenie duchowe, jako charakterystyczny przedmiot teologii duchowości. Natomiast D. Łasić i I. Colosio bardziej uwytatniają element chrystologiczny i pneumatologiczny życia chrześcijańskiego. W powyższych stanowiskach na temat teologii duchowości można dostrzec pewien rozwój. Na początku określano ją w mocnej zależności od teologii moralnej, by w późniejszym etapie podkreślić ujęcia fenomenologiczne. Jednakże warto zauważyć, teologię duchowości spośród innych dziedzin teologii cechuje przede wszystkim charakterystyczny przedmiot i metoda odróżniająca ją od teologii moralnej. Według niektórych cechą teologii moralnej jest analiza przykazań i tego, co znajduje się w obrębie ludzkiego działania, natomiast cechą teologii duchowości jest to, co służy osiągnięciu doskonałości. Duchowość człowieka można określić jako jego duchowe oblicze, jego wewnętrzne piękno i życie poddane przemieniającej mocy Ducha, które dzięki Niemu staje się przejawem Boskiego piękna.⁸⁶

Konkretnym zagrożeniem dla wartości duchowych człowieka jest materializm i konsumpcjonizm. Materializm jest zauważalny, zaś duchowość przeciwnie – nie jest zauważalna. Duchowość, która jest głębią, ciszą, czynieniem dobra bez rozgłosu; z trudnością można odnaleźć na pierwszych stronach gazet. Jednak istnieje i wyraża się na tyle sposobów, ilu jest ludzi.⁸⁷

Duchowość chrześcijańska jest procesem zmierzającym do zjednoczenia człowieka z Bogiem, bo „Bóg jest Duchem; potrzeba więc, by czciciele Jego oddawali Mu cześć w Duchu i prawdzie” (J 4,24). Spotkanie człowieka z Bogiem realizuje się na płaszczyźnie duchowej. Poprzez sakrament chrztu Świętego chrześcijanin staje się uczestnikiem życia Bożego (zob. 2 P 1,4), a owoce jego przyjęcia pomagają w przyjęciu Ducha Świętego i Jego darów. Chrześcijanin to człowiek umacniany „Duchem Bożym” (Rz 8,14). W duchowości chrześcijańskiej następuje nieustanny rozwój życia wiary, nadziei i miłości. W tym rozumieniu można mówić, że każdy chrześcijanin posiada „swoją” duchowość, zależną od głównych wyborów życiowych. Odnajdujemy style duchowości, w których uczestniczą wszyscy ochrzczeni przez związek z Chrystusem, a przejaw tej duchowości decyduje

⁸⁶ Por. M. CHMIELEWSKI, *Metodologia duchowości katolickiej*, w: M. Igielski (red.), *Teologia duchowości katolickiej*, Lublin 1993, s. 55.

⁸⁷ Por. R. CANTALAMESSA, S. GAETA, *Tchnienie Ducha*, Częstochowa 1998, s. 100.

o odrębnym charakterze zaangażowania w służbę dla dobra całego Kościoła. Duchowość trudno jest zdefiniować z zewnątrz, gdyż dotyczy wewnętrznego przeżywania tajemnicy chrześcijaństwa.⁸⁸

Zatem duchowość można określić jako trwały i dostrzegalny efekt działania Ducha Świętego w Kościele, poprzez właściwą interpretację i wprowadzenie w życie prawd Ewangelii przez określoną grupę osób według określonego klucza, który jest powodujący odczytanie i wcielenie Ewangelii przez pewien krąg osób według pewnego klucza specyficznego dla danej duchowości. Pod określeniem „duchowość” zawarte są takie rzeczywistości jak duchowość franciszkańska, jezuicka, karmelitańska, dominikańska czy inne klasyczne nurty duchowości.⁸⁹

W duchowości misyjnej ważną rolę odgrywa Słowo Boże, które można poznać przez czytanie i rozważanie, by przyjmując je, według niego podejmować decyzje i kształtować codzienne życie. Maryja uczy postawy posłuszeństwa wobec słowa Bożego, a człowiek może czerpać z Jej wzoru. Uczniowie Chrystusa są zobowiązani do przekazywania Objawienia słowem i życiem, szczególnie w rodzinie oraz bliźnim. Do wszystkich się odnosi się wezwanie Chrystusa do ewangelizacji. W Słowie Bożym objawia się sprawiedliwość Boża (por. Rz 1, 16b-17). Duchowość chrześcijańska jest życiem w Duchu i według Ducha, a życie w Duchu Świętym to życie w łasce uświęcającej. Życie według Ducha oznacza przyjęcie i realizację ewangelicznych wskazań. To postępowanie według ośmiu błogosławieństw. Każdy człowiek, naśladując Chrystusa, w sposób niepowtarzalny odpowiada na Chrystusowe wezwanie by pójść za Nim.⁹⁰

Duchowość, jako, że jest życiem przeżywanym w Duchu, ma z natury mistyczny charakter. Duchowość jest darem Ducha, jest początkiem życia chrześcijańskiego; jest darem i jednocześnie pierwszym bogactwem wierzącego. Jest także źródłem radości i podstawą wolności, gdyż wypływa ze wspólnoty życia z Bogiem. To właśnie w życiu duchowym wierzący staje się uczestnikiem życia i wolności Bożej. Odnajdując tutaj początek trzeba podkreślić, że ewangelizacja ma sens, bo rodzi się z radości życia z Bogiem i do Boga prowadzi.⁹¹

⁸⁸ Por. S. ŁABENDOWICZ, *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dydaktycznej po Soborze Watykańskim II*, Lublin – Radom 1994, s. 85.

⁸⁹ Por. Ł. KAMYKOWSKI, *Ekumeniczne otwarcie na inne duchowości. Uwagi na temat Tertio Millennio Adveniente*, w: J. MACHNIK, J. W. GOGOLA (red.), *Duchowość chrześcijańska na progu trzeciego tysiąclecia. Księga pamiątkowa ku czci Ojca Profesora Dominika Wiedera OCD*, Kraków 1999 s. 106.

⁹⁰ Por. J. SZKODOŃ, *Trudne pytania o życie duchowe*, Kraków 2004, s. 19.

⁹¹ Por. M. QUALIZZA, *Inicjacja chrześcijańska*, Kraków 2002, s. 116.

Duchowość dowartościowuje ludzkie ciało i słabość, które mogą znaleźć uzdrowienie w Chrystusie. Życie duchowe prowadzi do pełnego życia i im głębsze jest to życie duchowe, to tym piękniejszy staje się człowiek. Duchowość chrześcijańską można zatem określić jako dojrzewanie osobowości w wierze. Bóg objawia się człowiekowi, nie niszcząc jego procesów rozwojowych, ale je przekraczając. Bóg ma być dla chrześcijanina Bogiem większym od wszystkiego co człowiek odkrywa o sobie i świecie, a jednocześnie bliższym niż wszystko co go otacza.⁹²

Czym zatem jest duchowość chrześcijańska w kontekście osobowego spotkania z Bogiem? Bez wątplenia swego rodzaju wiernością praktykom życia wewnętrznego, czyli gorliwością i sumiennością w podejmowaniu chrześcijańskiego powołania. Ale praktyki życia wewnętrznego mają być traktowane jako środek prowadzący do spotkania, doświadczenia Boga. Klękając do modlitwy, chrześcijanin nie robi tego po to by wypełnić obowiązek modlitwy, ale by spotkać się z Bogiem; każdego dnia. Tak samo jest z uczestnictwem we Mszy Świętej - udział w niej jest po to, by spotkać się z żywym Bogiem.⁹³

Duchowość chrześcijańska, wraz z jej kulminacyjnym momentem, jakim jest mistyka, jest coraz pełniejszym przeżywaniem w wierze relacji z Trójcą Świętą. Podstawowe uzasadnienie tego faktu odnaleźć można w życiu i doświadczeniach wielkich świętych czy mistyków.⁹⁴

Z kolei według *Instrumentum Laboris*, duchowość jest zespołem postaw serca pobudzanych przez Ducha. Właściwe pojmowanie duchowości w znaczeniu chrześcijańskim jest stylem życia, które tłumaczy się przede wszystkim obecnością i działaniem Ducha Świętego. Te postawy, postępowanie i styl życia tworzą się na gruncie chrześcijańskiego uznawania świata wartości, a ważnym środowiskiem tych narodzin jest Kościół Chrystusowy.⁹⁵

Nieco upraszczając rozumienie definicji, można przyjąć, że duchowość jest pewnego rodzaju ruchem od zewnątrz do wewnątrz. Duchowość jest niejako poszukiwaniem nowego

⁹² Por. I. WERBIŃSKI, *Jedność i wielość duchowości*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej*, Lublin 1993, s. 72.

⁹³ Por. E. SKOTNICKI, *Neokatechumenat – szansa czy zagrożenie dla Kościoła?*, Kielce 2000, s. 62.

⁹⁴ Por. J. KRÓLIKOWSKI, *Trójca Święta i życie chrześcijańskie*, Tarnów 1999, s. 104.

⁹⁵ Por. W. SŁOMKA, *Teologia w służbie duchowości seminaryjnej*, „Roczniki Teologiczne (KUL)” 52 (2005) s. 83.

stylu życia, w którym rządzi Duch Święty.⁹⁶ Ogólnie jednak mówiąc, pojęcie duchowości jest trudne do zdefiniowania. Brak jest dokładnych danych o naturze ducha, jak również istnieje rozległość treści oraz duchowości ściśle zdefiniować się nie da. Oprócz braku precyzyjnych danych o naturze ducha, dochodzi rozległość treści oraz niejednoznaczność prawie każdego jej elementu z osobna.

Warto zauważyć, że termin „duchowość” jest także terminem antropologicznym. Wszędzie tam, gdzie człowiek działa, tam spotyka się duchowość; wyraża się ona w wartościach ogólnoludzkich. Sięgając wstecz w dzieje chrześcijaństwa, można dostrzec, że pojęcie „duchowość” ma swój początek w łac. słowie *spiritualis*. Z pewnością termin „duchowość” jest bliższy w swojej treści, wówczas gdy występuje z przymiotnikiem, jak np.: duchowość chrześcijańska, judaistyczna itd. Być może duchowość ma się tak do ducha jak osobowość do osoby. Analizując różne pisma można zauważyć, że ani Sobór Watykański II, ani Katechizm Kościoła Katolickiego podają definicji terminu „duchowość”. Takiej definicji nie podaje również adhortacja Jana Pawła II *Vita consecrata*, która dotyczy duchowości osób konsekrowanych.⁹⁷

W języku polskim termin „duchowość” bywa stosowany w kilku znaczeniach. Po pierwsze służy na oznaczenie cech rzeczywistości niematerialnych, duchowych, takich jak: Bóg, anioł, dusza. W tym znaczeniu mówi się o duchowości duszy ludzkiej itp. Zaś w teologii nazwa „duchowość” bywa używana w ogóle na oznaczenie życia wewnętrznego, nazywane ascezą oraz mistyką. Stąd też, mówiąc o życiu wewnętrznym używa się również nazwy „życie duchowe” albo „duchowość”. Z kolei nazwa „duchowość” może oznaczać charakterystyczny wyraz życia wewnętrznego, czyli jego formę lub sposób, opisujące np. daną szkołę życia wewnętrznego, np. zakon lub naród czy jednostkę jako członka zbiorowości czy szkoły; pewną formę życia wewnętrznego (a więc asceza i mistyka). Wychodząc ze słownictwa biblijnego, duchowość chrześcijańska często używa określenia „droga” do życia duchowego człowieka,⁹⁸ a istotę chrześcijańskiej duchowości upatrywać należy w miłości, która nie tyle ma być głoszona, co raczej realizowana w czynach.⁹⁹

⁹⁶ Por. L. GÓRKA, *Jeden Duch - wiele darów. Ku ekumenicznej duchowości*, „Życie duchowe” 10 (1997) s. 67.

⁹⁷ Por. A. J. NOWAK, *Homo consecratus*, Lublin 2002, s. 72.

⁹⁸ Por. J. GĘBAROWSKI, *Droga życia duchowego*, w: DROŻDŻ A., WITASZEK G. (red.), *Droga jako przestrzeń ludzka*, Lublin 2002, s. 105.

⁹⁹ Por. J. MISIUREK, *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej, t. 3 (w. XX)*, Lublin 2001, s. 108.

Warto zauważyć, że człowiek nie mógłby przejawiać duchowości, jeśli w jakiś sposób nie byłby istotą duchową. Toteż kard. Wojtyła przestrzegał przed oddzielaniem osoby od duchowości oraz duchowości od osoby. W osobie ludzkiej ma miejsce integracja cielesności i duchowości. Sfera duchowa jest w człowieku źródłem żywotności i przejawia się w samostanowieniu (właśnie względu na samoświadomość i samostanowienie człowiekowi jako osobie jest należny atrybut duchowości), działaniu, sumieniu, odpowiedzialności. Innymi słowy duchowość człowieka wyraża się w wolności oraz w odniesieniu człowieka do prawdy. Duchowość człowieka jest związana z jego cielesnością i właśnie poprzez ciało człowiek dokonuje samoświadomości, czyli czynności duchowych. Według biblistów metafora, iż „Bóg ulepił człowieka z prochu ziemi i tchnął w jego nozdrza, tchnienie życia, wskutek czego stał się człowiek istotą żywą” (Rdz 2, 7) użyta jest w celu wyrażenia godności człowieka. To właśnie „tchnienie życia”, jakim Bóg obdarował człowieka, oznacza źródło jego duchowości.¹⁰⁰

Duchowość skupia uwagę na reakcji, jaką wywołuje wiara w świadomości i praktyce religijnej i różni się ona od etyki chrześcijańskiej, gdyż nie rozpatruje wszystkich ludzkich działań w ich odniesieniu do Boga, ale jedynie te czynności, w których odniesienie do Boga jest wyraźne i bezpośrednie. Duchowość jako dyscyplina naukowa jest raczej młodą dziedziną. Pierwsza katedra „teologii ascetyczno-mistycznej” powstała na Gregorianum w Rzymie w 1918 r. W podobnym czasie powstała podobna katedra w Rzymie, na dominikańskim Angelicum, która w 1950 roku została przekształcona na Instytut Duchowości. Samo określenie „ascetyczny i mistyczny”, użyte po raz pierwszy w Polsce w XVII wieku, a następnie we Włoszech, przekształciło się ostatecznie w określenie „teologia duchowa”. Sobór Watykański II podkreśla, że „w rozmaitych rodzajach życia i powinnościach jedną świętość uprawiają wszyscy, którymi kieruje Duch Święty, a posłuszni głosowi Ojca i czcząc Boga Ojca w duchu i w prawdzie, podążają za Chrystusem ubogim, pokornym i dźwigającym krzyż, aby zasłużyć na uczestnictwo w Jego chwale. Każdy stosownie do własnych darów i zadań winien bez ociągania kroczyć drogą wiary żywej, która wzbudza nadzieję i działa przez miłość... pasterze trzody Chrystusowej... kapłani... diakoni... klerycy... małżonkowie i rodzice chrześcijańscy... wdowy i wdowcy oraz nie związani małżeństwem... ludzie, którzy wykonują ciężkie nieraz prace... ci, których gnębi ubóstwo, słabość i choroba... Wszyscy chrześcijanie będą z dnia na dzień coraz bardziej uświęcać się w warunkach swego życia, pośród swoich obowiązków czy okoliczności życia...

¹⁰⁰ Por. I. MROCKOWSKI, *Osoba i cielesność. Moralne aspekty teologii ciała*, Płock 1994, s. 59.

ujawniając także w służbie doczesnej przed wszystkimi tę miłość, którą Bóg świat umiłował¹⁰¹. Sobór zaznacza, że człowiek doskonali się przez duchowość wcielenia i rozwija się w zjednoczeniu z Bogiem wypełniając rzetelnie obowiązki dnia codziennego zgodnie z Bożym planem. Wszystkie zajęcia, mogą i powinny być przeniknięte miłością, stając się jej wyrazem.¹⁰²

Teologowie wskazują, iż wcielenie Syna Bożego jest podstawą życia i źródłem duchowości chrześcijańskiej. W zbawczym dziele człowieka jest Bóg, który posyła na świat Jednorodzonego Syna, aby nas zbawić.¹⁰³ Męka i zmartwychwstanie Chrystusa, czyli wydarzenia stanowiące fundament wiary w Kościele, stanowią jednocześnie podwaliny chrześcijańskiej duchowości.¹⁰⁴ Tajemnicę Chrystusa należy rozważać przez pryzmat Jego Wcielenia, które staje się podstawą duchowości chrześcijańskiej. Syn Boży w chwili Wcielenia zjednoczył się z naturą ludzką w sposób definitywny: „A Słowo stało się Ciałem i zamieszkało wśród nas” (J 1, 14).¹⁰⁵

Warto zauważyć, iż w odniesieniu do pojęcia „duchowości chrześcijańskiej” rozumianej jako życie człowieka religijnego ukierunkowanego na zjednoczenie z Bogiem, istnieje w świadomości społecznej pewien myślowy stereotyp. Na ogół uważa się, że dążenie do doskonałości nastawione jest egocentrycznie, na indywidualne relacje między człowiekiem a Bogiem. Rzadko pojęcie „duchowości chrześcijańskiej” odniesione bywa do wymiaru życia społecznego. Po Soborze Watykańskim II, a zwłaszcza w okresie pontyfikatu Jana Pawła II łatwiej można dostrzec, że istnieje silny związek między dążeniem do doskonałości człowieka a ideą przekształcenia życia społecznego w duchu chrześcijańskim. Świadcstwo chrześcijańskie ma swoje źródło w duchowości, czyli w wewnętrznej akceptacji określonych wartości religijnych i realizowaniu ich w praktyce dnia codziennego, a także oddziaływaniu nimi na środowisko w którym człowiek żyje. Właściwym przykładem łączenia tych trzech elementów jest np. osoba i działanie Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Prymasa Polski. Jego osobiste życie religijne, promieniowało na różne społeczności, a dwie z nich były mu szczególnie bliskie, tj.: wspólnota Kościoła i narodowa społeczność. Jako człowiek Kościoła

¹⁰¹ KK 41.

¹⁰² Por. E. TRESALTI, *Instytuty świeckie – doświadczalne laboratorium stosunków Kościół – świat*, w: RUTKOWSKA L., CZARCIŃSKA I. (red.), *Dla Boga i świata. Świeccy konsekrowani*, Kielce 1993, s. 147.

¹⁰³ Por. S. NOWAK, *Wcielenie Syna Bożego jako podstawa duchowości chrześcijańskiej*, w: NOWAK A. J. (red.), *„Gdy nastala pełnia czasu”*, Lublin 2001, s. 141.

¹⁰⁴ Por. L. PADOVESE, *Wprowadzenie do teologii patrystycznej*, Kraków 1994, s. 141.

¹⁰⁵ Por. S. NOWAK, *Wcielenie Syna Bożego jako podstawa duchowości chrześcijańskiej*, w: NOWAK A. J. (red.), *„Gdy nastala pełnia czasu”*, Lublin 2001, s. 142.

przejawiał troskę o państwo, a troska ta wynikała właśnie z duchowości ukształtowanej w ramach Kościoła.¹⁰⁶

Nowy Testament ukazuje nie tylko osobę i czyny Jezusa jako wzór życia doskonałego, ale również tych, którzy swoim życiem realizowali ideał ewangeliczny. Należą do nich przede wszystkim Najświętsza Maryja Panna, św. Józef, Apostołowie, św. Paweł, św. Szczepan, św. Maria Magdalena i inni. Świadomi swego zanurzenia w Chrystusie przez chrzest, chrześcijanie ukazywali Go swoim życiem. Do tego zachęcały także katechezy przygotowujące do sakramentu chrztu, jak na przykład Katechezy św. Cyryla Jerozolimskiego oraz tak zwany List Barnaby. Charakterystycznym aspektem duchowości chrześcijańskiej pierwszych wieków był kult męczenników. Jest rzeczą znamioną, że męczeństwo nie było dla wyznawców Chrystusa wydarzeniem tragicznym czy bezowocnym; co więcej, przez wielu było traktowane jako dar, by w ten sposób mogli upodobnić się do Chrystusa. Jako wybraną część Kościoła uważano ascetów, a także eremitów, którzy podejmowali walkę ze swymi wadami oraz praktykowali rady ewangeliczne kierując się na co dzień duchem ofiary i wyrzeczenia. Dowodem na istnienie świata nadprzyrodzonego uważano życie mnichów, których zobowiązywano do zachowania ubóstwa i czystości oraz nieustannej modlitwy i wyrzeczenia wszystkiego, co przeszkadza w zjednoczeniu z Bogiem.¹⁰⁷

Warto zauważyć, że przyczyną męczeństwa może być nie tylko jedynie wiara, ale również każda cnota, która ma związek z Bogiem; wiara poucza, czego Bóg oczekuje od ludzi. O chrześcijańskiej koncepcji męczeństwa świadczy nade wszystko jej chrystocentryczny charakter, wyrażający się w ścisłym związku, który tworzy się między Chrystusem a męczennikiem. Zwłaszcza męczeństwo jest najbardziej doskonałym momentem naśladowaniem Chrystusa. Od najdawniejszych czasów uważano, że śmierć męczeńska jest środkiem zjednoczenia się z Chrystusem. Mówi się wówczas, że Chrystus żyje i działa wraz z męczennikiem.¹⁰⁸

Określając powstanie określonej szkoły duchowości zwraca się uwagę na kilka istotnych elementów, jakimi są m.in. przykład mistrza, który osiągnął wybitny poziom ewangelicznej doskonałości wnosząc jednocześnie nowe elementy do znanych tradycyjnych form

¹⁰⁶ Por. J. LEWANDOWSKI, *Kościół w służbie narodu według Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, „Studia Elbląskie” III (2001) s. 159.

¹⁰⁷ Por. E. GAMBARI, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, Kraków 1998, s. 320; J. MISIUREK, E. WALEWANDER, *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej*, Lublin 1993, s. 16;

¹⁰⁸ Por. J. MISIUREK, *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej*, t. 3 (w. XX), Lublin 2001, s. 242.

duchowości; kolejną kwestią jest grono uczniów, którzy na tej drodze nakreślonej przez mistrza także osiągnęli pewien stopień doskonałości oraz należy także wspomnieć o teologicznym opracowaniu doktrynalnych treści. Jeśli mowa o duchowości dominikańskiej to jej początki związane są z osobą św. Dominika (+ 1221), ale kształtowanie jej i rozwój realizował się przez wieki. Dominikanie pielęgnowali przez kilka wieków własną liturgię, którą charakteryzowało bogactwo postaw: skłon głowy zwyczajny, głęboki, skłon ciała zwyczajny, głęboki, ukłęknięcie na jedno lub dwa kolana, ukłęknięcie z głębokim pochyleniem lub z twarzą do ziemi czy padnięcie na twarz. Biografowie odnotowali dziewięć różnych postaw ciała w modlitwie św. Dominika, który był człowiekiem żywego temperamentu. Ze względów duszpasterskich zakon przyjął odnowioną liturgię.¹⁰⁹

Szczególną cechą duchowości dominikańskiej jest apostołat słowa, głoszenie i dawanie przykładu by pójść za Chrystusem praktykując ubóstwo. Postawienie ubóstwa na pierwszym planie pomagało w sprawnym apostołacie, a rezygnacja z zarządzania rzeczami materialnym na pierwszy plan ubóstwa usprawniało w apostołacie swobodne głoszenie słowa, a rezygnacja z zarządu dobrami materialnymi ułatwiała szybkie przemieszczanie się. Duchowość dominikańska charakteryzuje się rysami teocentryczno-chrystocentrycznymi i monastyczno-kontemplatywnymi. Od innych zakonów wyróżnia ją specyficzny apostołat doktrynalny. Chrystocentryzm przejawiał się w kulcie Jezusa ukrzyżowanego, kulcie Serca Jezusa i Krwi Chrystusa oraz kulcie Imienia Jezus. Jako charakterystyczne elementy duchowości dominikańskiej wymienia się profesję rad ewangelicznych, wspólne sprawowanie liturgii, praktykowanie umiarkowanych form pokuty, prowadzenie działalności apostołskiej oraz poświęcanie czasu na studium.¹¹⁰

Cel nadrzędny życia dominikańskiego jest kontemplacja Boga w świecie, w którym On się objawia, a celem podrzędnym jest głoszenie apostołskie i nauczanie o kontemplowanej Prawdzie. Św. Dominik podkreślał, że niezbędne dla rozwoju duchowości dominikańskiej jest troska mnichów o rozwój życia kontemplacyjnego.¹¹¹ Rady ewangeliczne, studiowanie Pisma Świętego, uroczysta liturgia stanowią ramy i wyznacznik życia wspólnego, zaś asceza pomaga w przestrzeganiu obserwancji zakonnych. Schemat duchowości dominikańskiej łączy w sobie istotne wartości ludzkie, jakimi są samotność i wspólnota. Studium

¹⁰⁹ Por. J. B. BAKALARZ, *Kontemplacja i działanie w życiu duchowym Matki Kolumby Bialeckiej*, Kraków 1994, s. 15.

¹¹⁰ Por. J. MISIUREK, E. WALEWANDER, *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej*, Lublin 1993, s. 22.

¹¹¹ Por. J. B. BAKALARZ, *Kontemplacja i działanie...*, dz. cyt., s. 24.

dominikańskie i liturgia pomaga skupić na Bogu serce i umysł - najpierw przez kontemplację, potem apostołstwo. Życie wspólnotowe tworzy społeczną postawę mówienia tylko z Bogiem lub o Bogu.¹¹²

Z kolei duchowość franciszkańska wyrasta z duchowości chrześcijańskiej, z którą ma wspólną podstawę - Ewangelię, jak również cel, którym jest ukształtowanie człowieka prawdziwego i doskonałego chrześcijanina dzięki współpracy z łaską Bożą. W pracach autorów franciszkańskich można dostrzec kilka szczególnych zasad pedagogiki franciszkańskiej. Są to między innymi: konkretność, czyli przyjęcie rzeczywistości takiej, jaka jest, czynna miłość oraz szacunek dla wychowanków. Charakterystyczną cechą duchowości franciszkańskiej jest ustawiczne głoszenie posłania miłości, która jest motywem wszelkiego działania. Dla św. Franciszka z Asyżu w miłości wszystko się rozpoczyna, realizuje i kończy. Ona ma pierwszeństwo w całym życiu franciszkanina. Właściwym początkiem dynamicznego uczestnictwa w misyjnym dziele Kościoła jest Bóg Ojciec,¹¹³ Pośrednikiem jest Chrystus,¹¹⁴ który także jest tym, który powołuje¹¹⁵ a Duch Święty wzywa wszystkich ludzi do pójścia za Chrystusem.¹¹⁶

Franciszek z Asyżu podkreślał jak ważna jest postawa służebna, zwłaszcza wobec ubogich i cierpiących, a także kierowanie się szacunkiem względem wszystkich. Wyrazem chrystocentryzmu duchowości franciszkanów jest pełna czci postawa wobec Chrystusa oraz pragnienie naśladowania Go i upodobnienia się do Niego. Naśladowanie Chrystusa -według myśli franciszkańskiej – powinno zaczynać się od pokuty i wewnętrznej przemiany serca. Naśladowanie Chrystusa winno przejawiać się w ofiarnej miłości do Niego oraz do wszystkich ludzi, w postawie ubóstwa, posłuszeństwa, gorliwości w misyjnej działalności, prostoty i pokory. Franciszkanie dużą wagę przykładali do rozpowszechniania kultu Dzieciątka Jezus, Serca Pana Jezusa, Imienia Jezus, nabożeństwa Drogi Krzyżowej, wystawienia Najświętszego Sakramentu. Natomiast przejawem maryjnego charakteru pobożności franciszkańskiej było propagowanie świąt maryjnych (Niepokalanego Poczęcia i Nawiedzenia Najświętszej Maryi Panny), modlitwy Anioł Pański czy koronek do siedmiu radości i siedmiu boleści Maryi. Dla franciszkanów na pierwszym planie było uwielbienie

¹¹² Por. B. COLE, P. CONNER, *Pełnia chrześcijaństwa. Teologia życia konsekrowanego*, Poznań 1997, s. 235.

¹¹³ Por. DM 2, 13; KK 9; KDK 18.

¹¹⁴ Por. KK 9.

¹¹⁵ Por. KK 19; DM 5, 23.

¹¹⁶ Por. DM 15.

Boga poprzez adorację, a dalszej kolejności była modlitwa przebłagania i prośby. Ważna była również modlitwa liturgiczna oraz modlitwa myślna, przy zwróceniu uwagi na łączność z działaniem. Główne zasady w szkole dominikańskiej wyznaczył św. Dominik Guzman, ale duży wpływ na duchowość dominikańską miał także św. Rajmund z Penafort, św. Albert Wielki i św. Tomasz z Akwinu.¹¹⁷

Z kolei duchowość św. Ignacego pociąga wielu ludzi świeckich, którzy dostrzegają w niej możliwości realizacji swego powołania. Podane przez św. Ignacego sposoby rozeznawania duchowego także dzisiaj są cenną wskazówką w podejmowaniu różnych decyzji. Również antropologia teologiczna zawarta w *Ćwiczeniach duchownych* budzi duże zainteresowanie. W wielu środowiskach można nawet mówić o renesansie duchowości ignacjańskiej. Tym bardziej potrzeba pomocy, by wykorzystać formy życia i duchowości pochodzące z XVI wieku do czasów współczesnych. Według przekonania wielu charyzmat ignacjański jest zakorzeniony w *Ćwiczeniach duchownych* św. Ignacego Loyoli. Są one prostym sposobem modlitwy kontemplacyjnej i uporządkowania własnego życia według Ewangelii, a centrum *Ćwiczeń* jest osoba Jezusa Chrystusa, który wzywa do swojej służby.

1.4 Poszukiwanie podstaw chrystologicznych jako przejaw postulatu chrystocentryzmu w teologii duchowości

Bóg pragnie okazywać wszystkim ludziom swoje miłosierdzie (zob. Rz 11, 32). Dzięki zbawieniu, które dokonało się w Jezusie Chrystusie przejawia się działanie Bożego miłosierdzia: „A Bóg, będąc bogaty w miłosierdzie, przez wielką swą miłość, jaką nas umiłował, i to nas, umarłych na skutek występków, razem z Chrystusem przywrócił do życia” (Ef 2, 4-5). Św. Paweł w hymnach chrystologicznych przedstawia najważniejsze prawdy o Jezusie Chrystusie: „On jest obrazem Boga niewidzialnego - Pierworodnym wobec każdego stworzenia, bo w Nim zostało wszystko stworzone: i to, co w niebiosach, i to, co na ziemi, byty widzialne i niewidzialne, czy Trony, czy Panowania, czy Zwierzchności, czy Władze. Wszystko przez Niego i dla Niego zostało stworzone. On jest przed wszystkim i wszystko w Nim ma istnienie” (Kol 1, 15-17). Jezus, który jest obrazem Boga, ukazany został nie tylko jako sprawca przyczyna wszystkiego, co istnieje, ale także jako przyczyna wzorcza. On, istniejąc w postaci Bożej (por. Flp 2, 6) stał się człowiekiem, zaistniał przed wszelkim stworzeniem, dlatego został nazwany Pierworodnym całego stworzenia, które powołane zostało do istnienia z miłości. Wszyscy też zostali powołani przez Stwórcę do

¹¹⁷ Por. J. MISIUREK, E. WALEWANDER, *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej*, Lublin 1993, s. 21.

świętości (por. Ef 1,4). Jednakże kiedy w tym stworzonym przez Boga świecie pojawił się grzech, „Bóg oznajmił tajemnicę swej woli według swego postanowienia, które przedtem w Nim powziął dla dokonania pełni czasów, aby wszystko na nowo zjednoczyć w Chrystusie jako Głowie” (Ef 1, 9-10).¹¹⁸

Tytuły chrystologiczne stosowane w Nowym Testamencie wchodzą w zakres różnych pojęć. Niektóre z nich to tytuły mesjańskie, jak „Chrystus” (masiah, „pomazaniec”), „Sługa Jahwe” (Iz 42-53), „Syn Człowieczy” (Dn 7). Inne są związane z funkcją, to znaczy odnoszą się do zbawczej roli Jezusa w stosunku do ludzkości, a wśród nich można wymienić takie jak: Prorok, Zbawiciel i Pan. Jeszcze inne tytuły odnoszą się do tożsamości Jezusa i nazywane są ontologicznymi; należą do nich takie tytuły jak: „Słowo Boże” i „Syn Boży”. Należy jednak podkreślić, iż nie można przeceniać znaczenia ontologicznego tytułów, dlatego, że całościowa perspektywa chrystologii nowotestamentalnej jest przede wszystkim funkcyjna, a nie ontologiczna.¹¹⁹

Nauka o Bóstwie Chrystusa nadaje chrześcijaństwu i jego duchowości chrystocentryczny charakter. Całe chrześcijaństwo jest wiarą w Jezusa Chrystusa i w Jego słowo, a równocześnie kultem odnoszącym się do Jego Osoby. Prawda o Bóstwie Chrystusa jest najważniejszym założeniem zarówno teologii duchowości, budującej swoje normy i wytyczne w tym celu, aby w człowieku mógł ukształtować się Chrystus (por. Ga 4, 19). Kształtując w sobie Chrystusa, wierzący upodabnia się do Jego natury Bożej, co stanowi sens zarówno teologii duchowości, jak i chrześcijańskiej pedagogiki. To dzięki Chrystusowi Bogu i Człowiekowi ma się dokonywać proces budowania cywilizacji miłości, a ludzie dzięki Niemu mogą stawać się przybranymi dziećmi Boga.¹²⁰

Poprzez cały swój pontyfikat Ojciec Święty Jan Paweł II kierował uwagę Kościoła i świata na osobę Jezusa Chrystusa. To właśnie chrystocentryzm stanowi charakterystyczną cechę papieskiego nauczania. W świetle słów i czynów Zbawiciela, Jan Paweł II rozważa ważne problemy społeczne i moralne człowieka, takie jak m.in. życie, miłość, rodzina, cierpienie, godność osoby, praca, działalność gospodarcza, apostołstwo. W tych wszystkich dziedzinach Chrystus jest wzorem i przewodnikiem. To On w tajemnicy Wcielenia i Odkupienia objawia miłość Boga do świata. Chrystus nadaje właściwy sens życiu

¹¹⁸ Por. T. JELONEK, *Wprowadzenie do Listów świętego Pawła*, Kraków 1998, s. 117.

¹¹⁹ Por. J. DUPUIS, *Wprowadzenie do chrystologii...*, dz. cyt., s. 28.

¹²⁰ Por. J. MISIUREK, „Wierzę w Jezusa Chrystusa, Syna Bożego Jednorodzonego”, w: MISIUREK J., NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), „Do kogóż pójdziemy? Tym masz słowa życia wiecznego”, Lublin 1998, s. 29.

człowieka. Papież zwraca na to uwagę w swych encyklikach, poczynając od pierwszej - *Redemptor hominis*, która stanowi niejako program pontyfikatu, aż do ostatniej - *Ecclesia de Eucharistia*. Także w *Katechizmie Kościoła Katolickiego* osoba Jezusa Chrystusa zajmuje centralne miejsce. Misję Kościoła a zarazem jego podstawowe zadanie, Jan Paweł II wyrażał w nauczaniu by ukazywać światu Chrystusa i pomagać każdemu człowiekowi, by w Nim odnalazł siebie.¹²¹

Misterium paschalne jest centrum „wydarzenia Chrystusa”. Odkupieńczy wymiar męki i śmierci Jezusa wyraża sens cierpienia i śmierci człowieka, które mają wymiar odkupieńczy, ponieważ są włączone w mękę i śmierć Zbawiciela. To Jego zmartwychwstanie jest definitywnym przewyciężeniem niemocy świata i człowieka. Chrystus otworzył nowe perspektywy życia na ziemi i życia w wieczności z Bogiem. Dzięki zmartwychwstaniu dokonała się pełnia zbawienia, powstał nowy lud Boży - Kościół, a Chrystus w Duchu Świętym i przez Niego jest obecny i działa w Kościele. Chrystus objawił człowiekowi Boga jako miłość przebaczącą i chcącą zbawić wszystkich ludzi. Chrystus przywrócił właściwy porządek wartości, pomógł odnaleźć sens życia, ukazał drogę ku wolności prawdziwej.¹²²

Perspektywa nowej ewangelizacji, orędzia skoncentrowanego na Chrystusie, może bardzo przyczynić się do odnowy życia społecznego.¹²³ W rozumieniu personalistycznym i chrystocentrycznym wiara jest komunią miłości życia między wierzącym a Jezusem Chrystusem.¹²⁴

Chrystocentryzm ma za przedmiot Jezusa z Nazaretu i wyraża „osobliwość” Jezusa. Ta osobliwość Jezusa określa się - z jednej strony, za pośrednictwem szczególnej relacji Jezusa z Ojcem i Duchem Świętym, a w konsekwencji, z drugiej strony, za pośrednictwem Jego szczególnej racji bycia z ludźmi i dla ludzi.¹²⁵

W odniesieniu do katechezy Jan Paweł II rozszerza rozumienie chrystocentryzmu, nadając mu podwójne znaczenie: najpierw należy stwierdzić, że w istocie katechezy znajduje się przede wszystkim osoba Jezusa Chrystusa, a życie chrześcijańskie polega na kroczeniu za Chrystusem”. Chrystocentryzm oznacza także, że nikt, kto naucza w imieniu Kościoła,

¹²¹ Por. C. DRAŻEK, *Jan Paweł II – serce otwarte dla każdego. Tajemnica Serca Chrystusa w nauczaniu Jana Pawła II*, Kraków 2004, s. 13.

¹²² Por. M. RUSECKI, *Chrystologiczne podstawy dialogu międzyreligijnego*, w: ZIMOŃ H. (red.), *Dialog międzyreligijny*, Lublin 2004, s. 63.

¹²³ Por. K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 369.

¹²⁴ Por. A. DERDZIUK, *Działanie Ducha świętego w nowym człowieku*, w: NOWAK A. J., PASZKOWSKA T. (red.), *Homo novus*, Lublin 2002, s. 282.

¹²⁵ Por. J. KRÓLIKOWSKI (red.), *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej (1969-1996)*, Tarnów 2000, s. 136-137.

nie może przekazywać swojej nauki, lecz tylko naukę Chrystusa, niczego nie ujmując.¹²⁶ Konsekwencją chrystocentryzmu jest wierność Chrystusowi. Kościół ma kierować człowieka w stronę tajemnicy Chrystusa oraz pomagać w budowaniu z Nim relacji. Wierność Chrystusowi ma znajdować swój wyraz w przyjęciu Osoby i nauki Jezusa z Nazaretu. Ożywianie wiary staje się stale aktualnym zadaniem katechezy i jest elementem procesu nowej ewangelizacji. Jan Paweł II wskazuje na takie sytuacje katechetyczne, w których nieodzowne staje się podjęcie ewangelizacji. Nierzadko uczestnikami katechezy są osoby ochrzczone, których wiara nie wzrosła lub nawet zmalała na skutek zaniedbań czy oddziaływań środowiska niewierzących. Katecheza często winna troszczyć się nie tylko o umocnienie wiary, ale i jej przekazywanie z pomocą łaski Bożej.¹²⁷

Głównym celem katechezy jest nie tylko spotkanie z Jezusem, ale głęboka z Nim zażyłość. Katecheza to również głoszenie Chrystusa w Kościele. Chrystocentryzm jest ukazany w bogactwie orędzia i dzieła Chrystusa, który działa również w katechezie, która zawsze powinna prowadzić do Chrystusa. Chrystocentryzm wyraża wierność Bogu i człowiekowi, ponieważ pozwala na łączenie wiary z życiem, bo to dzięki Chrystusowi można prawdziwie poznać, kim jest człowiek i dokąd zmierza. Katecheza chrystocentryczna może być określana jako katecheza Chrystusa i katecheza z Chrystusem, czyli może przedstawiać dwa typy głoszenia Chrystusa: katechezę biblijną i doktrynalną.¹²⁸

Charakterystyczną cechą katechezy chrystocentrycznej jest jej wewnętrzna dynamika. Chrystus objawia się katechizowanemu jako Ktoś realnie obecny w jego aktualnej rzeczywistości, jako Bóg uczestniczący w sprawach ludzkich, jako Ten, który uszczęśliwia człowieka, jako nauczyciel zatroskany o prawdę przekazu objawienia. Odpowiedzią ze strony człowieka na tę propozycję Chrystusa winno być podjęcie zaproszenia i działanie oparte na miłości, angażując w sprawy Boże całego siebie.¹²⁹

Zatem katecheza powinna być przepełniona postawą ewangeliczną, przez stały kontakt z tekstem Pisma Świętego, ponieważ podstawowym źródłem treści katechezy jest Słowo Boże. Katecheza ukazująca orędzie zbawienia w centrum nauczania musi postawić osobę Jezusa Chrystusa, bowiem przekazywanie wiary chrześcijańskiej jest przede wszystkim

¹²⁶ Por. CT 5-6.

¹²⁷ Por. G. PUCHALSKI, *Model katechezy ewangelizacyjnej w nauczaniu Jana Pawła II*, w: STALA J. (red.), *Katechizować dzisiaj. Problemy i wyzwania*, Kielce 2004, s. 24.

¹²⁸ Por. P. TOMASIK, *Naśladowanie Chrystusa - idea katechetyczna*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 2 (2002) s. 82.

¹²⁹ Por. R. ADAMCZYK, *Podstawowe wymiary polskiej katechezy*, „*Studia Diecezji Radomskiej*” 1 (1998) s. 86-87.

głoszeniem Jezusa Chrystusa; katecheza ma prowadzić do wiary w Niego i spotkania z Nim. Chrystus jest fundamentem Kościoła, zaś celem katechezy jest doprowadzenie do komunii z Nim, który jest „Drogą, Prawdą i Życiem” (J 14, 6).¹³⁰

W wielkim skrócie o chrystocentryzmie można mówić wówczas, gdy osoba Jezusa Chrystusa i Jego nauka znajdują się w centrum życia chrześcijańskiego. A. J. Nowak zauważa, że jedynie chrystocentryzm daje człowiekowi możliwość pełnego rozwoju w procesie postępującej personalizacji. Tylko w relacji do osoby Chrystusa następuje rozwój człowieka, ponieważ żyć Chrystusem oznacza poznać nie tylko Boga, ale także osobowe wymiary człowieczeństwa. Na tej drodze możliwym staje się znalezienie odpowiedzi na pytanie, co znaczy być człowiekiem, gdyż na niej człowiek w sposób właściwy wchodzi w tajemnicę własnego człowieczeństwa. Chrześcijanin, będąc włączony w Mistyczne Ciało Chrystusa, nie może jako chrześcijanin żyć inaczej, jak tylko Chrystusem i dla Niego. To właśnie Chrystus nadaje sens całemu życiu, a poprzez drogę praktykowania cnót miłości, pokory, ubóstwa, ducha pokoty i pokoju człowiek może przybliżyć się do Chrystusa.¹³¹

Wiele dokumentów Kościoła ma charakter chrystocentryczny. Wspomnieć można dla przykładu encyklikę Jana Pawła II *Veritatis splendor*: „Jezus Chrystus jest prawdziwym światłem, które oświeca każdego człowieka”¹³², oraz nauczycielem moralności. Także dziś człowiek zwraca się do Jezusa z pytaniem bogatego młodzieńca: „Nauczycielu dobry, co mam czynić, aby osiągnąć życie wieczne?” (Mk 10,17).¹³³ Podobnie należałoby powiedzieć o drugiej encyklice Jana Pawła II *Evangelium vitae*, która w całości jest poświęcona Jezusowi Chrystusowi, Życiu i dawcy życia. Chrystocentryzm Jana Pawła II kieruje moralność chrześcijańską do jej źródła.¹³⁴

Wyrazem chrystocentryzmu jest także liturgiczna modlitwa. Przez Chrystusa Bóg udziela dóbr naturalnych i nadprzyrodzonych i przez Niego i w Nim dokonuje się kult oddawany Osobom Bożym. Zatem kult Chrystusa jest kultem Syna Bożego złączonego z Bogiem Ojcem, według tego, co powiedział Jezus: „Kto mnie zobaczył, zobaczył także i Ojca (...) Czy nie wierzysz, że ja jestem w Ojcu, a Ojciec we mnie?” (J 14, 9-10). O Duchu

¹³⁰ Por. A. SOLAK, *Człowiek i jego wychowywanie. Zagadnienia wybrane*, Tarnów 2001, s. 159.

¹³¹ Por. J. B. SOIŃSKI, *Duchowość narkomanów. Możliwość jej uzdrowienia w świetle ideału franciszkańskiego*, w: MISIUREK J., SŁOMKA W. (red.), *Duchowość bezdroży*, Lublin 1995, s. 158.

¹³² VS wstęp 1-4.

¹³³ Por. VS 6-7.

¹³⁴ Por. Papieski Komitet Obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, *Jezus Chrystus, Jedyne Zbawiciel świata, wczoraj, dziś i na wieki (TMA nr 40)*, Katowice 1996, s. 42.

Świętym Chrystus mówił: „On mnie otoczy chwałą, ponieważ z mego weźmie i wam oznajmi” (J 16, 14). Wiara w Chrystusa prowadzi do wiary w trzy Osoby Trójcy Świętej.

Jan Paweł II w swej programowej encyklice *Redemptor hominis* wyraźnie podkreśla, iż poprzez swoje Człowieczeństwo i całe dzieło Odkupienia Chrystus „wszedł” w solidarność z całą ludzkością, a poprzez wcielenie zjednoczył się z każdym człowiekiem. Papież wypowiedział te słowa w kontekście opisywania różnorodnych niebezpieczeństw wynikających z sekularyzmu. Z punktu widzenia teologicznego, Jan Paweł II pozostaje przy tezie, że człowiek jest stworzeniem, którego Bóg chciał dla niego samego. Jest wybrany przez Boga i przeznaczony do chwały. W słowach tych ukazana jest teologiczna nauka i jednocześnie krytyczny obraz konsumistycznych antropologii i koncepcji ludzkich działań moralnych, które sprowadzają człowieka jedynie do sfery zaspokojenia potrzeb biopsychicznych. Należy również zaznaczyć, że w teologii powołania zagadnienia normatywne wynikają nie z twierdzeń opisujących egzystencję człowieka, ale z fundamentalnego faktu wezwania do odpowiedzi na dar i na to powołanie. Wezwania te wyrażają potrzebę rozpoznania i zdecydowanego działania zgodnie z samym człowieczeństwem oraz wzorem uczestnictwa w chrystocentrycznym wydarzeniu łaski. Swego rodzaju uwięczenie prawdy o normatywności powołania można znaleźć w encyklice *Veritatis splendor*.¹³⁵

Chrystus zawsze doznawał w Kościele najwyższego kultu, ale można zauważyć, że w XX wieku pogłębiła się świadomość teologów i ludzi wierzących, że On jako Bóg Człowiek jest centralnym punktem całej rzeczywistości świata stworzonego, z wyróżnieniem człowieka i jego działania.¹³⁶

Zatem jeśli chrystologia jest szczytem teologii - jako zbawcze i łaskawe pochylenie się Boga nad człowiekiem, to w tym samym wymiarze Eucharystia jest szczytem chrystologii, określana jako Boska „realizacja” zbawczego „pochylania się” nad człowiekiem; pochylenia się, które przemienia ludzki los i „utożsamiania się z” człowiekiem.¹³⁷

Moc Ducha Świętego, moc Jego miłości, jest zdolna ubogacić i przekształcić działanie człowieka, gdyż ta nowość zapoczątkowana w Jego mocy ma swoje odbicie i wyjaśnienie w nadprzyrodzonej relacji Osób Boskich z człowiekiem. W historii zbawienia nowe

¹³⁵ Por. RH 13; A. DROŹDŹ, *Konsumizm. Ocena moralna na podstawie encyklik Jana Pawła II*, Tarnów 1997, s. 280.

¹³⁶ Por. M. BANASZAK, *Historia Kościoła Katolickiego, t. 4, Czasy najnowsze 1914-1978*, Warszawa 1991, s. 292.

¹³⁷ Por. J. SZYMIK, *Kulturotwórcza rola Eucharystii. Teologiczne misterium – literackie świadectwo*, „Collectanea Theologica” 3 (1997) s. 89.

stworzenia to człowiek zbawiony przez łaskę, to człowiek umocniony Duchem Świętym, by dzięki Jego wsparciu człowiek mógł upodobnić się do Chrystusa. Apostoł Paweł może zatem powiedzieć o sobie, że żyje dla Boga przez to i dzięki temu, że żyje w nim Chrystus (por. Ga 2, 19-20).¹³⁸

Także Deklaracja *Dominus Iesus* uwypukla chrystologiczny i chrystocentryczny wymiar wiary chrześcijańskiej. Podkreśla, że Jezus Chrystus jest nie tylko przedmiotem wiary chrześcijańskiej, ale stanowi jej centrum. Chrystocentryzm wiary wynika z chrystocentryzmu objawienia, o którym można przeczytać w pierwszym rozdziale wspomnianego dokumentu. Osoba Jezusa Chrystusa - Wcielonego Słowa Bożego jest szczytem, centrum i pełnią objawienia. W Nim „zawarte jest objawienie pełni Bożej prawdy”¹³⁹, gdyż jest On Jednorodzoną Synem Ojca. Powyższe określenia, użyte w Deklaracji, podparte są biblijnymi cytatami, jednocześnie będąc spójne z Konstytucją o Objawieniu Bożym *Dei verbum* Soboru Watykańskiego II.¹⁴⁰

Konstytucja o Kościele *Lumen gentium* zaznacza, że Kościół istnieje w odniesieniu do Chrystusa poprzez swoje pochodzenie od Niego, jak i przez głoszenie Jego nauki i sprawowanie sakramentów. Celem działania Kościoła jest osiągnięcie jedności wszystkich ludzi w Chrystusie. Wyrazem tego pragnienia są słowa Jana Pawła II zawarte w Encyklice *Redemptor hominis*: „Jest to podstawowe zadanie Kościoła we wszystkich epokach, a w szczególności epoce naszej, aby skierowywał wzrok człowieka, aby skierowywał świadomość i doświadczenie całej ludzkości w stronę tajemnicy Chrystusa, aby pomagał wszystkim ludziom obcować z głębią Odkupienia, która jest w Chrystusie Jezusie”.¹⁴¹ Dlatego Kościół jest chrystocentryczny. Jan Paweł II uwypukla chrystocentryzm w zbawczym dialogu, za który odpowiedzialny jest Kościół; Kościół który nie stanowi centrum historii zbawienia, ale zajmuje centralne miejsce na drodze Chrystusa do człowieka i człowieka do Chrystusa.

Historiozbawcza perspektywa Ewangelii to perspektywa chrystocentryczna, zaś antropologiczny jej charakter nie oznacza antropocentryzmu, lecz prowadzi do jego przekroczenia w Osobie Boga Człowieka, Jezusa Chrystusa. W Nim Bóg w Trójcy Świętej Jedyny rozpoczął, urzeczywistnił i dopełnia zbawczy cel dziejów ludzkości. Jedność tego

¹³⁸ Por. J. NAGÓRNY, *chrzest – nowe życie w moralności Nowego Przymierza*, w: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), *chrzest – nowość życia*, Lublin 1992, s. 131.

¹³⁹ DI 5, 10.

¹⁴⁰ Por. J. MASTEJ, *Problematyka wiary w deklaracji Dominus Iesus*, w: M. RUSECKI (red.), *Wokół deklaracji Dominus Iesus*, Lublin 2001, s. 170-171.

¹⁴¹ RH 10.

Bytu w Troistości Osób Bożych jest zapowiedzią i powołaniem wszystkich ludzi wspólnoty zbawionych. Bóg dając siebie w darze człowiekowi, pragnie ze strony ludzi wolnego aktu darowania siebie samych Bogu. Tajemnica Wcielenia stanowi wraz z tajemnicą Krzyża jedność dzieła Odkupienia, dzieła zbawczego, bowiem na Krzyżu dokonało się Przymierze Boga z ludźmi.¹⁴²

PODSUMOWANIE

Cała teologia jest związana z osobą Jezusa Chrystusa. Bóg objawił w Nim swoją obecność w stworzonym świecie prowadząc dzieło uświęcenia. Chrystocentryzm nie neguje teocentryzmu, ale stanowi jego uzupełnienie. W chrystocentrycznym ujęciu Bóg ukazujący się w człowieczeństwie Chrystusa staje się bliższy człowiekowi i łatwiej Go naśladować. Chrystocentryczna teologia zachęca do działania i czynu, by dążyć do życia w łączności z Trójcą Świętą. Cała chrystologia opiera się na tożsamości historycznego, ukrzyżowanego Jezusa z wywyższonym, uwielbionym Panem.¹⁴³

Duchowość misyjna kieruje się troską o zbawienie wszystkich ludzi, poprzez doprowadzenie do wiary w Jezusa Chrystusa. Duchowość ta jest bowiem odpowiedzią na specyficzne powołanie misyjne.¹⁴⁴ W powyższych analizach można zauważyć, że duchowość posoborowa jest nacechowana silnym akcentem chrystocentrycznym, bowiem dla chrześcijan Jezus Chrystus jest centrum życia i działania.

¹⁴² Por. J. BUXAKOWSKI, *Wieczność i człowiek. Eschatologia*, Pelplin 2001, s. 391.

¹⁴³ Por. G. L. MÜLLER, *Podręcznik teologii dogmatycznej. Traktat V: Chrystologia – nauka o Jezusie Chrystusie*, Kraków 1998, s. 238.

¹⁴⁴ Por. RMs 87.

RODZIAŁ II

CHRYSTOLOGICZNE PODSTAWY DUCHOWOŚCI MISYJNEJ

Po przedstawieniu wewnętrznych związków chrystologii z misjologią, w niniejszym rozdziale uwaga zostanie skupiona na chrystologicznym wymiarze misji zapoczątkowanym i ukazanym w posłannictwie Jezusa Chrystusa. Rozdział ten podzielony jest na trzy punkty. Pierwszy z nich podkreśla prawdę, że Kościół jest ze swej natury misyjny, wskazując na Chrystusa, który wypełnia wolę Ojca. Centrum drugiego punktu stanowi Jezus Chrystus jako pierwszy Misjonarz i Ewangelizator. Zaś ostatni punkt omawia Chrystusowy nakaz misyjny do wyjścia i głoszenia Ewangelii wszystkim ludziom.

2.1. Normatywny charakter posłannictwa misyjnego Chrystusa

Rozważania na temat przepowiadania misyjnego skupiają się zwykle na biblijnych i teologicznych podstawach, zbawieniu, wierze, przykładzie Jezusa Chrystusa, działaniu Ducha Świętego, nakazie misyjnym, Słowie Bożym, treści przepowiadania misyjnego, misterium Chrystusa.¹⁴⁵ Jak podkreśla papież „Przepowiadanie jest pierwszym zadaniem misji: Kościół nie może uchylać się od wyraźnego nakazu Chrystusa, nie może pozbawiać Dobrej Nowiny ludzi umiłowanych i zbawionych przez Boga. Ewangelizacja będzie zawsze zawierać-jako fundament, centrum i szczyt całego swego dynamizmu - także to jasne stwierdzenie: w Jezusie Chrystusie ofiarowane jest każdemu człowiekowi zbawienie, jako dar łaski i miłosierdzia Bożego. Wszystkie formy działalności misyjnej zdążają ku temu przepowiadaniu, które objawia i wprowadza w tajemnicę ukrytą przez wieki i wyjawioną w Chrystusie”.¹⁴⁶

2.1.1 Posłannictwo misyjne Chrystusa wypełnieniem woli Ojca

Warto podkreślić prawdę ukazaną na kartach Pisma Świętego, że misje są zawarte w Bożym planie zbawienia i zakorzenione w tajemnicy Boga (por. Ef 3,2-9). Jezus zlecił swoim uczniom zadanie nauczania narodów i udzielania chrztu „w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego” (Mt 28,19). Zatem należy dostrzec, iż misje są odpowiedzią na zbawczy plan Ojca, który posłał swego Syna, by zaniósł ludziom orędzie zbawienia. To także czynna

¹⁴⁵ Por. J. LÓPEZ-GAY, *Przepowiadanie*, w: KAROTEMPLER S. (red.), *Kościół misyjny...*, dz. cyt., s. 103.

¹⁴⁶ RMs 44, por. EN 22

współpraca z Duchem Świętym, dzięki któremu i w Jego mocy Kościół może wypełniać swoje powołanie. W perspektywie trynitarniej mamy możliwość zrozumieć, jak „Kościół pielgrzymujący jest misyjny ze swej natury, ponieważ swój początek bierze, wedle planu Ojca, z posłania Syna i z posłania Ducha Świętego”.¹⁴⁷ Źródłem zbawczej misji jest Ojciec, który posłał swego Syna w mocy Ducha Świętego.¹⁴⁸

Misja Chrystusa wypływa z miłości Ojca, który daje-posyła swego Syna, bo „Tak Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne. Albowiem Bóg nie posłał swego Syna na świat po to, aby świat potępił, ale po to, by świat został przez Niego zbawiony” (J 3,16-17). Celem tej misji jest włączenie człowieka w odwieczny plan zbawienia i obdarowanie go życiem wiecznym. Chrystus ma świadomość swego posłania przez Ojca i wskazuje na cel swojej misji: „Przyszedłem, aby życie mieli i mieli je w obfitości” (J 10, 10), a wobec Piłata wyznaje: „Ja się na to narodziłem, i na to przyszedłem na świat, aby dać świadectwo prawdzie” (J 18,37). Zaś na innym miejscu mówi: „Muszę głosić Dobrą Nowinę o królestwie Bożym, bo na to zostałem posłany” (Łk 4, 43; por. także: Łk 4, 18; Mk 1, 38). Jezus wyraźnie zaznacza, że został posłany przez Ojca by nieść ludziom radosną Nowinę.¹⁴⁹

Misja to nie tylko gest miłości, ale działanie, które wypływa z komunii miłości, a jej źródłem jest komunie Boskich Osób, które są darem i jednocześnie dają siebie w darze. Źródłem misji jest komunie trynitarna: trzy Osoby, które miłują się i dają się sobie wzajemnie w darze; nie tylko radują się wzajemnym darem, lecz są darem, a bycie darem definiuje misję. Trójca Święta jest zarówno źródłem misji, jak i stanowi cel: „Aby wszyscy stanowili jedno, jak Ty, Ojczy, we Mnie, a Ja w Tobie, aby i oni stanowili w Nas jedno” (J 17, 21). Misja bowiem rodzi się z komunii i dąży do komunii, gdyż ta komunie potwierdza jednocześnie wiarygodność misji: „aby świat poznał, żeś Ty Mnie posłał” (J 17, 23). Ewangelista Jan wyraźnie podkreślał miłość między uczniami właśnie dlatego, by wskazać na jej źródło, bo powinna ona wypływać z komunii.¹⁵⁰

¹⁴⁷ DM 2.

¹⁴⁸ Por. W. KOWALAK, *Teologia misji*, w: BAŁKA M. (red.), *Chrześcijaństwo wśród religii*, Warszawa 1990, s. 110.

¹⁴⁹ Por. A. MICHALIK, *Duszpasterz wczoraj, dziś i jutro. Cz. I: Wielcy duszpasterze*, Tarnów 1997, s. 33.

¹⁵⁰ Por. T. M. DĄBEK, *Paweł - Apostoł narodów*, Kraków 2004, s. 96.

Duchowość misyjna wymaga podążania ku Bogu drogami, w których pierwszorzędną rolę odgrywa Pismo Święte, sakramenty i liturgia.¹⁵¹ To podstawowe środki w życiu misjonarza: „Wśród wszystkich duchowych pomocy wyróżniają się te akty, dzięki którym chrześcijanie karmią się słowem Bożym z dwóch stołów: Pisma Świętego i Eucharystii”.¹⁵² Misjonarz, który naśladuje Jezusa w głoszeniu Królestwa Bożego, musi przede wszystkim odrzucać pokusę szukania samego siebie i samozadowolenia. Jego zadaniem jest szukanie Bożej chwały w realizacji Jego planów i służba prawdzie: „głosicielem Ewangelii jest ten, kto z największym nawet wyrzeczeniem i poświęceniem szuka zawsze prawdy (...). Nigdy nie fałszuje on prawdy i nigdy jej nie ukrywa (...). Nie zaprzestaje jej studiowania; służy jej wielkodusznie, nie zniewalając jej”.¹⁵³

Chrystus przekazuje uczniom zadanie Jego zbawczej misji w słowach wielkiego nakazu misyjnego. Doktrynalne podstawy tego posłania ukazane są w tajemnicy Wcielenia i Odkupienia. To najgłębsze uzasadnienie posłannictwa misyjnego Kościoła znalazło w dziejach Kościoła swój kształt zarówno w działalności misyjnej *ad gentes*, jak i w działalności apostołowskiej. Naturalnie, zakres działalności misyjnej Kościoła odpowiadał uwarunkowaniom historycznym. Przełom w tym względzie stanowił Sobór Watykański II, który poprzez refleksję nad istotą Kościoła i jego posłannictwem, ukazał i określił główne zadanie Kościoła jako ewangelizację.¹⁵⁴

Jezus głosił Dobrą Nowinę i tę samą misję głoszenia Dobrej Nowiny zlecił uczniom: „Idźcie i głoscie...” (Mt 10,7). Apostołowie głoszą światu Boże dzieła, głoszą Ewangelię (por. Dz 8,40), głoszą Jezusa (por. Dz 9,20).¹⁵⁵ To wierne przekazywanie jest podstawą teologii misji, bo tylko Jezusowe słowa posiadają zbawczą moc. Duch Święty, który pochodzi od Ojca i Syna jest przez nich posłany (por. J 15,26). Nie można wykonywać Jezusowego posłannictwa bez pomocy Ducha Świętego (por. Dz 1,8), a zatem zbawcze dzieło, które przynosi zbawienie wymaga działania Ducha Świętego, który udziela swego dynamizmu (por. Dz 10,20) i stale ubogaca głosicieli Ewangelii będąc ich nauczycielem (por. J 14,26) otwiera serca nie wierzących, by głoszone przez nich słowo przynosiło owoc.

¹⁵¹ Por. N. CONTRAN, *Duchowość misyjna*, w: KAROTEMPLER S. (red.), *Kościół misyjny...*, dz. cyt., s. 153.

¹⁵² DK 18.

¹⁵³ EN 78.

¹⁵⁴ Por. K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 17.

¹⁵⁵ Por. A. MICHALIK, *Duszpasterz wczoraj, dziś i jutro. Cz. I: Wielcy duszpasterze*, Tarnów 1997, s. 75.

Ewangelizacja ma się realizować zarówno przez głoszenie słowa jak i znaki sakramentalne, poprzez które Jezus staje się obecny i przynosi zbawienie.¹⁵⁶

Całe życie i działalność Jezusa było ukierunkowane na wypełnienie woli Ojca (zob. J 19,18). Pragnął, by Ojciec był znany i kochany i żeby wszyscy ludzie doszli do pełni zbawienia: „Przyszedłem rzucić ogień na ziemię i jakże bardzo pragnę, żeby on już zapłonął” (Łk 12,49). Jako Dobry Pasterz – z miłości do Ojca i do człowieka - „oddaje życie” (por. J 10,11 n). Jego miłość wyraża się w ubóstwie (oddanie się Ojcu), posłuszeństwie (zgoda na Boży plan zbawienia) i czystości (jako oblubieniec i uczestnik życia każdego człowieka). Świadcami Chrystusa są ci, których życie jest obrazem Jego życia i znakiem Jego miłości.¹⁵⁷

Jezus, realizując misję Ojca „obchodził okoliczne wsie i nauczał” (Mk 6, 6). Na Jego wzór mają iść uczniowie. Wybrał Apostołów „aby Mu towarzyszyli, by mógł wysłać ich na głoszenie nauki” (Mk 3, 14). By móc towarzyszyć Jezusowi nie można być w jednym miejscu; trzeba iść, bo On jest w drodze. Według Ewangelisty Marka, Jezus nie tylko głosi Dobrą Nowinę, ale sam nią jest. Sam zaś termin „Ewangelia” posiada u św. Marka kilka znaczeń: po pierwsze jest to dobra nowina, którą przyniósł Jezus (Mk 1, 14), po drugie, to dobra nowina, którą jest Jezus (Mk 1, 1), po trzecie ta, która jest głoszona przez Kościół (Mk 8,35). Ewangelia, do której głoszenia zostali wezwani uczniowie, nie jest przekazem informacji, jest orędziem, świadectwem i apelem; tak ważnym, że od jej przyjęcia zależy życie wieczne.¹⁵⁸

Pierwszym zadaniem Kościoła, które nie może być niczym zastąpione jest wyruszenie do tych, którzy nie znają jeszcze Chrystusa i głoszenie Ewangelii, którego celem jest nawrócenie i przyjęcie chrztu. Głoszenie Chrystusa, Tego, który został ukrzyżowany, który umarł i zmartwychwstał jest motywem stałej aktualności misji *ad gentes*, z którego to zadania Kościół nie może zrezygnować.¹⁵⁹

Chrystus daje obietnicę zbawienia tym, którzy wiarę wyznają i nią żyją, ale także ostrzega przed zaparciem się wiary: „Każdego więc, który się przyzna do Mnie przed ludźmi, przyznam się i Ja przed moim Ojcem, który jest w niebie. Lecz kto się Mnie zaprze

¹⁵⁶ Por. W. KOWALAK, *Teologia misji*, w: BAŁKA M. (red.), *Chrześcijaństwo wśród religii*, Warszawa 1990, s. 113.

¹⁵⁷ Por. J. ESQUERDA BIFET, *Misyjny wymiar chrystologii*, w: „Światło Narodów” 3 (1999) s. 73.

¹⁵⁸ Por. T. M. DĄBEK, *Paweł - Apostoł narodów*, Kraków 2004, s. 23.

¹⁵⁹ Por. K. CZERMAK, *Potwierdzenie aktualności misji ad gentes...*, dz. cyt., s. 254.

przed ludźmi, tego zaprę się i Ja przed moim Ojcem, który jest w niebie” (Mt 10, 32n). Ewangelia jest światłem i dobrą nowiną dla wszystkich, a chrześcijanin powinien włączyć się do współpracy w szeroko pojętym dziele misyjnym Kościoła, bo dzieło misyjne nie dotyczy tylko misjonarzy; do tego dzieła wezwani są wszyscy ochrzczeni, którzy Ewangelię mają nieść słowem i czynem.¹⁶⁰

Czyny te są przejawem jego głębokiej wiary. Nie ma bowiem prawdziwej ewangelizacji, jeśli słowom nie towarzyszy postawa miłosierdzia. Dlatego każdy chrześcijanin ma przyznawać się do Chrystusa przed ludźmi (por. Mt 10,32) w łączności z Kościołem i swoim przykładem świadczyć o Bogu tak, by doprowadzić innych do wiary i zbawienia (por. 1 P 2,12). Wiara bowiem ze swej natury wymaga życia zgodnego z jej treścią. Ewangelizacja poprzez świadectwo przyczynia się do wiarygodności wypowiedzianym słowom i ożywia misyjny dynamizm. Należy jednak pamiętać, że nie od aktywności czy użytych technik zależy owocność ewangelizacji, ale od Jego źródła, jakim jest Duch Święty i Jemu należy podporządkować swoje działanie.¹⁶¹

Ewangelizacja ma być rozumiana jako służba. Misjonarze zaproszeni są to tego, by w kulturze ludzi, do których są posyłani, odkrywali Słowo i obecność Ducha Świętego, wychodząc na spotkanie z każdym człowiekiem w postawie słuchania i szacunku. Ważne jest poznanie języka i kultury danego kraju, gdyż ewangelizowane narody oczekują na Ewangelię Chrystusa.¹⁶² Cenne uwagi dotyczące tego, jakimi cechami powinien odznaczać się chrześcijanin odpowiadający na misyjne wezwanie, zawiera Jan Paweł II w swej misyjnej encyklice.

Tym, co weryfikuje autentyczność wiary jest wewnątrz motywacja nastawiona na zbawienie człowieka, zwłaszcza przejawiająca się w miłości i wpływająca z bezinteresownej służby. Brak świadectwa życia głęboką wiarą, brak miłości sprawiają, że chrześcijanin staje się jak „miedź brzęcząca, albo cymbał brzmiący” (1 Kor 13,1). Po przedstawieniu teologicznego fundamentu misyjności chrześcijańskiej oraz po zasygnalizowaniu wartości duchowości misyjnej, przechodzimy do syntetycznego ukazania konkretnych przejawów chrześcijańskiej duchowości misyjnej. Zbawcza misja Kościoła

¹⁶⁰ Por. KK 11; A. PERZ, *Wiara współczesnego chrześcijanina w ujęciu Soboru Watykańskiego II*, w: LUKOMSKI J. (red.), *Wiara i rozum na progu Trzeciego Tysiąclecia*, Kielce 2001, s. 33.

¹⁶¹ Por. K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 174.

¹⁶² Por. L. BUSTINCE, *Misyjny wymiar duchowości chrześcijańskiej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej*, Lublin 1993, s. 385.

realizowana jest poprzez różnorodne metody i z uwzględnieniem warunków, do których jest kierowana. Można tu zatem mówić o działalności misyjnej skierowanej do tych, którzy jeszcze nie znają Chrystusa, o działalności pasterskiej wśród wierzących dla umocnienia ich wiary oraz o działalności zmierzającej do przywrócenia jedności wśród chrześcijan.¹⁶³ Należy podkreślić, iż podstawowym wyrazem misyjnej duchowości jest działalność apostołska,¹⁶⁴ a ewangelizacja ma być potwierdzona przez dawane świadectwo.¹⁶⁵

Duchowość chrześcijańska ma charakter doświadczenia międzyosobowego poprzez odniesienie do Chrystusa i oznacza ona wysiłki zmierzające do poznawania i stawania się na wzór Chrystusa, których można doświadczyć w kontemplacji, zawierzeniu i działaniu.¹⁶⁶

U początków Kościoła ukazana jest prawda, że Chrystus jest jedynym Zbawicielem wszystkich ludzi. Podkreśla to również św. Piotr będąc przesłuchiwanym przez Żydów z powodu uzdrowienia chromego, mówiąc: „W imię Jezusa Chrystusa Nazarejczyka, którego wy ukrzyżowaliście, a którego Bóg wskrzesił z martwych (...), ten człowiek stanął przed wami zdrowy (...). Nie ma w żadnym innym zbawienia, gdyż nie dano ludziom pod niebem żadnego innego imienia, w którym moglibyśmy być zbawieni” (Dz 4, 10. 12). Stwierdzenie to posiada znaczenie powszechne, gdyż dla ludzi zbawienie może otrzymać tylko od Jezusa Chrystusa. Potwierdzenie tej powszechności zbawienia odnajdujemy na kartach Nowego Testamentu. Święty Paweł pisze: „A choćby byli na niebie i na ziemi tak zwani bogowie - jest zresztą mnóstwo takich bogów i panów - to dla nas istnieje tylko jeden Bóg, Ojciec, od którego wszystko pochodzi i dla którego my istniejemy, oraz jeden Pan, Jezus Chrystus, przez którego wszystko się stało i dzięki któremu także my jesteśmy” (1 Kor 8, 5-6). Natomiast św. Jan w Ewangelii wskazuje na elementy tego uniwersalizmu zbawienia wymieniając m.in. Chrystusowe posłannictwo łaski i prawdy objawienia wskazując, iż Słowo jest „światłością prawdziwą, która oświeca każdego człowieka” (J 1, 9). I jeszcze: „Boga nikt nigdy nie widział, Ten Jednorodzony Syn (Bóg), który jest w łonie Ojca, o Nim pouczył” (J 1, 18; por. Mt 11, 27). Objawienie Boga wypełnia się przez Jezusa Chrystusa: „Wielokrotnie i na różne sposoby przemawiał kiedyś Bóg do ojców przez proroków, a w tych ostatecznych dniach przemówił do nas przez Syna. Jego to ustanowił dziedzicem

¹⁶³ Por. L. BUSTINCE, *Misyjny wymiar duchowości chrześcijańskiej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej*, Lublin 1993, s. 382.

¹⁶⁴ Por. DK 2.

¹⁶⁵ Por. EN 17.

¹⁶⁶ Por. A. AMATO, *Nadzieja, której źródłem jest Chrystus*, „Communio” 5 (2003) s. 58.

wszystkich rzeczy, przez Niego też stworzył wszechświat” (Hbr 1, 1-2; por. J 14, 6). Kościół zatem nie może nie głosić Ewangelii, a Chrystus jest jedynym pośrednikiem między Bogiem a ludźmi: „Albowiem jeden jest Bóg, jeden też pośrednik między Bogiem a ludźmi, człowiek Chrystus Jezus, który wydał siebie samego na okup za wszystkich jak świadectwem we właściwym czasie Ze względu na nie, ja zostałem ustanowiony głosicielem i apostołem - mówię prawdę, nie kłamię - nauczycielem pogan w wierze i prawdzie” (1 Tm 2, 5-7; por. Hbr 4, 14-16). Wierzący mogą zatem uczestniczyć w komunii z Bogiem za pośrednictwem Chrystusa w Duchu Świętym.¹⁶⁷

Życie w przyjaźni z Bogiem realizuje się poprzez dary sakramentalnej łaski. chrzest – o czym zostanie szerszej powiedziane w rozdziale trzecim - jest sakramentem, który w sposób zasadniczy i podstawowy włącza w Chrystusa, a przez to w Mistyczne Ciało, jakim jest Kościół rodząc człowieka do nowego życia. Ten fakt zwraca uwagę na obowiązek wzrostu i kształtowania nowego życia w odniesieniu do eklezjologii. Natomiast w znaczeniu sakramentalnym to nowe życie jest możliwe dzięki narodzeniu z Ducha Świętego, który przyobleka go w Chrystusa (por. Ga 3,27). Ochrzczony otrzymuje nowe życie (por. Rz 6,3-11) i jest powołany, by żyć według Ducha przynosząc Jego owoce (por. Ga 5,16-25). Ponieważ sam Chrystus zamieszkuje serce ochrzczonego, z tego powodu sakrament ten nazywamy źródłem „nowego życia”, bo od tego momentu życie człowieka jest złączone z Chrystusem, który w Nim. Jezus poucza, że nowe narodziny dokonują się dzięki mocy Ducha, a zatem chrystocentryczny wymiar sakramentu chrztu zostaje dopełniony wymiarem pneumatologicznym. Umocnieni zaś przez bierzmowanie specjalną łaską Ducha Świętego, ochrzczeni są „jeszcze mocniej zobowiązani, jako prawdziwi świadkowie Chrystusowi, do szerzenia wiary słowem i uczynkiem”.¹⁶⁸ Zatem cała wspólnota Ludu Bożego jest misyjna.¹⁶⁹

2.1.2 Misyjna natura Kościoła

Lektura i analiza tekstów Nowego Testamentu zwracają uwagę na początki Kościoła. W biblijnych tekstach widać wyraźnie, że misja jest istotą posłannictwa Kościoła i oznacza ona realizację planu zbawienia, kontynuację dzieła Chrystusa poprzez niesienie ludziom

¹⁶⁷ Por. RMs 5.

¹⁶⁸ KK 11

¹⁶⁹ Por. KK 17; K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...*, dz. cyt., s. 136.

Dobrej Nowiny, poprzez udzielanie sakramentów i budowanie nowych wspólnot, których spoiwem jest miłość.¹⁷⁰

Wielu współczesnych ludzi pyta o sens istnienia Kościoła – ten cel można zrozumieć jedynie w świetle odwiecznego planu zbawienia. Boże zbawienie dokonuje się poprzez historię. Zatem Kościół ukazuje się wierzącym jako faktyczna aktualizacja misji Chrystusa. Z Jego przebitego boku narodził się Kościół, a krew i woda, które wypłynęły są znakami chrztu i Eucharystii (por. J 19,34).¹⁷¹ Kościół w tym znaczeniu przedstawia się jako „konieczny”.¹⁷²

Z posłannictwa Trójcy zaistniał Kościół, który ma charakter misyjny. Z jego natury wynika fakt, że znajduje się on w nieustannym stanie posłannictwa. Także chrześcijanie, włączeni w Kościół uczestniczą w posłannictwie całego Kościoła. Uczestnictwo to polega głównie na odpowiedzi człowieka na Objawienie, poprzez zawierzenie Bogu i Jego słowu oraz na podjęciu misji.¹⁷³

Kościół określany jest jako powszechny sakrament zbawienia i został powołany przez Chrystusa, pierwszego misjonarza aby nieść Ewangelię światu (por. Mt 28,19; Mk 16,15) do czasu, powtórnego przyjścia (por. Hbr 1,11). Jan Paweł II naucza, że „W tym ostatecznym Słowie swego Objawienia Bóg dał się poznać w sposób najpełniejszy: powiedział ludzkości, kim jest. To ostateczne samoobjawienie się Boga jest podstawowym motywem, dla którego Kościół jest misyjny ze swej natury. Nie może on nie głosić Ewangelii, czyli pełni prawdy, jaką Bóg dał nam poznać o samym sobie”.¹⁷⁴

Istnienie Kościoła, jak również jego posłannictwo czyli misyjna działalność wypływa ze źródła - z misji Jezusa Chrystusa, który został posłany przez Ojca (por. J 3, 16), a od Niego posłał Kościołowi pierwszy i żywy dar - Ducha Świętego (por. J 15, 26). Zatem Trójca Święta stanowi źródło istnienia Kościoła i podstawę jego misji.¹⁷⁵ Prawdę tę ukazuje Sobór Watykański II w dekrecie *Ad gentes*: „Kościół pielgrzymujący jest misyjny ze swej natury, ponieważ swój początek bierze wedle planu Ojca z posłania Syna i z posłania Ducha

¹⁷⁰ Por. KK 1, DA 6; A. LEWEK, *Nowa ewangelizacja w duchu Soboru Watykańskiego II*, tom II, Katowice 1995, s. 289.

¹⁷¹ Por. KK 3

¹⁷² Por. S. PIÉ-NINOT, *Wierzyć w Kościół*, Kielce 2004, s. 67.

¹⁷³ Por. *II Polski Synod Plenarny (1991 – 1999)*, Pallotinum 2001, s. 127.

¹⁷⁴ RMs 5.

¹⁷⁵ Por. DM 2

Świętego”.¹⁷⁶ Wyrazem tego posłania jest stworzenie świata, a w szczególności stworzenie człowieka, który został zaproszony do uczestniczenia w Bożej chwale. Wezwanie to zostało dane całemu ludowi Bożemu. Misyjna działalność Kościoła „polega jedynie i wyłącznie na ukazaniu planu Bożego, czyli Epifanii i całkowitym jego wypełnieniu w świecie oraz w jego historii, w której Bóg przez misje jawnie realizuje historię zbawienia”.¹⁷⁷

Aby człowiek mógł poznać i uwierzyć potrzebne jest przepowiadanie i przyjęcie Słowa Bożego, zaś by głosić to Słowo, trzeba być posłanym przez Kościół (por. Rz 10, 14-17). Głoszenie nie tylko wzbudza wiarę, ale także przyczynia się do budowania Kościoła, który posyła głosicieli Słowa, by mogli doprowadzić innych do zbawienia realizując Boży plan. Mając na uwadze chrystologiczny aspekt zbawienia, trzeba podkreślić, że wiara chrześcijańska jest wiarą w Jezusa Chrystusa, który objawia Boże zbawienie sam będąc jego spełnieniem. Przepowiadanie przybiera różne formy, do których można zaliczyć m.in. nauczanie o Chrystusie i głoszenie jego posłannictwa, osobiste świadectwo życia, katecheza, wykład nauki Kościoła oraz zastosowanie jej w życiu.¹⁷⁸

Przepowiadanie Królestwa Bożego, to przepowiadanie Chrystusa i oznacza pokój, braterstwo i sprawiedliwość. Jednak należy pamiętać, że „Królestwo Boże nie jest koncepcją, doktryną, programem, które można dowolnie opracowywać, ale jest przede wszystkim osobą, która ma oblicze i imię Jezusa z Nazaretu, będącego obrazem Boga niewidzialnego. Jeśli odrywa się Królestwo od Jezusa, nie ma już Królestwa Bożego przez Niego objawionego i dochodzi do wypaczenia (...) sensu Królestwa”.¹⁷⁹ W tym misyjnym nauczaniu Jezus jest utożsamiany z Królestwem; toteż głoszenie w pierwotnym Kościele pierwotnym skupiało się na głoszeniu Jezusa Chrystusa: „Tak jak wówczas, również dzisiaj trzeba połączyć razem zwiastowanie Królestwa Bożego (treść kerygmy Jezusa) i głoszenie wydarzenia Jezusa Chrystusa (które jest kerygmą Apostołów). Te dwa orędzia uzupełniają się i wyjaśniają wzajemnie”.¹⁸⁰ Aby przepowiadanie mogło być skuteczne powinny mu towarzyszyć „znaki”, które przygotowują na przyjęcie Dobrej Nowiny. Już w Starym Testamencie prorocy oprócz tego, że głosili słowo, to czynili także „cuda” i „znaki” (np. Pwt

¹⁷⁶ DM 2; por. A. WOLANIN, *Trynitarnie podstawy misji*, w: KAROTEMPLER S. (red.), *Kościół misyjny...*, dz. cyt., s. 43.

¹⁷⁷ DM 9; por. F. GEORGE, *Studia misjologiczne w seminariach*, „Światło Narodów” 1 (2002) s. 76.

¹⁷⁸ Por. K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...*, dz. cyt., s. 114.

¹⁷⁹ RMs 18.

¹⁸⁰ RMs 16.

34, 11). W swoim wystąpieniu Piotr ukazuje, jak Bóg dał świadectwo o Nim właśnie przez „znaki i cuda” wśród ludzi (Dz 2, 23). Z kolei Marek pisze na temat misji Apostołów: „Oni zaś poszli i głosili Ewangelię wszędzie, a Pan współdziałał z nimi i potwierdzał naukę znakami, które jej towarzyszyły” (Mk 16, 20). Wspomnieć należy także Pawła, który mówiąc o prowadzonej przez niego działalności misyjnej wskazuje na „znaki i cuda”, jakiemu towarzyszyły (por. Rz 15,19).¹⁸¹

Jan Paweł II podkreśla, że „Królestwo Boże jest wyrazem i urzeczywistnieniem zbawczego planu w całej jego pełni”.¹⁸² Papież zaznacza, że poprzez działalność misyjną Kościół współdziała już teraz, tu, na ziemi, w zbawieniu eschatologicznym: „Zbawienie eschatologiczne rozpoczyna się już teraz w nowości życia w Chrystusie: «Wszystkim tym, którzy je przyjęli, dało moc, aby się stali dziećmi Bożymi, tym, którzy wierzą w imię Jego»”.¹⁸³ Kościół w swym ziemskim pielgrzymowaniu wskazuje na eschatologiczny cel, na zbawienie, które zapoczątkowane jest na ziemi. Realizując działalność misyjną Kościół służy królestwu poprzez nauczanie wzywające do nawrócenia.¹⁸⁴

Prowadząc do nawrócenia Kościół daje człowiekowi siłę i włącza go w Boży plan zbawienia, zmierzając ku perspektywie nowej ziemi i nowego nieba (por. Iz 65, 17; 2 P 3, 13; Ap 21, 1). Działalność misyjna ukierunkowana jest na troskę o ubogich, którym niesie światło Chrystusowego Słowa by stać jednocześnie bodźcem do zmiany życia w duchu miłości, która jest sprawdzianem prawdziwości misji.¹⁸⁵

Jan Paweł II z nauki społecznej tworzy narzędzie ewangelizacji¹⁸⁶ stwierdzając, że propagowanie nauki społecznej jest częścią misji ewangelizacyjnej Kościoła i stanowi ważną część chrześcijańskiego nauczania, ponieważ pokazuje jego bezpośrednie konsekwencje dla społeczeństwa i czyni pracę i troskę o sprawiedliwość częścią świadectwa o Zbawicielu.¹⁸⁷

¹⁸¹ Por. J. LÓPEZ-GAY, *Przepowiadanie*, w: KAROTEMPLER S. (red.), *Kościół misyjny...*, dz. cyt., s. 111.

¹⁸² RMs 15.

¹⁸³ RMs 20.

¹⁸⁴ RMs 20; por. W. KLUIJ, *Misjologiczne perspektywy teologii Królestwa Bożego w nauczaniu encykliki Jana Pawła II „Redemptoris missio”*, „Collectanea Theologica” 4 (2001) s. 112.

¹⁸⁵ Por. RMs 59.

¹⁸⁶ Por. CA 54.

¹⁸⁷ Por. CA 5; J. KRUCINA, *Co mówi Papież. Nauczanie społeczne Jana Pawła II*, Wrocław 2005, s. 220; J. KRUCINA, *Wyzwolenie społeczne*, Wrocław 1995, s. 29.

Teologowie podkreślają, że człowiek zostaje włączony do Kościoła i wszczepiony w Chrystusa dzięki łasce. Konieczność misji Kościoła wynika przede wszystkim z jego natury. Jest on mistycznym ciałem Chrystusa, przynaglany miłością Ducha Świętego (por. Rz 5,5). Konieczność misji wypływa także z Bożego celu: zbawienia ludzi. Dzięki Jezusowi uczniowie stają się synami Bożymi przez łaskę, zaś dzięki Duchowi Świętemu obdarowani zostają Bożym życiem.¹⁸⁸

Kościół – nawet jeśli sam zmagający się z brakiem powołań kapłańskich czy zakonnych – nie może zamknąć się sam w sobie. Otwarcie się Kościoła na innych oznacza dawanie ze swojego ubóstwa.¹⁸⁹ Kościół cechuje uniwersalność, dlatego nigdy nie może on zrezygnować z głoszenia Ewangelii. Nie tylko Izraelici, ale także poganie są powołani by mieć udział w Bożym zbawieniu (por. Iz 2,2-5; Mi 4,1-5; Tb 14,5).¹⁹⁰

Kościół zatem, kierowany miłością i z poszanowaniem wolności, musi zabiegać o to, by w centrum jego misyjnej działalności było głoszenie Ewangelii, wzywanie do nawrócenia i dążenie do złączenia z Kościołem poprzez sakramenty.¹⁹¹ To, co wyróżnia chrześcijan to pamięć i oczekiwanie na Chrystusa oraz wypełnianie misyjnych zobowiązań. W tej perspektywie misja, mając na uwadze historyczny cel Kościoła, rodzi szczególną działalność, której nic innego nie może zastąpić, żadna inna aktywność człowieka.¹⁹²

Podkreślany w wielu miejscach eklezjalny charakter wiary w żadnej mierze nie może być oderwany od fundamentalnej więzi z Chrystusem. Pisał o tym Jan Paweł II: „ta nowa ewangelizacja, skierowana nie tylko do jednostek, ale do całych grup ludzkich żyjących w różnych sytuacjach, środowiskach i kulturach, ma na celu kształtowanie dojrzałych wspólnot kościelnych, w których wiara ujawnia się i urzeczywistnia w całym swoim pierwotnym znaczeniu jako przyłgnięcie do osoby Chrystusa i do Jego Ewangelii, jako spotkanie i sakramentalna komunika z Chrystusem, jako życie w duchu miłości i służby”¹⁹³.

¹⁸⁸ Por. W. KOWALAK, *Teologia misji*, w: BAŁKA M. (red.), *Chrześcijaństwo wśród religii*, Warszawa 1990, s. 115.

¹⁸⁹ Por. K. CZERMAK, *Potwierdzenie aktualności misji ad gentes...*, dz. cyt., s. 231.

¹⁹⁰ Por. A. PACIOREK, *Ewangelie synoptyczne. III. Ewangelia według św. Marka*, Tarnów 2002, s. 137.

¹⁹¹ Por. Kongregacja Nauki Wiary, Deklaracja o jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła *Dominus Iesus* (6.08.2000), w: Kongregacja Nauki Wiary, *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995-2000*, Tarnów 2002, s. 92-93.

¹⁹² Por. J. KRÓLIKOWSKI (red.), *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej (1969-1996)*, Tarnów 2000, s. 207.

¹⁹³ ChL 34.

Toteż Kościół jest z jednej strony pośrednikiem wiary, a z drugiej strony sam buduje się przez wiarę swoich członków. Zatem jeśli Kościół jest podstawą zbawienia, a wiara jest niezbędna do zbawienia, to głównym zadaniem Kościoła jest prowadzenie ludzi do wiary. Kościół głosi wiarę i stwarza warunki do jej rozwoju. Jest on sakramentalną przestrzenią, w której i przez którą wierni mogą celebrować i wyznawać wiarę.¹⁹⁴ Misyjna działalność polega na ukazywaniu Bożego planu zbawienia, a pierwszą i podstawową formą ewangelizacji jest świadectwo.¹⁹⁵

Z woli Chrystusa Kościół przekazując naukę Objawienia (Rz 10,14.17) jest nauczycielem wiary. Podobne zadanie realizowane jest poprzez misyjną działalność, dlatego też „Trzeba przede wszystkim starać się o zakładanie w każdym miejscu wspólnot chrześcijańskich, które byłyby „znakiem obecności Bożej w świecie” i wzrastały aż do stania się Kościołem”.¹⁹⁶

W momencie zesłania Ducha Świętego Kościół rozpoczął głoszenie Ewangelii i w ten sposób rozpoczęła się misja Kościoła wobec świata. Soborowy dekret misyjny określając znaczenie pojęciowe słowa misje wskazuje na wspólnotę i poucza, że „Kościół pielgrzymujący jest misyjny ze swej natury, ponieważ według planu Ojca bierze swój początek z posłania (ex missione) Syna i z posłania Ducha Świętego”.¹⁹⁷

Życie chrześcijan charakteryzuje się oczekiwaniem na przyjście Jezusa Chrystusa oraz realizacją misyjnego zobowiązania. Kościół realizuje to zobowiązanie poprzez głoszenie Słowa, sprawowanie sakramentów oraz pełnienie różnego rodzaju posług. Od misji nie mogą być oddzielone pamięć i oczekiwanie, bo to one charakteryzują historyczną tożsamość członków Kościoła i właśnie dzięki misji lud Boży jest gromadzony. Poprzez wiarę lud Boży oczekuje na Chrystusa posiadając prawdę, której inne narody nie znają. Tę właśnie Dobrą Nowinę o Chrystusie chrześcijanie mają głosić wszystkim ludziom, bo taki otrzymali od Jezusa nakaz. W przeciwnym razie, pomimo postępu naukowego czy technicznego, ludzie nadal będą pozostawać w ciemności. W tej perspektywie misja, będąc zakotwiczona w historii tworzy działalność, której żadna inna aktywność ludzka nie może zastąpić.¹⁹⁸

¹⁹⁴ Por. S. PIÉ-NINOT, *Wierzyć w Kościół*, Kielce 2004, s. 71.

¹⁹⁵ RMs 41.

¹⁹⁶ RMs 49; por. K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...*, dz. cyt., s. 181.

¹⁹⁷ DM 2.

¹⁹⁸ Por. J. KRÓLIKOWSKI (red.), *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej (1969-1996)*, Tarnów 2000, s. 207.

2.2. Wzorczy charakter życia misyjnego Chrystusa

Jan Paweł II w encyklice *Redemptoris missio*, akcentuje tajemnicę misyjnego posłannictwa Jezusa - posłanego przez Ojca: „To dążenie niech was ożywia; ono też było w Chrystusie Jezusie. On, - istniejąc w postaci Bożej, nie skorzystał ze sposobności, aby na równi być z Bogiem, lecz ogołocił samego siebie, przyjąwszy postać sługi, stawszy się podobnym do ludzi. A w zewnętrznym przejawie, uznany za człowieka, uniżył samego siebie, stawszy się posłusznym aż do śmierci - i to śmierci krzyżowej” (Flp 2,5-8). Ten fragment Pisma, tak często czytany w kościołach, powinien stać się sercem misjonarskiej kontemplacji, drogowskazem wszystkich posłanych w Kościele. Jest on samym sednem misji.¹⁹⁹

2.2.1 *Chrystus – Misjonarz*

Św. Jan Ewangelista podkreśla, że misja nie jest jakimś dodatkiem do chrześcijańskiego życia, ale jest ona jednym z jego fundamentalnych elementów. Nie traktuje pojęcia misji jako „misję zagraniczną”, realizowaną przez przygotowanych do tego „misjonarzy”. Według Św. Jana, życie chrześcijańskie pozbawione misji nie mogłoby nazywać się życiem chrześcijańskim, gdyż byłoby ono odcięte od dynamiki miłości, która pochodzi od Ojca i rozlewa się w misji Syna (zob. J 17, 20-23).²⁰⁰

Termin „przepowiadanie” to inaczej „ewangelizowanie” lub „ogłaszanie” Dobrej Nowiny. Czasownik „ewangelizować” w Nowym Testamencie jest użyty aż 50 razy, natomiast rzeczownik „ewangelizacja” 72 razy. Jednakże by lepiej zrozumieć bogactwo tej terminologii należy zobaczyć na jej zastosowania w Starym Testamencie. Dobrym przykładem są słowa: „Rozgłaszajcie Jego chwałę wśród pogan, Jego cuda - wśród wszystkich narodów. Bo wielki jest Pan” (Ps 96, 1-4). To Słowo wskazuje na Bożą miłość względem ludzi. Jezus w synagodze przytoczył tekst Izajasza: „Duch Pański spoczywa na Mnie, ponieważ Mnie namaścił i posłał Mnie, abym ubogim niósł dobrą nowinę, więźniom głosił wolność, a niewidomym przejrzenie; abym uciśnionych odsyłał wolnymi” (Łk 4, 18). W swoim nauczaniu podkreślał istotę posłania przez Ojca (por. J 20, 21), mówił: „Muszę głosić Dobrą Nowinę o królestwie Bożym” (Łk 4, 40-43). Głoszeniu Ewangelii

¹⁹⁹ Por. M. CZAJKOWSKI, *Misje są sprawą wiary – cztery światła Małej Teresy*, „W drodze” 8 (2003) s. 39.

²⁰⁰ Por. M. WALDSTEIN, *Misja Jezusa i jego uczniów w Ewangelii Janowej*, „Communio” 4 (1990) s. 23.

towarzyszyły znaki i cuda. Głoszenie Ewangelii zawarte jest w nakazie misyjnym (zob. Mk 16, 15) i przypomina misjonarzom, że „Ewangelia musi być głoszona wszystkim narodom” (Mk 13, 10; Mt 24, 14), zaś św. Paweł ukazuje siebie jako misjonarza w służbie Ewangelii (por. Rz 1, 1-2; 1 Kor 15, 1-2).²⁰¹

Należy wyraźnie podkreślić, że kiedy jest mowa o Chrystusie, to naturalnie należy myśleć o Trójcy Świętej: Chrystus posłany jest od Ojca i obecny w dziejach przez Ducha Świętego (por. J 15, 26; 16, 13). Misja Jezusa, która obejmuje „cały świat” polega na głoszeniu wszystkim narodom prawdziwego Króla świata (por. Ps 2, 8; Mt 28, 19; Ap 1, 18). W Nim obecna jest pełnia życia i łaski oraz pełnia objawienia. Zatem zadaniem Kościoła jest przekazanie i ukazywanie pełni i doskonałości Chrystusa. Kościół posłany jest do wszystkich narodów, bo przez Chrystusa obecna jest w nim pełnia darów zbawienia.²⁰²

Prawda o związku pomiędzy posłaniem Syna a misyjnością Kościoła znajduje swoje miejsce także w Katechizmie Kościoła Katolickiego: „Gdy jednak nastąpiła pełnia czasu, zesłał Bóg Syna swego, zrodzonego z niewiasty, zrodzonego pod Prawem, aby wykupił tych, którzy podlegali Prawu, abyśmy mogli otrzymać przybrane synostwo” (Ga 4, 4-5). Bóg wypełnił obietnice dane Abrahamowi i jego potomstwu: zesłał swego „Syna umiłowanego” (Mk 1,11).²⁰³ Kościół misyjny ma swoje źródło w posłaniu Ojca przez Syna w Duchu Świętym: „Posłanie Ducha Świętego jest zawsze połączone z posłaniem Syna i skierowane do Niego”.²⁰⁴ I na innym miejscu Kościół naucza: „(...) Gdy Ojciec posyła swoje Słowo, posyła zawsze swoje Tchnienie: jest to wspólne posłanie, w którym Syn i Duch Święty są odrębni, ale nie nierozdzielni (...)”.²⁰⁵ Dlatego też, to „(...) Wspólne posłanie będzie odtąd realizowane wobec przybranych synów i Ojca w Ciele Jego Syna: posłanie Ducha przybrania za synów będzie ich jednoczyć z Chrystusem i ożywiać ich w Nim.”²⁰⁶ Katechizm uczy, że „Posłanie Chrystusa i Ducha Świętego wypełnia się w Kościele, w Ciele Chrystusa i Świątyni Ducha Świętego. To wspólne posłanie włącza już idących za Chrystusem do Jego komunii z Ojcem i Duchem Świętym: Duch przygotowuje ludzi, uprzedza

²⁰¹ Por. J. LÓPEZ-GAY, *Przepowiadanie*, w: KAROTEMPLER S. (red.), *Kościół misyjny...*, dz. cyt., s. 108.

²⁰² Por. J. RATZINGER, *W drodze do Jezusa Chrystusa*, Kraków 2004, s. 144.

²⁰³ KKK 422.

²⁰⁴ KKK 485.

²⁰⁵ KKK 689.

²⁰⁶ KKK 689.

ich swoją łaską, aby pociągnąć ich do Chrystusa. On ukazuje im zmartwychwstałego Pana, przypomina im Jego Słowa i otwiera ich umysły na zrozumienie Jego Śmierci i Zmartwychwstania. Uobecnia misterium Chrystusa, szczególnie w Eucharystii, aby pojednać ich z Bogiem i doprowadzić do komunii z Nim, aby przynosili ‘obfity owoc’ (J 15, 1-8)”.²⁰⁷

Treść misyjnego nauczania stanowi osoba Jezusa Chrystusa: „Królestwo Boże nie jest koncepcją, doktryną, programem, który można dowolnie opracowywać, ale jest przede wszystkim osobą, która ma oblicze i imię Jezusa z Nazaretu, będącego obrazem Boga niewidzialnego”.²⁰⁸ Bóg pragnie zbawienia dla wszystkich, a Dziecię Jezus, ofiarowane w świątyni, jest „zbawieniem przygotowanym wobec wszystkich narodów, światłem na oświecenie pogan” (Łk 2,30-32; Łk 3,6). Św. Paweł dodaje, iż Bóg „pragnie, by wszyscy ludzie zostali zbawieni i doszli do poznania prawdy” (1 Tm 2,4). Z kolei św. Jan z podkreśla, że Jezus jest „ofiara prześlągalną za nasze grzechy (...) i całego świata” (1J 2, 2).²⁰⁹ Od początku swojej misji Jezus głosił Królestwo Ojca (zob. Mk 1,15) i to królestwo stawało się obecne wśród ludzi (zob. Łk 17,21; por 11,20). Uczniowie Jezusa doświadczali realizowania się Królestwa pośród nich.²¹⁰

Chrystus dzieli z ludźmi ich trudy. Ze względu na człowieka stał się ubogi. Wychodząc do ludzi i szukając tych najsłabszych, zagubionych często bywał nierozumiany przez otoczenie.²¹¹ Podobnie jest z misjonarzem; idąc do ludzi, podejmując trudne wyzwania często bywa odrzucany. Prawdziwy misjonarz jest prowadzony przez Boga: „gdy jednak Bóg woła, człowiek powinien odpowiedzieć (...), nie radząc się ciała i krwi”.²¹² Należy podkreślić, że działalność misyjna nie opiera się na ludzkich siłach, dlatego tak ważnym w duchowości misyjnej jest modlitwa i kontemplacja. Misjonarz - podobnie jak czynił to

²⁰⁷ KKK 737; Por. J. GÓRSKI, *Chrystologiczne uzasadnienie misji według ‘Novo millennio ineunte,’* w: *Światło Narodów*, nr II (2003), s. 36.

²⁰⁸ RMs 18

²⁰⁹ Por. Papieski Komitet Obchodów Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, *Jezus Chrystus, Jedyne Zbawiciel świata, wczoraj, dziś i na wieki (TMA nr 40)*, Katowice 1996, s. 154.

²¹⁰ Por. J. LEŚNIEWSKA, „*Aby Bóg był wszystkim we wszystkim*”. *Eschatologia odpowiedzialnej ufności*, „*Studia i Dokumenty Ekumeniczne*” 1 (2000) s. 38.

²¹¹ Por. E. SZCZOTOK, A. LISIECKA (red.), *Ewangelizacja w tajemnicy i misji Kościoła*, Katowice 1994, s. 18.

²¹² Por. DM 24.

Jezus dając przykład swym uczniom - jest człowiekiem modlitwy i czynu.²¹³ Modlący się Jezus jest przykładem misjonarza, który się modli, bowiem dzięki modlitwie misjonarz znajduje odpowiedzi na trudności, z którymi spotyka się codziennie i to na fundamencie modlitwy opiera się jego działanie. Działalność misyjna jest konsekwencją spotkania Boga w Jezusie Chrystusie, tego, czego się doświadczyło (por. 1 J 1, 1-5).²¹⁴

Powołanie misyjne ma nade wszystko osobowy charakter, bo w jego centrum jest spotkanie z osobą, która zachwyca i kieruje serce na najgłębszy wymiar ludzkiego życia. Zatem ideał misjonarza, ma być zakorzeniony w pierwowzorze, którym jest Jezus Chrystus, największy Misjonarz. Realizowanie formacji „na wzór Chrystusa” ma być przede wszystkim chrześcijańskim świadectwem o Bogu i o Jego miłosierdziu, realizowane nie przez słowo, ale życie, które ma promieniować blaskiem Chrystusa na innych.²¹⁵

Ewangelisci ukazują, jak ogromne znaczenie ma pustynia w życiu Jezusa, która kształtuje w Nim „osobowość misyjną”. Podejmowanie ważnych decyzji poprzedzone było wyjściem na pustynię, która była dla Jezusa czasem spotkania z Ojcem w Jego Słowie, czasem rozeznawania, przygotowania do działalności, do głoszenia Słowa z mocą. Tej mocy misjonarz nie zdobywa sam, nie nauczy się jej z książek. Moc głoszenia może przekazać jedynie Jezus. Papież podkreślał: „Nie, nie zbawi nas żadna formuła, ale konkretna Osoba oraz pewność, jaką Ona nas napełnia”.²¹⁶ Dlatego tak bardzo w życiu misjonarza potrzebna jest kontemplacja Jezusa, by miał moc do owocnego głoszenia Ewangelii na wzór Chrystusa.²¹⁷

Punktem kulminacyjnym misyjnej działalności Chrystusa była Jego ofiara na Krzyżu. Dlatego też, każdy misjonarz ma kroczyć tą samą drogą idąc za Jezusem jako Nauczycielem i Mistrzem.²¹⁸ Kościół od początku swego istnienia miał charakter misyjny. Na polecenie

²¹³ Por. RMs 91.

²¹⁴ Por. N. CONTRAN, *Duchowość misyjna*, w: KAROTEMPLER S. (red.), *Kościół misyjny...*, dz. cyt., s. 151.

²¹⁵ Por. RH 9-10; A. MIOTK, *Wszelstronne przygotowanie misjonarza w XXI wieku*, w: MIOTK A. (red.), *Misjologia XXI wieku. W 20 rocznicę śmierci Ojca Feliksa Zapłaty SVD – twórcy misjologii w Polsce*, Warszawa 2004, s. 134; JAN PAWEŁ II, *Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2000, Niech nas ożywia troska o przekazywanie innym światła i radości wiary*, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 9 (2000), s. 5-6; J. MEISNER, *O wrażliwość wiary. Rozmyślenia nad reewangelizacją Europy*, Tarnów 2000, s. 103.

²¹⁶ Por. NMI 29

²¹⁷ Por. K. WONS, *Powierzyć się Jezusowi. Rekolekcje ze św. Mateuszem*, Kraków 2005, s. 211.

²¹⁸ Por. S. GRZECHOWIAK, *Kościół jako sakrament, wspólnota oraz misja (misterium - sacramentum, communio, missio) w świetle wypowiedzi Urzędu Nauczycielskiego i współczesnej teologii*, „*Studia Gnesnensis*” XIII (1999) s. 191.

Jezusa, Apostołowie - jako świadkowie Jego życia, oraz uczniowie, głosili Chrystusa Żydom i poganom, wzywając do nawrócenia i udzielając chrztu. Tę działalność misyjną można odnaleźć w opisach św. Łukasza w *Dziejach Apostolskich*. W języku biblijnym świadkiem określano osobę, która dzięki osobistemu doświadczeniu i bezpośredniemu spotkaniu mogła dać wiarygodne świadectwo. Apostołowie często sami nazywali siebie świadkami gdyż uczestniczyli w wydarzeniach z życia Jezusa (zob. Dz 1,22; 2,23; 3,15; 5,32; 10,39; 13,31; 22,15; 26,16). Zarówno apostołowie, jak i wspólnota, do której kierowali oni nauczanie, skupiali się na życiu Jezusa. W pierwszym kazaniu Piotra (zob. Dz 2,14-41) widać wyraźnie historycznego Jezusa. Ten Jezus ukazywany jest jako „mąż, którego posłannictwo Bóg potwierdził wam niezwykłymi czynami, cudami i znakami, jakich Bóg dokonał przez Niego wśród was, o czym sami wiecie; tego męża (...) przybiliście rękami bezbożnych do krzyża i zabiliście. Lecz Bóg wskrzesił Go” (2,22-24), czy jeszcze bardziej kazanie Piotra w domu Korneliusza (zob. Dz 10,34-43).²¹⁹

Jeśli Kościół jest z natury misyjny, to wynika z tego, że również duchowość chrześcijańska jest z natury misyjna.²²⁰ Wszystkie główne wymiary duchowości chrześcijańskiej z natury misyjnej należy rozpatrywać w relacji do dzieła zbawienia. Bez tego misyjnego wymiaru duchowości chrześcijańskiej nie można mówić ani o Bożej chwale, ani o zbawieniu. To w Jezusie Chrystusie objawia się chwała Boża, a człowiek w takiej mierze oddaje chwałę Bogu, w jakiej realizuje swoje powołanie zgodnie z wolą Boga na wzór Chrystusa. Bożym zamysłem jest by człowiek poznał Chrystusa, dlatego tak istotna jest misyjność duchowości chrześcijańskiej, która prowadzi każdego człowieka do wyjątkowej i osobistej relacji z Jezusem poprzez doświadczenie Jego miłości²²¹.

Podejmowane wysiłki apostołskie i misyjne zaangażowanie Kościoła buduje Boże Królestwo wtedy, gdy chrześcijanie poddają się działaniu Ducha Świętego. Określając duchowość chrześcijańską jako misyjną, należy mieć na uwadze prawdę, że jest ona wtedy misyjna, kiedy ukierunkowana jest na szukanie chwały Bożej, nawet kosztem oddania własnego życia dla zbawienia innych ludzi (por. J 15,13). Misjonarz czerpie wzór z Jezusa, którego misja pochodzi z miłości i prowadzi ku zbawieniu (por. J 3,16-18), toteż misyjna

²¹⁹ Por. J. KUDASIEWICZ, *Kościół apostołski*, w: BAŁKA M. (red.), *Chrześcijaństwo wśród religii*, Warszawa 1990, s. 148.

²²⁰ Por. K. CZERMAK, *Misje odnawiają Kościół*, Tarnów 1996, s. 17.

²²¹ Por. ChL 34.

duchowość musi wypływać z miłości i służyć zbawieniu. Duch Święty, rozlewający miłość w sercu człowieka (por. Rz 5,5), działa przez Kościół w tej trosce o jego zbawienie.²²²

Na ewangelizacyjnej drodze Kościoła oraz misjonarzy Chrystus jest doskonałym i pierwszym wzorem. W dokumentach soborowych można przeczytać, że dla realizacji dzieła zbawienia Chrystus posłał Ducha Świętego, by przeprowadzał zbawcze Jego dzieło od wewnątrz i pobudzał Kościół do rozwoju.²²³ Z Chrystusowej misji wypływa misja Kościoła: „Jak Ojciec Mnie posłał, tak i Ja was posyłam” (J 20,21). Misja stanowi o istnieniu i życiu Kościoła. Tak jak apostołowie, tak również każdy chrześcijanin jest posłany przez Jezusa. On sam daje przykład do pielgrzymowania pełniąc wolę Ojca (por. Mk 1,38), a Jego nauka wiąże się z licznymi uzdrowieniami.²²⁴

Zadaniem Kościoła jest kontynuować zbawcze dzieło Chrystusa – na Jego wzór. Jezus modląc się prze śmiercią zwracał się do Ojca słowami: „Jak Ty Mnie posłałeś na świat, tak i Ja ich na świat posłałem” (J 17, 18), natomiast do Apostołów mówił: „Jak Mnie posłał Ojciec i Ja was posyłam” (J 17, 21), „Dana mi jest wszelka władza na ziemi i na niebie. Idąc tedy nauczajcie wszystkie narody, chrzcząc je...” (Mt 28, 18-19), „Kto uwierzy i ochrzci się, będzie zbawiony, a kto nie uwierzy, będzie potępiony” (Mk 16, 16). Z powyższych tekstów Pisma św. wynika, że z woli Chrystusa została zlecona Kościołowi władza nauczania, uświęcania i rządzenia, a głównym celem jest doprowadzenie ludzi do zbawienia.²²⁵

Chrystus jest jedynym fundamentem misji, jest jej punktem centralnym,²²⁶ jest celem wszelkiego stworzenia (por. Dz 4, 12). Ponadto sam Jezus mówi o sobie: „Ja jestem drogą i prawdą, i życiem” (J 14, 6); „Ja jestem światłością świata” (J 8, 12); „Ja jestem chlebem, który zstąpił z nieba” (J 6, 51); „Ja jestem prawdziwym krzewem winnym (J 15, 1), „bramą owiec” (J 10, 7), „Dobrym Pasterzem”(J 10, 11), „światłością świata” (J 8, 12).

²²² Por. L. BUSTINCE, *Misyjny wymiar duchowości...*, dz. cyt., s. 380.

²²³ Por. JAN PAWEŁ II, *Kościół misyjny*, w: Jan Paweł II, *Wierzę w Kościół - jeden, święty, powszechny i apostołowski*, Libreria Editrice Vaticana 1996, s. 571-572.

²²⁴ Por. L. A. SCHÖKEL, *Bóg Ojciec. Rozważania biblijne*, Warszawa 1999, s. 62.

²²⁵ Por. KL 10; KDK 40 i 42; W. SEREMAK, *Kościół szafarzem Miłosierdzia Bożego*, „Roczniki Teologiczne” 5 (1999) s. 73.

²²⁶ Por. RMs 4-11.

2.2.2 *Uczeń Chrystusa jako Jego naśladowca*

Chrześcijanin ma być uczniem - uczniem, który uczestniczy w osobowej relacji ze Zbawicielem, która to relacja przejawia się w naśladowaniu. Aby kogoś naśladować, należy go wcześniej poznać.²²⁷ Jezus nauczał i był Mistrzem, podobnie ma być w życiu misjonarza – obie te funkcje musi łączyć w przepowiadaniu. Misjonarz nie przekazuje swojej nauki, ale to, co otrzymał od Mistrza (por. Mt 28, 20). Jego nauczanie rodzi się ze słuchania i ma być wierne nauce Mistrza. Zmartwychwstały nie zostawia uczniów samych z tym zadaniem, ale obiecuje im pomoc, zapewniając o swojej obecności (por. Mt 28, 20).²²⁸

Także dzisiaj fundamentalną misją Kościoła jest nadal ewangelizacja, bo ewangelizować to nie tylko głosić, że Chrystus jest Zbawicielem, ale także wciąż odnawiać i budować dzieje człowieka z bogactwa Tego, który „dla nas stał się ubogim, aby nas ubóstwem swoim ubogacić” (2 Kor 8,9). Ewangelizować to nieustannie pracować by „ubogacić” człowieka Chrystusem.²²⁹

Od samego początku Kościół czerpie zapał misyjny z miłości Boga, który ukochał człowieka (por. 2 Kor 5,14). W swej miłości Bóg pragnie, by „wszyscy ludzie zostali zbawieni i doszli do poznania prawdy” (1 Tm 2, 4). Kościół, któremu ta prawda została dana i który ze swej natury jest misyjny musi obdarowywać tym, co otrzymał od Chrystusa.²³⁰

W posłudze misjonarza istotną rolę odgrywa miłość, która staje się świadectwem, bo przez jego miłość do braci objawia się miłość Boga. Prawdziwa miłość widoczna jest przede wszystkim w konkretnym działaniu i służbie wobec tych, którzy jej potrzebują tak Chrystus pochylał się nad ludzką biedą, lecząc i uzdrawiając z chorób. Misjonarz ma świadczyć o prawdzie, którą jest sam Chrystus (por. J 14,6). Misjonarz głosi światu wydarzenie i osobę. Misja ta jest powszechna i dotyczy całego świata. Wymaga ona wyjścia poza swój mały świat i wyruszenia na spotkanie nowych ludzi w nowych miejscach.²³¹

²²⁷ Por. Z. J. KIJAS, *Papież Franciszek i nasze marzenia o Kościele*, Kraków 2013, s 38.

²²⁸ Por. T. M. DĄBEK, *Paweł - Apostoł narodów*, Kraków 2004, s. 42.

²²⁹ Por. *Aparecida. V Ogólna Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Dokument końcowy. Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*, Gubin 2014, s. 287; W. KAWECKI, *Bóg pochylony nad człowiekiem*, Kraków 2000, s. 212.

²³⁰ Por. KKK 851.

²³¹ Por. T. M. DĄBEK, *Paweł - Apostoł narodów*, Kraków 2004, s. 22.

Zadaniem Kościoła jest wypełnianie Chrystusowego posłannictwa,²³² którego władza ma zbawczy charakter (por. Rz 10,12-13). Tę samą władzę posyłania misjonarzy Chrystus przekazał Kościołowi, który jest misyjny nie tylko dlatego, że pielęgnuje posłannictwo Jezusa, ale również dlatego, że ma udział w Jego władzy. Dlatego misjonarz może być posłany jedynie przez Kościół, a skoro jest posłany przez Kościół to i przez Chrystusa. Łatwo zatem wysunąć wniosek, że ten, kto nie jest posłany przez Kościół, nie może być misjonarzem. Chrystus-Misjonarz jest także podstawą inkulturacji: „(...) na wzór ekonomii wcielenia, młode Kościoły, zakorzenione w Chrystusie i zbudowane na fundamencie apostołów, przyjmują do przedziwnej wymiany wszelkie bogactwo narodów, które oddane jest Chrystusowi w dziedzictwo”.²³³

Ewangelizacja poprzez głoszenie Słowa, to forma, w której sam Jezus wypełniał posłannictwo: „Na to zostałem posłany” (Łk 4,43). Ewangelizacja rozciąga się na całe życie Jezusa; od wcielenia, aż po krzyż i zmartwychwstanie. Na Jego wzór dzieło ewangelizacji podejmuje Kościół. Chrystus naucza i przekazuje to, co słyszał od Ojca (por. J 8,28). W Kościele przepowiadanie zajmuje szczególne miejsce²³⁴ głównie dlatego, że jest kontynuacją posłannictwa Jezusa, bo nie jest głoszeniem własnych poglądów, lecz wiernym przekazywaniem orędzia zbawienia.²³⁵

Samo słowo „apostół”, pochodzące z języka greckiego oznacza człowieka, który jest obdarowany szczególnym zadaniem świadczenia o tym, który go posłał. Jezus jest fundamentem posłanego Kościoła (por. 1 Kor 3, 11), a kto przyjmuje Chrystusa, przyjmuje Ojca, który Go posłał (por. Mt 10, 40; J 13, 20). Posłannictwo apostołów i Kościoła ma swoje oparcie w tym, czego Bóg dokonał wcześniej w swoim Synu. Kościół wypełnia powierzona mu misję wtedy, kiedy jest wierny Jezusowemu posłaniu. Chrześcijanin jest posłany na wzór Jezusa. Posłany by służyć ludziom, by głosić Chrystusa i uobecnić Jego miłość.²³⁶

²³² Por. DM 5.

²³³ DM 22.

²³⁴ Por. DM 13.

²³⁵ Por. W. KOWALAK, *Teologia misji*, w: BAŁKA M. (red.), *Chrześcijaństwo wśród religii*, Warszawa 1990, s. 112.

²³⁶ Por. J. MORAWA, *Znaki prawdziwości Kościoła*, w: T. DZIDEK, Ł. KAMYKOWSKI, A. KUBIŚ, A. NAPIÓRKOWSKI (red.), *Teologia fundamentalna. Tom IV: Kościół Chrystusowy*, Kraków 2003, s. 171.

Dążenie do jedności oznacza poszukiwanie wspólnej drogi, którą jest człowieczeństwo pojmowane na wzór i podobieństwo Boga. Charyzmat misjonarza pozostaje taki sam i ciągle aktualny. Misjonarz ma uczestniczyć w posłannictwie Chrystusa, który „ogłosił samego siebie, przyjąwszy postać sługi” (Flp 2,7); ma być wytrwały w powołaniu; powinien rozwijać swoje człowieczeństwo, a przede wszystkim być człowiekiem modlitwy na wzór swojego Mistrza. Cechy, które wymienia dekret soborowy²³⁷ są uniwersalne dla misjonarza także dzisiaj, jednakże ciągle zmieniające się miejsce posłania wymaga dostosowania w sposobie i formie działania. Na lepsze możliwości oddziaływania wpływa m.in. łatwość i różnorodność w wyborze form komunikowania się, inne możliwości podróżowania, rozwój szkolnictwa, wiedzy medycznej czy nawet warunki materialne. Można jednocześnie zauważyć, że pomimo postępu w wielu dziedzinach współcześnie misjonarze nie mają łatwo, gdyż bywają niezauważani czy nie słuchani. Realizując swoje powołanie misjonarz ma na wzór Jezusa stawać się Dobrą Nowiną dla tych zwłaszcza, którzy jeszcze nie znają Chrystusa.²³⁸

Misjonarz ma być świadkiem Chrystusa po krańce ziemi. Może tego dokonać na wzór Chrystusa, który stał się człowiekiem, wszedł on do odmiennej kultury, aby przynieść jej dar Ewangelii. Misjonarz, na wzór Chrystusa powinien łączyć i budować w miłości. Musi cechować się otwartością na innych ludzi i być człowiekiem dialogu.²³⁹

Postawa misyjna zawsze ma na uwadze głęboki szacunek dla tego, co „w człowieku się kryje” (J 2, 25), szacunku dla tego, czego już w nim dokonał Duch Święty, który „tchnie: tam, gdzie chce” (por. J 3, 8). Misja jest zawsze nowym budowaniem, nigdy burzeniem, zaś nawrócenie, które z niej ma brać początek jest dziełem łaski, dzięki której człowiek ma odnaleźć swoją pełnię.²⁴⁰

Ważnym elementem w dziele ewangelizacji jest modlitwa. Jezus nigdy nie zastępował modlitwy działalnością. O tym prymacie modlitwy przypomina Jan Paweł II, podkreślając, ważność kontemplacji.²⁴¹ W sercu misyjnego posłannictwa jest pasterska miłość. Biorąc

²³⁷ Por. DM 23-27.

²³⁸ Por. J. J. PAWLIK, *Misjonarz XXI wieku – szansa i wyzwanie*, w: ŚLIWKA E. (red.), „*Wyplłyn na głębię*”. *Materiały Pierwszego Ogólnopolskiego Kongresu Misyjnego Zakonów i Zgromadzeń Męskich i Żeńskich. Tom 2: Refleksja (sesja naukowa)*, Gdańsk-Pieniężno 2004, s. 122.

²³⁹ Por. J. J. PAWLIK, *Misjonarz XXI wieku – szansa i wyzwanie*, w: ŚLIWKA E. (red.), „*Wyplłyn na głębię*”..., dz. cyt., s. 118.

²⁴⁰ Por. RH 12.

²⁴¹ Por. RMs 91.

przykład z Jezusa i naśladując Go, miłość ta przybiera różnorodne formy, a są nimi: „troskliwość, łagodność, współczucie, otwarcie na innych, zainteresowanie ludzkimi problemami”.²⁴² Sobór poucza, że: „Miłość pasterska jest tym przymiotem, dzięki któremu naśladujemy Chrystusa w Jego darze z siebie i w Jego służbie (...). Miłość pasterska określa nasz sposób myślenia i działania, nasz sposób odnoszenia się do ludzi”.²⁴³ Miłość ta uzdalnia do przezwyciężenia trudności tak, by misjonarz mógł stawać się żywym sakramentem Bożej miłości wobec wszystkich ludzi.²⁴⁴

Pismo Święte zwraca uwagę, że do naśladowania Chrystusa byli zobowiązani przede wszystkim apostołowie i uczniowie, powoływani do udziału w Jego zbawczej misji. Należy zauważyć, że w tych opisach występuje zwrot „iść za Chrystusem”, który ma podobne znaczenie do „naśladować Chrystusa”. Wezwanie do pójścia za Nim skierował najpierw do apostołów (Mt 4,18-22.9,9-13; Mk 1,16-20. 2,14-17; Łk 5,27-32). Słowa Jezusa miały w sobie nadprzyrodzoną moc, skoro adresaci porzucali dotychczasowe zajęcia i szli za Nim. Ewangelia, oprócz powołania Dwunastu, wspomina także o innych uczniach, których Jezus posyła z misją ewangelizacyjną (zob. Łk 10,1nn). Apostołowie i uczniowie uczyli się naśladować Chrystusa poprzez przebywanie z nim, słuchanie Jego nauk, towarzyszenie w drodze ewangelizacyjnej.²⁴⁵

Duchowość misyjna cechuje się miłością do Kościoła i tak jak Chrystus, który umiłował Kościół i oddał za niego samego siebie (por. Ef 5, 25), tak misjonarz ma być gotowy by dawać siebie Kościołowi dla dobra wszystkich ludzi.²⁴⁶ Może zdarzyć się, że ta miłość do Kościoła może nawet doprowadzić misjonarza do męczeńskiej śmierci. Tak jak orędzie Chrystusa nie zawsze było przyjęte, tak i orędzie misjonarza, który może zostać odrzucony, prześladowany czy nawet skazany na śmierć. Oprócz zwyczajnego dawania świadectwa misje domagają się czasem dawania również heroicznego świadectwa, zwanego męczeństwem. Misjonarz musi być gotowy do służby,²⁴⁷ a jego całkowite zaangażowanie

²⁴² RMs 89.

²⁴³ PDV 23.

²⁴⁴ Por. RMs 88; DM 24; N. CONTRAN, *Duchowość misyjna*, w: KAROTEMPLER S. (red.), *Kościół misyjny...*, dz. cyt., s. 152.

²⁴⁵ Por. S. POTOCKI, *Biblijne wezwania do naśladowania Chrystusa*, „Homo Dei” 2 (2004) s. 62.

²⁴⁶ Por. RMs 89.

²⁴⁷ Por. RMs 88.

w to dzieło jest drogą do pełni i świętości, bo „duchowość misyjna Kościoła prowadzi do świętości”.²⁴⁸

Fundamentem duchowości misyjnej i skuteczności działań apostolskich jest miłość do Kościoła i ludzi na wzór miłości Chrystusa. Misjonarz owocnie służy człowiekowi kiedy trwa w wierności Chrystusowi i w jedności z Kościołem. Skoro miłość jest cechą, która ma charakteryzować życie chrześcijanina, to o ileż bardziej powinna być obecna w życiu misjonarza, bo przecież „Misjonarz jest człowiekiem miłości (...), jest bratem wszystkich, ma w sobie ducha Kościoła (...) Jest znakiem miłości Bożej w świecie, która nie wyklucza, ani nie wyróżnia nikogo”.²⁴⁹ Sobór Watykański II naucza, że „Wszyscy w Kościele (...) powołani są do świętości...”.²⁵⁰ Z tego powszechnego powołania wypływa powołanie misyjne, a „Powszechne powołanie do świętości jest ściśle związane z powszechnym powołaniem do działalności misyjnej”.²⁵¹ Z tego łatwo można wysunąć wniosek, że prawdziwy misjonarz to człowiek święty. Zatem, im bardziej chrześcijanin dąży do świętości, tym bardziej staje się misjonarzem, a także, im bardziej zaangażowany jest w głoszenie Ewangelii, tym bardziej się uświęca, na wzór Chrystusa.²⁵² Misja zaś Kościoła jest kontynuacją misji Chrystusa. Należy podkreślić, że gdyby Kościół nie był misyjny i ewangelizujący, to nie można by było go nazywać Kościołem Chrystusowym.²⁵³

W *Redemptoris missio* Jan Paweł II zaznacza, że Kościół stoi u początku swej misji²⁵⁴ i że misja *ad gentes* jest podstawową i ciągle aktualną misją²⁵⁵ oraz że bez niej „sam wymiar misyjny Kościoła byłby pozbawiony swego podstawowego znaczenia i swej wzorczej realizacji”²⁵⁶. Misja Kościoła wśród niechrześcijan jest pierwszą posługą, jaką Kościół może podarować człowiekowi. Wspomniana misyjna encyklika ukazuje teologiczne uzasadnienie aktualności misji wśród pogan. Z fundamentu chrystologicznego powinna wypływać

²⁴⁸ RMs 90; por. N. CONTRAN, *Duchowość misyjna*, w: KAROTEMPLER S. (red.), *Kościół misyjny...*, dz. cyt., s. 154.

²⁴⁹ RMs 89.

²⁵⁰ KK 39.

²⁵¹ RMs 90.

²⁵² Por. L. BUSTINCE, *Misyjny wymiar duchowości chrześcijańskiej...*, dz. cyt., s. 386.

²⁵³ Por. A. ESPEZEL, *Ciało zbawienia*, „Communio” 1 (2003) s. 124.

²⁵⁴ Por. RMs 1.

²⁵⁵ Por. RMs 31.

²⁵⁶ RMs 34.

działalność misyjna Kościoła, opierając się na wierze w Chrystusa, który przez ofiarę na Krzyżu odkupił człowieka.²⁵⁷

Na przestrzeni dziejów misjonarze realizując swoje powołanie w jego realizacji stykali się z kulturą odmienną od tej, w której wyrosli. Formacja misyjna w swej historii posiadała wiele wymiarów. Apostołowie, jako pierwsi misjonarze otrzymali formację bezpośrednio od Chrystusa. Towarzysząc Mu na wielu drogach mogli Go słuchać, zadawać pytania i naśladować. Jako posłani przez Niego czynili to, czego Jezus ich nauczył, czego doświadczyli w swoim życiu, przedłużając w ten sposób misję w Jego imieniu. Chrystus jest doskonałym Nauczycielem. W historii chrześcijaństwa pojawiają się wybitne postaci misjonarzy, takich jak św. Paweł w starożytności czy papież św. Grzegorz Wielki i św. Franciszek z Asyżu w średniowieczu, którzy byli inicjatorami różnych zasad formacji misyjnej sami wywierając ogromny wpływ kolejne lata posługi misjonarzy. Opracowywane programy wskazywały na kwestie przygotowania przyszłych misjonarzy, cechy jakie powinni posiadać, znajomości kultury i języka, dobrego zdrowia, a nade wszystko wskazywano, by misjonarze kierowali się łagodnością i oraz odwagą w wyznawaniu wiary i bogaci w miłość, którą otrzymują od Zmartwychwstałego i od Niego mogą tych postaw miłości się uczyć.²⁵⁸

Przykład człowieka, który chce się pożegnać z rodziną zanim pójdzie za Jezusem pokazuje, co na ten temat myśli Jezus – podkreśla On nie tylko nagłą potrzebę misji, ale także całkowite wyrzeczenie się: „Ktokolwiek przykładą rękę do pług, a wstecz się ogląda, nie nadaje się do królestwa Bożego” (Łk 9, 62). Ten przykład nie dotyczy jedynie tego konkretnego przypadku, ale to „wzorcową” nauka, która dotyczy każdego chrześcijanina, bowiem w życiu każdego człowieka mogą przyjść takie chwile, w których postawiony jest on przed konkretnym wyborem, nierzadko decydującym o całym życiu, wyborem, którego nie można odłożyć na później. Uczeń Chrystusa – kierowany przez Ducha Świętego – codziennie musi podejmować mniejsze i większe decyzje dotyczące codziennego życia rodzinnego, zawodowego, społecznego. By Dobra Nowina mogła dotrzeć do innych ludzi trzeba być gotowym do ofiarności i porzucenia wygody, odważnego spojrzenia w przyszłość: „Nie (mówię), że już (to) osiągnąłem i już się stałem doskonałym, lecz pędzę,

²⁵⁷ Por. K. CZERMAK, *Potwierdzenie aktualności misji ad gentes...*, dz. cyt., s. 253.

²⁵⁸ Por. A. MIOTK, *Wszechstronne przygotowanie misjonarza w XXI wieku*, w: MIOTK A. (red.), *Misjologia XXI wieku. W 20 rocznicę śmierci Ojca Feliksa Zapłaty SVD – twórcy misjologii w Polsce*, Warszawa 2004, s. 135.

abym też (to) zdobył, bo i sam zostałem zdobyty przez Chrystusa Jezusa. Bracia, ja nie sądzę o sobie samym, że już zdobyłem, ale to jedno (czynię): zapominając o tym, co za mną, a wyteżając siły ku temu, co przede mną, pędzę ku wyznaczonej mecie...” (Flp 3, 12-14). Jezus wymaga zdecydowanej odpowiedzi, bez ociągania się.²⁵⁹

2.3. Chrystusowy nakaz działalności misyjnej

Uczniowie stają się uczestnikami posłania Jezusa, który przyszedł, aby służyć i oddać życie swoje życie za wielu (por. Mk 10, 45). Uczniowie zostali posłani bez zewnętrznego uposażenia, a ich wyjście do świata naznaczone było licznymi trudnościami, także prześladowaniem. W swej posłudze nie zapominali o chorych i cierpiących, dając świadectwo na wzór Chrystusa, który szukał zagubionych owiec i uzdrawiał chorych. Misyjny nakaz, który skierował Jezus do Kościoła, skierowany jest do Narodu Wybranego, a ponieważ w Jezusie Chrystusie posłanie Izraela uwidocznione zostało historycznie, to także nakaz ten skierowany jest do ludzi wszystkich narodów. Kościół został powołany do służby na rzecz jedności wszystkich ludzi w Chrystusie.²⁶⁰

2.3.1 „Idźcie”

Jezus od początku swojej publicznej działalności gromadził wokół siebie uczniów i przygotowywał ich do samodzielnej pracy, która z Jego woli ma mieć charakter misyjny. Uczniowie mają prowadzić działalność ewangelizacyjną według słów Jezusa: „Dana mi jest wszelka władza w niebie i na ziemi. Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przekazałem. A oto ja jestem z wami przez wszystkie dni aż do skończenia świata” (Mt 28,18-20). Na innym miejscu ten sam nakaz przedstawia św. Marek: „Kto uwierzy i przyjmie chrzest, będzie zbawiony, a kto nie uwierzy, będzie potępiony” (Mk 16,16).²⁶¹

Papież Franciszek podkreśla, że Kościół, który wyrusza w drogę jest wspólnotą misyjną.²⁶² Bóg Ojciec wysłał swego Syna dla wypełnienia szczególnej misji. Całe Jego

²⁵⁹ Por. A. PRONZATO, *Chleb na nadzieję. Komentarz do Ewangelii – Rok C*, Kraków 2003, s. 177.

²⁶⁰ Por. G. MÜLLER, *Nakaz misyjny Chrystusa a tolerancja chrześcijan*, „Roczniki Teologiczne” 2 (2003) s. 8.

²⁶¹ Por. H. SZMULEWICZ, *Głosić Chrystusa jako pełnię Bożego Objawienia*, Kraków 2011, s. 158.

²⁶² Por. FRANCISZEK, *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie*, Wyd. M, Kraków, 24.

życie to wypełnianie misji Ojca: „bo na to zostałem posłany” (Łk 4, 43; zob. też Mk 1, 38; J 18, 37; Łk 4,18). Po zrealizowaniu tej misji Jezus zwraca się do Apostołów: „Jak Ojciec Mnie posłał, tak i Ja was posyłam” (J 20, 21), a podkreśleniem tej ciągłości są słowa Jezusa skierowane do Ojca: „Jak Ty Mnie posłałeś na świat, tak i Ja ich na świat posłałem” (J 17, 18). Jezus zostawił do wypełnienia największe przykazanie, którym jest miłość, ma ona także misyjny charakter. Aby świat mógł uwierzyć (por. J 17, 21-23), to Jego uczniowie powinni promieniować miłością w słowach i działaniu. Kościół zostaje posłany przez Jezusa, aby świadczyć o zjednoczeniu Jezusa z Ojcem i Duchem Świętym. Misyjny nakaz Jezusa powoduje wewnątrz przekonanie Kościoła, że jest on społecznością misyjną. Jedynie w dynamicznej perspektywie głoszenia Królestwa Bożego, które zapoczątkował Jezus, kościół odnajduje uzasadnienie dla swego istnienia. To właśnie dzieło ewangelizacji jest nadrzędnym powołaniem i znakiem tożsamości Kościoła.²⁶³

Zadanie misyjne zlecone Apostołom (por. Mt 28, 19; Łk 24, 42; J 20, 23) stanowiło integralny element kerygmatu apostołskiego (por. Dz 2, 38; 3, 15; 5, 32; 8, 16; 10, 41. 48; 13, 31; 19, 5). W nakazie misyjnym Jezusa, jaki przedstawia św. Łukasz ukazana jest starożytna tradycja, która starała się być wierna słowom Pana. Dotyczy to zwłaszcza świadectwa, misji i roli Ducha Świętego, którego Zmartwychwstały udziela Apostołom zlecając zadanie dawania świadectwa: „Będziecie moimi świadkami” (Dz 1, 8). Natomiast w Ewangelii następuje krótkie stwierdzenie faktu: „Wy jesteście świadkami tego” (Łk 24, 48). Apostołowie są bowiem świadkami tych rzeczy, tj. męki, śmierci i zmartwychwstania Jezusa, ponieważ byli bezpośrednimi uczestnikami tych wydarzeń (por. Dz 1, 21). Tak więc Łukasz wskazuje na podstawę świadectwa – a jej nią właśnie fakt osobistego kontaktu z wydarzeniami (Łk 24, 48), w *Dziejach Apostolskich* jest nakaz bycia świadkiem (jak już zostało wyżej wspomniane: „Będziecie moimi świadkami” (Dz 1, 8)).²⁶⁴ Wszystkie te nakazy Jezus wygłasza po swym Zmartwychwstaniu, czyli po dokonaniu dzieła zbawienia świata

²⁶³ Por. EN 14; Cz. DRAŻEK, Jan Paweł II- serce otwarte dla każdego. Tajemnica Serca Chrystusa w nauczaniu Jana Pawła II, Kraków 2004, s. 155; P. VADAKUMPADAN, *Eklezjologiczne podstawy misji*, w: KAROTEMPLER S. (red.), *Kościół misyjny...*, dz. cyt., s. 89.

²⁶⁴ Por. J. KUDASIEWICZ, *Duch Święty mocą świadectwa. Studium z pneumatologii św. Łukasza (Łk 24, 48-49; Dz 1 8)*, w: M. MARCZEWSKI (red.), *Duch, który jednoczy. Zarys pneumatologii*, Lublin 1998, s. 44.

przez krzyż. Zamieszczone na końcowych kartach Ewangelii, mają one wartość testamentu, bo zawierają Jego wolę.²⁶⁵

Źródłem misji uczniów jest polecenie Jezusa: „Nie wyście Mnie wybrali, ale Ja was wybrałem i przeznaczyłem was na to, abyście szli i owoc przynosili” (J 15, 16). Oznacza to, że uczeń realizuje misję, która została mu powierzona, a nie realizuje jakiejś swojej misji. Aby czynić to dobrze musi czerpać ze wzoru i posłannictwa Jezusa w posłuszeństwie Ojcu.²⁶⁶

„Idźcie” - nieustannie wypowiedane przez Boga – zobowiązuje do ruszenia z miejsca. Apostołowie nie mogą pozostawać w miejscu. Na kartach Pisma Świętego widać wyraźnie, że uczniowie powołani przez Boga, zarówno w Starym jak i w Nowym Testamencie, by wypełnić Boże posłannictwo, muszą iść.²⁶⁷

To, co Jezus głosił i czynił ma być stale głoszone całemu światu. Misyjny nakaz: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna. i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem. A oto Ja z wami po wszystkie dni aż do skończenia świata” (Mt 28,19-20) dotyczy wszystkich wierzących, bo jak chrześcijanie mają obowiązek troszczyć się o dobra materialne w stosunku do innych ludzi, tak o wiele bardziej ta troska powinna dotyczyć dzielenia się dobrami duchowymi. Chrystusowy nakaz głoszenia Ewangelii wszystkim ludziom jest najważniejszym zadaniem Kościoła od początku jego istnienia.²⁶⁸

Czytając Ewangelię św. Mateusza należy zwrócić uwagę, że Jezus jest szczególnie posłany do narodu izraelskiego (zob. Mt 15,24; por. Mt 10,5-6). Ewangelista ukazuje, iż historia Izraela jest ściśle powiązana z posłannictwem Chrystusa (por. Mt 1,22-23; 2,5-6.15.17-18.23), a Boże obietnice zostaną zrealizowane (por. Mt 5,18). Wypełnienie się tych obietnic zaczęło się w wydarzeniu śmierci (por. Mt 27,51-53) i zmartwychwstania Chrystusa (por. Mt 28, 2-4). Z dzieła zbawienia nie są wyłączeni poganie; co więcej Jezus wielokrotnie pochwała ich wiarę, której nie znajduje w Izraelu, np. wiarę setnika czy Syrofenicjki (por.

²⁶⁵ Por. B. WODECKI, *Idea i działalność misyjna według Pisma Świętego*, w: ŚLIWKA E. (red.), „*Wypłyni na głębię*”. *Materiały Pierwszego Ogólnopolskiego Kongresu Misyjnego Zakonów i Zgromadzeń Męskich i Żeńskich. Tom 2: Refleksja (sesja naukowa)*, Gdańsk-Pieniężno 2004, s. 46.

²⁶⁶ Por. T. M. DĄBEK, *Paweł - Apostoł narodów*, Kraków 2004, s. 97.

²⁶⁷ Por. E. STANIEK, *Bogactwo i piękno objawionej prawdy. Rozważania katechizmowe cz. I*, Kraków 2015, s. 147

²⁶⁸ Por. S. BUDZIK, *Taka jest wiara Kościoła. Wprowadzenie w podstawowe prawdy wiary*, Tarnów 2000, s. 201.

Mt 8,10; Łk 7,9; Mt 15,21-28; Mk 7,24-30); mówi o tych, którzy przybędą ze Wschodu i z Zachodu, by zasiąść na uczynek w królestwie, w przeciwieństwie do Żydów, którzy nie zostaną na nią wpuszczeni (por. Mt 8,11-12; Łk 13,18-29; 11,20-24). Zmartwychwstały powierza apostołom misję głoszenia (por. Mt 28,16-20; Mk 16,15-18; Dz 1,8). Należy zauważyć, że Kościół pierwotny wcześniej rozpoczął działalność misyjną wśród pogan (por. Dz 10,34), bowiem w Chrystusie nie ma różnicy między żydami a poganami (por. Ga 4,24; Kol 3,11). W Liście do Kolosan (1,15-20) czytamy, że wszystko zostało przez Boga stworzone, w Nim istnieje i do Niego zmierza.²⁶⁹

Wszyscy ludzie są wybrani i powołani do zbawienia przez Jezusa Chrystusa. To odwieczne wybranie jest głęboko związane ze zbawczą wolą Boga, którego motywem jest miłość Boga do ludzi. Zgodnie z danym Kościołowi nakazem misyjnym, zadaniem Kościoła jest przekazywanie zbawczego dzieła Chrystusa, poprzez głoszenie i naśladowanie Jego czynów. Ci, którzy przyjmują orędzie o zbawieniu są powoływani do posługiwania dla dobra Kościoła i zbawienia wszystkich ludzi.²⁷⁰

Misyjne posłannictwo wypływa nie tylko z nakazu Zmartwychwstałego, ale z obdarowania w Chrystusie będącego istotą życia chrześcijańskiego. Zatem każdy ochrzczony nie może zatrzymywać jedynie dla siebie darów, jakie otrzymał od Chrystusa, ale powinien dzielić się z innymi i przekazywać je potrzebującym. W Katechizmie Kościoła Katolickiego uwypuklona jest potrzeba i konieczność posłuszeństwa Duchowi Świętemu, Jego zbawiennym natchnieniom,²⁷¹ bo poprzez to posłuszeństwo wiara może być darem, który staje się pomnożony poprzez przekazywanie.²⁷²

W Ewangelii Mateuszowej druga mowa Jezusa dotyczy przede wszystkim zagadnienia posłania uczniów (zob. Mt 10, 5-39). Zaczyna się ona wstępem, w którym Chrystus mówi żniwie i robotnikach (por. Mt 9,37n.), a kończy powtarzaniem zwrotem: „Gdy Jezus skończył dawać te wskazania...” (Mt 11,1). Posłanie, czyli misja jest działaniem w imieniu Posyłającego, a zadanie posłanego streszcza się słowach Jezusa: „Idźcie i głoscie: «Bliskie

²⁶⁹ Por. J. KRÓLIKOWSKI (red.), *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej (1969-1996)*, Tarnów 2000, s. 404.

²⁷⁰ Por. G. KRAUS, *Podręcznik teologii dogmatycznej. Traktat IX: Nauka o łasce – zbawienie jako łaska*, Kraków 1999, s. 237; Por. J.W. GOGOLA, *Teologia komunii z Bogiem. Synteza teologii duchowości*, Kraków 2012, s. 50.

²⁷¹ Por. KKK 851.

²⁷² Por. W. SKWORC, *Misyjny advent nowego tysiąclecia*, „Światło Narodów” 1 (2002) s. 54.

jest królestwo niebieskie». Uzdrawiajcie chorych wskrzeszajcie umarłych, oczyszczajcie trędowatych, wypędzajcie złe duchy” (Mt 10,7n.). Jezusowy styl nauczania dostrzec można w jasnych wskazaniach dla uczniów. Ponieważ łaskę poznania Chrystusa otrzymali darmo, toteż za darmo powinni przekazywać, a to co konieczne do życia mają zapewnić im wierni, do których zostają posłani, ufając w Bożą opiekę i pomoc: „Nie bierzcie na drogę torby, ani dwóch sukien, ani sandałów, ani laski...” (Mt 10, 7.9.10). Należy podkreślić, że wyraźnym teologicznym tłem dla całej mowy misyjnej jest Chrystusowy nakaz misyjny po zmartwychwstaniu: „Idźcie więc, i czyńcie uczniami wszystkie narody...” (Mt 28,19).²⁷³ Z kolei zakończenie Ewangelii Mateusza zawiera obietnicę Jezusa, że będzie On ze swoimi uczniami do końca czasów, a Jego nieustanna obecność wzmacnia uczniów. Przez obietnicę ciągłej obecności wśród uczniów Jezus urzeczywistnia prawdę, że z przyjściem Jezusa na świat spełni się proroctwo o Emmanuelu, o tym, że Bóg będzie ze swoim ludem.

Nakaz misyjny Chrystusa jest nadal aktualny i obowiązuje Kościół XXI wieku tak samo, jak obowiązywał pierwszych chrześcijan. Ewangelista Marek wskazuje, iż Chrystus wyraźnie ukazuje konsekwencje przyjęcie bądź odrzucenia Jego nauki, którą ma głosić Kościół: „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu. Kto uwierzy i przyjmie chrzest, będzie zbawiony; a kto nie uwierzy, będzie potępiony” (Mk 16, 15-16).

Błogosławieństwo na zakończenie Mszy św., które poprzedza rozesłanie, wskazuje, że chrześcijanie wychodzą z nakazem dawania świadectwa. Jan Paweł II pisze: „Rozesłanie po Mszy św. to nakaz, który pobudza każdego chrześcijanina do zaangażowania w szerzenie Ewangelii i ożywianie społeczeństwa duchem chrześcijańskim”.²⁷⁴ Owo „idźcie!” rozesłania zaczerpnięte jest z misyjnych tekstów ewangelicznych (Mt 28,19; Mk 16,15). Katecheza wprowadzająca wiernych w tajemnicę Eucharystii od początku Kościoła była katechezą, która odwoływała się do Pisma Świętego. Biblijna katecheza eucharystyczna powinna przygotowywać uczniów do spotkania z Jezusem, ale także przygotowywać do prawdziwie chrześcijańskiego życia.²⁷⁵

Jezus podczas swej ziemskiej działalności zapoczątkował Kościół głosząc przyjście Bożego królestwa. Ci, którzy idą za Jezusem, wypełniają Jego naukę zaliczani są do Jego uczniów i stają się uczestnikami tego królestwa (zob. Łk 12, 32). Kościół otrzymał „klucze

²⁷³ Por. A. PACIOREK, *Ewangelie synoptyczne. II. Ewangelia według św. Mateusza*, Tarnów 2002, s. 144.

²⁷⁴ MnD 34.

²⁷⁵ Por. J. KUDASIEWICZ, *Jezusowa katecheza eucharystyczna*, „Współczesna Ambona” 3 (2005) s. 189.

królestwa” (zob. Mt 16, 18), bo otrzymał misję głoszenia „dobrej nowiny o królestwie” (zob. Mk 16, 15; Mt 28, 18).²⁷⁶

Jezus porównuje Królestwo Boże, które na ziemi odzwierciedla Kościół, do sieci rybackiej, do której wpadają różnego gatunku ryby (zob. Mt 13,47), do zaczynu, który zakwaszając ciasto daje chleb (zob. Mt 13,33), do ziarnka gorczycy, które wyrasta z małego ziarnka do wielkiego drzewa (zob. Mt 13,31 n.). Świat jest porównywany do roli, a siewcą jest Jezus, który rozsiewa ziarna zbawczego słowa (zob. Mt 13, 3-9.19-23.38), natomiast Jego uczniowie mają być tak jak On - światłem dla potrzebujących (zob. Mt 5,14n.; por. J 8,12) oraz solą (zob. Mt 5,13). Do zbawienia wezwani są wszyscy ludzie (zob. Mt 11,28nn.), a Jezus pociągnie ich wszystkich do Siebie (zob. J 12,32). Zapowiedział, że w niebie jest przygotowanych mieszkań wiele (zob. J 14,2). Jezus jako Zbawca i Odkupiciel, ofiarowuje swe życie za człowieka (zob. Mt 20,28; 26,28; Mk 10,45; 14,24; por. Łk 2,34n.; 2 Kor 5,15). Przed swoją męką modlił się do Ojca nie tylko za uczniów, którym przekazał swoje Słowo (zob. J 17,14) i których posłał na krańce świata, ale i za tymi, którzy jeszcze nie wierzą, ale kiedyś uwierzą w Niego (zob. J 17,20), bo Jego pragnieniem jest aby cały świat poznał, że został posłany przez Ojca (zob. J 17,23). Zbawcza śmierć na krzyżu (zob. 1 Kor 15,3; 2 Kor 5,14.15), pokonanie śmierci, zmartwychwstanie i wywyższenie Jezusa (zob. J 12,32), to fundamenty powszechnej misji Chrystusa, „aby na Imię Jezusa zgięło się każde kolano (...), aby wszelki język wyznał, że Jezus Chrystus jest Panem” (Flp 2, 8-11). Uczniowie zaś mają być Jego świadkami po całej ziemi (zob. Dz 1,8). Ten nakaz misyjny odnajdziemy we wszystkich czterech Ewangeliach, różniących się co prawda w słowach, ale podkreślających istotę posłannictwa. Teksty te wzajemnie się uzupełniają i są przez to bogactwem.²⁷⁷

2.3.2 „Nauczajcie”

Jezus posyła uczniów dając konkretne zadania, ale nie zapewnia o sukcesie. Posłannictwo misjonarza spotyka się z wieloma trudnościami i ze sprzeciwem. Nie należy się tym zniechęcać, bo możliwość odrzucenia jest wpisana w tę działalność, o czym Jezus sam mówił: „Jeśli do jakiegoś miasta wejdziecie, a nie przyjmą was...” (Łk 10, 10) Posłaniec

²⁷⁶ Por. KK 5; A. NOWICKI, *Kościół w horyzoncie Królestwa Bożego. Studium eklezjologiczno-biblijne*, Wrocław 1995, s. 178.

²⁷⁷ Por. B. WODECKI, *Idea i działalność misyjna według Pisma Świętego*, w: ŚLIWKA E. (red.), *„Wypłyn na głębię” ...*, dz. cyt., s. 45.

Dobrej Nowiny powinien być orędownikiem pokoju, bo do tego wzywa go Jezus: „Gdy do jakiego domu wejdziecie, najpierw mówcie: Pokój temu domowi!” (Łk 10, 5). Tak jak Chrystus przynosi radość i pokój, tak i Jego wysłannik ma przynosić Boże dary.²⁷⁸

Zbawienie człowieka dokonuje się przez wiarę w Chrystusa i Jego łaskę,²⁷⁹ bo jesteśmy zbawieni łaską przez wiarę (por. Ef 2, 8) i przez tę wiarę Chrystus ma mieszkanie w sercach naszych (por. Ef 3, 17). Ponieważ „wiara rodzi się z tego, co się słyszy, tym zaś, co się słyszy, jest słowo Chrystusa” (Rz 10, 17), dlatego posługa wiernych Kościoła ma być ukierunkowana na przekazywanie orędzia Chrystusa, do świadczenia o Nim słowem i przykładem. Słowem – poprzez przepowiadanie Chrystusa; przykładem – poprzez czyny i całokształt chrześcijańskiego życia, które powinno być przeniknięte wiarą, bogate w nadzieję i promieniujące miłością.²⁸⁰

W dziele ewangelizacji nie może zabraknąć również zaangażowana młodych, których nikt nie zastąpi w świadczeniu o Jezusie w miejscach ich nauki, rozrywki czy pracy. Łatwo w takim środowisku, zwłaszcza dzisiejszej młodzieży o postawę „bezpiecznego” wycofania się, nie angażowania, milczenia czy nawet obojętności. Jednak wszyscy są wezwania do odważnego mówienia o Jezusie i życia według ducha Ewangelii, bowiem jak mówi Apostoł Paweł: „Biada mi, gdybym nie głosił Ewangelii!” (I Kor 9,16).²⁸¹

Podstawą nadziei chrześcijan w misyjnym dziele jest wiara, że apostołstwo to współpraca z Jezusem, to działanie mocą Jego Ducha. Apostoł w tej działalności nie jest sam, gdyż działa mocą Chrystusa w łączności z Kościołem, który jest skutecznym znakiem zbawienia dla wszystkich ludzi. Ta misja ewangelizacyjna jest z jednej strony zaszczytem dla uczniów Chrystusa, z drugiej zaś strony jest zobowiązaniem, jest zaproszeniem do współpracy z misją Chrystusa działającego w Kościele. Dzięki obietnicy Zmartwychwstałego, który zapewnił o swej obecności w Kościele (Mt 28, 20) misje stają się owocne, a Kościół ufnie pełni to dzieło pomimo różnorodnych przeciwności i trudu.²⁸²

²⁷⁸ Por. A. PRONZATO, *Chleb na nadzieję. Komentarz do Ewangelii – Rok C*, Kraków 2003, s. 181.

²⁷⁹ Por. DA 6.

²⁸⁰ Por. FRANCISZEK, Adhortacja apostołska *Evangelii gaudium*. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie, Wyd. M, Kraków, 111.

²⁸¹ Por. G. SUCHODOLSKI, *Przygotowanie duchowe do XX Światowych Dni Młodzieży*, w: Komisja Duszpasterstwa Ogólnego Komisji Episkopatu Polski, *Głosić Ewangelię nadziei. Program duszpasterski na rok 2004/2005*, Katowice 2004, s. 316.

²⁸² Por. S. R. RYBICKI, *Chrześcijanin roku 2000...*, Kraków 1996, s. 196.

Apostołowie realizując nakaz misyjny, wypełniają Bożą wolę. Szczególną rolę w tym posłannictwie odgrywa Duch Święty, który ich prowadzi i umacnia. Widać tego wyraźny przykład w *Dziejach Apostolskich*, gdzie dzięki szczególnemu działaniu Ducha Świętego wielu pogan zostało włączonych do wspólnoty ludu Bożego (zob. Dz 10,1-11,18). Duch Święty posyła Piotra, aby niezwłocznie wyruszył do domu poganina, gdzie trzech wysłanych przez Korneliusza pogan (por. Dz 10,19n), a było to zabronione Żydom (por. Dz 10,28). Duch Święty poucza także Piotra by nie robił różnicy między tymi, którzy są obrzezani, a poganami (por. Dz 11,3). Duch Święty niejako otwiera bramy Kościoła dla pogan. Istotnym etapem realizacji zbawczego planu Boga (por. Dz 1,8) jest świadczenie o Jezusie nie tylko w rodzinach pogańskich, ale także pośród różnych narodów.²⁸³

Z faktu udzielonego Kościołowi zadania przepowiadania orędzia zabawienia wypływa również istotne zobowiązanie, aby Kościół wypełniał je zgodnie z wolą Chrystusa, a zapał misyjny ma czerpać z miłości Boga. Posłannictwo przepowiadania Ewangelii spoczywa na całym Kościele, bowiem on jest bowiem podmiotem ewangelizacji, a ewangelizacja stanie się owocna, gdy chrześcijanie, świadomi swego powołania, będą odpowiedzialni za to dzieło.²⁸⁴

Apostołowie udzielając sakramentu chrztu i bierzmowania gromadzili wiernych na Eucharystii. Dynamizm ten – obecny u początków Kościoła – obecny jest także dzisiaj. Szczególny charakter tego dynamizmu możemy dostrzec w życiu i działaniu Jana Pawła II, pielgrzymującego papieża, misjonarza. Podróżując do różnych państw, nauczając, towarzysząc, wspierając, wskazując na Jezusa przede wszystkim gromadzi ludzi wokół Niego, na Eucharystii. Kościół żyje, gdy zgromadzony jest wokół Boga i w Jego Imię. Kościół jest w swej istocie misyjny, pielgrzymujący. W Ewangeliach dostrzec można, że zbawcze orędzie nieustannie związane jest z pielgrzymowaniem człowieka, choćby w tak wiele razy powtarzanym - w niniejszej rozprawie - nakazie misyjnym: „Idźcie więc i nauczajcie” (Mt 28. 19).²⁸⁵

²⁸³ Por. J. KUDASIEWICZ, „*Gdy Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami...*” (Dz 1,8; Łk 24,48n). *Studium z teologii świętego Łukasza*, w: WOJCIECHOWSKI M. (red.), *Miłość jest z Boga. Wokół zagadnień biblijno-moralnych*, Warszawa 1997, s. 208.

²⁸⁴ Por. DM 1, 35; KKK 851, 849; RMs 11, 44; ChL 34; EN 59; K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...*, dz. cyt., s. 107.

²⁸⁵ Por. K. GÓZDŹ, *Pielgrzymowanie Kościoła w papieskim posługiwaniu wędrownego misjonarza*, „Ethos” 3-4 (2003) s. 125.

Boży plan zbawienia wszystkich ludzi, wypełniony w Jezusie, jest kontynuowany w Kościele i przez niego.²⁸⁶ Wymaga to od wierzącego poznania i przyjęcia Bożego orędzia, a pomocą w tym jest Kościół. Skupienie się na osobie Jezusa jest tym bardziej istotne, że ewangelizacja wypływa właśnie z Niego i Jego dzieła, jednocześnie do Niego prowadząc. Najpierw bowiem Kościół, głosząc naukę Chrystusa, świadczy o sobie i ewangelizuje siebie, by następnie pobudzać wiernych do odpowiedzialności za dzieło ewangelizacji. Kościół będąc zarówno ewangelizowany i posłany, również i on posyła głosicieli i świadków Ewangelii, by uobecnić w świecie zbawcze dzieło Chrystusa dzięki Jego łasce.²⁸⁷

Chrystus przyszedł na ziemię, by dać człowiekowi życie (por. J 10,10), a na Jego wzór Kościół i posłani przez niego misjonarze podejmują trud głoszenia Ewangelii, by pomagać człowiekowi w drodze do zbawienia, bowiem - jak pisał Jan Paweł II - „Człowiek jest pierwszą drogą, po której winien kroczyć Kościół w wypełnianiu swojego posłannictwa, jest pierwszą i podstawową drogą Kościoła, drogą wyznaczoną przez samego Chrystusa, drogą, która nieodmiennie prowadzi przez Tajemnicę Wcielenia i Odkupienia”.²⁸⁸ Jezus Chrystus polecił Kościołowi by głosił Dobrą Nowinę wszystkim ludziom (por. Łk 4,18). Jan Paweł II pisze: „Ewangeliczne świadectwo, na które świat jest wrażliwy, to poświęcenie uwagi ludziom i miłość okazywana ubogim i maluczkim, tym którzy cierpią. Bezinteresowność tej postawy i tych działań stanowiąca głęboki kontrast z egoizmem obecnym w każdym człowieku, rodzi konkretne pytania, które otwierają na Boga i na Ewangelię”.²⁸⁹ Tylko chrześcijaństwo zakorzenione w wierze, nadziei i miłości, może owocnie służyć człowiekowi na wzór Chrystusa, który jest pierwszym Misjonarzem posłanym do ludzi przez Ojca. W Starym Testamencie Bóg posyłał Proroków, by przygotować drogę Zbawicielowi, a w Nowym Testamencie Jezus posyła Apostołów by nieśli orędzie nadziei na cały świat.²⁹⁰

Duch Święty sprawia, że wypowiedane słowo jest skuteczne, a widzialne znaki sakramentalne stają się narzędziem łaski.²⁹¹ Można nawet powiedzieć, że jeżeli Kościół nie

²⁸⁶ Por. J. KRÓLIKOWSKI (red.), *Od wiary do teologii. Dokumenty Międzynarodowej Komisji Teologicznej (1969-1996)*, Tarnów 2000, s. 133-150.

²⁸⁷ Por. K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...*, dz. cyt., s. 106.

²⁸⁸ Por. RH 14.

²⁸⁹ Por. RMs 43.

²⁹⁰ Por. L. BUSTINCE, *Misyjny wymiar duchowości chrześcijańskiej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 384.

²⁹¹ Por. DeV 28; JAN PAWEŁ II, *Katecheza: Duch Święty duszą Kościoła*, w: *Katechezy Ojca Świętego Jana Pawła II. Duch Święty*. Kraków – Ząbki 1999, s. 234-236; JAN PAWEŁ II, *Orędzie na Światowy Dzień Misyjny*

przychodzi na pomoc misjom, to i tak „Duch Święty wszystkim ofiarowuje możliwość dojscia w sposób Bogu wiadomy do uczestnictwa w tej paschalnej tajemnicy”.²⁹² Wierzący są zobowiązani do odpowiedzialności jaką będą ponosić z wykonania bądź nie wykonania nakazu Chrystusa, bo nie można zaniechać głoszenia Ewangelii z lenistwa, lęku, gnuśności, egoizmu czy wstyżenia się Ewangelii. Zamysłem bowiem Stwórcy jest doprowadzić wszystkich do zbawienia, bo Bóg chce, żeby wszyscy ludzie doszli do poznania prawdy i zostali zbawieni (zob. 1 Tm 2,4).²⁹³

Działalności misyjnej domaga się konieczność objawienia się chwały Bożej na końcu czasów. Misyjnej działalności domaga się tajemnica Wcielenia Chrystusa. Domaga się też tego się zbawcze posłannictwo Kościoła, by zbawić wszystkich. Działalności misyjnej domaga się miłość. Działalności misyjnej domaga się także natura Kościoła. Działalności misyjnej domaga się wreszcie konieczność odkrycia prawdziwej godności człowieka.²⁹⁴ By mogła spełnić się obietnica Jezusa, że nastanie jedna owczarnia i jeden pasterz (zob. J 10,16).

Dzisiaj, nie mniej niż kiedykolwiek cały Kościół potrzebuje misyjnego przebudzenia i uświadomienia sobie na nowo wagi odpowiedzialności wobec Jezusowego nakazu głoszenia Ewangelii. Świat tej ewangelizacji bardzo potrzebuje, a powierzone zadanie jest wielkie i wymaga zaangażowania. W dekrecie soborowym czytamy: „Ponieważ zaś cały Kościół jest misyjny i dzieło ewangelizacji jest podstawowym zadaniem Ludu Bożego, święty Sobór wzywa wszystkich do głębokiej odnowy wewnętrznej, aby mając żywą świadomość własnej odpowiedzialności za rozszerzenie Ewangelii, podjęli swoją część w dziele misyjnym wśród narodów”.²⁹⁵ Owszem, sytuacja dzisiejszego Kościoła jest inna od tej z początków chrześcijaństwa, ale misja wciąż ta sama i aktualna, a nowym sytuacjom towarzyszą nowe dary łaski.²⁹⁶

W Deklaracji i jedyności i powszechności zbawczej Jezusa Chrystusa i Kościoła *Dominus Iesus* można przeczytać, że „Powszechna misja Kościoła rodzi się z nakazu Jezusa

1998, *Wielkie znaki obecności Ducha Świętego w działalności misyjnej Kościoła*, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 8-9 (1998), s. 30.

²⁹² KDK 22.

²⁹³ Por. W. KOWALAK, *Teologia misji*, w: BAŁKA M. (red.), *Chrześcijaństwo wśród religii*, Warszawa 1990, s. 114.

²⁹⁴ Por. KDK 12-22; DM 7, 8.

²⁹⁵ DM 35.

²⁹⁶ Por. J. ESQUERDA BIFET, *Misyjny wymiar chrystologii*, w: „Światło Narodów” 3 (1999) s. 76.

Chrystusa i urzeczywistnia w ciągu wieków przez głoszenie tajemnicy Boga Ojca, Syna i Ducha Świętego oraz tajemnicy wcielenia Syna jako wydarzenia niosącego zbawienie całej ludzkości (...). U schyłku drugiego tysiąclecia misja ta jednak nie została jeszcze bynajmniej wypełniona do końca. Dlatego bardziej niż kiedykolwiek jest dziś aktualne wołanie apostoła Pawła, wzywające każdego ochrzczonego do aktywnego udziału w misji: «Nie jest dla mnie powodem do chluby to, że głoszę Ewangelię. Świadom jestem ciężącego na mnie obowiązku. Biada mi bowiem, gdybym nie głosił Ewangelii» (1 Kor 9, 16) (...). Kościół przepowiada dziś Jezusa Chrystusa, «drogę, prawdę i życie» (J 14, 6) także poprzez praktykę dialogu²⁹⁷. Obowiązkiem Kościoła jest realizowanie Jezusowego nakazu, by Ewangelia głoszona była „wszelkiemu stworzeniu” (Mk 16, 15).²⁹⁸

Mając na względzie wzrastający kryzys wiary i misji Jan Paweł II w swej misyjnej encyklice, podkreślając jednocześnie aktualność nauczania soborowego, wyrażonego w Dekrecie o działalności misyjnej Kościoła *Ad gentes divinitus*, wzywa Kościół do odnowy misyjnego zaangażowania: „Jest ono nastawione przede wszystkim na cel wewnętrzny: odnowę wiary i życia chrześcijańskiego. Misje bowiem odnawiają Kościół, wzmacniają wiarę i tożsamość chrześcijańską, dają życiu chrześcijańskiemu nowy entuzjazm i nowe uzasadnienie. Wiara umacnia się, gdy jest przekazywana!”²⁹⁹ Misyjność chrześcijańska zakorzeniona jest w wierze, co podkreśla Papież: „Sobór Watykański II zamierzył odnowę życia i działalności Kościoła zgodnie z potrzebami współczesnego świata: podkreślił «misyjność» Kościoła, opierając ją w sposób dynamiczny wprost na misji trynitarniej. Impuls misyjny zależy zatem do wewnętrznej natury życia chrześcijańskiego”.³⁰⁰ Nowy Testament wyraźnie ukazuje Jezusa jako jedyne Zbawiciela człowieka i świata, Pośrednika między Bogiem a ludźmi (zob. J 14,6; Dz 4,12).³⁰¹

Wzorem realizowania misji jest droga apostołów oraz Kościoła pierwszych wieków, o której wyraźnie ukazuje Jezus w swej misyjnej mowie. Misja wymaga poświęcenia - nawet po męczeństwo - aby ze względu na prawdę być gotowym do poświęcenia siebie samego.³⁰²

²⁹⁷ Por. DI 1-2.

²⁹⁸ Por. A. A. NAPIÓRKOWSKI, *Zagadnienia ekumeniczne*, Kraków 2001, s. 117.

²⁹⁹ RMs 2.

³⁰⁰ RMs 1.

³⁰¹ Por. L. BUSTINCE, *Misyjny wymiar duchowości chrześcijańskiej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 377.

³⁰² Zaświadczył o tym m.in. kapłan diecezji tarnowskiej – kandydat na ołtarze – misjonarz w Loulombo, ks. Jan Czuba, umierając śmiercią męczeńską. Zob. J. BARTOSZEK, *Miłość przypieczętowana krwią. Książd*

To właśnie dzięki temu misja może być wiarygodna. Ten, kto wierzy i kto doświadczył Miłości nie może nie dzielić się tym Darem i za Apostołem może powiedzieć: „Świadom jestem ciężącego na mnie obowiązku. Biada mi bowiem, gdybym nie głosił Ewangelii!” (1 Kor 9, 16). W Starym Testamencie podobnie wypowiada się prorok Jeremiasz: „Tak, słowo Pańskie stało się dla mnie codzienną zniewagą i pośmiewiskiem. I powiedziałem sobie: Nie będę Go już wspominał ani mówił w Jego imię! Ale wtedy zaczął trawić moje serce jak ogień, nurtujący w moim ciele (Jr 20, 8-9).³⁰³

Niewątpliwie w Piśmie Świętym należy szukać uzasadnienia misyjnej działalności. W księgach Nowego Testamentu dostrzec można wiele elementów teologii misji. W Ewangelii Św. Mateusza nakaz misyjny ukazuje rolę i znaczenie głoszenia i apostołstwa. Z kolei w Ewangelii św. Jana (ale nie tylko u niego) istotną rolę odgrywa wezwanie do miłości Boga i bliźniego. W wielu innych fragmentach Nowego Testamentu podkreślone wezwanie do naśladowania Chrystusa i podjęcie misyjnego posłannictwa.³⁰⁴

Trzeba zauważyć, że także współcześnie misja *ad gentes* nie straciła nic ze swej aktualności. Szczególną uwagę przykuwają misyjne pielgrzymki Jana Pawła II, których liczba, zasięg i oddziaływanie są wręcz imponujące. Postawiły one nowe wyzwania Kościołowi, a także wskazały perspektywy możliwości ewangelizacyjnych, będąc odnową świadomości misyjnej. Warto tu przypomnieć o misyjnej encyklice, która wskazuje na fakt, że misje wciąż są aktualne. Papież przypomina w niej o podstawowych fundamentach misyjnej działalności, które ukazują Chrystusa jako jedyne Zbawiciela świata, misyjnym wymiarze Kościoła i kształtowaniu duchowości misyjnej, w której Duch Święty odgrywa główną rolę.³⁰⁵ W dziele ewangelizacji niezwykle ważnym jest świadomość, że tą misją kieruje Duch Święty. Działa On także w sercach tych, do których orędzie o zbawieniu jest kierowane.³⁰⁶

Jan Czuba życie-świadectwo-męczeństwo, Tarnów 2008; Por. K. CZERMAK, *Zostaję na miejscu do końca*, Tarnów 2007.

³⁰³ Por. J. RATZINGER, *W drodze do Jezusa Chrystusa*, Kraków 2004, s. 76.

³⁰⁴ Por. E. NUNNENMACHER, *Tematy i tendencje w teologii misji – perspektywy na przyszłość*, w: MIOTK A. (red.), *Misjologia XXI wieku. W 20 rocznicę śmierci Ojca Feliksa Zapłaty SVD – twórcy misjologii w Polsce*, Warszawa 2004, s. 63.

³⁰⁵ Por. J. MORAWA, *Znaki prawdziwości Kościoła*, w: T. DZIDEK, Ł. KAMYKOWSKI, A. KUBIŚ, A. NAPIÓRKOWSKI (red.), *Teologia fundamentalna. Tom IV: Kościół Chrystusowy*, Kraków 2003, s. 159.

³⁰⁶ Por. T. M. DĄBEK, *Duch Święty sprawcą nowej ewangelizacji*, w: Komisja Duszpasterska Episkopatu Polski, *Duch Święty i Jego obecność w Kościele*, Katowice 1997, s. 230.

PODSUMOWANIE

Podsumowując powyższy rozdział należy wyraźnie podkreślić, że misyjne posłannictwo nie jest sprawą marginalną Kościoła, lecz należy do jego natury, znajduje się w samym centrum historii zbawienia, a zaangażowanie misyjne nie jest zarezerwowane dla niektórych ludzi - misjonarzy, ale stanowi podstawowy obowiązek Ludu Bożego – o czym będzie szerzej mowa zwłaszcza w piątym rozdziale. Fundamentem misyjnego posłania Kościoła i centrum misji i całego życia Kościoła jest Jezus Chrystus, który jest jedynym pośrednikiem zbawienia. Fundament chrystologiczny misji *ad gentes* jest podstawą misyjności Kościoła, która realizuje się w trzech sytuacjach ewangelizacyjnych: misji *ad gentes*, duszpasterstwie i nowej ewangelizacji. Duchowość misyjna jest wyrazem doświadczenia Boga w Jezusie Chrystusie poprzez życie modlitwy, ascezy i głoszenia. Sprawia ona, iż chrześcijanin coraz bardziej upodabnia się do Chrystusa - Misjonarza. Duchowość misyjna jest drogą prowadzącą do Boga i świętości chrześcijańskiej.

ROZDZIAŁ III

SAKRAMENTALNY WYMIAR DUCHOWOŚCI MISYJNEJ

Niniejszy rozdział jest poświęcony sakramentom Kościoła, które stanowią istotny jego element, a poprzez ich głęboki wymiar kryją w sobie niedostrzegalną dynamikę zbawienia, ukazując perspektywę nowego życia. Rozdział został podzielony na pięć punktów. Pierwszy w nich w całości jest poświęcony sakramentowi chrztu, który stanowi obok wiary fundament duchowości chrześcijańskiej. Drugi punkt ukazuje sakrament bierzmowania, który jest ważny dla rozwoju i urzeczywistniania życia w Duchu Świętym. Sakrament pokuty i namaszczenia chorych stanowią trzeci punkt. Kolejny natomiast jest poświęcony dwóm sakramentom, które są ze sobą ściśle powiązane. Bowiem sakrament kapłaństwa bierze swój początek w momencie ustanowienia Eucharystii. Zakończenie tego rozdziału stanowi punkt dotyczący sakramentu małżeństwa, który to sakrament ukazuje, że te same zasady, które budują Kościół, kształtują także istnienie małżeństwa i rodziny.

3.1. Sakrament chrztu jako podstawa działalności misyjnej

Życie sakramentalne należy do istoty życia w Kościele, przez który określana jest przede wszystkim wewnętrzna (czyli niewidzialna, tajemnicza, ale rzeczywista więź łaski wiążącej nas z Bogiem w Chrystusie) ale i widzialna (wszelkie widzialne formy i przejawy przynależności do Chrystusa, a więc słowa określające wyznanie wiary oraz czyny kształtowane z wiary w miłości) wspólnota z Chrystusem. Kościół jest sam w sobie pra-sakramentem, czyli źródłem wszystkich siedmiu sakramentów. Jest jednocześnie zewnętrzną wspólnotą niewidzialnej więzi łaski z Chrystusem, a także jest widzialną formą życia Bożego w społeczności, tak jak widzialne są jego dzieje. Każdy z siedmiu sakramentów udziela zadatku uczestnictwa w życiu Trójcy Świętej. Każdy też sakrament ma swój własny wymiar personalistyczny. Chrześcijańskie spojrzenie na wartość osoby podkreśla, że godność osoby stanowi jej życie wewnętrzne, którego cechą jest wolność, rozumność, prawo do świadomego samostanowienia oraz jej dążenie do rozwoju poprzez dialog i służenie Bogu i bliźniemu. W małżeństwie ten społeczny aspekt osoby znajduje swoje szczególne zastosowanie.³⁰⁷

³⁰⁷ Por. J. BUXAKOWSKI, *Dlaczego ślub kościelny?*, w: Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego, *Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej*, Katowice 1993, s. 103.

3.1.1 chrzest w świetle Słowa Bożego

W Nowym Testamencie chrzest określany jest najczęściej terminem *baptism* (Mt 3, 7; 21, 25; Mk 1, 4; 10, 38; Dz 1, 22; Rz 6, 4; Ef 4, 5; 1P 3, 21). Etymologicznie oznacza on zanurzenie lub obmycie. Termin *baptism* jest określeniem używanym w chrześcijaństwie, nie występuje on w ówczesnej grece świeckiej ani w Septuagincie. Jest wielce prawdopodobne, że pisarze Nowego Testamentu celowo wprowadzili swój termin, aby podkreślić nowość i oryginalność chrztu chrześcijańskiego i aby odróżnić go od szeroko rozpowszechnionych praktyk religijnych łączonych z obmyciami kultycznymi. Rzeczownik *baptism* jest tak głęboko przeniknięty treścią chrześcijańską, że nie można go używać na określenie rytów żydowskich lub pogańskich. Polska nazwa „chrzest” nie wywodzi się jednak od źródłosłowa biblijnego, lecz od imienia Chrystusa. Nowy Testament mówi o Chrystusowym nakazie chrztu.³⁰⁸

W Nowym Testamencie można odnaleźć wiele tekstów dotyczących chrztu św. (zob. Mk 14,16; Mt 28,19; Dz 2,38) i w tych tekstach Kościół dostrzega wielkie bogactwo darów nadprzyrodzonych, jakie człowiek otrzymuje w sakramencie wtajemniczenia chrześcijańskiego. Zatem, gdy jest mowa o duchowości chrztu, na pierwszy plan wysuwa się fakt, że w zasadzie całe wewnętrzne życie chrześcijanina w jego najważniejszym wymiarze, jest ukierunkowane poprzez łaskę pierwszego sakramentu. Poprzez uległość Chrystusowi, człowiek ochrzczony zostaje zanurzony w nowym życiu, które ma od tej pory rozwijać by dojść do eschatologicznej pełni, poprzez umieranie dla grzechu, ale także w radości z godności dziecka Bożego, bo już jest zjednoczony z Chrystusem zmartwychwstałym. Podstawowym wymaganiem stawianym człowiekowi przez sakrament chrztu jest przemiana i wezwanie do nawrócenia.³⁰⁹

Biblijna nauka o chrzcie zaliczana jest do spraw podstawowych w nauczaniu Kościoła. W nakazie misyjnym przed wniebowstąpieniem Chrystus zlecił Apostołom, obok głoszenia Ewangelii, zadanie udzielania chrztu wszystkim narodom (por. Mt 28,19; Mk 16,15).

³⁰⁸ chrzest w Jordanie zapowiadał i przygotowywał chrzest wiernych. Nakaz zaś chrztu wyrażał wolę zmartwychwstałego Pana, który w ten sposób chciał włączać ludzi do swojej wspólnoty. Nakaz chrztu dany uczniom przez zmartwychwstałego Chrystusa jest poświadczony przez Ewangelię Marka (16, 16) i Mateusza (28, 18-19). Por. J. KUDASIEWICZ, *Biblijna teologia chrztu*, w: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), *chrzest – nowość życia*, Lublin 1992, s. 23.

³⁰⁹ Por. A. SANTORSKI, *Duchowość sakramentów chrześcijańskiej inicjacji*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 154; zob. H. SZMULEWICZ, *chrzest zobowiązaniem do rozwoju wiary*, Kraków 2011.

W zadaniu tym ukazane są także konsekwencje przyjęcia tego obrzędu przez tych, do których dotrze słowo Boże: „Kto uwierzy i przyjmie chrzest, będzie zbawiony; a kto nie uwierzy, będzie potępiony” (Mk 16,16). Słowa Chrystusa, zapisane na kartach Ewangelii wg św. Mateusza i Ewangelii wg św. Marka czyli ostatnie Jego polecenie przed wniebowstąpieniem, Kościół rozumiał od początku w ten sposób, że chrzest jest konieczny do zbawienia. Chrzest stanowi niejako bramę zbawienia, jest źródłem łaski nadprzyrodzonej i niczym nie zastąpionym darem miłosierdzia Bożego wobec człowieka. Dlatego udzielenie tego sakramentu temu, kto się znajduje w niebezpieczeństwie śmierci, a także przyjęcie tego sakramentu i należy do najistotniejszych obowiązków.³¹⁰ Oprócz chrztu z wody środkiem zbawienia jest chrzest pragnienia. Jest to akt miłości doskonałej lub żalu doskonałego za grzechy.³¹¹ Chrzest pragnienia jest środkiem zbawienia dla tych, którzy bez własnej winy nie przyjęli chrztu z wody.³¹² Środkiem zbawienia jest również tzw. chrzest krwi. Chrystus powiedział: „Kto się przyzna do Mnie przed ludźmi, do tego i Ja się przyznam przed Ojcem, który jest w niebie” (Mt 10,32). Męczeństwo za wiarę jest przyznaniem się do Jezusa przed ludźmi.³¹³ Kościół naucza, że chrzest z wody jest niezbędną koniecznością środka, ale nie absolutnie, bo może być zastąpiony chrztem krwi lub chrztem pragnienia. Należy jednak pamiętać o różnicy między chrztem z wody, pragnienia i krwi. Bowiem tylko chrzest z wody wyciska charakter sakramentalny.³¹⁴

Według nakazu misyjnego Jezusa apostołowie mieli chrzczyć „w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego” (Mt 28, 18-20). Słowa te nie stanowiły jedynej formy sakramentu chrztu. Znacznie częstsze są w Nowym Testamencie wzmianki o chrzcie „w imię Jezusa Chrystusa” lub w imię Pana Jezusa (por. Dz 2,38: 8,16; 10,48; 19,5; 1 Kor 6,11). Pawłowi znana jest także trynitarna forma chrztu, bo mówiąc o tym, że otrzymuje się chrzest w imię Jezusa, dodaje niekiedy, iż dzieje się to przez Ducha Bożego (por. 1 Kor 6,11), dzięki czemu ochrzczony staje się przybranym synem Boga (por. Gal 4,5n). Zauważalna w Piśmie Świętym liczebna przewaga formuł „w imię Jezusa Chrystusa”, „w imię Pana Jezusa” ma

³¹⁰ Por. BF VII 240; KKK 1277.

³¹¹ Akt miłości doskonałej ma miejsce wtedy, gdy kochamy Pana Boga dla Niego samego. Akt żalu doskonałego, gdy jego motywem jest sam Bóg i żałujemy ze względu na Boga.

³¹² Por. KK 16; KKK 1258

³¹³ Por. KKK 1258

³¹⁴ Por. KKK 1256; E. STANIEK, *Bogactwo i piękno świata łaski. Rozważania katechizmowe cz. II*, Kraków 2011, s. 57-58; A. KOKOSZKA, *Zobowiązujące znaki łaski. Sakramentologia moralna (cz. I)*, Tarnów 1995, s. 78.

swoje uzasadnienie w tym, że Jezus jest uważany za realizującego Boży plan zbawienia. Kościół dostrzega, że najstarsze schematy katechetyczne właśnie Jezusa Chrystusa nazywają Dawcą życia. Dlatego też Chrystus obecny jest podczas obrzędu przekazania życia neokatechumenowi (por. Dz 3,15; 4,12). Stąd tak często pojawiająca się - zwłaszcza u św. Pawła - formuła *en Christo* - „w Chrystusie”. Wszystko, co chrześcijanin myśli, mówi i czyni powinno być „w Chrystusie”.³¹⁵

Chrystusowy nakaz: „Idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu! Kto uwierzy i przyjmie chrzest, będzie zbawiony; a kto nie uwierzy, będzie potępiony” (Mk 16, 15-16) oraz „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem” (Mt 28, 19-20) - ukazał znaczenie chrztu dla świadomości, postaw i życia chrześcijańskiego. Z kolei Dzieje Apostolskie informują o praktyce Kościoła apostolskiego w tej dziedzinie: „«Cóż mamy czynić, bracia?» - zapytali Piotra i pozostałych Apostołów. «Nawróćcie się» - powiedział do nich Piotr - i niech każdy z was ochrzci się w imię Jezusa Chrystusa na odpuszczenie grzechów waszych, a weźmiecie w darze Ducha Świętego”; „A Filip wychodząc z tego (tekstu) Pisma opowiedział mu Dobrą Nowinę o Jezusie. (...) I ochrzcił go” (Dz 2, 37-38; 8, 35-38). Przyjmowanie z wiarą Dobrej Nowiny o Jezusie i Dobrej Nowiny Jezusa oraz przyjęcie chrztu w imię Jezusa - a z polecenia Jezusa - w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego, stanowiły kiedyś, stanowią dzisiaj i do końca czasu będą stanowiły trwałe fundament wszelkiego nauczania i praktyki życia chrześcijańskiego, a zwłaszcza chrześcijańskiej duchowości. W teologii sakramentu chrztu, zapoczątkowana zostaje droga chrześcijańskiego wtajemniczenia. Bowiem sakrament chrztu świętego przyczynia się w duchowości chrześcijańskiej do kształtowania postaw duchowych chrześcijanina, uzdalniając do świętego życia.³¹⁶

Sakramenty: chrztu, bierzmowania i Eucharystii stanowią fundament całej duchowości chrześcijańskiej. Pierwszy z nich stanowi początek nowego życia w Chrystusie. Zgodnie z Jego wolą, chrzest jest konieczny do zbawienia. Jest sakramentem, który wprowadza do Kościoła. Łaska chrzcielna gładzi grzech pierworodny i odpuszcza wszystkie grzechy osobiste. Poprzez chrzest następuje narodzenie do nowego, duchowego życia, przez które

³¹⁵ Por. K. ROMANIUK, *Sakramentologia biblijna. Zarys teologii sakramentów dla teologów, katechetów, duszpasterzy*, Warszawa 1991, s. 19.

³¹⁶ Por. W. SŁOMKA, *Źródła postaw i życia chrześcijańskiego*, Lublin 1996, s. 131;

człowiek staje się przybranym synem Bożym, świątynią Ducha Świętego i uczestnikiem kapłaństwa Chrystusowego. Wyciska na duszy niezatarte znamię i uzdalnia ochrzczonego do uczestnictwa w życiu chrześcijańskim.³¹⁷

W Liście do Tytusa podkreślona jest prawda, iż chrzest św. jest obmyciem odradzającym i odnawiającym w Duchu Świętym (por. Tt 3, 5; Ef 5, 26). Z kolei Katechizm Kościoła Katolickiego naucza, że „chrzest święty jest fundamentem całego życia chrześcijańskiego, bramą życia w Duchu (*vitae spiritualis ianua*) i bramą otwierającą dostęp do innych sakramentów. Przez chrzest zostajemy wyzwoleni od grzechu i odrodzeni jako synowie Boży, stajemy się członkami Chrystusa oraz zostajemy wszczępieni w Kościół i stajemy się uczestnikami jego posłania”.³¹⁸ Ta prawda jest znana wszystkim chrześcijanom. Jednak wydaje się, że ci, którzy należą do odnowy charyzmatycznej, zgłębiając tajemnicę chrztu świętego, jakby lepiej rozumieją prawdy dotyczące tego sakramentu, a to ma swoje przełożenie w określony sposób na ich codzienność i niejako decyduje o specyficznej duchowości. I tak dla przykładu „charyzmatycy” podkreślają, że chrzest jest sakramentem wyzwolenia i ten, kto go przyjmuje, staje się uczestnikiem Chrystusowego zwycięstwa nad grzechem i śmiercią. Jednakże akcentują jednocześnie, że każdy chrześcijanin jest wezwany w swym życiu do walki ze złem i zwycięstwa, które jest możliwe dzięki Jezusowi.³¹⁹

chrzest określa się jako wydarzenie misteryjne, które wprowadza człowieka w chrześcijańską nowość życia. Nowość ta zakłada najpierw pożegnanie człowieka ze starym życiem. Symbolika zanurzenia w wodzie pozwoliła św. Pawłowi rozwinąć staranną naukę na temat nowego życia. chrzest stanowi śmierć dla grzechu, jest zanurzeniem w śmierci Chrystusa oraz wyzwoleniem z niewoli grzechu (zob. Rz 6). Liturgia sakramentu chrztu, zawierająca wyrzeczenie się Złego i zła to jeden aspekt, jednak jest to dopiero przygotowanie miejsca pod to, co stanowi istotną pozytywną wymowę tego sakramentu, którą jest nowość życia w Jezusie. We wspomnianym Liście do Rzymian Paweł Apostoł naucza, że zanurzenie w śmierć Chrystusową ma prowadzić do złączenia się z Nim w jedno przez zmartwychwstanie. Podkreśla, że śmierć dla grzechu jest po to, by wejść w nowe życie,

³¹⁷ Por. E. BONIEWICZ, *Głosmy orędzie Bożego Miłosierdzia. Czytania na temat dziejów i rozwoju kultu*, Częstochowa 2000, s. 210.

³¹⁸ KKK 1213.

³¹⁹ Por. T. ATŁAS, *Ruch charyzmatyczny w Republice Konga i jego wpływ na kształtowanie życia osobistego i społecznego*, Warszawa 2005, s. 57.

by żyć jak dzieci Boże. I tak jak Chrystus zmartwychwstały więcej nie umiera, tak ci, którzy w chrzcie umarli dla grzechu i zostali odrodzeni do nowego życia, powinni od tej pory żyć dla Boga w Jezusie Chrystusie. N tę prawdę wskazuje Kościół w wielu miejscach w Dokumentach Soboru Watykańskiego II. W Konstytucji o liturgii świętej podkreśla: „I tak przez chrzest ludzie są wszczępieni w paschalne misterium Chrystusa: z Nim współumarli, współ-pogrzebani i współzmartwychwstali, otrzymują ducha przybrania za dzieci, «w którym wołamy: Abba, Ojcze» (Rz 8, 15), i tak stają się prawdziwymi czcicielami, jakich Ojciec szuka”.³²⁰ Także Konstytucja dogmatyczna o Kościele porusza ten aspekt chrztu³²¹. Z kolei Deklaracja o wychowaniu chrześcijańskim podkreśla prawdę o stawianiu się nowym stworzeniem przez chrzest, zwracając uwagę na powszechne powołanie do świętości.³²²

chrzest nazwany jest także źródłem jedności i jest pierwszym zaczątkiem w stosunku do Eucharystii, którą czyni możliwą i ku której ukierunkowuje.³²³ Eucharystia urzeczywistnia jedność z Chrystusem” i jest ona „szczytem i ośrodkiem” sakramentów,³²⁴ które „do niej zmierzają”.³²⁵ Można zauważyć, że Eucharystia ma niejako pierwszeństwo w stosunku do innych sakramentów, a zwłaszcza w stosunku do chrztu.³²⁶

Św. Paweł w swoich Listach ukazuje chrzest jako źródło jedności Kościoła. Mowa tutaj o nowej jedności, która naprawia rozbicie będące skutkiem grzechu popełnionego przez pierwszych ludzi (por. Kol 3, 1-14). Ochrzczeni zostają włączeni w Kościół i stanowią Ciało Chrystusa, posiadając tego samego Ducha. Tę prawdę wiary a zarazem nową rzeczywistość chrześcijańskiego życia wyrażają obrzędy chrzcielne, w całym swym bogactwie. Sakrament chrztu przyjmuje się jeden raz, nie powtarza się go. Sobór podkreśla jednocześnie pewien aspekt dopełniający: ochrzczeni są wezwani do świadczenia o swej wierze, na nich spoczywa odpowiedzialność ewangelizacji.³²⁷ Uwypukla to również Jan Paweł II kiedy mówi, że konieczność dzielenia tej odpowiedzialności przez wierzących nie jest jedynie

³²⁰ KL 6

³²¹ KDK 10, 44 i w wielu innych miejscach

³²² Por. W. SŁOMKA, *Źródła postaw i życia chrześcijańskiego...*, dz. cyt., s. 135.

³²³ Por. KK 10, 11; DK 5.

³²⁴ DM 9.

³²⁵ DK 5.

³²⁶ Por. H. BOURGEOIS, *Sakramenty według Soboru Watykańskiego II (od XVI do XX wieku)*, w: B. SUSBOŰÉ (red.), *Historia dogmatów. Tom III: Znaki zbawienia. Sakramenty. Kościół. Najświętsza Panna Maryja*, Kraków 2001, s. 243.

³²⁷ Por. KK 3; DM 1.

kwestią apostolskiej skuteczności, ale stanowi obowiązek i zobowiązanie wynikające z chrztu świętego. Duchowość chrzcielna, którą aprobeuje pieczęć czy charakter sakramentu, ma również inne rysy. chrzest nie jest tylko warunkiem otrzymania czy celebrowania innych sakramentów, które inauguruje, ale ma do nich pewien powtarzający się i konkretny stosunek w tym sensie, że w każdym z nich jest coś chrzcielnego. Jest to widoczne w przypadku bierzmowania³²⁸ jak również Eucharystii, także będącej „sakramentem wiary”³²⁹ w procesie wtajemniczenia chrześcijańskiego. Jest to widoczne także w przypadku sakramentu pokuty i pojednania, nazywanego kiedyś „drugim chrztem”, oraz w przypadku sakramentu namaszczenia chorych. chrzest jest także obecny w celebracji sakramentu kapłaństwa i małżeństwa.³³⁰

3.1.2 Nowe życie w Chrystusie

Chrześcijańska nadzieja, która otwiera chrześcijanina na perspektywę życia wiecznego, powinna rodzić duchowość odwagi życia na miarę tego powołania – powołania do życia wiecznego - i takiej nadziei. Z kolei chrześcijańska miłość, wyrażająca się byciem dla Boga i innych, winna rodzić duchowość odwagi spełniania się przez stawianie się darem miłości dla Boga i innych oraz przez coraz doskonalsze bycie w komunii na podobieństwo tej, która jednoczy Ojca, Syna i Ducha Świętego i która jednoczy człowieka z Bogiem żywej wiary, nadziei i miłości chrześcijańskiej. Ta chrzcielna duchowość nowości życia ze swej istoty winna mieć też wymiar misyjny, który każdego chrześcijanina ma wprowadzać na drogę dawania świadectwa o Chrystusie, którą wyraźnie widać w postawie Apostołów po spotkaniu z Chrystusem: „Znaleźliśmy Mesjasza - to znaczy: Chrystusa” (J 1, 41), a jeszcze bardziej po Zmartwychwstaniu i Pięćdziesiątnicy: „Niech więc cały dom Izraela wie z niewzruszoną pewnością, że tego Jezusa, którego wyście ukrzyżowali, uczynił Bóg i Panem, i Mesjaszem” (Dz 2, 36). Powinność dawania takiego świadectwa wypływa z faktu

³²⁸ Por. KK 11.

³²⁹ Por. KK 10.

³³⁰ Por. H. BOURGEOIS, *Sakramenty po Soborze Watykańskim II*, w: B. SUSBOÛÉ (red.), *Historia dogmatów. Tom III: Znaki zbawienia. Sakramenty. Kościół. Najświętsza Panna Maryja*, Kraków 2001, s. 270.

chrztu i bierzmowania i przynależy do duchowości nowości życia zrodzonej przez chrzest. Do tej podstawy odwoływali się Ojcowie II Soboru Watykańskiego.³³¹

Człowiek staje się dzieckiem Bożym dzięki łasce, a droga do Bożego dziecięstwa prowadzi poprzez wiarę w Syna Bożego. Zostaje on obmyty przez chrzest, uświęcony przez Ducha Świętego i usprawiedliwiony, czyli odkupiony przez Jezusa Chrystusa. Jezus wielokrotnie mówił, że kto zachowuje Jego naukę, stanie się mieszkaniem Boga: „Jeśli Mnie kto miłuje, będzie zachowywał moją naukę, a Ojciec mój umiłuje go, i przyjdziemy do niego, i będziemy u niego przebywać. Kto Mnie nie miłuje, ten nic zachowuje słów moich. A nauka, którą słyszycie, nie jest moja, ale Tego, który Mnie posłał, Ojca” (J 14, 23-24).³³²

Doskonałość naśladowania Chrystusa dotyczy nie tylko poszczególnych chrześcijan, ale całego Kościoła: „Wszyscyśmy bowiem w jednym Duchu zostali ochrzczeni, aby stanowić jedno Ciało” (1 Kor 12, 13). Toteż wszyscy powinni starać się tak żyć, aby Chrystus osiągnął w nich pełnię doskonałości (por. Ef 4, 13). Nowy wymiar łaski chrztu polega na włączeniu ochrzczonego w Kościół - Lud Boży i Mistyczne Ciało Chrystusa. chrzest zakładając nawrócenie i będąc jednocześnie narodzeniem do nowego życia, rodzi i postuluje odpowiednią tej nowości duchowość - duchowość śmierci dla grzechu oraz duchowość nowego narodzenia i życia w Chrystusie w mocy działającego Ducha Świętego. Pozytywny wymiar chrztu wytycza kierunek wysiłków ku doskonałości i świętości. Duchowość chrztu czyli duchowość nowości życia powinna znajdować się we wszystkich stanach życia w Kościele.³³³

Należy zauważyć, iż od momentu chrztu św. człowiek doświadcza istotnych nowości: nowego życia, nowego działania oraz nowego sposobu stawania się człowiekiem. Dlatego koniecznym jest przechodzenie z liturgii i nauczania do życia. chrzest wyraźnie postuluje duchowość tej nowości życia - duchowość głoszącą śmierci dla grzechu i nieustannego umierania grzechowi oraz duchowość nowego początku, tj. nowego narodzenia i życia w Chrystusie mocą działającego Ducha Świętego. Chrystus inicjuje nowy porządek stworzenia. Nie dokonuje jednak zniszczenia czy odrzucenia starego, ale go odnawia.

³³¹ Por. W. SŁOMKA, *chrzest jako podstawa duchowości chrześcijańskiej*, w: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), *chrzest – nowość życia...*, dz. cyt., s. 20; zob. także S.SOJKA, *Życie duchowe jako odpowiedź na dar Bożej łaski*, Kraków 2013, s. 114.

³³² Por. J. WITKOWSKI, *Teologia łaski według księdza Wincentego Granata*, „Studia Włocławskie” 8 (2005) s. 69.

³³³ Por. W. SŁOMKA, *Duchowość kapłańska...*, dz. cyt., s. 197.

Chrystus jest nowym człowiekiem (por. Rz 5, 12-21), dlatego także każdy przyjmujący chrzest staje się nowym człowiekiem (por. Ff 4, 24). Ta nowość życia, to nowe narodzenie z Ducha realizuje się dzięki zanurzeniu w misterium paschalnym Chrystusa. W mocy Ducha Świętego dokonuje się nowe życie; chrześcijanin zostaje uwolniony od grzechu i zaproszony do współpracy z łaską Bożą.³³⁴

Sakrament chrztu świętego stanowi źródło kształtowania się chrześcijańskich postaw. Wytycza niejako nowy program całego życia chrześcijańskiego i chociaż przyjmowany jest tylko raz, to dotyczy całego życia. Dary wypływające z tego sakramentu powinny być podstawą wszelkiego działania oraz mają być rozwijane by osiągnąć pełnię w Chryście Zmartwychwstałym. Chrzest zakładając autentyczną przemianę, będąc jednocześnie początkiem nowego życia, życia w Bożej łasce, rodzi duchowość tej nowości życia - umierania dla grzechu oraz nowe narodzenie i życie w Chryście mocą działającego Ducha Świętego. Pozytywny aspekt tego sakramentu wytycza drogę ku pełni chrześcijańskiego życia, choć w jej realizacji będą mieć jeszcze udział inne sakramenty, zwłaszcza bierzmowanie i Eucharystia, ale również sakrament pokuty i pojednania. Należy w tym miejscu wyraźnie podkreślić, że duchowość tej nowości życia decyduje o tożsamości co do istoty chrześcijańskiej świętości i życia chrześcijańskiego wszystkich stanów życia w Kościele. Duchowość nowości życia - nazywana duchowością chrztu - powinna znajdować żywy wyraz w umieraniu grzechowi i osiąganiu świętości, życia chrześcijańską wiarą, nadzieją i miłością we wszystkich stanowiących lud Boży.³³⁵

Miłość chrześcijańska, która wyraża się poprzez bycie „dla” – dla Boga i dla ludzi, powinna wznosić fundament duchowości odwagi realizowania się poprzez stawanie się darem oraz budowanie komunii z Bogiem i z bliźnimi. Ta duchowość nowości życia winna znaleźć swoje odbicie w misyjnej postawie, która dobrze wyraziła się w postawie apostołów po zmartwychwstaniu i Pięćdziesiątnicy: „Niech więc cały dom Izraela wie z niewzruszoną pewnością, że tego Jezusa, którego wyście ukrzyżowali, uczynił Bóg i Panem, i Mesjaszem” (Dz 2, 36). Z sakramentu chrztu i bierzmowania wypływa powinność dawania świadectwa o Jezusie. Do tego zadania odwołuje nauczanie soborowe, podkreślając przede wszystkim

³³⁴ Por. J. JEŻYNA, *chrzest podstawą nowej ewangelizacji jako odpowiedzialności za Kościół*, „Roczniki Teologiczne” 3 (2002) s. 71; A. J. Nowak, *chrzest źródłem rozwoju sakramentalnej osobowości*, w: *chrzest - nowość życia...*, dz. cyt., s. 107; zob. J. Ratzinger, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, Kraków „Znak” 1994, s. 220-229.

³³⁵ Por. W. SŁOMKA, *Źródła postaw i życia chrześcijańskiego*, Lublin 1996, s. 138.

godność i posłannictwo laikatu w Kościele, także w jego misyjnym wymiarze w świecie. Posłannictwo to jest zobowiązaniem dla każdego ochrzczonego do dawania świadectwa o Zmartwychwstałym i Jego dziele (por. Dz 4, 11-12). chrzest z jednej strony stanowi śmierć dla grzechu, natomiast z drugiej strony – to z niego wypływa nowe życie – życie dla Boga, życie Jego łaską.³³⁶ Ten program życia chrześcijańskiego niesie w swym zarodku głębszy wymiar – osiągnięcie szczytów doskonałości. Droga chrześcijańskiej ascezy bierze swój początek w chrzcie, w którym ochrzczonego staje się nowym stworzeniem, poprzez który otrzymuje dar Bożego synostwa.³³⁷

Apostoł Paweł obrazuje to za pomocą symboliki przez zanurzenie w wodzie jako śmierć starego człowieka, śmierć dla grzechu, ale także jako zmartwychwstanie z Chrystusem do nowego życia w Bogu (por. Rz 6). Do tej biblijnej nauki nawiązuje m.in. *Konstytucja o Świętej Liturgii*³³⁸ oraz *Konstytucja Dogmatyczna o Kościele*³³⁹ Soboru Watykańskiego II. Jeszcze inny aspekt łaski chrztu związany jest z tajemnicą wszczęcia w Chrystusa i płynącym stąd zobowiązaniem do życia na wzór Jezusa Chrystusa pełniąc Jego wolę (por. Ga 3, 27; Rz 8, 29; Ef 2, 6; 1 Kor 4, 8), tak, by każdy chrześcijanin mógł powiedzieć: „Teraz zaś już nie ja żyję, lecz żyje we mnie Chrystus” (Ga 2, 20).³⁴⁰ Łatwo można to zweryfikować i rozpoznać, bo po owocach poznaje się drzewo (por. Mt 12, 33). Uczniów Chrystusa można poznać przede wszystkim po tym, że w ich życiu główne miejsce zajmuje radość a także „prostota serca i szczerłość wobec Boga” (2 Kor 1, 12); można ich zauważyć poprzez widoczną nowość życia, bo budują „nie przy użyciu starego kwasu, kwasu złości i przewrotności, lecz na przaśnym chlebie czystości i prawdy” (1 Kor 5, 8). Bo tylko ludzie czystego serca mogą oglądać Boga (por. Mt 5, 8).³⁴¹

³³⁶ Sobór poucza: „Dlatego też dopuszczeni jesteśmy do tajemnic życia Jego, z Nim współkształtowani, wspólnie z Nim umarli i wspólnie z martwych wskrzeszeni, aż wspólnie z Nim panować będziemy (por. Flp 3, 21; 2 Tym 2, 11; Ef 2, 6; Kol 2, 12 i in.)” KK 7. „On sam w ciele swoim, to znaczy w Kościele, ustawicznie rozdziela dary posługiwania, przez które Jego mocą świadczymy sobie wzajemne posługi ku zbawieniu” por. KK 7. W naturze takiego zjednoczenia upodobnianie się do Niego jest wymaganiami natury tego zjednoczenia. Takiego upodobniania domaga się wreszcie udzielenie człowiekowi we chrzcie i przez bierzmowanie Ducha Świętego. Chrystus, w którego jesteśmy włączeni, daje nam swego Ducha Świętego.

³³⁷ KK 7: „Do Niego upodobniać się winny wszystkie członki, aż ukształtuje się w nich Chrystus (por. Ga 4, 19). Por. W. SŁOMKA, *Źródła postaw i życia chrześcijańskiego...*, dz. cyt., s. 139.

³³⁸ Zob. KL 6.

³³⁹ Zob. KK 40.

³⁴⁰ Por. W. SŁOMKA, *Duchowość kapłańska...* dz. cyt., s. 196.

³⁴¹ Por. W. ŚWIERZAWSKI, *Wiara co ci daje? Nowa ewangelizacja*, Sandomierz 1992, s. 276.

Sakrament chrztu św. jest zatem zobowiązaniem do walki i przewycięzania w sobie zła oraz wezwaniem do gotowości trwania w Chrystusie Jego mocą. Powołaniem ochrzczonego jest nie tylko wysiłek ukierunkowany na zwalczanie grzechu, lecz przede wszystkim kierowanie się przykazaniem miłości, które ma być normą postępowania w nowym życiu. Duch Święty przychodzi ze szczególnym darem - darem miłości - *agape* (Rz 5, 5). Ta „pieczęć Ducha Świętego” (Ef 1,13; 4, 30) to miłość uprzednia, która oświeca człowieka i przekonuje, że nie może on żyć bez Bożej miłości, ale jednocześnie uzdalnia do miłości według której powinien kształtować swoje życie. Ta duchowość nowego życia ma swoje wymagania, domaga się nowej jakości życia w Bogu. Duchowość chrześcijańska i codzienność życia chrześcijanina wypełnione wiarą, nadzieją i miłością musi znaleźć swoje odzwierciedlenie i swój wyraz poprzez świadectwo i misyjną postawę. Nowe życie jest powołaniem do świętości, dlatego nowość życia wymaga zerwania z grzechem. Jednakże należy podkreślić, że świętość jest przede wszystkim darem Boga; chrzest udziela duszy - obok oczyszczenia - Chrystusowej świętości jako przynależności do Boga.³⁴²

Z darem nowego życia łączy się zobowiązanie do przyjęcia nowego przykazania - przykazania miłości. W sakramencie chrztu chrześcijanin zostaje obdarzony Duchem Świętym oraz otrzymuje pieczęć przynależności do Chrystusa, a poprzez świadectwo świętego życia przyczynia się do wzrostu owoców ewangelizacji. Chrzest, który wszczepia w Chrystusa i włącza w Jego paschalną tajemnicę, nie tylko odpuszcza grzechy, ale kieruje ku świętości. Ta zdolność do świętości wypływa z bliskości z jednoczenia z Chrystusem zmartwychwstałym i wyznacza drogę życia chrześcijan. Jak już zostało wspomniane, poprzez chrzest człowiek doświadcza trzech nowości: nowego życia, działania i nowego stawania się człowiekiem. Dlatego ważnym postulatem ewangelizacji jest przejście od liturgii do życia czyli od łask i darów wypływających z sakramentu do moralnych konsekwencji nowego życia. To właśnie chrzest wytycza drogę życia chrześcijańskiego i jest to droga przyoblekania się w Chrystusa (Ga 3, 27) i droga jedności wszystkich w Chrystusie (Ga 3, 28), droga dziecięstwa Bożego (Ga 4, 4-7), a także droga współumierania i współzmartwychwstania z Chrystusem (Rz 6, 4.8; Kol 2,12). Życie

³⁴² Por. J. JEŻYNA, *Chrzest podstawą nowej ewangelizacji jako odpowiedzialności za Kościół*, „Roczniki Teologiczne” 3 (2002) s. 72.

w Chrystusie, które zostało zainicjowane poprzez sakrament chrztu, jest zarówno darem jak i zadaniem, a więc wezwaniem do przemiany życia.³⁴³

Zawarcie przymierza z Chrystusem w sakramencie chrztu świętego czyni z ochrzczonego, nowego człowieka. Tylko nowy człowiek doświadcza radości, którą można by porównać do radości w scenie Zwiastowania. Jest to ogromna radość, ponieważ wierność tej drodze kończy się radością wieczną. Już na ziemi doświadcza on, że wieczność jest odczuwalna w czasie, a nieskończoność w przestrzeni. Patrząc na Maryję w tajemnicy Chrystusa głębiej można zrozumieć tajemnicę Kościoła.³⁴⁴ Ona to pozostaje po wszystkie czasy wzorem autentycznej radości. Emanuje tą radością bez zaplanowania. Pozwala, aby Ją niosła wola Boga i Jego łaska i na tym polega Jej wielkość. Ona przekazuje tę radość na cały Kościół, bo nosi w tym świecie Jej Syna w Eucharystii. Kościół jest, podobnie jak Maryja, w Duchu Świętym służebnicą Pańską (por. J 14, 26; Dz 2, 1-4), jest nieskalany i jest Oblubienicą Jej Syna (por. Ef 5, 27; Ap 21, 9). Maryja podtrzymuje i uczy chodzenia po drodze, na której są ślady sakramentalnej obecności Jej Syna. Zaś Kościół, ucząc się macierzyństwa od Matki Boga, pochyla się nad ludzką grzesznością, uzdrawia poprzez sakramenty i ukazuje życie wieczne w Bogu Miłości.³⁴⁵

3.1.3 Włączenie do Kościoła

Dzieje Apostolskie ukazują, że chrzest włącza w Kościół, tworzy i powiększa wspólnotę wierzących: „I przyłączyło się owego dnia około trzech tysięcy” (Dz 2,41). Izraelita stawał się członkiem ludu wybranego przez obrzezanie, natomiast chrześcijanin stawał się członkiem nowego Ludu Bożego - Kościoła, poprzez chrzest, który św. Paweł nazwał „obrzezaniem Chrystusowym” (Kol 2, 11). Poprzez chrzest Jezus powołuje i włącza do Kościoła nowych członków, dzięki temu Kościół powiększa się i staje się widzialny (por. Dz 2,41; 2,47; 5,14; 11,24). Poza tą wspólnotą - wspólnotą Kościoła nie ma zbawienia, dlatego wchodzących w tę wspólnotę nazywano tymi, „którzy dostępowali zbawienia” (Dz 2, 47). To właśnie ta wspólnota Kościoła utworzona przez Chrystusa ma do spełnienia w świecie misyjne zadanie. Cała bowiem księga Dziejów Apostolskich ma charakter misyjny.

³⁴³ Por. K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...*, dz. cyt., s. 144.

³⁴⁴ Por. RM 5.

³⁴⁵ Por. A. J. NOWAK, „Przyczyna naszej radości”, w: NOWAK A. J. (red.), „Gdy nastala pełnia czasu”, Lublin 2001, s. 166.

Sięgając do praktyki chrztu w Kościele pierwotnym można dostrzec, że już wtedy znane były te najbardziej podstawowe elementy teologii chrztu, a późniejsza praktyka i refleksja teologiczna będzie je rozwijać i pogłębiać.³⁴⁶

chrzest święty uzdalnia człowieka do życia Eucharystią, a tym samym do sakramentalnego rozwoju osobowości. Kościół wychowuje człowieka w relacji do Chrystusa, przyczynia się do doskonalenia charakterystycznego etyce i moralności chrześcijańskiej. Człowiek złączony przez chrzest z Chrystusem (por. Rz 6, 5), żyje Nim, żyjąc Eucharystią. Wejście do Kościoła niejako przejawia się we wspólnocie eucharystycznej gdzie następuje rozwój łaski wiary otrzymanej na chrzcie. Wiara jest tym, co zwycięża świat (por. 1 J 5, 4). Chrystus nie przyszedł po to, by ukształtować człowieka religijnego. Człowiek bowiem jest z natury religijny i nie ma innego człowieka, został on stworzony na obraz i podobieństwo Boże. Misją Chrystusa było ukształtowanie „nowego” człowieka, człowieka łaski wiary, człowieka żyjącego Nim, człowieka, którego cechuje osobowość sakramentalna. Takie spojrzenie na ekonomię zbawienia kształtuje nowy sposób patrzenia na wszystko co istnieje. To również nowy sposób życia, kształtowany w sakramentalnym procesie rozwojowym.³⁴⁷

Jezus mocą swej władzy Mesjasza-Króla zakłada królestwo, nadaje mu prawo, nakazując jednocześnie głoszenie wszędzie dobrej nowiny o zbawieniu. Po swoim zmartwychwstaniu, po zwycięstwie nad śmiercią, jest On najwyższym władcą świata. Zwycięstwo na krzyżu staje się poprzez Paschę fundamentem życia człowieka paschalnego. Orędzie Ewangelii ma od tej pory być głoszone wszystkim ludziom, całemu stworzeniu, które uczestniczy na swój sposób w odkupieniu człowieka (por. Rz 8, 19-22). Od momentu wniebowstąpienia Jezusa nauczanie apostołów skupia się na tym, by wszyscy ludzie nie tylko pragnęli jedności z Chrystusem poprzez sakrament chrztu, ale by w nich była

³⁴⁶ Warto zauważyć, iż bardzo wcześnie w Kościele pierwotnym rozpoczęła się teologiczna refleksja nad rytym wprowadzającym wiernych we wspólnotę wierzących. Punktem wyjścia tej refleksji było nauczanie Apostołów i katecheza o chrzcie a także symbolika tego sakramentu. W teologii Nowego Testamentu spotyka się już pewien pluralizm ujęć; można mówić o trzech teologiach chrztu: Pawła, Piotra i Jana. Według św. Pawła chrzest w Jezusie Chrystusie jest uczestnictwem w Jego śmierci i zmartwychwstaniu (zob. Rz 6, 5). Przez chrzest wierzący stają się Jego członkami w momencie śmierci i zmartwychwstania Jezusa. Aby zrozumieć tę naukę Apostoła, trzeba zwrócić uwagę na symbolikę chrztu. Św. Piotr zwraca uwagę na duchowe skutki tego sakramentu (zob. 1P 1,3-5 oraz 23), a św. Jan wskazuje na miłość Boga, która jest fundamentem i źródłem miłości bliźniego, czyniąc ochrzczonych dziećmi Bożymi (zob. 1J 3,2); por. J. KUDASIEWICZ, *Biblijna teologia chrztu*, w: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), *chrzest – nowość życia...*, dz. cyt., s. 29.

³⁴⁷ Por. A. J. NOWAK, *chrzest źródłem rozwoju sakramentalnej osobowości*, w: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), *chrzest – nowość życia...*, dz. cyt., s. 114.

nieustanna otwartość na słuchanie Ewangelii i gotowość do jej zwiastowania. Ten nakaz misyjny, czyli wyruszenie z orędziem Ewangelii nauczanie i udzielanie chrztu, ma dokonywać się w imię Trójcy Świętej. To jest dar paschalnego i oczyszczającego zanurzenia w autentycznym życiu wiary. Zanurzenie w chwale Bożej świętości sprawia, że człowiek staje się przybranym synem bez żadnych swoich zasług, dziedzicem Bożych darów. Tylko dzięki łączności z Jezusem Chrystusem, poprzez dar chrztu, zdolny jest on do zmartwychwstania, wraz z nowością życia, i włączenia się w dzieło przemiany całego stworzenia. W Chrystusie bowiem cały świat otwiera się i odnawia ku pełni życia.³⁴⁸

Sakrament chrztu, domaga się od ochrzczonych, by z darów sakramentalnych odczytać wyraźne wezwanie i zobowiązanie do prowadzenia nowego życia ze świadomością, że rozwój tego życia następuje we wspólnocie Kościoła i ma eklezjalny wymiar. chrzest jako wszczęcie w Chrystusa oznacza zobowiązanie do życia na podobieństwo Jezusa Chrystusa oraz pełnienie Jego posłannictwa. chrzest w imię Jezusa oznacza możliwość życia i działania mocą zmartwychwstałego Pana, bowiem przyjęcie chrztu jest uznaniem nad sobą władzy Jezusa jako Pana i oddaniem się do Jego dyspozycji. Św. Paweł wskazuje na takie zjednoczenie z Chrystusem w tajemnicy paschalnej, które powoduje wewnętrzne utożsamienie z Nim, aż do stwierdzenia: żyje we mnie Chrystus (por. Ga 2,20), wszyscy włączeni w Jego Ciało podlegają procesowi upodobnienia do Chrystusa (por. Ef 1,10), aż Chrystus osiągnie w nich pełnię doskonałości (por. Ef 4,13). Dobra nowina o życiu w Chrystusie, którą przybliży ewangelizacja, wymaga nie tylko przyjęcia przez wiarę, ale także ufnej postawy naśladowania Chrystusa. Zbawcze działanie Boga przemienia człowieka ochrzczonego w dziecko Boże, udzielając mu daru przybranego synostwa. Zbawienie wypływające z chrztu jest zaproszeniem do komunii miłości z Trójcą Świętą. To doświadczenie wspólnoty z Trójjedynym Bogiem stanowi fundament budowania wspólnot między ludźmi, w tym wspólnoty Kościoła. Ważne jest podkreślenie związku sakramentów inicjacji, i tak jeśli chrzest rodzi do dziecięstwa Bożego, to bierzmowanie jest napełnieniem dziecka Bożego Duchem Świętym, by otrzymało ono Jego pełnię na wzór Chrystusa, który na początku swej misji został wypełniony Duchem Świętym.³⁴⁹

³⁴⁸ Por. A. F. DZIUBA, *Moce Paschy Nowego Przymierza*, w: KOWALIK K. (red.), *Tradycja i otwartość. Księga pamiątkowa poświęcona o. Profesorowi dr. hab. Stanisławowi Celestynowi Napiórkowskiemu*, Lublin 1999, s. 181.

³⁴⁹ Por. K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...*, dz. cyt., s. 198.

Jednym z zadań Jezusa Chrystusa na ziemi było przekazanie ludziom zamierzonej przez Boga pełni wiedzy o sobie oraz pozostawienie drogowskazów, które pomogą człowiekowi osiągnąć zjednoczenie z Bogiem. Chrystus wyraźnie powiedział o tym Piłatowi: „Ja się na to narodziłem i na to przyszedłem na świat, aby dać świadectwo prawdzie. Dodał przy tym: Każdy, kto jest z prawdy, słucha mojego głosu” (J 18, 37). W rozmowie zaś z Nikodemem podkreślił: „Jeżeli wam mówię o tym, co jest ziemskie, a nie wierzycie, to jakżeż uwierzycie temu, co wam powiem o sprawach niebieskich?” (J 3, 12). Natomiast Apostołom - przy rozesłaniu na cały świat zlecił „głoszenie Ewangelii wszelkiemu stworzeniu” (Mk 16,15), polecając: „Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem” (Mt 28, 20). Misją Chrystusa było przyniesienie ludziom zbawienia. W rozmowie z Nikodemem mówi Pan Jezus: „Tak bowiem Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał, aby każdy, kto w Niego wierzy, nie zginął, ale miał życie wieczne” (J 3,16). A św. Paweł napisał: „On to został wydany za nasze grzechy i wskrzeszony z martwych dla naszego usprawiedliwienia” (Rz 4, 25). Powyższe teksty w skrócie ukazują zbawcze dzieło Jezusa Chrystusa, Boga, który stał się człowiekiem i przez śmierć na krzyżu przynosi dar odpuszczenia grzechów; przez zmartwychwstanie przynosi usprawiedliwienie, czyli uświęcenie, w którym udziela życia wiecznego, które polega na uczestnictwie w wiecznym życiu Boga. To wszystko udzielane jest ludziom dzięki łasce; poprzez darmowy dar. Źródłem tej łaski jest Boża miłość. Co więcej - jak podkreśla Apostoł Paweł - Bóg okazuje swoją miłość właśnie przez to, że Chrystus umarł za nas, gdyśmy byli jeszcze grzesznikami (zob. Rz 5, 8). Wszechmocny Bóg udziela swojej łaski poprzez sakramenty - a pierwszym z nich jest właśnie chrzest święty. Dlatego z poleceniem głoszenia Ewangelii Jezus łączy nakaz udzielania chrztu (zob. Mt 28, 19; Mk 16, 16). Warunkiem otrzymania daru łaski jest wiara, w której wyraża się pełna wolność człowieka: „Kto wierzy w Niego, nie podlega potępieniu; a kto nie wierzy, już został potępiony, bo nie uwierzył w imię Jednorodzonego Syna Bożego” (J 3, 18). To przekazywanie, głoszenie Bożego objawienia i dzieła zbawienia pozostawił Jezus Apostołom, którym dał Ducha Świętego i obiecał, że pozostanie z nimi przez wszystkie dni, aż do skończenia świata (zob. Mt 28, 20).³⁵⁰

Sobór Watykański II naucza, iż: „Wierni przez chrzest wcieleni do Kościoła, dzięki otrzymanemu znamieniu (*character*) przeznaczeni są do uczestnictwa w kulcie religii chrześcijańskiej - i odrodzeni jako synowie Boży zobowiązani są wyznawać przed ludźmi

³⁵⁰ Por. L. BALCZEWSKI, *Logika Boża*, Kraków 1995, s. 50.

wiarę, którą otrzymali od Boga za pośrednictwem Kościoła”.³⁵¹ Poprzez chrzest wierni przynależą do królewskiego kapłaństwa (por. Wj 19,6). Św. Piotr stosuje to określenie do chrześcijan, którzy są kapłanami poprzez przynależność do Kościoła. Zatem można stwierdzić, że jest to wspólnotowe kapłaństwo. Chrześcijanie obdarowani tym kapłaństwem mają je realizować poprzez uwielbienie Boga w swoim życiu jak i poprzez świadczenie wobec innych i ukazywanie tego wszystkiego co uczynił im Bóg przez Jezusa. W dalszym tekście Sobór wiąże tę drugą funkcję - świadczenie o wierze – przede wszystkim z sakramentem bierzmowania, o którym będzie mowa w kolejnym punkcie. Można zauważyć, że najpełniej z sakramentem chrztu św. związane jest zaproszenie do pełnienia funkcji ofiarniczej. W Nowym Przymierzu jest to możliwe jedynie przez uczestniczenie w godności jedyne Arcykapłana Jezusa Chrystusa (por. Hbr 9,11-14; 10,19-22) i w Jego ofierze (por. Łk 22,19n).³⁵²

Objawienie Boże przybliży zarówno prawdę o Bogu, jak i prawdę o człowieku. Człowiek może wiele poznać dzięki swojemu wysiłkowi i zdolnościom umysłu, ale ostatecznie ukazuje się sam sobie jako tajemnica. To właśnie Boże Objawienie obejmuje ten świat tajemnicy człowieka, zarówno w wymiarze materialnym jak i wymiarze duchowym i otwarcia na świat nieskończonych wartości. W świetle Bożego Objawienia można dostrzec dramat wewnętrznego rozdarcia człowieka i społeczny wymiar zła jak również wymiar powołania człowieka; powołania do życia w komunii z Trójcą Świętą, powołania człowieka do życia na podobieństwo Boga, do bycia w godności dziecka na podobieństwo Jezusa Chrystusa.³⁵³

Przyjmowane sakramenty domagają się od tych, którzy je przyjmują aby odczytywali z nich moralne zobowiązania i wezwania do nowego życia, będąc jednocześnie świadomymi, że wzrost tego nowego życia w łasce ma miejsce we wspólnocie Kościoła i posiada konsekwencje eklezjalne. chrzest wymaga by przyjmujący go wypełniali Chrystusowe posłannictwo, aż do osiągnięcia w nich pełni doskonałości (por. Ef 4,13). Dobra nowina o życiu w Jezusie, którą przynosi ewangelizacyjna działalność wymaga przyjęcia dzięki wierze, ale także jest zobowiązaniem do naśladowania Chrystusa.

³⁵¹ KK 11.

³⁵² Por. A. SANTORSKI, *Duchowość sakramentów chrześcijańskiej inicjacji*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 156.

³⁵³ Por. W. SŁOMKA, *chrzest jako podstawa duchowości chrześcijańskiej*, w: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), *chrzest – nowość życia...*, dz. cyt., s. 16.

Zbawienie będące darem chrztu jest jednocześnie zaproszeniem do życia w komunii z Trójcą Świętą.³⁵⁴

3.2. Sakrament bierzmowania jako moc działalności misyjnej

Bierzmowanie jest źródłem duchowości chrześcijańskiej i stanowi początek życia mistycznego. Sakramenty są miejscem rozkwitu duchowości, a zwłaszcza bierzmowanie jest istotnym sakramentem dla rozwoju i urzeczywistniania życia w Duchu Świętym.³⁵⁵ Duchowość bierzmowania można by nazwać duchowością „drugiego nawrócenia”, jako drogę nowego życia, którym kieruje Duch Święty.³⁵⁶

3.2.1 Ustanowienie sakramentu

Zastanawiając się nad początkami udzielania sakramentu bierzmowania niewątpliwie na pierwszy plan wysuwa się fakt, iż Apostołowie wypełniając wolę Zmartwychwstałego, przez wkładanie rąk udzielali neofitom daru Ducha Świętego. To właśnie wkładanie rąk w tradycji katolickiej uznaje się za początek sakramentu bierzmowania, który wskazuje w Kościele na dar Zielonych Świąt. Zagadnienie duchowości sakramentu bierzmowania można odnaleźć w opisie umieszczonym w *Dziejach Apostolskich* związanym z działalnością Apostołów w Samarii oraz w Efezie (por. Dz 8,14-17; 19,1-6). Pierwszy z fragmentów wskazuje, iż jest to czynność nierozzerwalnie związana ze chrztem, natomiast drugi fragment można zinterpretować jako wypełnienie się tego owocu chrztu, który Apostoł Piotr zapowiedział w dniu Pięćdziesiątnicy: „Weźmiecie w darze Ducha Świętego” (Dz 2, 38). Niektórzy zadają sobie w tym miejscu pytanie, w jakim znaczeniu to „otrzymanie” czy „zstąpienie” Ducha Świętego przez „włożenie rąk” - miałyby być uzupełnieniem sakramentu chrztu, który jest przecież „narodzeniem z wody i z Ducha” (por. J 3,5). Zagadnienie to było różnie interpretowane. Są autorzy, którzy przyjmują, że to przekazywanie Ducha Świętego przez wkładanie rąk dało początek sakramentowi bierzmowania, wypowiadając w tym kontekście różne stanowiska na temat relacji między sakramentem chrztu i sakramentem bierzmowania. Najczęściej wprowadzane jest

³⁵⁴ Por. K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...*, dz. cyt., s. 198.

³⁵⁵ Por. M. QUALIZZA, *Inicjacja chrześcijańska*, Kraków 2002, s. 115.

³⁵⁶ Por. E. STANIEK, *Bogactwo i piękno świata dobra. Rozważania katechizmowe cz. III*, Kraków 2011, s. 50-51; A. SANTORSKI, *Duchowość sakramentów chrześcijańskiej inicjacji*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 168.

następujące rozróżnienie: chrzest jako sakrament uświęcenia - i bierzmowanie jako sakrament udzielający łask charyzmatycznych.³⁵⁷

Rola Ducha Świętego jest szczególnie podkreślona w sakramencie bierzmowania, a formuła „pieczęć daru Ducha Świętego” jest najbardziej pneumatyczna ze wszystkich formuł sakramentalnych i wyraźnie nawiązuje do Listu do Efezjan św. Pawła: „namaszczeni byliście pieczęcią obiecanego Ducha Świętego” (Ef 1, 13).³⁵⁸ Każdy akt sakramentalny przyczynia się do wylania Ducha i odnowę człowieczeństwa: „I chociaż niszczy w nas człowiek zewnętrzny, jednak ten, który jest wewnątrz, odnawia się z każdym dniem” (2 Kor 4, 16). Gwarancją tego jest Eucharystia i Duch Święty, będący „pieczęcią doskonałości”. Kościół modli się „o jedność” z Duchem Świętym, który staje się obecnym w uczestnikach liturgii. Dlatego sakrament Eucharystii, jako uobecniona zbawcza ofiara Chrystusa jest przeżywany zawsze w liturgii, stanowiącej dziękczynną odpowiedź na dar Boskiej obecności w eucharystycznej paruzji, do której wierni zdążają.³⁵⁹

W Piśmie Świętym namaszczone nazywano „pomazańcami Bożymi”. Imię Chrystusa, po hebrajsku „Mesjasz” (od „mesiah”), znaczy tyle, co namaszczony przez Boga jako Jego wysłannik. Zatem każdy namaszczony olejem Krzyżma w obrzędzie bierzmowania, jest również obdarzony zadaniem posłania przez Boga przez co staje się uczestnikiem proroczej misji Chrystusa. W praktyce jest to zobowiązanie do głoszenia Ewangelii w życiu społecznym, rodzinnym, zawodowym. Nie chodzi tu jednak o jakąś specyficzną funkcję „misjonarza” w swoim środowisku, ale przede wszystkim o zwyczajne życie oparte na Ewangelii. Przyglądając się obrzędowi bierzmowania, warto zwrócić uwagę na moment, w którym następuje odnowienie przyrzeczeń chrzcielnych, które w formie dialogu poprzedzają udzielenie sakramentu. Ten element obrzędu nawiązuje do ścisłej łączności chrztu i bierzmowania, jaka występowała w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, ale przede wszystkim podkreśla fakt, że bierzmowanie jakby udoskonala dzieło chrztu. Ten pierwszy sakrament przyjmuje się na ogół w wieku niemowlęcym. Fundament wiary zapewniali wówczas rodzice i chrzestni. Natomiast przed przyjęciem bierzmowania,

³⁵⁷ Por. A. SANTORSKI, *Duchowość sakramentów chrześcijańskiej inicjacji*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 158.

³⁵⁸ Por. B. FORTE, *Fundamenty wiary. Poradnik życia chrześcijańskiego*, Kraków 2012, s. 38-39.

³⁵⁹ Por. H. PAPROCKI, *Duch Święty w sakramentach Kościoła*, w: M. MARCZEWSKI (red.), *Duch, który jednoczy. Zarys pneumatologii*, Lublin 1998, s. 316.

kandydat sam - bez „pośredników” - publicznie wyznaje swą wiarę i potwierdza osobiście swoje opowiadzenie się po stronie Boga.³⁶⁰

Bierzmowani otrzymują szczególną moc Ducha Świętego i w ten sposób - jako prawdziwi świadkowie Chrystusa - jeszcze wyraźniej zobowiązani są do przekazywania wiary słowem i przykładem życia.³⁶¹ Z kolei Dekret o apostołstwie świeckich podkreśla, że każdy bierzmowany otrzymuje indywidualną, pochodzącą od Chrystusa misję. Wszczepieni przez chrzest w Ciało Mistyczne Chrystusa i umocnieni mocą Ducha Świętego poprzez bierzmowanie, są oni powołani przez Chrystusa do apostołstwa.³⁶²

Moc i znaczenie darów Ducha Świętego widoczne są na licznych przykładach gdy np. w sytuacji doznawania krzywdy wyzwala on w człowieku większą miłość ku Bogu i gotowość do przebaczenia. Podobnie z innymi z darami: dar rady doskonali cnotę roztropności, dar pobożności - cnotę sprawiedliwości, dar męstwa - cnotę męstwa, natomiast dar bojaźni Bożej - cnotę wstrzemięźliwości. Przykładem tego udoskonalenia może być postępowanie ludzi oddanych Bogu, którzy w rozstrzyganiu skomplikowanych spraw i wypełnianiu trudnych zadań - wykazywali jasność osądu i umiejętność w działaniu, często bardzo nieadekwatną do naturalnych możliwości człowieka w danej sytuacji. Należy tutaj chociażby wspomnieć dziecięce zaufanie Bogu i wierność powołaniu św. Teresy z Lisieux czy też mądre i roztropne kierowanie Kościołem w Polsce przez Prymasa Stefana Wyszyńskiego w czasie komunistycznych prześladowań. Wielowiekowa tradycja teologiczna ukazująca bierzmowanie za sakrament udzielający siedmiu darów Ducha Świętego, znajduje potwierdzenie także w aktualnej liturgii bierzmowania, w której prośba o te siedem darów Ducha znajduje się w centrum obrzędu, w modlitwie odmawianej nad kandydatami gotowymi przyjąć ten sakrament. Jest zatem uzasadnione dopatrywanie się szczególnego rysu duchowości bierzmowania w otwarciu się na działanie tych darów i w uległości natchnieniom Ducha Świętego. Zwyczaj udzielania bierzmowania wraz ze chrztem pozostał w Kościele Wschodnim na zasadzie szczegółowej wierności tradycjom liturgicznym. Natomiast w Kościele Zachodnim od początku widoczna była większa

³⁶⁰ Por. J. STEFAŃSKI, *Liturgia dla każdego*, Gniezno 1995, s. 141.

³⁶¹ Por. KK 11.

³⁶² Por. Z. J. KIJAS, *Traktat o Duchu Świętym i łasce*, w: *Dogmatyka* Tom 4, E. ADAMIAK i in. (red.), Warszawa 2007, s. 610; A. A. NAPIÓRKOWSKI, *Ku odnowionej dogmatyczno-pastoralnej aplikacji sakramentu bierzmowania w parafii*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 2 (2003) s. 120.

skłonność do kształtowania liturgii zgodnie z potrzebami wychowawczymi i pastoralnymi. To również przyczyniło się do oddzielenia sakramentu bierzmowania od chrztu, gdy na skutek chryścianizacji licznej ludności chrzczenie dorosłych stawało coraz rzadsze, a chrzest dzieci stawał się częstszą praktyką. Motywacje szczegółowe tego oddzielenia były formułowane różnie, jednak wspólną ich ideą jest antropocentryczne widzenie życia sakramentalnego i dążenie do pedagogicznego wykorzystania obrzędów sakramentalnych, które są nie tylko znakami udzielanej łaski, ale także pomocą i wskazówkami dla człowieka na drodze prowadzącej do zbawienia.³⁶³

3.2.2 *Zjednoczenie z Chrystusem*

chrzest buduje Kościół, zaś sakrament bierzmowania przez wprowadzenie ochrzczonego z całym Kościołem w wydarzenie, jakim jest Zesłanie Ducha Świętego, czyni go świadkiem uprawnionym i wezwanym do głoszenia Ewangelii oraz czyni go znakiem, by cała ludzkość stała się uległa i otwarta na działanie Ducha. Jeżeli duchowość bierzmowania można by nazwać duchowością „drugiego nawrócenia”, to w znaczeniu jako drogę szczególnego poddawania się działaniu Ducha Świętego i Jego darów. One bowiem prowadzą do utrwalenia postawy otwartej na działanie Boga.

Bierzmowanie głębiej niż sakrament chrztu włącza chrześcijanina we wspólnotę Kościoła. Sakrament bierzmowania nazywany sakramentem dojrzałości chrześcijańskiej uzdalnia do składania duchowych ofiar, umacnia w miłości, która zdolna jest zaprzeć się siebie, która jest gotowa - wspomagana Eucharystią - do największej ofiary; wzywa do głoszenia nauki Zmartwychwstałego przyczyniając się do rozwoju Królestwa Bożego. Duch Święty, osobowa miłość Ojca i Syna, jest źródłem jedności i miłości w Kościele. To właśnie działający przez bierzmowanie Duch Święty łączy chrześcijan nowymi więzami. Dary sakramentu bierzmowania takie jak: umocnienie przymierza z Ojcem przez Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym, wewnętrzne uświęcenie, niezatarte znamię świadka Chrystusowego, pełniejsze włączenie w Kościół - stanowią uzdolnienie, a równocześnie są zobowiązaniem do realizowania zbawczych planów Boga.³⁶⁴ Bierzmowany, stając się narzędziem zbawienia, jest odpowiedzialny za ewangelizację i zbawienie innych, składając

³⁶³ Por. KL 59; A. SANTORSKI, *Duchowość sakramentów chrześcijańskiej inicjacji*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 165.

³⁶⁴ Por. E. STANIEK, *Bogactwo i piękno świata łaski. Rozważania katechizmowe cz. II*, Kraków 2011, s. 78.

o Jezusie świadectwo w Kościele i świecie. W sakramencie bierzmowania chrześcijanin zostaje obdarzony szczególnymi darami i zaufaniem Boga. Powinien być także świadomy zleconego zadania apostołskiego, ale przede wszystkim mieć świadomość udziału w udzielonej przez Boga mocy, którą jest Duch Święty: „Gdy Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami” (Dz 1, 8). „Gdy przyjdzie Pocieszyciel, którego Ja wam poślę od Ojca, Duch Prawdy, który od Ojca pochodzi, On będzie świadczył o Mnie. Ale wy też świadczycie, bo jesteście ze Mną od początku” (J 15, 26-27). Przez bierzmowanie chrześcijanin jest stale powoływany, aby to, co Duch Święty dokonał we wnętrzu, mogło się uzewnętrznić poprzez słowo i świadectwo życia. Chrystus do bierzmowanych kieruje swoje wezwanie: „Głóście Ewangelię”, i to właśnie bierzmowany ma do siebie odnieść słowa św. Pawła: „Biada mi, gdybym nie głosił Ewangelii” (1 Kor 9, 16).³⁶⁵

Duch Święty jest Duchem Kościoła, Duchem, który zapewnia jego istnienie i wyraża się w Kościele. Kościół jest darem Ducha Świętego i jego dziełem. Duch Święty daje się w Kościele przez słowo i sakramenty i związany jest z Tajemnicą Paschalną. Chrystus mówił, że musi odejść, by zesłać Ducha Świętego, który ma przypomnieć apostołom to, czego Jezus ich nauczał oraz został posłany by nauczać. Kościół ze swojej natury jest misyjny, a tą misyjność zawdzięcza Duchowi Świętemu. Bez Ducha Świętego Kościół nie istnieje, nie ma zatem Kościoła misyjnego.³⁶⁶

Bierzmowanie wprowadza jeszcze mocniej w uczestniczenie w życiu, w śmierci i zmartwychwstaniu Chrystusa. Ten, kto jest bierzmowany i otrzymał dar Ducha Świętego jest jeszcze ściślej zjednoczony z Chrystusem zmartwychwstałym. Człowiek szuka w życiu miłości, ale ta ludzka miłość może być jeszcze dopełniona przez Boga Jego Miłością, tym dynamizmem całkiem różnym niż ten ludzki; dynamizmem, który sprawia, że człowiek jest zdolny oddać swoje życie za drugiego człowieka i chce dla innych dobra. Tak właśnie można podać przykład rodziców poświęcających swe życie dla dzieci, poświęcenie kapłanów, misjonarzy. Jedni umierają za drugich, by ci poznali Chrystusa. Właśnie sakrament bierzmowania ma w tym pomóc. W języku łacińskim bierzmowanie to *confirmatio* - wzmocnienie człowieka, aby poznał Chrystusa, zjednoczył się z Nim jeszcze mocniej. Tak,

³⁶⁵ S. C. NAPIÓRKOWSKI, *Bierzmowanie: sakrament Ducha i sakrament chrześcijańskiego dojrzewania*, „Summarium. Sprawozdania Towarzystwa KUL” 20-21 (1991/1992) s. 154.

³⁶⁶ Por. S. C. NAPIÓRKOWSKI, *Bierzmowanie: sakrament Ducha i sakrament chrześcijańskiego dojrzewania*, „Summarium. Sprawozdania Towarzystwa KUL” 20-21 (1991/1992) s. 156.

by mógł powiedzieć: „żyję już nie ja, ale żyje we mnie Chrystus” (por. Ga 2,20). Ci, którzy przyjmują sakrament bierzmowania zostają wewnętrznie ubogaceni. Bierzmowany ma szukać Chrystusa w Eucharystii, a reszty On sam nauczy, pokieruje i umocni.³⁶⁷

Udział w zmartwychwstaniu i doświadczenie mocy Ducha Świętego łączą się z tajemnicą krzyża: „Jakże ciasna jest brama i wąska droga, która prowadzi do życia” (Mt 7,14). Duch Święty jest źródłem życia; działa w człowieku i świecie wypełniając wszystko i wskazuje na Chrystusa zmartwychwstałego, a wrażliwość na poruszenia Ducha Świętego jest nieodłącznym elementem wrażliwości na paschalną tajemnicę Chrystusa.

W bierzmowaniu - oprócz wymiaru eklezjologicznego i antropologicznego - podkreślony jest wymiar chrystologiczny tego sakramentu czyli związek z Chrystusem i Jego posłannictwem. Wraz z darem Ducha Świętego bierzmowany otrzymuje łaskę ściślejszego złączenia z Chrystusem, jako prawdziwym Kapłanem, Pasterzem i Nauczycielem, a przez to w nowy sposób uczestniczy w wypełnianiu zbawczych zadań Jezusa Chrystusa oraz otrzymuje powołanie do uczestnictwa w budowaniu i kształtowaniu królestwa Bożego. Bez wątpienia jest to sakrament otwartej i twórczej aktywności chrześcijańskiej. Jest to również sakrament odpowiedzialności za siebie i bliźnich; sakrament oddziaływania wewnątrz Kościoła, a także poza jego ramami, zaś łaski bierzmowania mają oddziaływać w codziennym życiu i w całym Kościele na podobieństwo naczyń połączonych.³⁶⁸

W sakramencie bierzmowania ma miejsce szczególne spotkanie z Chrystusem posyłającym swoim wiernym Ducha Świętego, który przynosi moc i uświęcenie. Sakrament ten jest skutecznym znakiem włączenia w misję Ducha Świętego, który uświęca Kościół Chrystusowy. Dzięki przemieniającej mocy Ducha Świętego, cały Kościół i jego poszczególni członkowie są przygotowani i zaproszeni do współdziałania w zbawczej misji Chrystusa - przekazywania zbawienia całemu światu. Przyjęcie sakramentu bierzmowania ubogaca chrześcijanina obecnością Ducha Świętego, będącego Miłością osobową między Ojcem i Synem. Ta obecność staje się źródłem uświęcenia, serce człowieka staje się jeszcze bardziej mieszkaniem Ducha Świętego. Św. Paweł, ukazując w Liście do Efezjan Boży plan zbawienia realizowany przez Chrystusa, podkreśla, że w to dzieło jest włączony także Duch

³⁶⁷ Por. W. ŚWIERZAWSKI, *Wiara co ci daje? Nowa ewangelizacja*, Sandomierz 1992, s. 266.

³⁶⁸ Por. G. KOCH, *Podręcznik teologii dogmatycznej, Traktat X, Sakramentologia – zbawienie przez sakramenty*, w: W. BEINERT (red.), *Podręcznik teologii dogmatycznej*, Kraków 1999, s. 188.

Święty: W Chrystusie „także i wy (...) uwierzywszy zostaliście opatrzeni pieczęcią - obiecany Duchem Świętym, który jest zadatkiem własności (przez Boga) ku chwale Jego majestatu” (Ef 1,13 n; por. 2 Kor 1,21 n).

3.2.3 *Zadania świadka Jezusa*

Młody Kościół kształtował się i wzrastał stopniowo. W czasie swej publicznej działalności Chrystus zbudował jego główne filary. Apostołów ustanowił nauczycielami, Piotra uczynił Skałą dając mu przywilej prymatu, a za istotne zadanie uczniów uznał Jezus misję i ewangelizację narodów. Po Zesłaniu Ducha Świętego, Apostołowie wzbogaceni o Jego dary, mogli występować publicznie i odważnie świadczyć o Chrystusie zmartwychwstałym. To właśnie w wydarzeniu Pięćdziesiątnicy, niektórzy widzą źródło narodzin Kościoła, dlatego też już w czasie Pięćdziesiątnicy można mówić o istnieniu i kształtowaniu elementów struktury Kościoła. Powstające chrześcijaństwo było mocno związane z religią żydowską. Na początku to Żydzi nieśli Ewangelię poganom, a Kościół pierwotny w tym czasie był określany często jako żydowska sekta. Dlatego też, aby móc lepiej zrozumieć pierwotny Kościół, należałoby więcej uwagi poświęcić wspólnocie jerozolimskiej, w skład której wchodził Żydzi, prozelici i diaspora. Wspólnota ta cechowała się ogromnym dynamizmem apostołskim i szybkim wzrostem liczby wyznawców. Członkowie owej wspólnoty doświadczyli licznych prześladowań. Wspólnotę tę określa się greckim terminem *ekklesia* - kościół, czyli zwołane przez Boga zgromadzenie. W późniejszych czasach był on stosowany na określenie każdej wspólnoty lokalnej. Zanim jednak powstała nazwa „chrześcijanie”, wewnątrz wspólnoty, używano określeń: bracia, uczniowie, wierzący. Znaczącym momentem była śmierć Szczepana. Wówczas to wielu wyznawców opuściło Jerozolimę, udając się do Judei i Samarii. To spowodowało jeszcze większą dynamikę ewangelizacji, czego widocznym znakiem było powstawanie nowych gmin chrześcijańskich.³⁶⁹

Teksty Pisma Świętego mówiące o „wkładaniu rąk” przez Apostołów łączą otrzymywanie Ducha Świętego z występowaniem nadzwyczajnych charyzmatów. Można to dostrzec w opowiadaniu o wydarzeniach w Samarii (por. Dz 8,14-19), lub na innym miejscu:

³⁶⁹ Por. B. MIERZWIŃSKI, J. CZAPLICKI, *Znaczenie pierwszych wspólnot chrześcijańskich w refleksji nad kościelnymi ruchami odnowy*, w: NOWACKI W., CZAPLICKI J. (red.), *Dziś i jutro ruchów kościelnych*, Pelplin 2005, s. 129.

„mówili też językami” (Dz 19,6). Także zstąpienie Ducha Świętego w dzień Pięćdziesiątnicy, które od początku było rozumiane, jako źródło wylania Ducha Świętego (por. np. Dz 10,47), miało jako swój bezpośredni owoc misyjny wystąpienie Apostołów, ukazane w swych skutkach (por. Dz 2,14-41; por. też Dz 4,31). Również słowa Chrystusa, żegnającego się z uczniami przed Wniebowstąpieniem - przytoczone na początku Dziejów Apostolskich - zawierają tę samą myśl (por. Dz 1,8), według których najistotniejszym skutkiem otrzymania Ducha Świętego ma być świadczenie wobec innych o Chrystusie zmartwychwstałym. Nie ulega zatem wątpliwości charyzmatyczny wymiar łaski udzielanej przez ten sakrament, skoro to właśnie bierzmowanie niejako przedłuża w Kościele łaskę Zielonych Świąt. To jednak nie oznacza, że sakrament bierzmowania posiada tylko ten wymiar. Uznając za słuszne rozróżnienie łaski przynoszącej uświęcenie od darów charyzmatycznych, nie można jednak zupełnie oddzielać od siebie tych dwóch płaszczyzn Bożego działania. Świadczenia starożytnej i późniejszej tradycji, zwłaszcza liturgicznej, wyrażają stałe przekonanie Kościoła o uświęcającym działaniu Ducha Świętego w sakramencie bierzmowania. Ale nawet skupiając się jedynie na tekstach Nowego Testamentu, można odnaleźć podstawy do rozumienia tego daru Ducha Świętego, obiecanego przez Chrystusa.³⁷⁰

Sakrament bierzmowania jest szczególnym spotkaniem ochrzczonego z Kościołem, poprzez który zostaje on powołany do odpowiedzialności za Kościół oraz pozwala poznać go na nowo. To poznawanie Kościoła następuje w jego konkretnej formie - czyli rzeczywistości boskiej i ludzkiej. Duchowość bierzmowania jest kształtowana przez poznawanie tajemnicy takiego właśnie Kościoła - nieomylnego w swoim posłannictwie przekazywania prawdy o Chrystusie, a jednocześnie podlegającego ludzkim słabościom i ograniczeniom. Ta duchowość wyraża się w miłości do takiego Kościoła, będącego sakramentem jedności Boga z ludźmi,³⁷¹ Kościoła głoszącego ludziom Boże miłosierdzie jak również potrzebującego go względem siebie. Dojrzała miłość jest warunkiem do odpowiedzialnego podejmowania apostolskich i misyjnych zadań. Zadania wiernych wynikają z uczestniczenia w potrójnej misji Chrystusa: kapłańskiej, prorockiej oraz

³⁷⁰ Por. A. SANTORSKI, *Duchowość sakramentów chrześcijańskiej inicjacji*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 159.

³⁷¹ Por. KK 1.

królewskiej.³⁷² Poprzez zwyciężanie zła w sercu, służbę bliźnim na wzór Chrystusa i wierność Jego przykazaniom dokonuje się ich wypełnianie.³⁷³ Podobnie zadania wiernych świeckich uwypukla Jan Paweł II, podkreślając w swojej adhortacji, że ich szczególne powołanie wyraża się w mądrym kierowaniu sprawami doczesnymi - i kształtowaniu ich według praw Ewangelii.³⁷⁴ Dlatego też duchowość chrześcijan jako ochrzczonych i bierzmowanych - musi kierować się troską o zdobywanie wiedzy i umiejętności potrzebnych w działalności zawodowej, społecznej czy politycznej.³⁷⁵ Na tych właśnie płaszczyznach powołani są oni do świętości.³⁷⁶ Kościół naucza, że powołanie do świadczenia o wierze, wynikające z sakramentu bierzmowania, jest równocześnie wezwaniem do osobistego uświęcenia oraz jest znakiem łaski uzdalniającej do realizowania chrześcijańskiej doskonałości w bardziej dojrzałym wymiarze.³⁷⁷

Św. Jan podkreśla: „Gdy zaś przyjdzie On, Duch Prawdy, doprowadzi was do całej prawdy” (J 16,12n). Zgodnie z tymi słowami udzielanie sakramentu bierzmowania jest postrzegane jako istotny etap chrześcijańskiego dojrzewania w wierze i rozwoju życia wewnętrznego. Można zatem podjąć próbę bliższego określenia duchowości bierzmowania. Podobnie jak sakrament chrztu jest wezwaniem do nawrócenia, które każdy ochrzczony powinien podjąć, tak i sakrament bierzmowania jest znakiem nowego wylania Ducha Świętego, który w tym sakramencie obdarza powołaniem do świadczenia o Chrystusie poprzez świadectwo życia i głoszenie Słowa. Podjęcie charyzmatycznego powołania do świadczenia o wierze oznacza przede wszystkim obowiązek wewnętrznego uświęcenia.³⁷⁸

³⁷² Por. KK 31.

³⁷³ por. KK 37.

³⁷⁴ Por. ChL 15.

³⁷⁵ Por. ChL 42.

³⁷⁶ Por. ChL 16.

³⁷⁷ A. SANTORSKI, *Duchowość sakramentów chrześcijańskiej inicjacji*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 167.

³⁷⁸ Por. A. SANTORSKI, *Duchowość sakramentów chrześcijańskiej inicjacji*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 166. Sobór mówiąc o wiernych świeckich, podkreśla, że „utwierdzeni mocą Ducha Świętego przez bierzmowanie, są oni przeznaczeni przez samego Pana do apostołstwa” (DA 3), ale jako pierwszy istotny element apostołstwa wskazuje miłość (por. tamże; także KK 33), a następnie rozwijanie trzech cnót teologicznych (por. DA 4). W dalszym ciągu tego tekstu ukazany jest szeroko związek powołania charyzmatycznego z osobistą świętością, a więc związek apostołstwa - z wiarą, pobożnością, ofiarnością i in. (por. tamże). Od V wieku, który był okresem prześladowań ze strony ariańskich Wizygotów, upowszechniło się w tradycji teologicznej określenie obowiązku świadczenia o wierze, jako „walki w obronie wiary”. Obowiązek bronięcia wiary jest również zawarty w tekstach Soboru Watykańskiego II (por. KK 11). Bierzmowany musi być gotowy do świadczenia o prawdzie objawionej także wobec ludzi wrogo nastawionych do Kościoła i niechętnych na poznanie Ewangelii. Jej głoszenie jest często równoznaczne

W Nowym Testamencie istnieje przynajmniej jeden tekst pozwalający przyjąć, że chrzest był pierwszym, natomiast bierzmowanie - a dokładnie: późniejsze włożenie rąk na ochrzczonych - etapem inicjacji chrześcijańskiej. Czytamy w *Dziejach Apostolskich*: „Kiedy Apostołowie w Jerozolimie dowiedzieli się, że Samaria przyjęła słowo Boże, wysłali do nich Piotra i Jana, którzy przyszli i modlili się za nich, aby mogli otrzymać Ducha Świętego. Bo na żadnego z nich jeszcze nie zstąpił. Byli jedynie ochrzczeni w imię Pana Jezusa” (Dz 8,14-17).³⁷⁹

W tajemnicy Zielonych Świąt Duch Święty zstąpił na pierwszą wspólnotę chrześcijan, która rozpoczęła w Jego mocy misję głoszenia Dobrej Nowiny, co Chrystus obiecał przed swym odejściem: „...gdy Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami w Jerozolimie i w całej Judei, i w Samarii, i aż po krańce ziemi” (Dz 1, 8). Jest to dar profetyczny, który określa wyraźnie program misji, którą Apostołowie rozpoczęli zaraz po Pięćdziesiątnicy. W czyn zamienia się polecenie Mistrza: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody...” (Mt 28, 19; por. Mk 16, 15). Zbawcza skuteczność działalności Apostołów bierze swoje źródło w Jezusie Chrystusie, który pozostał w Kościele aż do skończenia świata (por. Mt 28, 20). Jego misja dokonuje się w mocy Ducha Świętego, który został obiecany i zesłany w dniu Pięćdziesiątnicy (por. Dz 2, 1-4). Także *Dzieje Apostolskie* w wielu miejscach ukazują działanie Ducha Świętego w poszczególnych wspólnotach lokalnych, a św. Paweł wprost mówi, że powstanie danej wspólnoty jest dziełem Ducha Świętego i dzięki Niemu się rozwija i przyczynia do szerzenia się dzieła Chrystusa na ziemi (por. 1 Tes 1, 5).

Zadanie głoszenia, posłania zawsze kieruje się do kogoś – a misja bierzmowania implikuje tym samym odniesienie do świata. To właśnie w słowie misja – posłanie, zawiera się istota sakramentu bierzmowania. W sakramencie tym ochrzczeni otrzymują od Jezusa dar Ducha Świętego, który czyni ich świątynią Boga (por. 1 Kor 3, 16). Przez sakrament bierzmowania, a uprzednio zanurzeni w wodach chrztu, odrodzeni otrzymują dar Ducha

z demaskowaniem zła (por. ChL 14) i walką przeciw różnym jego przejawom na świecie (por. KK 35). Zadanie obrony wiary zakłada głębokie i osobiste poznanie i przyjęcie prawd objawionych (por. DA 4). Dlatego też duchowość bierzmowania wyraża się także w bardziej świadomym uczestniczeniu w liturgii. Rozumienie prawdy zawartej w Słowie Bożym możliwe jest przez udział bierzmowanych w zmyśle wiary, którym Duch Święty obdarza członków Kościoła (por. ChL 14).

³⁷⁹ Por. K. ROMANIUK, *Sakramentologia biblijna. Zarys teologii sakramentów dla teologów, katechetów, duszpasterzy*, Warszawa 1991, s. 28.

Świętego, który ich umacnia, a poprzez zamię tego sakramentu jeszcze ściślej łączą się z Kościołem.³⁸⁰

Każdy bierzmowany, umocniony przez Ducha Świętego staje się odpowiedzialny za Kościół i posłany do głoszenia jego misji. Zaś Eucharystia dopełnia dzieło włączenia w Kościół, dzięki czemu człowiek może pełniej realizować swoje powołanie misyjne. Dzięki Eucharystii człowiek uczestniczy w misterium Boga przez Chrystusa w miłości Ducha Świętego. Jak już zostało to wcześniej podkreślone, to dzięki nadprzyrodzonym relacjom z osobami Trójcy Świętej powstaje wspólnota życia z Bogiem i wierzących pomiędzy sobą.³⁸¹

3.3 Sakrament pokuty i namaszczenia chorych a działalność misyjna

Kościół stanowi dwa wymiary; z jednej strony jako wspólnota wiary, nadziei i miłości jest duchową wspólnotą, mistycznym Ciałem Chrystusa, z drugiej zaś strony cechuje go hierarchiczna społeczność, widzialna wspólnota, która stanowi Kościół ziemski. Duchową moc Kościoła stanowi Duch Święty, który buduje ten Kościół, nieustannie go oczyszcza, odnawia i uświęca. W tej mistycznej strukturze jest Kościołem świętym, bo święty jest Chrystus - Głowa Kościoła, święte jest Boże Słowo, które Kościół głosi, święte są sakramenty, których udziela.³⁸² Boski element Kościoła wypływa z jego misji, jest święty i niezniszczalny. Przemianom zaś podlega jego wymiar ludzki, historyczny. Te wspomniane wyżej dwa elementy - boski i ludzki - są ze sobą powiązane. Element boski przebija się jak światło przez ciemność na element ludzki. Poprzez uniżenie ukazuje się jego świętość. W swej strukturze bosko-ludzkiej Kościół utworzony jest przez konkretnych ludzi, którzy posiadają swoje ograniczenia i słabości.³⁸³

3.3.1 Grzech – oddaleniem od Boga

Głównym składnikiem budującym i kształtującym Kościół jest wspólnota Mistycznego Ciała Chrystusa, która stanowi nie tylko rzeczywistość wiary, ale także ściśle z wiarą

³⁸⁰ Por. A. SKOWRONEK, *Sakramenty w ogólności. chrzest, bierzmowanie*, Włocławek 1995, s. 222.

³⁸¹ Por. KKK 1324, 1396; RH 20, DK 5; K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 125; SANTORSKI, *Duchowość sakramentów chrześcijańskiej inicjacji*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 162-163.

³⁸² Por. KK 11-12.

³⁸³ Por. J. ORZESZYNA, *Spoleczno-eklezyjalny wymiar sakramentu pokuty*, Kraków 1996, s. 48.

związanego życia chrześcijańskiego. Chrześcijanin poprzez chrzest święty staje się członkiem Mistycznego Ciała Chrystusa i poprzez to zobowiązuje się jednocześnie do współdziałania nad jego wzrostem. Zatem zadaniem chrześcijanina jest przyczynić się swoim życiem w łasce do tego, by Kościół do którego coraz owocniej realizował swoją misję uświęcania człowieka poprzez jednanie z Bogiem. Chrześcijanin będąc we wspólnocie Kościoła ma być świadkiem, głosicielem Dobrej Nowiny o Jezusie, ma przekazywać to co od Niego otrzymał. Powinien zarówno pogłębiać swoją wewnętrzną relację z Bogiem jak i otwierać swe serce na innych. Wówczas kiedy pozostaje w łączności Chrystusem buduje jedność, natomiast kiedy popełnia grzech burzy tę wspólnotę jedności. Bóg ożywia umarłych na skutek grzechu, zanim śmiertelne ich ciała wskrzesi w Chrystusie (por. Rz 8,10-11). Duch mieszka w Kościele a także w sercach wiernych jak w świątyni (por. 1 Kor 3,16; 6,19); w nich przemawia i daje świadectwo przybrania za synów (por. Ga 4,6; Rz 8,15-16).³⁸⁴

Każdy grzech oddala człowieka od Boga i ostatecznie prowadzi do śmierci. Zawarte przez Boga przymierze jest miejscem łaski, buduje ono wspólnotę, a niszczy tę wspólnotę grzech, który burzy jedność jej członków. Celem misji Jezusa było nie samo odkupienie człowieka od grzechu, ale nade wszystko zaproszenie do uczestnictwa poprzez łaskę w Bożym królestwie. To z kolei wymaga uwolnienie od grzechu i nawrócenie serca. Zatem grzech wyraźnie ukazuje się jako sprzeciwienie się Bożemu planowi zbawienia wszystkich ludzi. Jest to zarazem zamknięcie się grzesznika w sobie, jest krzywdą wyrządzoną samemu sobie i odrzucenie miłości Chrystusa. Człowiek nie zbawi się własnymi siłami, bez przymierza z Bogiem. Grzesząc przeciwko Bogu, człowiek niszczy samego siebie.³⁸⁵

Kościół Chrystusowy w swej hierarchicznej strukturze niesie ludziom naukę na temat Bożego miłosierdzia wzywając do pokuty i nawrócenia, ale również otrzymawszy od Chrystusa władzę odpuszczania grzechów pełni posługę jednania. Chrystus przekazał Apostołom - co później jest kontynuowane przez ich następców - władzę odpuszczania grzechów słowami: „Weźmijcie Ducha Świętego! Którym odpuszczicie grzechy, są im odpuszczone, a którym zatrzymacie, są im zatrzymane” (J 20, 22-23). Słowa te stanowią jednocześnie moment ustanowienia sakramentu pokuty.³⁸⁶ W Nowym Testamencie droga

³⁸⁴ Por. KK 4; J. ORZESZYNA, *Spoleczno-eklezyjalny wymiar sakramentu pokuty...*, dz. cyt., s. 113.

³⁸⁵ Por. KKK 1440-1449; E. STANIEK, *Bogactwo i piękno świata łaski. Rozważania katechizmowe cz. II*, Kraków 2011, s. 144-145; J. ORZESZYNA, *Spoleczno-eklezyjalny wymiar sakramentu pokuty...*, dz. cyt., s. 78; zob. J. PETRY-MROCZKOWSKA, *Siedem grzechów głównych dzisiaj*, Kraków 2014.

³⁸⁶ Por. J. ORZESZYNA, *Spoleczno-eklezyjalny wymiar sakramentu pokuty...* dz. cyt., s. 172.

do pojednania z Bogiem dokonuje się poprzez Kościół w sakramencie pokuty, a nawrócenie domaga się przemiany serca, myślenia i działania; nawrócenie jest decyzją powrotu na ścieżkę przykazań i pójścia za Jezusem w mocy Ducha Świętego. Nawrócenie jest nieustannym procesem, który trwa do końca życia i jest ciągłym dążeniem ku doskonałości.³⁸⁷

Należy podkreślić, iż podstawową formą posługi jednania, jaką Bóg zlecił Apostołom, a przez to Kościołowi, jest sprawowanie sakramentu pokuty i władza odpuszczania grzechów. Pełniąc to posłannictwo Kościół naśladuje samego Chrystusa. On przyjmując chrzest Janowy (por. Łk 3,21) dał przykład pokuty. Podstawową cechą posłannictwa Jezusa jest właśnie wzywanie grzeszników do pokuty i nawrócenia (por. Łk 5,32). Jezus będąc Synem Bożym odpuszcza grzechy (por. Mt 9,6). Posłannictwo głoszenia pokuty polegającej na nawróceniu przekazuje Jezus swoim uczniom, Apostołom, ci zaś „wyszli i wzywali do nawrócenia” (Mk 6,12). Piotr, któremu Chrystus powiedział: „Tobie dam klucze królestwa niebieskiego; cokolwiek zwiążesz na ziemi, będzie związane w niebie” (Mt 16,19), posłuszny poleceniom Jezusa, w dniu Pięćdziesiątnicy głosi naukę o odpuszczeniu grzechów i pojednaniu z Bogiem. Kościół poprzez sprawowanie sakramentu pokuty i pojednania naśladuje Chrystusa, który przyszedł szukać grzesznika. W Nowym Testamencie można zauważyć, że wezwanie do pokuty i nawrócenia jest skierowane nie tylko Żydów czy pogan, ale także do już ochrzczonych. Wezwanie to stanowi treść katechezy pokutnej. W społeczności pierwszych chrześcijan bardzo wczesnie przekonano się o tym, że ochrzczeni mogą ponownie ulec grzechowi, toteż pouczano wiernych o konieczności pokuty, jako warunku potrzebnym do zbawienia.³⁸⁸

Niezwykle ważna jest fundamentalność Chrystusowego wezwania do pokuty, którą dostrzec można na kartach Pisma Świętego: „Czyńcie pokutę i wiercie w Ewangelię” (Mk 1,15) oraz: „Czyńcie pokutę, albowiem przybliżyło się Królestwo niebieskie” (Mt 4,17). Słowo *pokuta* inaczej *metanoia* oznacza przemianę i nawrócenie. Jak podkreśla W. Słomka: „tego sensu pokuty nie wolno nam zgubić ani wtedy, kiedy mówimy o pokucie dokonującej się w chrzcie wiary, ani wtedy, kiedy mówimy o sakramencie pokuty i pojednania czy o postawach i uczynkach pokutnych. W każdym z tych przejawów pokuty w życiu chrześcijańskim chodzi o przemianę, o zakwestionowanie poprzedniego stanu naszej

³⁸⁷ Por. W. KUBIK, *Konieczność katechezy ekumenicznej*, „Collectanea Theologica” 4 (2000) s. 138.

³⁸⁸ Por. J. ORZESZYNA, *Spoleczno-eklezyjalny wymiar sakramentu pokuty...*, dz. cyt., s. 168.

świadomości, naszych postaw, postępowania i naszego życia, oraz wchodzenie w nowy stan naszej świadomości, postaw i postępowania, w nowy stan naszego życia chrześcijańskiego”³⁸⁹. Orędzie nawrócenia Chrystus kieruje najpierw do Żydów, a następnie do pogan. Jedni i drudzy, pomimo ich odmiennej świadomości, innych postawach, różnym postępowaniu są wezwani do przyjęcia słowa Bożego o królestwie, które przychodzi z Chrystusem, by potem móc dzięki temu słowu poprzez wiarę i mocą Ducha Świętego stać się nowym stworzeniem. Do Królestwa Bożego, do którego powołuje nas Chrystus możemy wejść przez nawrócenie, przez wewnętrzną przemianę.³⁹⁰

Wybierając grzech, człowiek odłącza się od wspólnoty i chociaż pozostaje nadal w Kościele burzy porządek miłości między człowiekiem i Bogiem i między innymi ludźmi.³⁹¹ Niszczy miłość, którą Duch Święty wlewa w wierzących jako załączek wzrostu doskonałości (por. Rz 8,5-12). Nie można zatem mówić, że grzech jest prywatną sprawą wierzącego. Grzech jest raną zadaną Kościołowi, pomniejszeniem jego świętości, jest powodem zgorszenia dla wspólnoty oraz dla ludzi pozostających poza wspólnotą Kościoła. Wiadomo, najwięcej szkody członkom Kościoła wyrządzają grzechy publiczne, które są zgorszeniem dla wielu wiernych, a tych będących poza Kościołem zniechęcają i odpychają od niego.³⁹²

Przedmiot, do którego postanowienie poprawy się odnosi przede wszystkim, wyznaczany jest przez te wartości, które zostały zakwestionowane przez wcześniej popełnione grzechy, zaś w następnej kolejności powinien także obejmować każde dobro; to wszystko, co wzmacnia nawrócenie. Ważne jest przede wszystkim unikanie wszystkich a jednocześnie poszczególnych grzechów ciężkich oraz zadośćuczynienia za popełnione; unikanie grzechów powszednich – zwłaszcza takich, które popełniane często znacząco utrudniają wykonywanie swojego powołania; unikanie okazji do grzechu.³⁹³

³⁸⁹ W. SŁOMKA, *Źródła postaw i życia chrześcijańskiego*, Lublin 1996, s. 229.

³⁹⁰ Por. tamże.

³⁹¹ Por. KDK 38-39.

³⁹² Por. J. ORZESZYNA, *Spoleczno-eklezjalny wymiar sakramentu pokuty...*, dz. cyt., s. 115.

³⁹³ Por. A. DROŹDŹ, *Sakrament pojednania z Bogiem i z Kościołem. Teologia moralna szczegółowa*, Tarnów 1994, s. 75.

3.3.2 *Spotkanie z Bożym miłosierdziem*

Warto podkreślić, że misje są zwiastowaniem światu Bożego miłosierdzia. Głoszenie Ewangelii ma na celu nawrócenie.³⁹⁴ Jest to Boży dar, wypływający z Jego miłości. Bóg posyła swego Syna, który jest objawieniem miłosierdzia Ojca.³⁹⁵ Przyjęcie tej prawdy to prawdziwa przemiana człowieka, który doświadczając Bożego miłosierdzia jest zdolny do pojednania z Bogiem i bliźnimi oraz poszerza „wyobraźnię miłosierdzia”. Miłosierdzie to najbardziej uniwersalny język misyjny. Misjonarz głosi każdemu, że jest kochany przez Boga i on sam może kochać.³⁹⁶ Chrystus umarł na krzyżu z miłości do człowieka. Trudno wyobrazić sobie głoszenie Ewangelii bez zaangażowania ze strony tych, którzy ją przyjmują. To z kolei domaga się nawrócenia.³⁹⁷

Tajemnica Bożego Wcielenia wskazuje, że Bóg mówi do człowieka, a gdy człowiek zgrzeszy i pogubi się w życiu, sam Bóg wychodzi naprzeciw i szuka człowieka, by go „odzyskać”. W tym działaniu Kościół dostrzega wyjątkową miłość Ojca, który pragnie odnowy relacji z marnotrawnym synem. Ta Boża miłość i miłosierdzie są wezwaniem do pokuty i nawrócenia. Dzięki mocy Ducha Świętego człowiek może na nowo upodobnić się do Chrystusa. Można zatem powiedzieć, że sakrament pokuty i pojednania staje się źródłem nowego życia, stając się zobowiązaniem do ponownego zawierzenia Bogu, naśladowaniu Chrystusa w uległości Duchowi Świętemu. Ważna jest w tym względzie postawa otwartości i gotowości do odrzucenia zła i wyboru dobra. Bowiem w sakramencie pokuty nie chodzi tylko o wyznanie grzechów, ale przede wszystkim o nawrócenie serca przejawiające się w miłości Boga i bliźniego; to odwrócenie się od grzechu, zmiana życiowych postaw i powrót do Boga.³⁹⁸

Człowiek odrodzony przez Chrystusa w sakramencie pokuty, staje się bratem wszystkich ludzi. Chrześcijanin nie może wykluczyć się z tego zadania. Wobec licznych i wielkiej wagi problemów gospodarczych, kulturowych czy politycznych, przyszłość ludzkości zależy w dużej mierze od ogólnej zgody. Pojednanie międzyludzkie jest naturalną

³⁹⁴ Por. RMs 46.

³⁹⁵ Por. RMs 12.

³⁹⁶ Por. RMs 89.

³⁹⁷ Por. J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 86.

³⁹⁸ Por. CH. SCHÖNBORN, *Miłosierdzie. Niemożliwe staje się*, Łódź 2010, s. 99; S. SOJKA, *Vita secundum Christum. Dar i zadanie nowego życia w Chrystusie*, Kraków 2008, s. 215; K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 226.

konsekwencją a zarazem warunkiem pojednania sakramentalnego z Bogiem i ludźmi, które realizuje się na różnych płaszczyznach. Najpierw powinno objąć rodzinę i domowników, bowiem rodzina jest środowiskiem uczenia się i praktykowania przebaczenia, by potem to przebaczenie i pojednanie rozszerzyć na innych ludzi; w środowiskach pracy, własnej ojczyźnie i między narodami.³⁹⁹

Dzieło nawrócenia ma swe źródło w Tajemnicy Trójcy Przenajświętszej: Ojciec przyjmuje marnotrawnego syna, Chrystus bierze owce zagubioną na swe ramiona i przywraca ją owczarni, a Duch Święty ponownie uświęca swą świątynię i pełniej ją zamieszkuje. Owocne przeżycie sakramentu pokuty i pojednania domaga się szczerego żalu i poprawy, które prowadzi do pojednania: „W każdym z tych znaczeń pokuta jest ściśle połączona z pojednaniem, ponieważ pojednanie się z Bogiem, z sobą samym i z innymi zakłada pokonanie radykalnego rozdarcia, którym jest grzech; dokonuje się to jedynie poprzez wewnętrzną przemianę, czyli nawrócenie”.⁴⁰⁰ Istotną rolę odgrywa pokuta, a wśród uczynków pokutnych należy podkreślić znaczenie modlitwy, postu, jałmużny, cierpliwe znoszenie cierpień, odpowiedzialne wypełnianie obowiązków stanu, kierowanie się miłosierdziem wobec bliźnich.⁴⁰¹

Jezus Chrystus dokonawszy dzieła zbawienia, gdy wszystko przekazał Ojcu i pojednał z Nim świat, a sam otrzymał wszelką władzę na niebie i ziemi (por. Mt 28, 18), przekazał apostołom misję i władzę odpuszczania grzechów, jako posługę jednania (por. J 20, 23; 2 Kor 5, 19). Tym samym Chrystus wypełnił obietnicę władzy kluczy daną Piotrowi (Mt 16, 19) oraz władzy związywania i rozwiązywania daną także wszystkim apostołom (por. Mt 18, 18). Wraz z misją nauczania, głoszenia Ewangelii i udzielania chrztu apostołowie otrzymują misję jednania ludzi z Bogiem. Podobnie jak chrzest udzielany przez apostołów jest znakiem wiary i przyjęcia Ewangelii, tak również realizowane przez nich posłannictwo na rzecz jednania będzie włączać ochrzczonych na nowo w zbawcze dzieło Jezusa otwierając źródło zbawienia, które bierze swój początek w krzyżu. Dzięki sakramentowi pokuty i pojednania grzesznicy będą mogli doświadczyć zbawczych wydarzeń objawionych w tajemnicy krzyża i zmartwychwstania. I tak jak dzięki głoszeniu Ewangelii i udzielaniu chrztu staje się możliwe uczestnictwo w eucharystycznej ofierze i udział w owocach tej

³⁹⁹ Por. J. ORZESZYNA, *Spoleczno-eklezyjalny wymiar sakramentu pokuty*, Kraków 1996, s. 161.

⁴⁰⁰ Por. ReP 4.

⁴⁰¹ Por. W. SŁOMKA, *Duchowość kapłańska...* dz. cyt., s. 202.

tajemnicy, tak poprzez odpuszczenie grzechów w sakramencie pokuty dzieło zbawcze dokonane przez Chrystusa będzie rozlewać się na człowieka i umacniać w procesie nawrócenia. Sakrament pokuty ma prowadzić do odżywiania „pierwszej łaski” otrzymanej na chrzcie. Św. Paweł, od wierzących braci wymaga nawrócenia i zdecydowanego zerwania z grzechem: „Jeżeli umarliśmy dla grzechu, jakże możemy w nim żyć nadal?” (Rz 6, 2).⁴⁰²

Wejście w tajemnicę paschalną Chrystusa jest tą drogą, na której człowiek otrzymuje łaskę uwolnienia z grzechu. Dokonuje się to poprzez sakrament pokuty, który wyraża uczestnictwo chrześcijanina w paschalnym misterium. To w nim Chrystus ukazuje niepojętą tajemnicę świętości Boga i moc Jego miłości miłosiernej, która jest większa od grzechu. Jak już zostało wyżej zaznaczone włączenie człowieka w życie z Chrystusem Ukrzyżowanym i Zmartwychwstałym następuje poprzez chrzest. Chrystologiczny wymiar sakramentu pokuty podkreśla, że chrześcijanin uczestnicząc w nim, powinien upodobnić się do Chrystusa. Przez wyrzeczenia, ducha ofiarności i służby bliźnim uczeń Chrystusa zostaje przemieniony na podobieństwo śmierci, aby wejść do chwały nieba. Chrystologiczny wymiar pokuty warunkuje nie tylko uwolnienie od grzechów, ale wejście w zbawcze życie Chrystusa, w którym króluje piękno, prawda i miłość. Paschalny i Chrystologiczny zarazem wymiar pokuty uwidacznia się w tym, że człowiek nie żyje tylko dla siebie, ale dla Boga i bliźnich w bezinteresownej postawie daru z siebie. W sakramencie pokuty zawarte są fundamenty chrześcijańskiej moralności, której sens przejawia się w nieustannym umieraniu dla grzechu, nieustannym wewnętrznym odradzaniu się by żyć dla innych, dążąc jednocześnie do nowej Ziemi. Sakrament pokuty nierozzerwanie związany ze społecznością Kościoła, której Głową jest Chrystus wskazuje na jego eklezjalno-społeczny charakter. Dlatego też nawrócenie jest z jednej strony odnową wewnętrzną i indywidualną pojedynczego człowieka jak i potrzebą odnowy w wymiarze zewnętrznym i społecznym.⁴⁰³

3.3.3 *Uzdrowiająca moc łaski Bożej*

Należy zauważyć, że już w pierwotnym Kościele akcentowano nie tylko aspekt mesjańskiej misji Jezusa, lecz również dzieło powierzone przez Niego swoim uczniom i apostołom. Uzdrawienia, jakie dokonywały się w czasach apostołskich nie tylko

⁴⁰² Por. A. OCHAŁ, *Odrodzenie łaski chrztu w sakramencie pojednania na przykładzie konwersji Bogdana Jańskiego (1807-1840)*, w: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), *chrzest – nowość życia...*, dz. cyt., s. 207.

⁴⁰³ Por. J. BRAMORSKI, *Wyzwalająca moc pokuty chrześcijańskiej. Studium teologicznomoralne*, Pelplin 2004, s. 316.

potwierdzały moc ewangelicznego przepowiadania, lecz sam Nowy Testament wskazuje na dar uzdrawiania chorych, udzielonym przez Jezusa Apostołom. Kościół, posłuszny Chrystusowi, od początku swego istnienia dzieło ewangelizacji i głoszenia Słowa Bożego łączył z troską o chorych, cierpiących i ubogich. Trzeba zauważyć, że dzieła miłosierdzia były nieodzownym elementem misji ewangelizacyjnej Kościoła.⁴⁰⁴

Sakramentalnej posłudze prezbiterów towarzyszy Boska skuteczność. Są oni odpowiedzialni przede wszystkim za godne sprawowanie obrzędu, ale także za dobre przygotowanie do niego, chociażby poprzez pogłębioną formację. Ponadto są powołani by pouczać wiernych, aby ze skruszonym sercem poddawali swe grzechy Kościołowi w Sakramencie Pokuty, pamiętając o słowach Chrystusa: „Czyńcie pokutę, albowiem przybliżyło się królestwo niebieskie” (por. Mt 4,17). Poprzez namaszczenie chorych Kościół przynosi pokrzepienie cierpiącym. Św. Jakub, który w swym Liście nauczał: „Choruje ktoś wśród was? Niech sprowadzi kapłanów Kościoła, by się modlili nad nim i namaścili go olejem w imię Pana” (Jk 5,14). Widzimy zatem, że celem Sakramentu Namaszczenia jest oczyszczenie, pokrzepienie i dostarczenie duchowej siły. Na kartach Pisma Świętego widzimy z jaką dobrocią i troską odnosił się do chorych, którym poświęcił znaczącą część swojej misji.⁴⁰⁵ Dostrzec można także, że spotkanie Chrystusa na drodze swojego życia często było doświadczeniem uzdrowienia fizycznego. Jak już zostało wyżej zaznaczone Jezus powierzając uczniom misję głoszenia Królestwa Bożego, odpuszczania grzechów (por. Łk 24, 47), powierzył także misję uzdrawiania chorych. Chrystus przyszedł na świat by zbawiać całego człowieka. Istotnym warunkiem jest wiara. Kobiecie, która wiele lat cierpiała na krwotok, a która z wiarą w uzdrowienia dotknęła się Jego, mówi: «Córko, twoja wiara cię ocaliła, idź w pokoju i bądź uzdrowiona ze swej dolegliwości !» (Mk 5, 34).⁴⁰⁶

Ziemskie życie i działalność Jezusa, w którym nie brakuje licznych uzdrowień, tych, którzy cierpieli, pokazują, że Bóg troszczy się o człowieka, także o cielesny aspekt. Misja zlecona Jezusowi przez Ojca polegała na głoszeniu dobrej nowiny i opatrywaniu ran złamanych serc (por. Łk 4, 18; Iz 61, 1). Jezus dobrowolnie składa własne życie w ofierze

⁴⁰⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *List W bieżącym roku...* na 150-lecie urodzin św. Brata Alberta (06.01.1995), w: JAN PAWEŁ II, *Wybór Listów Ojca Świętego Jana Pawła II, t. II*, Kraków 1997, s. 598.

⁴⁰⁵ Por. JAN PAWEŁ II, *Misja prezbiterów w sakramentalnej posłudze uświęcania*, w: *L'Osservatore Romano* - wyd. pol. nr 14 (1993), s. 42.

⁴⁰⁶ Por. JAN PAWEŁ II, *Decydujące spotkanie z Chrystusem - Słowem, które stało się Ciałem*, w: JAN PAWEŁ II, *W Imię Przenajświętszej Trójcy. Ku Wielkiemu Jubileuszowi Roku 2000*, Libreria Editrice Vaticana 2002, s. 438.

Ojcu (por. J 10, 15-17), a posyłając uczniów powierza uczniom zadanie głoszenia Ewangelii, którą łączy z uzdrawianiem chorych: „Idźcie i głoscie: «Bliskie już jest królestwo niebieskie». Uzdrawiajcie chorych, wskrzeszajcie umarłych, oczyszczajcie trędowatych, wypędzajcie złe duchy!” (Mt 10, 7-8), a na innym miejscu Ewangelista Marek pisze, że „wyrzucali też wiele złych duchów oraz wielu chorych namaszczeni olejem i uzdrawiali” (Mk 6,13). Także posyłając siedemdziesięciu dwóch, Jezus mówi: „*Uzdrawiajcie chorych, którzy tam są*” (Łk 10,9). Ta władza zostaje im udzielona w związku z posłaniem i dla potwierdzenia ich misji. Dzieje Apostolskie mówią w sposób ogólny o cudach jakich dokonywali Apostołowie: „*Apostołowie czynili wiele znaków i cudów*” (Dz 2,43; por. 5,12), ale przede wszystkim mówią o cudownych uzdrowieniach dokonanych przez poszczególnych głosicieli Dobrej Nowiny: Szczepana (por. Dz 6,8), Filipa (por. Dz 8,6-7), a szczególnie Piotra (por. Dz 3,1-10; 5,15; 9,33-34.40-41) i Pawła (por. Dz 14,3.8-10; 15,12; 19,11-12; 20,9-10; 28,8-9).⁴⁰⁷

Życie człowieka w tym wymiarze cielesnym nie jest dla wierzącego wartością absolutną, jak mówi Jezus, „kto chce zachować swoje życie, straci je; a kto straci swe życie z powodu Mnie i Ewangelii, zachowa je” (Mk 8, 35). Na wielu miejscach kartach Nowego Testamentu można to zobaczyć. Doskonałym przykładem jest Jezus, który oddaje swoje życie za grzeszników składając je Ojcu w Ofierze (por. J 10, 15-17). Innym przykładem może być śmierć Jana Chrzciciela, która potwierdza, że ważniejsze od życia ziemskiego jest wierność Bożemu słowu, nawet wtedy gdy istnieje groźba utraty tego życia (por. Mk 6, 17-19). Z kolei gdy Szczepanowi chcą odebrać życie bo świadczył o Chrystusie i Jego Zmartwychwstaniu, bierze przykład ze Zbawiciela i przebacza swoim oprawcom (por. Dz 7, 59-60). Jednak żaden człowiek nie może sam decydować o tym czy ma żyć, czy umrzeć, gdyż jedynym Panem życia jest Stwórca - Ten, w którym „żyjemy, poruszamy się i jesteśmy” (Dz 17, 28).⁴⁰⁸

Proroctwo z Księgi Izajasza przedstawiało w obrazach kwestie uzdrawiania chorych i pomoc ubogim (zob. Iz 61,1n.; por. także Łk 4,18-19). W życiu Jezusa wyraźnie widoczne są rysy miłości pasterskiej i Jezus pragnie by również Apostołowie naśladowali Jego przykład służby, który „nie przyszedł, aby Mu służyono, lecz żeby służyć i dać swoje życie

⁴⁰⁷ Por. Kongregacja Nauki Wiary, *Instrukcja na temat modlitw w celu osiągnięcia uzdrowienia pochodzącego od Boga Ardens desiderum (14.09.2000)*, w: Kongregacja Nauki Wiary, *W trosce o pełnię wiary. Dokumenty Kongregacji Nauki Wiary 1995-2000*, Tarnów 2002, s. 99.

⁴⁰⁸ Por. EV 47.

na okup za wielu” (Mk 10,45; por. Mt 20,28). Naśladując Chrystusa, Dobrego Pasterza, trzeba troszczyć się i pielęgnować w sobie ducha służby. Ponadto Jezus daje przykład miłości miłosiernej, pełnej współczucia i prawdziwego udziału w cierpieniach człowieka. Litując się nad rzeszą ludzi nie mających pasterza (por. Mt 9,36), kieruje do nich Boże Słowo (por. Mk 6, 34), uzdrawia chorych (por. Mt 14,14), nie boi się dotknąć chorego (por. Mk 1,40-45; 7, 33), podkreślając wagę duchowego uzdrowienia, karmi głodnych (por. Mt 15,32; Mk 8,2), wzrusza się widząc nędzę człowieka i jej zaradza (por. Mt 20,34; Mk 1,41), współodczuwa ból z tymi, którzy oplakują śmierć swoich bliskich (por. Łk 7,13; J 11,33-35); okazuje grzesznikom miłosierdzie (por. Łk 15,1-2).⁴⁰⁹

Na drodze do zbawienia Chrystus zostawił sakramenty, a osobom, które są dotknięte chorobom udziela swej łaski zwłaszcza poprzez sakrament namaszczenia chorych. Chrystus jest lekarzem, ale nie w takim sensie, jak rozumie to świat. By uzdrowić człowieka, nie patrzy z zewnątrz na cierpienie – On przynosi ulgę, zamieszkując w sercu chorego - by wraz z nim to cierpienie przeżywać. Człowiek wówczas nie cierpi sam, lecz upodabnia się do Chrystusa, który ofiarowuje się Ojcu. Przyjmując sakrament chorych, cierpiący zostają umocnieni daną przez Niego obietnicą, że Jego jarzmo będzie słodkie, a Jego brzemię lekkie (por. Mt 11, 30).⁴¹⁰

Właściwe traktowanie spowiedzi jako sakramentu pokuty i pojednania wiąże się ściśle z rozwojem życia eucharystycznego i charytatywnego. To te elementy są korzeniami duchowości chrześcijańskiej, one to wypływają z natury Kościoła⁴¹¹ i mają być jego troską pasterską. Sakrament pokuty i sakrament namaszczenia chorych to sakramenty uzdrowienia człowieka - każdy w inny sposób. Są one nazywane sakramentami *paenitentiae christianae*. Sakrament pokuty jest spotkaniem Chrystusa z człowiekiem zranionym przez grzech lub będącym w stanie całkowitej utraty Bożej łaski. Sakrament ten odnawia i przywraca życie łaski. Sakrament pojednania, podobnie jak sakrament chrztu, odradza życie człowieka. Jednym z najistotniejszych elementów w formacji parafii jest właściwe podejście i rozumienie sakramentu pokuty i korzystanie w z niego. Nie ma takiej parafii, w której

⁴⁰⁹ Por. S. SOJKA, *Chrześcijański sens cierpienia*, Kraków 2011, s. 155; JAN PAWEŁ II, *Prezbiter człowiekiem miłości*, w: JAN PAWEŁ II, *Wierzę w Kościół - jeden, święty, powszechny i apostołski*, Libreria Editrice Vaticana 1996, s. 308-309.

⁴¹⁰ Por. BENEDYKT XVI, *Uśmiech Maryi jest źródłem nadziei* (Msza św. dla chorych), „L’Osservatore Romano” 10-11 (2008), s. 40.

⁴¹¹ Por. DA 3.

brakowałyby ludzi poranionych grzechem. Sobór podkreśla, że wszyscy ludzie są grzeszni.⁴¹² Cały Kościół i poszczególne parafie obejmują więc w swoim łonie grzeszników.⁴¹³ Są oni w Kościele ciałem, ale nie sercem.⁴¹⁴ Bóg wybrał właśnie takich ludzi, tj. grzeszników i poprzez sakrament pokuty zaprosił ich do braterskiej jedności w parafialnej społeczności, społeczności Kościoła.

Ważnym elementem zaangażowania w misyjne dzieło Kościoła jest ofiarowanie Bogu swego cierpienia. Cierpienia ma być podejmowane nie w duchu cierpiętnictwa, lecz w duchu miłości Boga i bliźniego. Wspaniałym przykładem jest św. Teresa od Dzieciątka Jezus,⁴¹⁵ która została ogłoszona patronką misji właśnie dlatego, że swoje modlitwy i cierpienia dnia codziennego wielkodusznie ofiarowywała dla zbawienia całego świata; wypraszała swymi modlitwami Boże błogosławieństwo dla pracy misjonarzy, szczególnie dwóch jej poleconych. Podążając za przykładem św. Teresy, chrześcijanin może nadać swoim cierpieniom głębszy sens, a znoszenie tego cierpienia stanie się łatwiejsze. Dlatego Chrystusowe zwycięstwo nad grzechem i śmiercią przynosi człowiekowi nadzieję na ostateczne zwycięstwo doświadczanego cierpienia.⁴¹⁶

Cierpienie, które towarzyszy człowiekowi na ziemi wydaje się być nieodłącznym elementem życia, dlatego też wielu próbowało i wciąż usiłuje szukać wyjaśnienia tego zagadnienia. Także czyni to Kościół, wskazując na przykład Chrystusa, który okazywał zainteresowanie chorym i cierpiącym niosąc skuteczną pomoc. Za Jego przykładem i na Jego polecenie Kościół kontynuuje dzieło Jezusa,⁴¹⁷ zwłaszcza poprzez sakramentalną posługę chorym. Pragnął objąć swym zbawczym działaniem całe życie człowieka, a więc także chwile jego choroby i śmierci. Dzięki sakramentowi chorych, cierpiący mogą - umocnieni Bogiem - po chrześcijańsku przeżywać czas choroby.⁴¹⁸

⁴¹² Por. DM 7.

⁴¹³ Por. KK 8.

⁴¹⁴ Por. KK 14.

⁴¹⁵ Więcej na temat duchowości misyjnej św. Teresy z Lisieux zostanie przedstawione w rozdziale 4.

⁴¹⁶ Por. SD 21-22; J. TARNAWA, *Cierpienie. Umieranie. Śmierć*, Kraków 2003, s. 101

⁴¹⁷ Por. KL 5

⁴¹⁸ Por. E. STANIEK, *Bogactwo i piękno świata łaski. Rozważania katechizmowe cz. II*, Kraków 2011, s. 173.

3.4 Sakrament kapłaństwa i Eucharystii jako źródło działalności misyjnej

Prawda o obecności Chrystusa pod postaciami chleba i wina oraz wezwanie do uczestnictwa w Eucharystii znalazły swoją troskę w Liście apostolskim Jana Pawła II *Dies Domini* o świętowaniu niedzieli oraz w Liście apostolskim *Novo millennio ineunte*, ale swego rodzaju kompendium nauczania Jana Pawła II o Eucharystii jest encyklika *Ecclesia de Eucharistia*. Encyklika ta zawiera naukę Kościoła i o kapłaństwie służebnym, a także łaskach jakie spływają na tych, którzy aktywnie i pobożnie uczestniczą w eucharystycznej celebracji. Jan Paweł II nazywany Papieżem Eucharystii, wskazuje, iż jest Ona najcenniejszym skarbem, który Kościół otrzymał od Boga, podkreślając, że „każdy krok ku świętości, każde działanie podjęte dla realizacji misji Kościoła, każda realizacja programów duszpasterskich winny czerpać potrzebną siłę z tajemnicy eucharystycznej i ku niej się kierować jako do szczytu. W Eucharystii mamy Jezusa, Jego odkupieńczą ofiarę, mamy Jego zmartwychwstanie, mamy dar Ducha Świętego, mamy adorację, posłuszeństwo i umiłowanie Ojca, Jeżeli zaniedbamy Eucharystię, jakże będziemy mogli zaradzić naszej nędzy?”.⁴¹⁹

3.4.1 *Eucharystia darem miłości Boga*

Dzieje Apostolskie mówią o tym, że chrześcijanie gromadzili się na Eucharystię, a Kościół Chrystusowy jest tam, gdzie jest sprawowana Eucharystia. Soborowe dokumenty: Konstytucja o liturgii świętej odnosi się do Eucharystii i sakramentów, Konstytucja dogmatyczna o Kościele jest dokumentem o Kościele, Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym również mówi o Kościele, zaś dekrety soborowe są z rozwinięciem tych konstytucji. Z kolei Konstytucja o Objawieniu Bożym jest także dokumentem o Kościele, w którym uwypuklone jest Objawienie. Cały Sobór jest w swym nauczaniu skupiony na Kościele, a Kościół jest tam, gdzie wierni zgromadzą się na Eucharystię w jedności z biskupem miejsca i innymi wspólnotami lokalnymi.⁴²⁰

W Dekrecie o działalności misyjnej Kościoła zawarta jest prawda, że działalność misyjna uobecnia Chrystusa, sprawcę zbawienia, przez słowo Ewangelii i sprawowanie sakramentów, których szczytem i ośrodkiem jest Najświętsza Eucharystia.⁴²¹ Myśl ta została

⁴¹⁹ EdE 60; por. CZ. DRAŻEK, *Po krańce ziemi z chlebem pielgrzymów*, „Ethos” 3-4 (2003) s. 82.

⁴²⁰ Por. L. BALTER, *Kościół tajemnic*, w: JARZĄBEK A. (red.), *W trosce o Kościół*, Lublin 2000, s. 46.

⁴²¹ Por. DM 9.

obszerniej ujęta w Dekrecie o posłudze i życiu kapłańskim: „Pozostałe zaś sakramenty, tak jak wszystkie kościelne posługi i dzieła apostołstwa, wiążą się ze świętą Eucharystią i do niej zmierzają. W Najświętszej Eucharystii zawiera się bowiem całe duchowe dobro Kościoła, to znaczy sam Chrystus, nasza Pascha i Chleb żywy, który przez swoje ożywione przez Ducha Świętego i ożywiający Ciało daje życie ludziom i w ten sposób usilnie ich zaprasza i pobudza, żeby samych siebie, swoją pracę i wszystkie rzeczy stworzone wraz z Nim składali w ofierze. Katechumenów wprowadza się do uczestnictwa w Eucharystii stopniowo, a wierni już ochrzczeni i bierzmowani przez przyjmowanie Eucharystii są w pełni włączeni w Ciało Chrystusowe, ponieważ Eucharystia jawi się jako źródło i szczyt całej ewangelizacji.”⁴²² Owocem dobrego uczestnictwa we Mszy św. jest zjednoczenie Ludu Bożego, bo w Eucharystii człowiek łączy się z Bogiem i z bliźnim. Stół eucharystyczny jest podstawą jedności chrześcijan, a o tą jedność modlił się Chrystus w Wieczerniku.

Jan Paweł II podkreśla, że Eucharystia kształtuje duchowość człowieka, a także oddziałuje na inne dziedziny jego życia. Encyklika o Eucharystii rozpoczyna się stwierdzeniem: „Kościół żyje dzięki Eucharystii”.⁴²³ W ten właśnie sposób Jan Paweł II podkreśla jedną z fundamentalnych prawd o ważności życia sakramentalnego, w którym Eucharystia zajmuje wyjątkowe miejsce. Wprawdzie bowiem „w nauczaniu Kościoła mówi się o jednej duchowości, która posiada swój wzór w osobie Jezusa Chrystusa, głoszącego tę samą Ewangelię dla wszystkich, to jednak istnieją różne formy i sposoby jej realizacji w życiu. Dlatego mówiąc o duchowości od strony doktrynalnej, można wskazać na jej aspekt i wymiar eucharystyczny. Takie ujęcie jest wyrazem właściwego rozumienia i przeżywania Eucharystii jako jednego z sakramentów Kościoła, które pozostawił nam Chrystus”.⁴²⁴

Nowy Testament, a zwłaszcza w teksty Pawłowe, które dotyczą Eucharystii podkreślają jej eklezjalny i społeczny wymiar (por. 1 Kor 10,16n; 11,17n). Taką wspólnotową cechą posiada także modlitwa powszechna, która pobudza i ożywia w wiernych ducha misyjnego, kiedy to uczestnicy włączają w modlitwę potrzeby i troski innych ludzi. Z liturgią słowa Bożego łączy się bezpośrednio sprawowanie uczty eucharystycznej. Jeśli wspólne spożywanie chleba łączy ludzi, tworząc więzi między ludźmi, tak o wiele bardziej ucza

⁴²²DK 5.

⁴²³ EdE 1.

⁴²⁴ L. BALTER, *Eucharystia zwornikiem komunii osób konsekrowanych*, „Życie konsekrowane” 2 (2004) s. 21.

eucharystyczna jednoczy wszystkich przyjmujących Komunię, bo to sam Chrystus tworzy z nich jedno Ciało. Jezus wskazał na ucztę jako obraz spotkania tych, którzy cieszą się ze zbawienia w Królestwie niebieskim (por. Łk 14,16-24). Z żywej i głębokiej komunii z Chrystusem rodzi się właśnie komunia Kościoła.⁴²⁵

Z kolei św. Jan ukazuje umacniający i jednoczący wymiar Eucharystii - „Kto spożywa moje Ciało i Krew moją pije, trwa we Mnie, a Ja w nim” (J 6, 56) - Eucharystia upodabnia do Jezusa (por. J 6, 54. 57). Objawienie Chrystusa „dopełnia się” w Jego zmartwychwstaniu, wskazuje na „wyjątkowość” Jezusa, na tajemnicę Jego osoby (por. Mt 12, 38-41).

Natomiast św. Paweł zaznacza, że: „Ilekcroć bowiem spożywacie ten chleb i pijecie kielich, śmierć Pana głosicie, aż przyjdzie” (1 Kor 11,26).⁴²⁶ Apostoł Paweł łączy ze sobą ucztę i głoszenie, bo uczestniczenie w misterium Eucharystii oznacza bycie posłanym, bycie misjonarzem tych wydarzeń, w których się uczestniczy. Jan Paweł II podkreśla: „W rozesłaniu na zakończenie Mszy należy widzieć zadanie, które chrześcijanina przynagla do angażowania się w głoszenie Ewangelii i budzenie ducha chrześcijańskiego w społeczeństwie”.⁴²⁷

Wbrew błędnym przekonaniom, rozesłanie, którym kończy się celebrowanie eucharystyczne, nie jest informacją o końcu akcji liturgicznej, ale jest przypomnieniem, że po wyjściu z kościoła chrześcijanin ma obowiązek świadczenia o spotkanym Jezusie w Eucharystii. Ewangelizacja bierze swą moc z Eucharystii i z niej wypływa. A głosić Chrystusa można po uprzednim poznaniu Go właśnie w świętych misteriach, nakarmieni Jego Słowem i Ciałem, bo to właśnie Eucharystia jest chlebem misji.⁴²⁸

W kulturowej tradycji Narodu Wybranego chleb był symbolem gromadzenia się i jedności tych, którzy siadali przy wspólnym stole. Dlatego też Chrystus podczas Ostatniej Wieczerzy nie tylko podkreśla znaczenie idei jedności, ale nade wszystko modli się o jedność uczniów, ponieważ są uczestnikami uczty chleba, który stał się Jego Ciałem (por. J 17, 20-26). O tym poucza Koryntian św. Paweł: „Chleb, który łamiemy, czyż nie jest

⁴²⁵ Por. K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 218; A. J. NOWAK, *Logos eucharystyczny źródłem żywej wolności*, w: RUSECKI M., CISŁO M. (red.), *Jezus eucharystyczny*, Lublin 1997, s. 113.

⁴²⁶ Por. S. HAŁAS, *Pismo Święte o Eucharystii. Od manny do Eucharystii*, Kraków 2005, s. 57-59.

⁴²⁷ MnD 24

⁴²⁸ Por. J. KUDASIEWICZ, *Pascha – sakrament miłości aż do końca*, „Współczesna Ambona” 4 (2005) s. 180.

udziałem w Ciele Chrystusa? Ponieważ jeden jest chleb, przeto my, liczni, tworzymy jedno ciało” (1 Kor 10, 16-17). Potwierdzają to czasy początków Kościoła, kiedy podczas Eucharystii chrześcijanie modlą się o jedność wspólnoty. Kościół nieustannie gromadzi się wokół Chrystusa i jest przez Niego rozsyłany.⁴²⁹ Ten dynamizm życia Kościoła ukazał Chrystus w dzień swego zmartwychwstania, kiedy stanął pośród zebranych w Wieczerniku i powiedział: „Jak Ojciec posłał mnie, tak i Ja was posyłam” (J 20, 21). Jezus przyszedł na świat, aby głosić Dobrą Nowinę zbawienia, by zgromadzić w jedno rozproszone dzieci Boże „w Kościele powszechnym u Ojca”,⁴³⁰ zaś Kościół kontynuuje Jego misję poprzez ewangelizację; sprawuje Eucharystię i rozsyła „na cały świat” (Mk 16, 15).

Eucharystia dopełnia wtajemniczenie chrześcijańskie. Ci, którzy przez chrzest zostali włączeni w Kościół, a przez bierzmowanie zostali głębiej upodobnieni do Chrystusa, dzięki Eucharystii są uczestnikami wraz z całą wspólnotą w zbawczej ofierze Chrystusa. Bierzmowanie, które udoskonala dary sakramentu chrztu, pomaga rozeznaczyć i znaleźć swoje miejsce we wspólnocie oraz uzdalnia do przyjęcia darów, które jednocześnie zobowiązują do odpowiedzialności za Kościół. W bierzmowaniu Duch Święty uzdalnia ochrzczonego do dojrzałego dawania świadectwa i zaangażowania w głoszenie Ewangelii. Czynne uczestnictwo w życiu liturgicznym we wspólnocie, a nade wszystko w Eucharystii, przygotowuje i uzdalnia chrześcijan do misyjnej działalności.⁴³¹

Eucharystia jest Ciałem Chrystusa. Ci, którzy ją przyjmują stają się Ciałem Chrystusa; nie wieloma ciałami, ale jednym ciałem. Tak jak chleb jest jednością, choć łączy w sobie wiele ziaren w taki sposób, że ich wielość zanika w połączeniu - w podobny sposób także ochrzczeni są wzajemnie ze sobą powiązani, a wszyscy razem zjednoczeni z Chrystusem. Dzieje Apostolskie ukazują, że pierwsi chrześcijanie byli „zjednoczeni w łamaniu chleba” (Dz 2,42). Na pierwszy rzut oka mogłoby się wydawać, że w tej formule jest błąd, bo jak można się być zjednoczonym poprzez dzielenie, które zawiera się w słowie „łamanie”. Jednak dokładniejsza analiza odsłania prawdziwe znaczenie tego określenia. Właśnie wierni są zjednoczeni w dzieleniu tego samego chleba. I tak jak do powstania chleba potrzebujemy zmielonych ziaren, tak też i wierni nie mogą utworzyć prawdziwej wspólnoty, dopóki swej

⁴²⁹ G. KOCH, *Podręcznik teologii dogmatycznej, Traktat X, Sakramentologia – zbawienie przez sakramenty*, w: W. BEINERT (red.), *Podręcznik teologii dogmatycznej*, Kraków 1999, s. 205.

⁴³⁰ KK 2

⁴³¹ Por. K. JEŻYNA, *Eucharystia źródłem nowej ewangelizacji*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne (KUL)” 3 (2005) s. 33.

miłości nie skierują na służbę bliźnich, tej miłości, która – podobnie jak kamień młyński w stosunku do ziarna - będzie wygładzać ich ostrości (charakter, poglądy).⁴³²

Bóg objawia się w swoim Synu jako Miłość, która jest większa niż grzech czy nawet śmierć. Wierność Boga przejawia się jako Miłość miłosierna, która prowadzi człowieka, do szczęścia wiecznego jakim jest życie w Bogu. Już tu na ziemi można tego życia niejako zakosztować dzięki Eucharystii. Sobór Watykański II ukazuje Eucharystię jako pełnię życia Kościoła, źródło i szczyt życia chrześcijańskiego.⁴³³ Z kolei Jan Paweł II podkreśla, że Eucharystia to Miłość. Eucharystia bowiem wyraża miłość Boga do człowieka i jest też sposobnością dla człowieka by na tę miłość Boga odpowiedzieć. Dzięki uczestnictwu w Eucharystii chrześcijanin już teraz może doświadczyć nieba.⁴³⁴

Chrystus pragnie zbawienia wszystkich ludzi, a uczestnikom Eucharystii pozwala odczuć to pragnienie: „Kto spożywa moje Ciało i Krew moją pije, trwa we Mnie, a Ja w nim” (J 6, 56), To „trwanie” można określić jako wspólnotę między zmartwychwstałym Chrystusem a człowiekiem, który powierza misję niesienia Dobrej Nowiny braciom.⁴³⁵

Najwyższy wymiar miłości wierzący w Chrystusa odnajduje w sakramentach, a szczególnie w Eucharystii, w której obecny jest Chrystus. On to przecież z miłości do człowieka przelał własną krew dla zbawienia świata. Z Eucharystii, która jest Ofiarą miłości, chrześcijanie czerpią misyjny zapach. Miłość do Boga i ludzi jest znakiem prawdziwego ucznia. Jan Paweł II często podkreślał, że Kościół stale sprawując Eucharystię, odnajduje w niej źródło życia. Chrystus, obecny realnie w Eucharystii, jest sercem Kościoła.⁴³⁶

Ustanowienie Eucharystii podczas Ostatniej Wieczerzy jest objawieniem miłości Boga.⁴³⁷ W czasie Mszy świętej Chrystus gromadzi uczniów przy jednym stole, Eucharystia jako pokarm ma na celu umocnienie wierzących, aby coraz podążali ku Bogu, a kiedyś razem z Najświętszą Maryją Panną i wszystkimi świętymi przebywali z Nim w niebie na wieki.

⁴³² Por. H. WEJMAN, *Duchowość eucharystyczna jako doświadczenie chrześcijanina w budowaniu Kościoła*, w: NOWAK W. (red.), *Misterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm. Encyklika Jana Pawła II „Ecclesia de Eucharistia”*, Olsztyn 2004, s. 93.

⁴³³ Por. KK 11; EdE 1, 7.

⁴³⁴ Por. K. GÓZDŹ, *Eucharystia w nauczaniu Jana Pawła II*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne (KUL)” 2 (2005) s. 8; JAN PAWEŁ II, *List apostolski Mane nobiscum Domine*, Watykan 2004, nr 24-28.

⁴³⁵ Por. P.–M. GAJDA, *Eucharystia sercem przeżywana – zadaniem szczęśliwej wieczności. Rozważania w świetle najnowszych dokumentów Nauczycielskiego Urzędu Kościoła*, Tarnów 2005, s. 92; M. BIGIEL, *Jezus chrzci Duchem Świętym*, Łódź 1997, s. 187.

⁴³⁶ Por. J. KOPEREK, *Eucharystia źródłem miłości miłosiernej*, „Communio” 5 (1995) s. 73.

⁴³⁷ Por. E. STANIEK, *Bogactwo i piękno świata łaski. Rozważania katechizmowe cz. II*, Kraków 2011, s. 93.

Modlitwa Kościoła obejmuje wszystkich chrześcijan, aby wprowadzali pokój i nieśli innym radość, to także zobowiązanie uczestników Mszy świętej do podjęcia misyjnej działalności (por. Mt 26, 28; Mk 14, 24; Łk 22, 19-20).⁴³⁸

W Eucharystii Bóg daje się człowiekowi cały. W życiu Kościoła wszystko ma swój szczyt w tajemnicy Eucharystii, począwszy od katechezy, przez sprawowanie liturgii, medytację Słowa Bożego, przyjmowanie sakramentów, po modlitwę osobistą a także wspólnotową. Uwielbienie dla Eucharystii powinno wyrażać się nie tylko w godnej celebracji, ale również w częstej adoracji Najświętszego Sakramentu. Eucharystia jest nie tylko pokarmem, który każdego wierzącego łączy z Chrystusem, ale jest także wspólną ucztą wszystkich chrześcijan.⁴³⁹

Eucharystia zwiastuje paschalne orędzie. Każdego dnia poprzez Eucharystię uobecnia się w Kościele męka, śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa, stając się źródłem radości i nadziei, bo życie człowieka włączone poprzez chrzest w paschalną tajemnicę, a jednocześnie w tajemnicę Ciała i Krwi Pańskiej nabiera nowego sensu. Eucharystia jest świadectwem miłości Boga do ludzi i będąc pokarmem w drodze do nieba, wskazuje na zjednoczenie z Bogiem oraz podkreśla jedność między członkami Kościoła.⁴⁴⁰

Komunia nie jest tylko „wydarzeniem” jednego momentu. Ona to umacnia komunie, która nieustannie wzrasta w ochrzczonych. Sprawia, że człowiek żyje w łasce w zjednoczeniu z Jezusem oraz uzdalnia do praktykowania cnót wiary, nadziei i miłości. Sakramentalna Komunia początkiem działania i świadczenia o Bogu w codzienności. Dzięki Eucharystii zwyczajna codzienność zostaje przemieniona i ukierunkowana na dobro. Wiara Kościoła w eucharystyczną tajemnicę wyrażała się na przestrzeni dziejów nie tylko w wewnętrznych przejawach pobożności, ale również poprzez różnorodne wyrazy starające się ukazać doniosłość wydarzenia. Eucharystia nazywana tajemnicą wiary, niejako zmusza nas do jak najdoskonalszej uległości Bożemu Słowu, a na tej drodze nikt nie może lepiej niż Maryja być przewodnikiem w postawie zaufania i powierzenia się Bogu. Wobec ogromnej tajemnicy uczy mówić „tak”. Nie tylko tej osobistej, ale również tej największej -

⁴³⁸ M. BLAZA, A. KOWALCZYK, *Traktat o sakramentach*, w: Dogmatyka. Tom 5, E. ADAMIAK (red.), Warszawa 2007, s. 333; Cz. KRAKOWIAK, *Modlitwy Eucharystyczne we Mszach świętych z udziałem dzieci*, „Anamnesis” 17 (1998/99), z. 2, s. 68.

⁴³⁹ Por. P-M. GAJDA, *Eucharystia sercem przeżywana – zadatkami szczęśliwej wieczności. Rozważania w świetle najnowszych dokumentów Nauczycielskiego Urzędu Kościoła*, Tarnów 2005, s. 294.

⁴⁴⁰ Por. A. BAŁABUCH, *Uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, Przesłanie Eucharystii*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2 (1995) s. 219.

Eucharystii. Maryja uczy mówić „tak” w sytuacjach, gdy rozum domaga się dowodów i wciąż powtarza: „Zróbcie wszystko, cokolwiek wam powie” (J 2, 5).⁴⁴¹

Kościół z woli Jezusa i Jego mocą sprawuje Eucharystię, która jest źródłem wszystkich łask. Zatem dzieło urzeczywistniające Boże zbawienie - działanie sakramentalne - prowadzi od Eucharystii do Kościoła, a tym samym do wszystkich ludzi. Stąd myśląc o zbawieniu nie można nie myśleć o Eucharystii i Kościele, bowiem wszelka łaska uświęcająca opiera się na Kościele, a łaska Kościoła na Eucharystii, która jest więc Ofiarą i sakramentem nieustannego wzrastania chrześcijan.⁴⁴² To wzrastanie ma się realizować w radosnym świętowaniu (por. 1 Kor 5,7-8), w eschatologicznej perspektywie radości ukazanej przez Apostoła: „Ilećroć spożywacie ten chleb albo pijecie kielich, śmierć Pana głosicie, aż przyjdzie” (1 Kor 11,26). W takim usposobieniu trwał pierwotny Kościół: „Trwali oni w nauce Apostołów i we wspólnocie, w łamaniu chleba i w modlitwach...” i „...łamiąc chleb po domach przyjmowali posiłek z radością i prosto z serca” (Dz 2,42.46). Eucharystia jest pomocą do kształtowania duchowości chrześcijańskiej.⁴⁴³

Sprawowanie liturgii stanowi początek Kościoła, tworzy i buduje Kościół, pozwala mu na odnawianie się, ciągle powstawanie. To dzięki liturgii Kościół staje się wydarzeniem. Ustanowienie przez Jezusa Chrystusa Eucharystii jest aktem tworzącym Kościół, zawarciem przymierza i ukonstytuowaniem nowego ludu.⁴⁴⁴ Wspólnota Kościoła jest społecznością utworzoną przez Boga dla sprawowania liturgii, w którym realizuje misję i osiąga swój cel. Słowa Jezusa „to czyńcie na moją pamiątkę” są początkiem tworzenia Kościoła, który wywodzi się z Eucharystii. Chrystus jest obecny i działający w każdym akcie liturgicznym. Kościół sprawuje liturgię, a jego wszystkie działania liturgiczne posiadają wspólnotową naturę.⁴⁴⁵

⁴⁴¹ Por. E. CIESIELSKA, *Eucharystyczna codzienność*, *Więź* 6 (2003) s. 67.

⁴⁴² Por. JAN PAWEŁ II, Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2004, *Misje i Eucharystia – nierozzerwalnie związane*, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 5 (2004), s. 4.

⁴⁴³ Por. RATZINGER J. – BENEDYKT XVI, *Jezus z Nazaretu, część II. Od wjazdu do Jerozolimy do Zmartwychwstania*, Kielce 2011, s. 152; W. J. ŚWIERZAWSKI, *Chrystus-Eucharystia w życiu i nauczaniu Jana Pawła II*, Sandomierz 2007, s. 14-15; J. K. PYTEL, *Eucharystia w życiu Kościoła. Referat wygłoszony na sesji naukowej „Religijny Poznań czasu I Kongresu Eucharystycznego” odbytej w Poznaniu w dniach 22–23 V 1987*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 7 (1992) s. 425.

⁴⁴⁴ Por. H. SEWERYNIAK, *Apologia pokolenia JP II*, Płock 2006, s. 257.

⁴⁴⁵ Por. KKK 1363; KL 2. 26; W. KASPER, *Sakrament jedności. Eucharystia i Kościół*, Kielce 2005, s. 86; B. NADOLSKI, *Wprowadzenie do liturgii*, Kraków 2004, s. 84.

Wspólnota wierzących to wspólnota, która wyrosła nie tylko z Krzyża i zmartwychwstania, ale także z Pięćdziesiątnicy i jest ona wspólnotą z natury swej misyjną: „Gdy Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami (...) aż po krańce ziemi” (Dz 1,8). Wieczernik – miejsca sprawowania Eucharystii - to także miejsce rozesłania uczniów, którzy zostali przemienieni mocą Ducha Świętego. Wcześniej bowiem uczniowie byli bojaźliwi, nieufni, zamknięci w swoich lękach, o czym wspomina św. Jan, że „wieczorem, owego pierwszego dnia tygodnia, tam gdzie przebywali uczniowie (...) drzwi były zamknięte z obawy przed Żydami” (J 20, 19). Lęk zamyka drzwi i paraliżuje, dlatego jakże istotne były słowa Zbawiciela: „Pokój wam! Jak Ojciec Mnie posłał, tak i Ja was posyłam. Po tych słowach tchnął na nich i powiedział im: Weźmijcie Ducha Świętego!” (J 20, 21, 22). Posyłając uczniów, a dziś każdego z nas, Chrystus wciąż powtarza: „Idźcie więc i czyńcie uczniami wszystkie narody” (Mt 28, 19). Kiedy Kościół sprawuje pamiątkę Eucharystii, zaangażowane są wszystkie ludzkie historie i to dzisiejsze wzajemne ząbienie się, które nazywamy historią globalną.⁴⁴⁶

3.4.3 *Eucharystia źródłem życia i misji*

Głoszenie Ewangelii kieruje do przyjęcia chrztu,⁴⁴⁷ a jednym z głównych celów misji jest „zakładanie Kościoła”.⁴⁴⁸ Te tezy ukazują istnienie i rozwój liturgii włączonej w dzieło misyjne. Jest to w pierwszej kolejności udzielanie sakramentów, a zwłaszcza chrztu i sakramentu bierzmowania. Szczytem liturgii jest Eucharystia, która jest także uwieńczeniem pracy misyjnej. Liturgia to święta czynność misjonarska i Kościoła. Jest ona tworzeniem wspólnoty wokół Chrystusa. Wierni, którzy uczestniczą w liturgii, podejmują zadanie misyjne. Dlatego ważna jest misyjna formacja liturgiczna.⁴⁴⁹

Kościół wskazując na Jezusa, podkreśla chrystologiczne prawdy w swoim nauczaniu. Jednoczy on ludzi z Chrystusem na w posłudze sakramentalnej, której centrum stanowi Eucharystia. Kościół żyje prawdą o Chrystusie. Bowiem z ustanowienia stale sprawuje Eucharystię, odnajdując w niej „źródło życia i świętości, skuteczny znak łaski i zapowiedź

⁴⁴⁶ Por. D. N. POWER, *Eucharystia w prawdzie*, „Znak” 9 (2005) s. 61.

⁴⁴⁷ Por. RMs 46.

⁴⁴⁸ DM 6.

⁴⁴⁹ Por. J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 90.

życia wiecznego”.⁴⁵⁰ Jan Paweł II podkreśla, że Eucharystia jest „ośrodkiem i szczytem całego życia sakramentalnego, poprzez które każdy chrześcijanin doznaje zbawczej mocy Odkupienia... Sprawując ją i zarazem w niej uczestnicząc, jednoczymy się z Chrystusem ziemskim i niebiańskim zarazem, który teraz wstawia się za nami „przed obliczem Boga”, ale jednoczymy się zawsze poprzez zbawczy akt Jego ofiary, przez którą nas odkupił, tak że za wielką cenę zostaliśmy nabyci... Eucharystia jest Sakramentem, w którym wyraża się najpełniej nasz nowy byt, w której Chrystus sam, nieustannie i wciąż na nowo daje w Duchu Świętym świadectwo duchowi naszemu, że każdy z nas jako uczestnik Tajemnicy Odkupienia ma dostęp do owoców tego synowskiego pojednania z Bogiem, którego On sam dokonał i stale wśród nas dokonuje przez posługę Kościoła”.⁴⁵¹

Nie trudno można zauważyć, że człowiek nie może żyć bez nadziei, choć niejednokrotnie zaspokaja się jedynie ich namiastkami. Te ludzkie nadzieje, które zwykle przynoszą rozczarowania, potrzebują udoskonalenia i dopełnienia przez nadzieję o naturze nadprzyrodzonej. Wiara w Jezusa Chrystusa jest źródłem chrześcijańskiej nadziei. To Chrystus obecny w Eucharystii jest prawdziwym źródłem Dobrej Nowiny o nadziei. Nadzieja ta odnosi się do czasów ostatecznych, ale należy podkreślić, że nadzieja chrześcijańska nie usuwa tych wartości, których człowiek spodziewa się doświadczyć także w życiu ziemskim.⁴⁵²

Niedziela jako dzień Pański stwarza wiernym możliwość złączenia się z ofiarą Chrystusa i na Jego wzór i z Jego pomocą uczynienie ją własną ofiarą. Chrystus daje przykład i zaprasza swoich uczniów do przyjęcia ofiarnej postawy w swoim życiu, która polega głównie na wypełnianiu Bożych przykazań, a przez to stawaniu się darem dla innych, na wzór Chrystusa, który stał się darem Boga dla wszystkich. Chrystus wzywa do współofiary z Nim, która dokonuje się przede wszystkim poprzez miłość bliźnich, zwłaszcza chorych i ubogich. To w ten właśnie sposób Eucharystia powiązana jest ściśle z życiem chrześcijan, stając się równocześnie źródłem działalności apostołskiej i misyjnej. Uczestnicy

⁴⁵⁰ RH 7.

⁴⁵¹ RH 20; por. S. SOJKA, *Modlitwa drogą do świętości*, Kraków 2011, s. 188; Z. PAWŁOWICZ, *Człowiek a Eucharystia*, Gdańsk 1993, s. 26.

⁴⁵² Por. K. JEŻYNA, *Eucharystia źródłem nowej ewangelizacji*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne (KUL)” 3 (2005) s. 42.

Eucharystii powinni czerpać przykład z uczniów, którzy słuchali zmartwychwstałego Chrystusa, łamali z Nim chleb i odważnie świadczyli o Nim (por. Łk 24,33-35).⁴⁵³

Świętowanie niedzieli może być katechezą kiedy znajduje swoje przejście od wspólnoty eucharystycznej do budowania mniejszych wspólnot - wspólnoty rodzinnej, znajomych, sąsiadów. Świętowanie jest autentyczne, kiedy uświęca życie codzienne, bo przecież w tym celu człowiek świętuje bliskość z Bogiem, aby ona ogarnęła całe jego życie. Warto podkreślić, że „Eucharystia, która sama jest szczególnym miejscem ewangelizacji, staje się wyjątkowym źródłem ewangelizacji. Celebując Paschę Chrystusa chrześcijanie umacniają w sobie dar nowego życia, a oświeceni Słowem Bożym i Chlebem Życia podejmują misję głoszenia Dobrej Nowiny o zbawieniu, którego uczestnikami byli podczas Mszy św. Doświadczając jedności braterskiej we wspólnocie Kościoła gotowi są dzielić braterstwo i miłość ze światem zachowując nadzieję na spełnianie się Bożych planów”.⁴⁵⁴

W tajemnicy paschalnej umiera stary człowiek a dzięki Chrystusowi Zmartwychwstałemu rodzi się nowy. Konsekracja chleba i wina zaprasza wierzących do przemiany tego, co tylko ludzkie i ułomne na życie Boże. Warunkiem jedności ochrzczonych jest miłość, która jest darem dla innych, a dzięki Duchowi Świętemu wierzący staje się darem dla Boga. Wierni, na mocy kapłaństwa powszechnego i poprzez włączenie w Kościół mogą całe swe życie ofiarować Bogu składając duchowe ofiary ze swojej pracy, życia rodzinnego, radości, smutku, cierpienia itp. „Tak Bóg umiłował świat, że Syna swego Jednorodzonego dał (...)” (por. J 3, 16). W Eucharystii Chrystus staje się ofiarą dla nas, dlatego też i my powinniśmy siebie w z Nim i przez Niego ofiarować Bogu.⁴⁵⁵

To często powtarzane zdanie, że Eucharystia jest źródłem i szczytem życia chrześcijańskiego, dobitnie wskazuje na prawdę, że stanowi ona centrum życia Kościoła, a tym samym centrum ewangelizacji. Cała Boża ekonomia zbawienia spełnia się w Eucharystii, odnawiając życie człowieka, który staje się podmiotem ewangelizacji. Toteż

⁴⁵³ Por. D. REY, *Od adoracji do ewangelizacji*, Kraków 2014, s. 63; CZ. KRAKOWIAK, *Eucharystia a dzień Pański*, w: RUSECKI M., CISŁO M. (red.), *Jezus eucharystyczny*, Lublin 1997, s. 212.

⁴⁵⁴ K. JEŻYNA, *I przykazanie kościelne – świętowanie niedzieli*, w: NAGÓRNY J., GOCKO J. (red.), *Przykazania kościelne dzisiaj. Przesłanie moralne Kościoła*, Lublin 2001, s. 137.

⁴⁵⁵ Por. J. SKORODIUK, *Duchowość Trzeciej Modlitwy Eucharystycznej*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Najważniejsza jest miłość. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Waleriana Słomki*, Lublin 1999, s. 462; zob. P. ŚLIŻEWSKI, *Jak owocnie uczestniczyć we Mszy Świętej*, Kraków 2015.

w Eucharystii znajduje się początek misji ewangelizacyjnej. Kościół bowiem sprawując Eucharystię nieustannie ewangelizuje.⁴⁵⁶

To właśnie źródło misyjnego przynaglenia odnaleźć można w sprawowanej Eucharystii. W obrzędzie rozesłania, w imieniu Chrystusa dokonuje się - dla kapłanów i wiernych uczestniczących we Mszy św. - to wyjątkowe posłanie: *Ite missa est*. Zobowiązuje ono do osobistego i aktywnego otwierania się na potrzeby innych ludzi, innych Kościołów lokalnych, w których brakuje powołań i przez to nie może być sprawowana Eucharystia i inne sakramenty. Rozesłanie to zobowiązuje także do wyruszania na misje *ad gentes*. Zobowiązuje również do wspierania - materialnego i duchowego, przez modlitwę ofiarę - wyruszających się na krańce świata misjonarzy.⁴⁵⁷

Eucharystia jest bowiem impulsem do ofiar, służby, solidarności i troski o innych. Jest ona sakramentem danym Kościołowi do włączenia się w misję Chrystusa. Eucharystia ukazuje misję Chrystusa jako służbę. Chrystus podczas Ostatniej Wieczerzy i w każdej Eucharystii, jest jako Sługa (por. Łk 22,27), posłany przez Ojca w mocy Ducha Świętego, „przyszedł na ziemię nie po to, aby Mu służyło, lecz aby służyć i dać swoje życie na okup za wielu” (Mt 20,28).⁴⁵⁸

Eucharystia jest miejscem spotkania tych, którzy ewangelizują jak i tych, którzy są ewangelizowani. Stanowi centrum ewangelizacji, a jej sposób ewangelizowania dokonuje się przez słowo i znak, które promieniują z celebracji liturgicznej na wiernych.⁴⁵⁹

Eucharystia jest również znakiem zobowiązującym, wzywającym realizacji misyjnego posłannictwa. Będąc bowiem członkami Kościoła wierzący są posłani przede wszystkim do dawania świadectwa o Jezusie przy pomocy Ducha Świętego. Chrystus wstępując do nieba zapowiedział uczniom, że ześle im Pocieszyciela: „Gdy Duch Święty i zstąpi na was,

⁴⁵⁶ Por. EdE 6.10; 27-29, RH 20; K. JEŻYNA, *Eucharystia źródłem nowej ewangelizacji*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne (KUL)” 3 (2005) s. 35. Prawdę, iż Eucharystia jest źródłem i szczytem działalności Kościoła, wyraźnie podkreślał papież Jan Paweł II podczas całego swego pontyfikatu, podkreślając, że tak naprawdę nie ma pełniejszego spotkania człowieka z Bogiem, jeśli nie dokona się ono podczas Eucharystii. Por. JAN PAWEŁ II, *Eucharystia sakramentem życia. Statio Orbis na zakończenie Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego w Nairobi (18 VIII 1985)*, w: JAN PAWEŁ II, *Eucharystia sercem Kościoła*, (red.) A. WIECZOREK, Warszawa 2005, s. 70-77.

⁴⁵⁷ Por. MnD 24. 55 Por. EiE 64; Konferencja Episkopatu Polski, *Abyśmy nie ustali w drodze*. List biskupów polskich do prezbiterów Kościoła w Polsce o stałej formacji kapłańskiej (Warszawa, 8 marca 2006 r.), Tarnów 2006, s. 34; Por. JAN PAWEŁ II, Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2004, *Misje i Eucharystia – nierozzerwalnie związane*, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 5 (2004), s. 5.

⁴⁵⁸ Por. M. AUGÉ, *W komunii z Chrystusem - Eucharystia w świetle 'Vita consecrata'*, „Życie konsekrowane” 1 (1999) s. 38.

⁴⁵⁹ Por. Z. PAWŁOWICZ, *Człowiek a Eucharystia*, Gdański 1993, s. 207.

otrzymanie Jego moc i będziecie moimi świadkami” (Dz 1,8) i będą mogli kontynuować na ziemi rozpoczęte przez Niego dzieło. Kościół umocniony chlebem eucharystycznym wezwany jest by głosić światu, że człowiek nie żyje samym tylko chlebem, ale wszelkim słowem Bożym.

W Eucharystii Chrystus zaprasza wierzących do pójścia z Nim drogą, jak kiedyś szedł nią z uczniami do Emaus (por. Łk 24, 13-35), do słuchania Słowa i do wiary w zbawczą moc Boga. Zmartwychwstały nieustannie głosi Ewangelię przez dar sakramentów w Kościele: „Ilekroć bowiem spożywacie ten chleb albo pijecie kielich, śmierć Pańską głosicie, aż przyjdzie” (1 Kor 11,26). Eucharystia jest tym szczególnym sakramentem, w którym wyraża się i dokonuje ewangelizacyjna misja Kościoła.⁴⁶⁰ Każda celebracja sakramentalna winna posiadać charakter ewangelizacyjny i ożywiać dzieło ewangelizacji.⁴⁶¹

W każdej Eucharystii jest obecny świat odkupiony przez Chrystusa. Wierni w modlitwie jednoczą się z Nim, a ich ofiara zostaje przemieniona. Eucharystia domaga się wdzięczności i dzielenia z innymi. Kościół ma do wypełnienia tylko jedną misję - misję Chrystusa, który udzielając Kościołowi swego Ducha połączył go ze swoją misją. Eucharystia zaś jest sakramentem Ciała Chrystusa, ponieważ czyni wierzących członkami Jego Ciała, dlatego określana jest źródłem i szczytem działalności misyjnej Kościoła. Sprawując Eucharystię Kościół jest zjednoczony z Chrystusem i Jego misją, a członkowie Ciała Chrystusa świadczą o radości jaka wypływa ze zmartwychwstania; są oni powołani by być znakiem miłości Jezusa w świecie, który oddał swoje życie na Krzyżu i pozostał z nami w Eucharystii. To właśnie sprawowanie Eucharystii, łamanie chleba, który daje życie (por. J 6, 51), jest misją zobowiązującą chrześcijan do głoszenia Chrystusa jako „chleba życia” wszystkim narodom. Wspólnota uczniów Zmartwychwstałego przyjęła „orędzie zbawienia, aby przedstawić je wszystkim”,⁴⁶² aby „uczynić wszystkich ludzi uczestnikami zbawczego odkupienia i by przez nich skierować cały świat rzeczywiście do Chrystusa”.⁴⁶³ W wypełnieniu tej misji centralne miejsce zajmuje uczestnictwo w Eucharystii, dzięki której można doświadczyć Kościoła jako całości i wspólnoty, bowiem uczestnicząc w Eucharystii nawet w małych zgromadzeniach, uczestnicy są w łączności ze całym Kościołem powszechnym.

⁴⁶⁰ Por. KK 3; DM 17.

⁴⁶¹ Por. Z. PAWŁOWICZ, *Człowiek a Eucharystia*, Gdańsk 1993, s. 205.

⁴⁶² KDK 1.

⁴⁶³ DA 2.

Wierni poprzez ewangelizację są włączeni w misję prorocką. To głoszenie Chrystusa realizuje się przez słowo i świadectwo życia. Stąd też ważny jest w życiu kult Eucharystii poza Mszą św., który pozwala bliżej poznać Jezusa przez modlitwę, adorację, by w ten sposób owocniej głosić Jego naukę i przybliżyć do Niego tych, którzy Go jeszcze nie znają lub odeszli od Niego.⁴⁶⁴

Eucharystia jest nieustannym wezwaniem do duszpasterskich działań i życia zgodnego z eklezjologią komunii. Eucharystia identyfikuje i urzeczywistnia komunię z Bogiem i jednoczy wspólnotę jego członków.⁴⁶⁵ Skoro zaś Kościół staje się sobą przez życie w komunii z Bogiem, którą zapoczątkowuje Komunia św. znaczy to, że spożywanie Ciała i Krwi Pańskiej w trakcie Eucharystii musi być związane z koniecznością troski o budowanie komunii braterskiej po jej zakończeniu, czyli w codziennym życiu.⁴⁶⁶ Zatem istotną staje się konieczność kształtowania życia w duchu komunii. Ta duchowość komunii wyrasta z eklezjologii Soboru Watykańskiego II i umożliwia i duchownym i świeckim szansę podmiotowej w nim obecności i aktywności według otrzymanych darów Ducha Świętego.⁴⁶⁷

Sobór wskazuje, że celebrowanie Eucharystii jest pełne, kiedy prowadzi jej uczestników do różnych dzieł miłości, pomocy bliźnim, a także do akcji misyjnej przejawiającej się w różnych formach świadectwa chrześcijańskiego.⁴⁶⁸ Wielokrotnie zostało już przypomniane, że Eucharystia buduje Kościół. Kolejną postawą jest postawa służby, której przykład daje sam Chrystus, kiedy mówi: „Ja jestem pośród was jak ten, kto służy” (Łk 22,27) i za słowami idzie czyn, bowiem Chrystus umywa nogi Apostołom (J 13,1-11), toteż Jego słowa: „Dałem wam bowiem przykład, abyście i wy tak czynili, jak ja wam uczyniłem” (J 13,15) stają się dla Jego uczniów przykazaniem. Dlatego Sobór wskazuje, że Eucharystia jest „sakramentem miłosierdzia, znakiem jedności i węzłem miłości”⁴⁶⁹ oraz podkreśla, że „sakramenty, zwłaszcza Eucharystia, udzielają i wzmagają ową miłość, która jest jakby

⁴⁶⁴ Por. M. FALK, *Kult Eucharystii poza Mszą św. w świetle encykliki Jana Pawła II „Ecclesia de Eucharistia”*, w: NOWAK W. (red.), *Misterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm. Encyklika Jana Pawła II „Ecclesia de Eucharistia”*, Olsztyn 2004, s. 167.

⁴⁶⁵ Por. KKK 1325; KK 11; DE 2, 15.

⁴⁶⁶ Por. MnD 21.

⁴⁶⁷ Por. K. ŻADŁO, *Eucharystia sakramentem komunii*, „Liturgia Sacra” 2 (2005) s. 268.

⁴⁶⁸ Por. DK 6.

⁴⁶⁹ KL 47.

duszą całego apostołstwa”.⁴⁷⁰ To właśnie z eucharystycznej Ofiary wierni wychodzą do świata, aby świadczyć o Chrystusie.⁴⁷¹

Jan Paweł II jako jeden z największych czcicieli Eucharystii poświęca jej wiele uwagi. Świadczy o tym m.in. encyklika *Ecclesia de Eucharistia*, List apostolski *Mane nobiscum Domine* oraz wiele innych wypowiedzi zawartych w licznych jego dokumentach i papieskich wystąpieniach.⁴⁷²

Jan Paweł II kiedy naucza o ukierunkowaniu misji ku Eucharystii oraz nacechowaniu Eucharystii misyjną postawą podkreśla, że „Misja Kościoła stanowi kontynuację misji Chrystusa (por. J 20, 21) i czerpie duchową moc z komunii z Jego Ciałem i Krwią. Celem Eucharystii jest właśnie zjednoczenie ludzi z Chrystusem, a w Nim z Ojcem i z Duchem Świętym. Uczestnicząc w Ofierze eucharystycznej, pojmujemy głębiej powszechność odkupienia i wynikającą z tego pilną misję Kościoła, której program jest skupiony w istocie rzeczy wokół samego Chrystusa, którego mamy poznawać, kochać i naśladować, aby żyć w Nim życiem trynitarnym i z Nim przemieniać historię, aż osiągnie swą pełnię w niebieskim Jeruzalem. Wokół Chrystusa eucharystycznego Kościół wzrasta jako lud, świątynia i rodzina Boża: jeden, święty, powszechny i apostołski. Jednocześnie rozumie on lepiej swój charakter powszechnego sakramentu zbawienia oraz widzialnej rzeczywistości o strukturze hierarchicznej”⁴⁷³ Poprzez dar Eucharystii dokonuje się głębsze zakorzenienie w sercach chrześcijan Chrystusowego krzyża. A im mocniej zakorzeni się on w naszych sercach, tym owocniej możemy współdziałać w dziele ewangelizacji.⁴⁷⁴

Eucharystia posiada strukturę trynitarną.⁴⁷⁵ Najpierw wznosi dziękczynienie do Ojca, który jest początkiem stworzenia i dziejów zbawienia. Poprzez dziękczynienie, Kościół zostaje obdarowany w Eucharystii darem Boga, czyli Jego samoudzielenie się w Jezusie

⁴⁷⁰ DA 3; Por. R. E. ROGOWSKI, *Eucharystia buduje Kościół*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 1 (1997) s. 109.

⁴⁷¹ Por. M. AUGÉ, *W komunii z Chrystusem - Eucharystia w świetle 'Vita consecrata'*, „Życie konsekrowane” 1 (1999) s. 38.

⁴⁷² Por. J. MISIUREK, *Maryja w duchowości wielkich czcicieli Eucharystii*, „Salvatoris Mater” 1 (2005) s. 179.

⁴⁷³ JAN PAWEŁ II, Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2004, *Misje i Eucharystia – nierozzerwalnie związane*, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 5 (2004), s. 4.

⁴⁷⁴ Por. J. SALIJ, *Eucharystia a misje*, „Światło Narodów” 3 (2005) s. 11; JAN PAWEŁ II, *Homilia w czasie Mszy św. odprawionej na zakończenie Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego*, w: JAN PAWEŁ II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia i homilie*. Kraków 1999, s. 877.

⁴⁷⁵ Zob. KL 6.

Chryście, aby w ten sposób wejść z Nim w komunię. We wszystkim tym przejawia się moc Ducha Świętego, który gromadzi we wspólnocie. Eucharystia to sakramentalne streszczenie misterium Zbawienia.⁴⁷⁶

3.4.4 *Nierozzerwalny związek Eucharystii i Kapłaństwa*

Tajemnica uświęcenia człowieka, rozważana w perspektywie prawdy o Odkupieniu, wskazuje nierozłączny związek sakramentu Eucharystii i Kapłaństwa. Chrystus dokonał Odkupienia, sam stając się Kapłanem i Hostią za zbawienie świata. Dzięki sakramentom Eucharystii i Kapłaństwa uobecnia się ofiara Krzyża na ołtarzach świata. Łączność Kapłaństwa z Eucharystią wyraźnie uwidacznia fakt, że Chrystus ustanawia te sakramenty w ten sam dzień, tymi samymi słowami: „To jest Ciało moje... to jest Kielich Krwi mojej... To czyńcie na moją pamiątkę”. Z tego ścisłego związku Eucharystii i Kapłaństwa, przypominanego przez teologię i modlitwę oraz akcentowanego przez nauczanie Kościoła, wyrasta w sposób konieczny charakter duchowości kapłańskiej. Całe kapłańskie życie winny być zakorzenione w prawdzie o Eucharystii. Ona ma być dla nich celem, środkiem i wzorem.⁴⁷⁷

Dzieło Ducha Świętego, przez które chleb i wino stają się Ciałem i Krwią Chrystusa, działa w osobie prezbitera poprzez święcenia prezbiteratu. Istnieje szczególna i nierozzerwalna łączność pomiędzy Eucharystią a kapłaństwem. Miłość kapłana wpływa przede wszystkim z Eucharystii, ponieważ całe jego życie z niej jest zakorzenione i jest dla prezbitera źródłem łaski. Liturgia, a przede wszystkim Eucharystia, łączy w sobie całość posługi kapłańskiej oraz stanowi źródło ewangelizacji.⁴⁷⁸

Między Eucharystią a kapłaństwem istnieje ścisły związek. Podkreślał tę prawdę Jan Paweł II kiedy mówił do kapłanów, że Eucharystia jest podstawową i główną racją istnienia

⁴⁷⁶ Por. P-M. GAJDA, *Eucharystia sercem przeżywana – zadatkami szczęśliwej wieczności. Rozważania w świetle najnowszych dokumentów Nauczycielskiego Urzędu Kościoła*, Tarnów 2005, s. 291.

⁴⁷⁷ Papież BENEDYKT XVI podkreśla: „Nie możemy bowiem zatrzymać dla siebie miłości, którą celebруем w tym sakramencie. Domaga się ona ze swej natury, by była przekazana wszystkim. To, czego świat potrzebuje, to miłość Boga, spotkanie z Chrystusem i wiara w Niego. Dlatego Eucharystia nie tylko jest źródłem i szczytem życia Kościoła, ale również Jego misji: *Kościół autentycznie eucharystyczny jest Kościołem misyjnym*”. SC 84; Por. JAN PAWEŁ II, *Podziw i wdzięczność za dar Eucharystii*, 30 V 2002 — Msza św. w uroczystość Najświętszego Ciała i Krwi Chrystusa, *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 7-8 (2002), s. 52.

⁴⁷⁸ Por. H. SZMULEWICZ, *Wierność kapłana na wzór wierności Chrystusa. Elementy teologicznej argumentacji*, Tarnów 2010, s. 248-249; W. NOWAK, *Eucharystia „szczytem” i „źródłem” posługi prezbitera a umiejętność jej przewodniczenia*, w: NOWAK W. (red.), *Misterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm. Encyklika Jana Pawła II „Ecclesia de Eucharistia”*, Olsztyn 2004, s. 106.

sakramentu kapłaństwa, który swój początek bierze w momencie ustanowienia Eucharystii. Kapłani są z Eucharystii i dla Niej, a swoje główne posłannictwa Kapłan wypełniają przez sprawowanie Eucharystii.⁴⁷⁹ Oddziaływanie Eucharystii na życie kapłana zależne jest od jej kontemplacji. Im bardziej jest ona głęboka, tym bardziej widoczna staje się uświęcająca moc Eucharystii. Zatem posługa kapłana winna prowadzić od kontemplacji Eucharystii do czynnej miłości bliźniego.⁴⁸⁰

Chrystus karmi wierzących swoim życiem. Przypomina: „Ja jestem krzewem winnym, wy latoroślami” (J 15, 5). Człowiek uczestnicząc w Eucharystii zostaje przez nią ożywiony i uświęcony. To wyjątkowy sakrament i zajmuje w życiu duchowym i posłudze kapłana centralne miejsce.⁴⁸¹ Kapłani, z racji swej szczególnej więzi wynikającej z mocy święceń, wezwani są do szczególnego dawania świadectwa tej miłości, jakiej uczy Eucharystia, czyli na wzór Chrystusa. Zatem Eucharystia wzywa do ofiar, wyrzeczenia i zaangażowania w życie wspólnoty. Tą miłość kapłan ma czerpać z Boga, bo „Bóg jest miłością” (1 J 4, 8. 16).⁴⁸²

Rodziny chrześcijańskie mają uczyć wiernych modlić się za misje. W praktyce parafialnej pożyteczne jest tworzenie grup misyjnych, ubogacanie programu duszpasterskiego w dni misyjne, zapraszanie do parafialnej wspólnoty misjonarzy z ich świadectwem posługiwania. Ważna jest także formacja kapłańska, by byli oni „przepojeni duchem prawdziwie katolickim, dzięki któremu przywykną wybiegać poza granice własnej diecezji, narodu lub obrządku i nieść pomoc w potrzebach całego Kościoła, z sercem gotowym do głoszenia wszędzie Ewangelii”.⁴⁸³ Papież podkreśla, że „Być kapłanem i nie interesować się, w taki czy inny sposób, nie tylko zachowaniem wiary, ale i jej

⁴⁷⁹ Por. RH 20; W. SŁOMKA, *Źródła postaw i życia chrześcijańskiego*, Lublin 1996, s. 320.

⁴⁸⁰ Por. H. WEJMAN, *Przygotowanie i dziękczynienie - formy kontemplacji Eucharystii*, „Dobry Pasterz” XXIII (1999) s. 141; Papież Jan Paweł II, ukazując prawdę o Eucharystii jako źródle życia wewnętrznego, z której powinna wypływać moc do okazywania miłości względem drugiego człowieka, wskazywał na to, że jest ona źródłem jednoczącej miłości i pozwala trwać w tej Miłości, jaką jest sam Bóg. Na początku swojej trzeciej pielgrzymki do Ojczyzny, papież w swoim powitalnym przemówieniu do zwrócił uwagę na sakrament Eucharystii, który pomaga odbudować wiarę i nadzieję. Por. JAN PAWEŁ II, *Homilia w czasie Mszy św. na zakończenie Międzynarodowego Kongresu Eucharystycznego*, w: JAN PAWEŁ II, *Pielgrzymki...*, dz. cyt., s. 372.

⁴⁸¹ Por. PDV 26.

⁴⁸² Por. A. PELC, *Powołanie do świętości w życiu kapłana*, „Communio” 2 (2003) s. 50; JAN PAWEŁ II, *Tajemnica i kult Eucharystii*, w: *Listy Ojca Świętego Jana Pawła II do wszystkich kapłanów Kościoła na Wielki Czwartek (1979-1997)*, Kraków 1998, s. 40.

⁴⁸³ RMs 67.

propagowaniem, to nie rozumieć Ewangelii”.⁴⁸⁴ Ważną wskazówką jest również „troska o niechrześcijan we własnym środowisku”.⁴⁸⁵ Tematyka ta aktualna jest także w sytuacji dzisiejszej Europy, w której osiedla się wielu migrantów z różnych stron świata. W adhortacji apostołskiej *Ecclesia in Europa* Jan Paweł II wskazuje na sytuacje misyjne i potrzebie prowadzenia na kontynencie europejskim pierwszej ewangelizacji.⁴⁸⁶

3.5 Sakrament małżeństwa jako szkoła działalności misyjnej

Papież Franciszek wskazuje, że małżeństwo jest znakiem miłości Boga do Kościoła,⁴⁸⁷ bowiem „Głęboka wspólnota życia i miłości”⁴⁸⁸ stanowi istotę chrześcijańskiego wymiaru życia rodziny. Pawłowe nauczanie: „Tajemnica to wielka, a ja mówię: w odniesieniu do Chrystusa i Kościoła” (Ef 5, 32) ukazuje główne powiązanie teologii małżeństwa i rodziny z eklezjologią, wskazując na rolę powołania do życia w rodzinie w zbawczej misji Chrystusa. Sobór Watykański II wzywa, aby wierzący małżonkowie „stawali się przez radości i ofiary swego powołania, przez wierną swoją miłość świadkami owej tajemnicy miłości, którą Pan objawił swą śmiercią i zmartwychwstaniem”,⁴⁸⁹ i stwierdza, że „rodzina chrześcijańska... przez miłość małżonków, ofiarną płodność, jedność i wierność, jak i przez miłosną współpracę wszystkich członków ujawniać będzie wszystkim żywą obecność Zbawiciela w świecie oraz prawdziwą naturę Kościoła”.⁴⁹⁰

Sakrament małżeństwa, ukazuje, że te same zasady, które budują Kościół, kształtują też byt małżeństwa i rodziny. Nazwanie rodziny „Kościółem domowym” stanowi niejako sedno mówiące o świętości małżeństwa i rodziny, zarówno w jego egzystencji, jak i w jego funkcjach. To, co mówi o istnieniu rodziny jako „Kościół domowy”, to powołanie sakramentalne i eklezjalne chrześcijańskiego małżeństwa i rodziny. Rodzina chrześcijańska jest Kościołem, gdyż została ustanowiona przez Chrystusa i na Nim zbudowana, a ponieważ swój fundament ma w sakramencie małżeństwa, toteż objawia tajemnicę miłości jaka

⁴⁸⁴ RMs 4; Por. Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Kapłan żyjący Słowem Bożym powszechnym świadkiem miłości Chrystusa*. List z okazji Światowego Dnia Modlitwy o Uświęcenie Kapłanów, Tarnów 2007, s. 3.

⁴⁸⁵ Por. RMs 67.

⁴⁸⁶ Por. EdE 46; J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 54.

⁴⁸⁷ AL 71.

⁴⁸⁸ KDK 48.

⁴⁸⁹ KDK 52.

⁴⁹⁰ KDK 48.; por. AL. 67

istnieje między Chrystusem i Kościołem.⁴⁹¹ Małżeństwo ma szczególną misję utrwalania rodzaju ludzkiego, a ewangelizacja winna budować Kościół jako Rodzinę Bożą.⁴⁹²

3.5.1 *Rodzina miejscem przekazywania wiary*

Papież Franciszek podkreśla, rodzice dzielą się z dziećmi nie tylko wiarą i Ewangelią, ale także przykładem swojego życia. Małżonkowie poprzez sakrament małżeństwa otrzymują nową moc dla przekazu wiary.⁴⁹³ Rodzina chrześcijańska „jest włączona w Kościół, lud kapłański: poprzez sakrament małżeństwa, z którego wyrasta i z którego czerpie pokarm, jest stale ożywiana przez Chrystusa Pana i przez Niego wzywana i zobowiązana do dialogu z Bogiem poprzez życie sakramentalne, ofiarę życia i modlitwę”.⁴⁹⁴

Całe życie małżeńskie ma swoje źródło i przeznaczenie w Bogu. Świętość bowiem - jak podkreśla Konstytucja dogmatyczna o Kościele - polega na miłości, która jest darem Ducha Świętego i zadaniem wierzącego, który jej mocą miłuje Boga ponad wszystko, a innych na wzór miłości jaką obdarza Jezus Chrystus. Ponieważ wszyscy ludzie powołani są do życia miłością, zatem wszyscy również są powołani do świętości, niezależnie, od stanu w jakim żyją i niezależnie od pełnionych funkcji: „Toteż dla wszystkich jasne jest, że wszyscy chrześcijanie jakiegokolwiek stanu i zawodu powołani są do pełni życia chrześcijańskiego i do doskonałości miłości”.⁴⁹⁵

Duchowość małżonków charakteryzuje się pewnymi cechami. Z pewnością można do nich zaliczyć m.in. to, że małżonkowie we właściwym sobie stanie mają specyficzny dar. Małżonkowie nawzajem wspomagają się na drodze ku świętości. Duchowość małżeńska opiera się na głębi sakramentu małżeństwa, dlatego też sakrament ten jest niejako konsekracją małżonków. W duchowości małżeńskiej wszystko bierze swój początek z tajemnicy Boga – Miłości, w której małżonkowie uczestniczą dzięki szczególnej więzi

⁴⁹¹ Por. A. LISKOWACKA, *Rodzina chrześcijańska w życiu i posłannictwie Kościoła w świetle Familiaris consortio*, w: Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego, *Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej*, Katowice 1993, s. 289.

⁴⁹² Por. JAN PAWEŁ II, Adhortacja Apostolska *Ecclesia in Africa*, nr 85; Konferencja Episkopatu Polski, *Służyć prawdzie o małżeństwie i rodzinie*, Warszawa 2009, s. 25

⁴⁹³ Por. AL 287; FRANCISZEK, Encyklika *Lumen fidei*. O wierze, Wyd. M, Kraków, 52, 53.

⁴⁹⁴ FC 55.

⁴⁹⁵ KK 40; Por. W. SŁOMKA, *Źródła postaw i życia chrześcijańskiego*, Lublin 1996, s. 333.

z Chrystusem, a Chrystus napędza ich życie wiarą, nadzieją i miłością, dzięki czemu cnoty teologiczne w życiu małżonków mają szczególne znaczenie. Duchowość małżeńska jest źródłem duchowości rodzinnej. Bóg ustanowił małżeństwo nie tylko dla rozwoju rodzaju ludzkiego, ale także dla objawienia swojej miłości do ludzi. Małżonkowie objawiają, że Bóg jest miłością (1 J 4, 8) oraz ukazują więź Chrystusa z Kościołem (por. Ef 5, 21-32).⁴⁹⁶

Duchowość małżeńska w praktyce życia chrześcijańskiego winna wyrażać się żywą wiarą, nadzieją i miłością, które nieustannie mają wzrastać, a wiara będzie przenikać każdą dziedzinę ich życia tym bardziej, im bardziej małżonkowie będą złączeni z Chrystusem. Małżonkowie w sobie nawzajem i w swoich dzieciach mają szukać i odnajdywać oblicze Chrystusa. Wydarzenia dnia codziennego i wszystko co ich spotyka mają przeżywać w duchu Ewangelii. W chorobie i radości mają dostrzegać Chrystusa. Szczególną rolę w ich życiu przypisuje się nadziei. Głównie od troski rodziców zależy wychowanie, wykształcenie i przygotowanie do życia dzieci, toteż mają oni prawo spodziewać się od Boga szczególnej opieki i Jego Opatrzności. Duchowość małżeńska to także rozwój miłości, bo miłość małżeńska jest wyrazem miłości Boga i bliźniego.⁴⁹⁷

Miłość małżonków na przestrzeni lat rozwija się i przejawia się w różnych formach. Można zatem mówić o etapie początkujących w miłości małżeńskiej (droga oczyszczenia), etapie postępujących (droga oświecenia) i etapie zaawansowanych (droga zjednoczenia). Małżonkowie dzięki nieustannemu poznawaniu Chrystusa, który jest obecny w ich miłości, zmierzają w kierunku lepszego zrozumienia zamysłu Bożego względem małżeństwa. Istotnym warunkiem jest odnalezienie tajemnicy Krzyża, wyrażone w Dziejach Apostolskich, iż „lepszą rzeczą jest dawać, aniżeli brać” (Dz 20, 35). Dlatego jest i w małżeństwie czas oczyszczania się z grzechu i różnych form egoizmu. To, co jest grzechem przeciw miłości Chrystusa zawsze jest przeszkodą na drogach wzrostu miłości małżeńskiej. Najlepszym przykładem doskonałej miłości jest oblubieńcza miłość św. Józefa i Maryi. Mówiąc o duchowości małżeńskiej, trzeba także wskazać na środki stosowne dla tego rodzaju życia wewnętrznego. No nich niewątpliwie należy Eucharystia i sakrament pojednania. Te dwa sakramenty wzmacniają łaskę sakramentu małżeństwa i dzięki nim małżonkowie mogą żyć Chrystusem każdego dnia. Wymienić należy także różnorodne praktyki umacniające

⁴⁹⁶ Por. S. NOWAK, *Duchowość małżeńska w programie IV roku Nowenny przed rokiem 2000*, w: Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego, *Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej*, Katowice 1993, s. 122.

⁴⁹⁷ Por. tamże, s. 124; AL 87, 88.

w małżeńskim życiu, takie jak: modlitwa, wyrzeczenie, troska o pełnienie dobrych uczynków. Modlitwa małżonków, wcześniej indywidualna, zmienia się w modlitwę dwóch osób, a potem w modlitwę dzieci i rodziców. Jednocześnie małżonkowie nie mogą zaniedbywać modlitwy osobistej, tego bycia „sam na sam z Bogiem”, bowiem tej relacji nie można niczym zastąpić.⁴⁹⁸

Jan Paweł II podkreśla, że „Człowiek nie może żyć bez miłości. Człowiek pozostaje dla siebie istotą niezrozumiałą, jego życie jest pozbawione sensu, jeśli nie objawi mu się Miłość, jeśli nie spotka się z Miłością, jeśli jej nie dotknie i nie uczyni w jakiś sposób swoją, jeśli nie znajdzie w niej swego uczestnictwa”⁴⁹⁹. To dzięki spotkaniu z Chrystusem każdy człowiek poznaje swoją godność i wartość. W celu poznania siebie człowiek powinien zbliżyć się do Chrystusa: „Musi niejako w niego wejść z sobą samym, musi sobie ‘przyswoić’, zasymilować całą rzeczywistość Wcielenia i Odkupienia, aby siebie odnaleźć. Jeśli dokona się w człowieku ów dogłębny proces, wówczas owocuje on nie tylko uwielbieniem Boga, ale także głębokim zdumieniem nad sobą samym”.⁵⁰⁰ Papież w tym stwierdzeniu niejako dokonuje antropologicznego uzasadnienia misji ewangelizacyjnej Kościoła, który świadczy o Chrystusie, aby człowiek mógł poznać i jednocześnie zrozumieć siebie samego.⁵⁰¹

Prawdziwa i głęboka duchowość małżeńska bierze natchnienie z wydarzeń zbawczych: stworzenia, Krzyża, Odkupienia. To wszystko koncentruje się na Chrystusie, przez którego dokonało się zbawienie. Bóg ukazał człowiekowi swoje odwieczne istnienie i stworzył świat i człowieka z pełni swego istnienia. Stąd też stworzenie jest zależne Stwórcy i jednocześnie stworzenie to odsłania w jakimś zakresie Stwórcę, który jest Miłością, Prawdą, Pięknem. Na co dzień małżonkowie przeżywają tę prawdę w relacji rodzice - dzieci, zwłaszcza uświadamiając sobie rodzenie.⁵⁰²

⁴⁹⁸ Por. S. NOWAK, *Duchowość małżeńska w programie IV roku Nowenny przed rokiem 2000*, w: Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego, *Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej*, Katowice 1993, s. 125.

⁴⁹⁹ RH 10.

⁵⁰⁰ RH 10.

⁵⁰¹ Por. J. KUPCZAK, *O znaczeniu antropologii teologicznej w myśli Jana Pawła II*, w: GRABOWSKI M. (red.), *O antropologii Jana Pawła II*, Toruń 2004, s. 72.

⁵⁰² Por. KK 35.

3.5.2 *Miłość w rodzinie czerpana z Eucharystii*

Eucharystia jest źródłem miłości, jest uobecnieniem ofiary miłości Chrystusa wobec Kościoła. W eucharystycznym darze miłości rodzina chrześcijańska odnajduje wzór i czerpie ducha ożywiającego jej powołanie. Chleb eucharystyczny tworzy z poszczególnych członków rodzinnej wspólnoty jedno ciało uczestnicząc w jedności Kościoła. To zaś uczestnictwo w Ofierze Chrystusa staje się prawdziwym źródłem misyjnego i apostołskiego zaangażowania chrześcijańskiej rodziny. Dynamizm ten jest skierowany ku drugiemu człowiekowi, gdyż rodzina chrześcijańska jest wspólnotą w służbie innym ludziom. Umocniona Eucharystią i kierowana przykazaniem miłości rodzina chrześcijańska żyje w duchu szacunku i służby, dostrzegając godność każdej osoby jako dziecka Bożego. Buduje ona Kościół w miłości i poświęceniu w duchu odpowiedzialności.⁵⁰³

Rodzina chrześcijańska jest powołana do świadczenia o Ewangelii, a źródłem dynamizmu misyjnego jest Eucharystia.⁵⁰⁴ Pierwszym jej posłaniem dla małżonków jest troska o to, by Ewangelia przenikała ich życie rodzinne. To przede wszystkim zakłada słuchanie Słowa Bożego.⁵⁰⁵ Członkowie rodziny są jednocześnie ewangelizatorami i ewangelizowanymi.⁵⁰⁶

Często mówi się o „duchowości” życia małżeńsko-rodzinnego dostrzegając w nim szansę odrodzenia duchowego Kościoła i przywrócenia rodzinie charakteru „domowego kościoła”, który był wyraźnie akcentowany w pierwszych wiekach chrześcijaństwa, bowiem koncepcja doskonałego życia chrześcijańskiego, ukazana w Nowym Testamencie dotyczy wszystkich - zarówno ludzi żyjących w małżeństwie jak i żyjącymi w stanie duchownym. Wszyscy ochrzczeni są wezwani do doskonałości. Kościół zawsze głosił naukę o sakramentalnym charakterze małżeństwa, z którego wynika obowiązek dążenia do świętości małżonków.

Duchowość małżeńska ma charakter dialogalny. Małżonkowie mają zadanie ciągle wsłuchiwać się w głos Chrystusa i kształtować swoje życie według Jego woli, bowiem

⁵⁰³ Por. AL 200; Z. PAWŁOWICZ, *Człowiek a Eucharystia*, Gdańsk 1993, s. 53.

⁵⁰⁴ Por. FC 57.

⁵⁰⁵ Por. FC 51.

⁵⁰⁶ Por. M. SŁOWIK, *Wpływ Eucharystii na kształtowanie wspólnoty rodzinnej w nauczaniu Jana Pawła II*, „*Studia Theologica Varsaviensia*” 38 (2000) s. 170; J. GRZEŚKOWIAK, *Eucharystia człowiek świat*, Włocławek 1997, s. 196

duchowość małżeńska rozwija się w miarę stopnia uczestnictwa małżonków w potrójnym urzędzie Chrystusa: nauczycielskim, kapłańskim i królewskim. Rodzina jest miejscem dawania świadectwa Chrystusowi i jest pierwszą szkołą ewangelizacji dzieci. Rodzina jest nazywana także „małym Królestwem Bożym”, gdzie małżonkowie dbają o rozwój życia duchowego i walczą ze swoimi słabościami i grzechem.⁵⁰⁷

Małżonkowie, czerpiąc siły z Eucharystii, są zdolni do realizacji zadań wypływających z ich powołania oraz do pokonywania różnorodnych trudności. Dar miłości, jaki rodzina otrzymuje w Eucharystii, powoduje także, iż może ona podejmować działalność misyjną i apostołską.⁵⁰⁸ Rodzina chrześcijańska, będąc domowym Kościołem, poprzez miłość i jedność wypływającą z Eucharystii zdolna jest podjąć swe misyjne posłannictwo. To z Eucharystii czerpie duchowe moce, by móc wypełniać misję ewangelizacji.⁵⁰⁹

3.5.3 Modlitwa jako miejsce spotkania z Bogiem

Modlitwa w życiu wierzącego pogłębia w nim pragnienie Boga i ukazuje mu prawdziwy sens jego istnienia. Chrześcijanin jako człowiek odrodzony w wodach chrztu powinien być obecny na wielu płaszczyznach, m.in. winien być obecny w rzeczywistościach życia rodzinnego, społecznego, ekonomicznego, a także politycznego czy kulturalnego. Powinien kierować się troską o dobro wspólne przyczyniając się do budowania świata bardziej sprawiedliwego i bardziej braterskiego. W szczególności powinien on troszczyć się o najuboższych, upośledzonych, pozbawionych różnych praw. Przede wszystkim powinien być rozpoznawany jako ten, który daje świadectwo. Wraz z całym Kościołem chrześcijanin jest świadkiem Bożej miłości do każdego człowieka. Zadaniem chrześcijanina jest dawanie świadectwa wraz z całym Kościołem, że Ewangelia jest drogą prowadzącą do pełni życia. Cechą charakterystyczną wspólnoty chrześcijańskiej jest to, że nigdy nie zamyka się sama w sobie; jej życie modlitwy, słuchanie słowa i nauki Apostołów, braterska miłość, łamanie

⁵⁰⁷ Por. S. NOWAK, *Duchowość małżeńska w programie IV roku Nowenny przed rokiem 2000*, w: Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego, *Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej*, Katowice 1993, s. 123.

⁵⁰⁸ Por. FC 57.

⁵⁰⁹ Por. P. PETRYK, *Ku wspólnocie życia i miłości*, Lublin 1998, s. 272.

chleba - osiąga swą pełną moc tylko wtedy, kiedy staje się świadectwem, kiedy prowadzi do nawrócenia, staje się przepowiadaniem i głoszeniem Dobrej Nowiny.⁵¹⁰

Żywym i wymownym symbolem przymierza Boga z ludźmi jest małżeństwo ludzi ochrzczonych, w którym znajduje swój początek i podstawę rodzina chrześcijańska. Toteż w Eucharystii, podczas której zazwyczaj zawierane są małżeństwa, „małżonkowie chrześcijańscy znajdują korzenie, z których wyrasta, stale się odnawia i nieustannie ożywia ich przymierze małżeńskie”.⁵¹¹ Z tego też powodu rodzina chrześcijańska jest szczególnie powołana by świadczyć o Ewangelii we współczesnym świecie. Z Eucharystii powinna czerpać siły potrzebne w realizacji tego zadania. „Uczestnictwo w Ciele „wydanym” i Krwi „przelanej” Chrystusa staje się niewyczerpanym źródłem misyjnego i apostołskiego dynamizmu rodziny chrześcijańskiej”.⁵¹² Dlatego też, rodzina chrześcijańska, tworząc wspólnotę Kościoła i wywodząc się z niej, pełni szczególną rolę: jest „jaśniejącym znakiem obecności Chrystusa i Jego miłości także dla ludzi stojących „daleko”, dla rodzin, które jeszcze nie wietrzą i dla tych rodzin chrześcijańskich, które już nie żyją konsekwentnie wedle otrzymanej wiary”.⁵¹³

Eucharystia jest źródłem życia małżeństwa i rodziny, jest źródłem miłości i uobecnienia miłości Chrystusa do Kościoła. Eucharystia, która buduje Kościół, tworzy także i umacnia wspólnotę rodzinną. Ze względu na słabość natury ludzkiej członkowie rodziny potrzebują zarówno sakramentu Eucharystii, jak i sakramentu pokuty, który uzdrawia, przywracając jedność z Bogiem i ludźmi. Sakrament pokuty i pojednania uczy stawania w prawdzie o swoim życiu, ale i podkreśla radość z uzyskanego przebaczenia. Ważną przestrzeń życia rodzinnego winna zajmować także modlitwa, zarówno indywidualna, jak i wspólnotowa.⁵¹⁴

Małżeńska duchowość ma swoje oparcie w liturgii. Zatem ważne jest podkreślanie roli Mszy św., spowiedzi, liturgii pokutnej a także celebrowania rocznic w życiu małżeńskim. Skoro rodzina jest „Kościółem domowym”, to nie może funkcjonować bez liturgii

⁵¹⁰ Por. KKK 2558-2565; E. STANIEK, *Bogactwo i piękno świata miłości. Rozważania katechizmowe cz. IV*, Kraków 2012, s. 7.

⁵¹¹ FC 57

⁵¹² Por. FC 57.

⁵¹³ FC 54; KKK 1601; por. E. STANIEK, *Bogactwo i piękno świata łaski. Rozważania katechizmowe cz. II*, Kraków 2011, s. 188-189; Z. PAWŁOWICZ, *Człowiek a Eucharystia*, Gdańsk 1993, s. 81.

⁵¹⁴ Por. FC 57; RH 20; K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 324.

odprawianej w świątyniach. W życiu modlitewnym podkreślona jest rola różańca a także czytanie Pisma Świętego.⁵¹⁵

Życie Świętej Rodziny z Nazaretu pozostanie na zawsze wzorem dla chrześcijańskich małżeństw i rodzin oraz źródłem duchowości życia małżeńskiego i rodzinnego. Miłość, będąc źródłem świętości kieruje nie tylko wewnętrznym życiem małżonków i rodziców, ale również życie pracy, poświęcenia, wzajemnej pomocy i znoszenia trudów. Małżonkowie i członkowie rodzin gromadząc się w imię Jezusa (Mt 18, 20) na Eucharystii tworzą „Kościół domowy”, stając się znakiem Kościoła Chrystusowego w świecie. Centrum życia małżeńskiego winno stanowić niedzielne uczestnictwo w Eucharystii (sakramentu miłości) a także udział w innych sakramentach. Ważnym elementem życia duchowego rodzin stanowi praktyka wspólnej modlitwy i czytania Pisma św. Nazaretański charakter życia małżeńskiego wiąże się z przyjęciem poczętego życia, poszanowanie innych ludzi, sumienne wykonywanie pracy. Małżonkowie poprzez chrzest realizują powołanie do apostołstwa i powołanie do świętości w życiu rodzinnym i społecznym.

PODSUMOWANIE

Wysłuzone przez Chrystusa dzieło uświęcenia ochrzczonych dokonuje się w Kościele poprzez moc łaski Ducha Świętego. Dzieje się to zwłaszcza przez sprawowanie sakramentów i głoszenie słowa Bożego. W sakramencie chrztu św. człowiek otrzymuje nowe życie, polegające na ścisłym związku z Chrystusem, a w sakramencie bierzmowania zostaje ono umocnione przez Ducha Świętego, będąc sakramentem jeszcze mocniejszego wszczepienia w Chrystusa. Wyjątkową natomiast rolę odgrywa Eucharystia, która pogłębia życie łaski otrzymane na chrzcie św. To w niej zawiera się całe duchowe dobro Kościoła i ona też jest źródłem i szczytem całej ewangelizacji. Wzrok skierowany jest na chrystocentryzm życia duchowego, a szczególnie zanurzenie go w Misterium Paschalnym.

Głoszenie przez Kościół orędzia pojednania jest niezwykle istotne dla odnowy życia i wymaga jednocześnie odpowiedzi ze strony człowieka wyrażonej poprzez wzrost wiary, nadziei i miłości oraz jest również wezwaniem by wejść na drogę nawrócenia. Można zatem powiedzieć, że sakrament pokuty i pojednania staje się źródłem nowego życia i jest

⁵¹⁵ Por. S. NOWAK, *Duchowość małżeńska w programie IV roku Nowenny przed rokiem 2000*, w: Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego, *Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej*, Katowice 1993, s. 127.

jednocześnie zobowiązaniem do ponownego zawierzenia Bogu, naśladowaniu Chrystusa w uległości Duchowi Świętemu. Z kolei sakrament namaszczenia chorych umacnia w dobrym i budzi nadzieję. Zaś sakrament małżeństwa wynosi w sferę nadprzyrodzoną, uświęca wzajemną miłość małżonków. Jest on znakiem miłości Boga do Kościoła, bowiem Kościół i małżeństwo wzajemnie się przenikają i są od siebie zależne. Kościół powstaje tam, gdzie ochrzczeni gromadzą się w imię Chrystusa, a zatem tym bardziej tam, gdzie członkowie Kościoła są złączeni w sakramentalnym małżeństwie.

ROZDZIAŁ IV

JEZUS CHRYSZTUS JAKO WPROWADZAJĄCY W DUCHOWOŚĆ MISYJNĄ

Pochylając się nad duchowością misyjną, w rozdziale czwartym następuje zwrócenie uwagi na Chrystusa, który wprowadza w tę duchowość w wymiarze eucharystycznym, maryjnym i hagiograficznym. Rozważania zostaną zakończone ukazaniem wzoru misyjnego zaangażowania, na przykładzie wybranych świętych i błogosławionych, którzy misjom poświęcili całe swoje życie. Oni to w sposób szczególny odpowiedzieli na Chrystusowe powołanie do świętości, realizując je w misyjnym dziele Kościoła.

4.1 Duchowość eucharystyczna

Sobór Watykański II podkreśla, że „Zbawiciel nasz podczas Ostatniej Wieczerzy, tej nocy, kiedy został wydany, ustanowił eucharystyczną Ofiarę Ciała i Krwi swojej, aby w niej na całe wieki, aż do swego przyjścia, utrwalił Ofiarę Krzyża i tak umiłowanej Oblubienicy - Kościołowi powierzyć pamiątkę swej Męki i Zmartwychwstania: sakrament miłosierdzia, znak jedności, węzeł miłości, ucztę paschalną, «w której pożywamy Chrystusa, w której dusza napelnia się łaską i otrzymuje zadatek przyszłej chwały»”.⁵¹⁶ Eucharystia jest zatem sakramentem szczególnej obecności Chrystusa: „czy to w osobie odprawiającego, gdyż «Ten sam, który kiedyś ofiarował się na krzyżu, obecnie ofiaruje się przez posługę kapłanów», czy też zwłaszcza pod postaciami eucharystycznymi”.⁵¹⁷ Uobecnienie ofiary Chrystusa dokonuje się każdej we Mszy św. Aby ta ofiara mogła się uobecnić do tej posługi potrzebni są kapłani. Msza św. uobecniając mękę i śmierć Chrystusa i zmartwychwstanie kieruje oczy wiernych na ich drogę ku zmartwychwstaniu.⁵¹⁸

4.1.1 Wprowadzenie

Słowa wypowiedziane przez Chrystusa: „Kto spożywa moje Ciało i Krew moją pije, trwa we Mnie, a Ja w nim” (J 6, 56) oraz wydarzenia Wielkiego Czwartku (por. Mt 26,26-

⁵¹⁶ KL 47.

⁵¹⁷ KL 7.

⁵¹⁸ Por. J. MISIUREK, *Duchowość eucharystyczna*, w: RUSECKI M., CISŁO M. (red.), *Jezus eucharystyczny*, Lublin 1997, s. 278.

30; Mk 14, 22-25; Łk 22, 19-20) mają szczególną rangę w teologii duchowości. Podkreślają, że Eucharystia to źródło życia duchowego chrześcijanina - zainicjowanego przez chrzest - na drodze ku wiecznej chwale, gdyż sam Chrystus powiedział: „Jeżeli nie będziecie spożywali Ciała Syna Człowieczego i nie będziecie pili Krwi Jego, nie będziecie mieli życia w sobie” (J 6, 53). Ustanawiając Eucharystię Jezus powiedział: „To jest Ciało moje, które za was będzie wydane: to czyńcie na moją pamiątkę. Ten kielich to Nowe Przymierze we Krwi mojej, która za was będzie wylana” (Łk 22, 19-20).⁵¹⁹

Duchowość eucharystyczna polega przede wszystkim na ukierunkowaniu ducha na Eucharystię. Tak jak się mówi o duchowości karmelitańskiej czy dominikańskiej, tak też można mówić o duchowości eucharystycznej, która z tego sakramentu miłości czerpie zmięra do niego. W duchowości tej pierwszorzędną rolę odgrywa słuchanie Słowa Bożego, ale nie chodzi o bierny proces realizowany na płaszczyźnie intelektualnej. Należy słuchać Bożego Słowa, by prawdziwie spotkać się dzięki niemu z żywym Chrystusem i owocami tego spotkania ubogacić codzienne życie. Drugim elementem duchowości eucharystycznej jest prawda, że Boże Słowo wzywa do nawrócenia. Nie można praktykować duchowości eucharystycznej w oddzieleniu od swego sumienia. W znaczeniu biblijnym znaczeniu Eucharystia jest pamiątką (z łac. *memoria*, gr. *anamnesis*). Pamiątka i ofiara - tych aspektów Mszy Świętej nie można w duchowości eucharystycznej pomijać. Ofiara ma podwójne znaczenie, bo chodzi tu zarówno o Ofiarę Chrystusa, a także o zdolność ponoszenia ofiar przez wiernych. Z obecności Chrystusa w Najświętszym Sakramencie wynika obowiązek adoracji i dziękczynienia oraz zobowiązanie do misji. Należy przedłużać Eucharystię i czerpać z jej wartości w codziennym życiu.⁵²⁰ Eucharystia jest sakramentem wiary, jedności, miłości i zjednoczenia. Jest to sakrament życia wiecznego i stanowi wielkie wsparcie dla życia kontemplacyjnego.⁵²¹

Eucharystia to sakramentalna Ofiara i obecność Jezusa Chrystusa, ustanowiona została podczas Ostatniej Wieczerzy i dana Kościołowi. Z kolei duchowość to zespół postaw człowieka. Zaś duchowość eucharystyczna to wielkim uproszczeniu postawa człowieka

⁵¹⁹ Por. J. MISIUREK, *Duchowość eucharystyczna...*, dz. cyt., s. 277.

⁵²⁰ Por. M. ŁUCZAK, *Uczestnicy czy niemi świadkowie? Z ks. bp. Stefanem Cichym, przewodniczącym ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski rozmawia ks. Marek Łuczak*, Kielce 2005, s. 78.

⁵²¹ Por. A. SANTORSKI, *Wiara początkiem życia wewnętrznego. Teologia i praktyka*, Warszawa 2012, s. 183-190; TH. PHILIPPE, *Życie kontemplacyjne*, Poznań 1997, s. 86.

w odniesieniu do Eucharystii.⁵²² Postawa wdzięczności wynikająca z otrzymanego daru ma także wymiar społeczny. Św. Jan wskazuje czym dla chrześcijan jest uczestnictwo we Mszy świętej (zob. J 13,1-5), podkreślając aspekt ofiary.⁵²³

Eucharystia jest źródłem wolności i zapewnia, że śmierć nie jest rozłąką z Chrystusem, o czym sam zapewnia: „A jeżeli mieszka w was Duch tego, który Jezusa wskrzesił z martwych, to ten, co wskrzesił Chrystusa (Jezusa) z martwych, przywróci do życia wasze śmiertelne ciała mocą mieszkającego w was swego Ducha” (Rz 8,11). Chrystus jest Życiem (por. J 11,25-26) i jest Prawdą (por. J 14,6). Człowiek, który kieruje się duchowością eucharystyczną dostrzega Boga w Eucharystii, a jego ciało jest przeniknięte Ciałem Chrystusa.⁵²⁴

Życie sakramentalne powinno prowadzić do pełniejszego życia duchowego, a w konsekwencji do zjednoczenia z Bogiem, co jest przejawem duchowości chrześcijańskiej, która jest formą duchowego, przejawiająca się przede wszystkim w pobożności, ascezie i mistyce. Duchowość eucharystyczna należy do głównych form duchowości, mających szczególne znaczenie dla życia duchowego człowieka. Kościół zatem, sprawując Eucharystię, wypełnia polecenie Jezusa, które polecił uczniom: „To czyńcie na moją pamiątkę” (Łk 22, 19). Sobór Watykański II w nauce o Eucharystii przypomniał jej bogactwo, które w minionych wiekach bywało spłycone. Do lepszego rozumienia i przeżywania duchowości eucharystycznej miały wpływ także liczne dokumenty Kościoła, a wśród nich warto wymienić encyklikę Pawła VI *Mysterium fidei*, encyklikę Jana Pawła II *Ecclesia de Eucharistia*, List apostolski *Dominicae Cenaes*, czy też jego liczne słowa zachęty kierowane do wiernych podczas różnorodnych spotkań.⁵²⁵

Człowiek mając prawdziwą relację z Chrystusem eucharystycznym, musi posiadać otwarte serca do przyjęcia ubogich. Uczestnicząc bowiem w darze jakim jest Eucharystia, nie może on nie dzielić się tym darem z innymi ludźmi, z ubogimi, gdyż dzielenie się to

⁵²² Por. H. WEJMAN, *Duchowość eucharystyczna jako doświadczenie chrześcijanina w budowaniu Kościoła*, w: NOWAK W. (red.), *Mysterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm. Encyklika Jana Pawła II „Ecclesia de Eucharistia”*, Olsztyn 2004, s. 88.

⁵²³ Por. A. SANTORSKI, *Duchowość sakramentów chrześcijańskiej inicjacji*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 175.

⁵²⁴ Por. A. J. NOWAK, *Logos eucharystyczny źródłem żywej wolności*, w: RUSECKI M., CISŁO M. (red.), *Jezus eucharystyczny*, Lublin 1997, s. 112.

⁵²⁵ Por. J. SYPKO, *Eucharystyczny wymiar duchowości życia konsekrowanego*, „Życie konsekrowane” 2 (2004) s. 24.

charakterystyczna cecha daru. Stąd też uczestnictwo w Eucharystii dopiero wówczas ma pełny wymiar, gdy przekształca się w bezinteresowną służbę wobec ludzi potrzebujących. Chrześcijanin jest wezwany do okazywania czci Chrystusowi obecnemu w Eucharystii, jak i w drugim człowieku. To wezwanie, będąc częścią duchowości eucharystycznej, musi być przez człowieka realizowane w obu wymiarach. Zatem człowiek im głębiej będzie rozważał prawdę o Eucharystii i przyjmował jako darze Boga przez Jezusa w Duchu Świętym, tym bardziej i chętniej będzie sam chciał i stawał się darem dla bliźnich na wzór Chrystusa. Miarą przeżywania Eucharystii jest bezinteresowna służba człowiekowi, czyli bycie darem dla drugiego.⁵²⁶

4.1.2 W duchu miłości

Najważniejszym wymiarem duchowości człowieka jest miłość. Bowiem każdy człowiek pragnie kochać, doświadczać miłości i tę miłość dawać. Bez miłości traci się sens życia. Jako, że Eucharystia jest obecnością Jezusa Chrystusa, toteż jest sakramentem Miłości. Miłość dotyczy tylko świata osób. Życie w łasce jest elementem tworzącym duchowe życie człowieka. Nie można mówić o duchowości chrześcijańskiej bez życia Eucharystią.⁵²⁷

Benedykt XVI podkreśla, że Eucharystia jest znakiem miłości Boga do człowieka, stanowiąc zarówno wezwanie jak i zobowiązanie do odpowiedzi miłością na dar miłości.⁵²⁸ Miłość rodzi się w człowieku z Eucharystii i dzięki Niej się rozwija dając człowiekowi siłę. Ten zaś kto przyjmuje Jezusa zostaje włączony w przestrzeń miłości. Eucharystia jest sakramentem miłości i jest warunkiem jego posłannictwa. Istotą misyjnego zaangażowania jest szerzenie prawdy o miłości Boga do człowieka; jest dawanie świadectwa o tej miłości.⁵²⁹

Eucharystia ukazuje moc Ducha Świętego. Poprzez świętą ucztę Duch Święty umacnia uczniów w świętości, bo każdy z nich jest wezwany, by umrzeć dla grzechu i narodzić się do nowego życia, tak by mógł powiedzieć: „teraz zaś już nie ja żyję, lecz żyje we mnie

⁵²⁶ Por. KDK 24; H. WEJMAN, *Duchowość eucharystyczna jako doświadczenie chrześcijanina w budowaniu Kościoła*, w: NOWAK W. (red.), *Misterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm. Encyklika Jana Pawła II „Ecclesia de Eucharistia”*, Olsztyn 2004, s. 98.

⁵²⁷ Por. A. J. NOWAK, *Duchowość kościelnego*, w: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), *Dojrzałość chrześcijańska*, Lublin 1994, s. 290.

⁵²⁸ Por. Benedykt XVI, Encyklika *Deus Caritas est*, 18.

⁵²⁹ Por. K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 210.

Chrystus” (Ga 2, 20). Jeśli dzięki mocy Ducha Świętego wierzący w Chrystusa będą utożsamiać się z jego ofiarą, to i oni będą mogli stać się „ofiarą żywą, świętą, Bogu przyjemną” (Rz 12,1). Dlatego też Sobór Watykański II wzywa chrześcijan, by praktykowali duchowość eucharystyczną i czerpali z jej owoców.⁵³⁰

We Mszy św. wyróżnia się stół słowa i chleba. Budowanie jedności członków Kościoła przez Komunię świętą winno być poprzedzone modlitwy. Słowo Boże, które wierni mogą usłyszeć i kontemplować podczas Mszy św. przyczynia się do rozwoju wiary i budowania jedności Kościoła, a wspólnotowe wyznanie wiary staje się źródłem jedności. Sercem przyjęte słowo związane jest otwartością na przemianę swojego myślenia i wartościowania. Wspólnotowy charakter modlitwy rozbudza w wiernych apostołskiego i misyjnego ducha.⁵³¹

Uczestnictwo w Eucharystii powinno prowadzić do radosnego zawołania, podobnie jak u Apostołów, kiedy po spotkaniu ze Zmartwychwstałym, zawołali: „Widzieliśmy Pana” (J 20,25). Poznawaniu Jezusa i odkrywaniu Jego obecności służy milczenie, które także jest częścią duchowości eucharystycznej. Nauka soborowa zalicza milczenie do form czynnego uczestnictwa w świętej liturgii⁵³², zaś Ogólne Wprowadzenie do Mszału Rzymskiego podkreśla, że milczenie jest niezbędnym elementem przygotowującym do Mszy świętej oraz jej częścią. Zaznacza, że liturgia słowa ma być tak przygotowana, by umożliwiała medytację. Milczenie nie oznacza pustki, lecz postawą stałej gotowości i otwartości na Boże działanie.⁵³³

Aby lepiej zobrazować więź miłości człowieka z Bogiem i innymi ludźmi, która budowana jest na ofierze Chrystusa, należy spojrzeć na Nowe Przymierze, dzięki któremu lepiej można zrozumieć znaczenie Ofiary Krzyża dla Eucharystii i Kościoła. Eucharystia, będąc znakiem zbawienia, dotyczy relacji człowieka z Bogiem i relacji z drugim człowiekiem. Eucharystia, jako znak Nowego Przymierza, ma prowadzić do tworzenia budowania jedności Kościoła poprzez miłość. W odpowiedzi na miłość jaką Bóg w Jezusie obdarza człowieka i na wzór tej miłości człowiek jest wezwany do miłości braterskiej.⁵³⁴

⁵³⁰ Por. R. R. SILVANO, F. MASCARENHAS, *Duch Święty*, Kraków 1999, s. 100.

⁵³¹ Por. K. JEŻYNA, *Eucharystia źródłem nowej ewangelizacji*, „Roczniki Teologiczno-Kanoniczne (KUL)” 3 (2005) s. 37.

⁵³² Por. KL 30.

⁵³³ Por. S. CZERWIK, *Duchowość Eucharystii*, w: Komisja Duszpasterstwa Ogólnego KEP, *Kościół niosący Ewangelię nadziei*, Katowice 2005, s. 101.

⁵³⁴ Por. KL 48; K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 209.

Eucharystia jest źródłem duchowości chrześcijańskiej. Msza św. ma miejsce przy ołtarzowym stole, który kojarzy się ze wspólnotą i posiłkiem. Eucharystia to Stół Słowa i Stół Ofiary przy którym gromadzi się wspólnota.⁵³⁵ Eucharystia uczy spojrzenia na drugiego człowieka oczami Boga i dostrzegania w bliźnim Jego darów. Uczy postawy otwartości na innych, walki z egoizmem, gotowości do ponoszenia ofiar wskazując na Jezusa, który dla zbawienia wszystkich ludzi daje swoje Ciało i Krew.⁵³⁶

Rozważając Słowo Boże zawarte w Piśmie świętym chrześcijanin prowadzony jest do właściwego rozumienia Eucharystii, która jest chlebem łamanym za życie świata i rozlanym winem dla odpuszczenia grzechów. W blasku Eucharystii człowiek poznaje, że jest kochany, bo Bóg jest Miłością (1 J 4, 8) i dzięki Eucharystii, która leczy oczy serca (por. Łk 24, 31) sam zaczyna lepiej rozumieć Boży plan zbawienia i zaczyna lepiej kochać.

Eucharystia jest szkołą miłości braci. Człowiek o duchowości eucharystycznej jest bardziej czuły na potrzeby bliźniego. Uświadamiając sobie prawdę, że Jezus oddaje się każdemu człowiekowi, a nawet utożsamia się z człowiekiem, zwłaszcza najbardziej potrzebującym (por. Mt 25, 40), to człowiek praktykując prawdziwy kult eucharystyczny nie może nie zobaczyć godności drugiego. Eucharystia uczy postawy otwartości na innych oraz wrażliwości na cierpienie i różnorodne braki. Dlatego miłość eucharystyczna popycha i przynagla (por. 2 Kor 5, 14) do okazywania współczucia, troski, dobroci. Eucharystia jako centrum życia chrześcijańskiego jest powiązana z innymi sakramentami. Z uwagi na konieczność czystości serca, w pierwszej kolejności należy wymienić sakrament pokuty. Aby trwać w przyjaźni z Chrystusem potrzebna jest łaska uświęcająca, a pomoc w tym może właśnie sakrament pokuty i pojednania.⁵³⁷

Eucharystia nazywana jest szkołą miłości, gdyż otwiera człowieka na przyjęcie miłości Boga i wzywa do wyrażenia jej Bogu i bliźnim. Ta miłość względem Boga i bliźniego jest darem i jednocześnie wezwaniem, zobowiązaniem do modlitwy, służby i misji. Eucharystyczna uczta miłości wychowuje do miłości bliźniego, ukazując jak wielką wartość

⁵³⁵ Por. J. STEFAŃSKI, *Liturgia dla każdego*, Gniezno 1995, s. 107.

⁵³⁶ Por. W. LECHOWICZ, *Rozpocząć na nowo od Chrystusa*, w: LECHOWICZ W. (red.), *W Trzecie Tysiąclecie. Komentarz pastoralny do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego*, Tarnów 2002, s. 244.

⁵³⁷ Por. K. WOJTKIEWICZ, *Eucharystia jako actio i contemplatio*, „Roczniki Teologiczne (KUL)” T 52 (2005) s. 104.

w oczach Bożych ma każdy człowiek, skoro każdemu w taki sam sposób Chrystus daje siebie pod postaciami chleba i wina.⁵³⁸

Szczytowym wyrazem prawdziwie chrześcijańskiej duchowości jest świętość, zrodzona z jedności z Chrystusem. Eucharystia jako sakrament Miłości jest źródłem rozwoju życia duchowego w człowieku i jest drogą do zbawienia.⁵³⁹

Uczestnictwo człowieka w Eucharystii, w której Jezus Chrystus uobecnia zbawcze dzieło - swoją śmierć i zmartwychwstanie nie może nie przerodzić się we wspólnotę między Bogiem a człowiekiem. Najgłębszym jej wyrazem jest Komunia święta. Aby lepiej i owocniej zrozumieć jej wartość, trzeba właściwie odczytać niezwykle wymowny znak, którym jest dar chleba. Niemal w każdej kulturze chleb jest widocznym znakiem miłości i przyjaźni, bo podzielić się z kimś kromką chleba, to przede wszystkim okazać mu życzliwość. Chleb jest również znakiem przetrwania, bo człowiek nie może żyć bez chleba – szczególnie tę prawdę zrozumie człowiek głodny, gdy nie mając pożywienia, umiera. Ten zaś, który podaruje mu chleb, przyczynia się do jego przetrwania w życiu. W tym to właśnie znaku chleba ukrył się Chrystus. Dla człowieka. Narodził się w betlejemskiej stajence, jako małe Dziecko. Bóstwo ukrył w człowieczeństwie, a w Wieczerniku dokonał jeszcze więcej. Ukrył się cały w zwykłym chlebie i winie, czyniąc Siebie darem dla człowieka, by mógł on osiągnąć życie wieczne.⁵⁴⁰

4.1.3 *Kult Eucharystii*

Do podstawowych form kultu eucharystycznego należy zaliczyć: adorację, błogosławieństwo, nawiedzenie Najświętszego Sakramentu, nabożeństwa eucharystyczne, procesje eucharystyczne. Jan Paweł II w encyklice *O Eucharystii w życiu Kościoła*, naucza, że „Kult, jakim otaczana jest Eucharystia poza Mszą św., ma nieocenioną wartość w życiu Kościoła (...) jest więc zadaniem pasterzy Kościoła, aby również poprzez własne świadectwo zachęcali do kultu eucharystycznego, do trwania na adoracji przed Chrystusem, obecnym pod postaciami eucharystycznymi, szczególnie podczas wystawienia Najświętszego

⁵³⁸ Por. K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 211.

⁵³⁹ Por. J. SKORODIUK, *Duchowość Trzeciej Modlitwy Eucharystycznej*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Najważniejsza jest miłość. Księga pamiątkowa ku czci Księdza Profesora Waleriana Słomki*, Lublin 1999, s. 458.

⁵⁴⁰ Por. H. WEJMAN, *Duchowość eucharystyczna jako doświadczenie chrześcijanina w budowaniu Kościoła*, w: NOWAK W. (red.), *Misterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm. Encyklika Jana Pawła II „Ecclesia de Eucharistia”*, Olsztyn 2004, s. 89.

Sakramentu”.⁵⁴¹ Z kolei Ojciec Leon Dehon – założyciel Zgromadzenia Najświętszego Serca Pana Jezusa, oddany czciciel Eucharystii, zachęcając do trwania na adoracji, porównywał adorację do królewskiej audiencji u Jezusa. Natomiast Jan Paweł II zachęcał, by nie żałować czasu na spotkanie z Jezusem w adoracji, bo On oczekuje spotkania z człowiekiem. Także zachęca osoby konsekrowane do praktykowania adoracji praktyki adoracji. Papież zauważa, że wszyscy duchowo wzrastają trwając w adoracji przed Bogiem. Podkreśla także, iż praktyka adoracji eucharystycznej jest niezastąpioną pomocą w życiu osoby konsekrowanej, aby mogła pozostać wierna swojemu powołaniu idąc za Chrystusem,⁵⁴² a właściwe przeżywanie Eucharystii przez osoby konsekrowane pomaga im uformować eucharystyczny styl życia, który tworzy sens codzienności.⁵⁴³

Spośród wielu form kultu Eucharystii, jedną z nich jest wspomniana wyżej adoracja Najświętszego Sakramentu. I mimo, że pozostaje ona żywa w życiu wielu chrześcijan oraz w praktyce Kościoła, to można zauważyć niejednokrotnie brak właściwego zrozumienia tej formy kultu. Dlatego też niewątpliwie potrzebna jest pogłębiona refleksja nad jej wartością, przyczyniając się poprzez to do pogłębienia duchowości eucharystycznej. Także Katechizm Kościoła Katolickiego zachęca do adoracji Najświętszego Sakramentu.⁵⁴⁴

Adoracja jest formą spotkania i kształtuje w człowieku eucharystyczną pobożność. Bez właściwej duchowości eucharystycznej, która tworzy się i umacnia przed Najświętszym Sakramentem, nie można owocnie sprawować Eucharystii. Ostatecznie bowiem, przeżycia podczas celebracji Tajemnic wiary i te czerpane z milczenia przed Najświętszym Sakramentem, mają pomóc chrześcijanom w upodobnieniu się do Chrystusa. Uczestnictwo we Mszy św. oraz adorację Najświętszego Sakramentu, łączy misterium obecności Chrystusa. On, z miłości do ludzi, ofiarował siebie samego, by zbawić świat i pozostał dla Kościoła w kawałku chleba. Stał się dobry jak chleb. Przez zrozumienie tego daru Jezusowego rodzi się w sercu człowieka jego własna.⁵⁴⁵

⁵⁴¹ Por. EdE 25.

⁵⁴² Por. VC 35.

⁵⁴³ Por. J. SYPKO, *Eucharystyczny wymiar duchowości życia konsekrowanego*, „Życie konsekrowane” 2 (2004) s. 28.

⁵⁴⁴ Por. KKK 1418; W. WOŁYNIEC, *Adoracja Najświętszego Sakramentu we współczesnej refleksji teologicznej*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2 (2005) s. 173.

⁵⁴⁵ Por. K. WOJTKIEWICZ, *Eucharystia jako actio i contemplatio...*, dz. cyt., s. 108; A. Skowronek, *Eucharystia. Sakrament wielkanocny*, Włocławek 1998, s. 209; Kongregacja ds. Kultu Bożego i Dyscypliny

Adoracja wypływa z Eucharystii i ma przypominać o obecności Chrystusa. Komunii i adoracji nie można rozdzielić, one wzajemnie się przywołują: „Oto stoję u drzwi i kołaczę; jeśli kto posłyszysz mój głos i drzwi otworzy, wejdę do niego i będę z nim wieczerzał a on ze mną” (Ap 3, 20). Adoracja Eucharystii bierze swój początek w Komunii i przedłuża się w różnorodnych formach eucharystycznej pobożności. Papież podkreśla, że Eucharystia „W naszej dziejowej wędrówce daje ona impuls i zasiewa żywe ziarno nadziei w nasze codzienne zadania i obowiązki”.⁵⁴⁶

4.1.4 Misyjne posłannictwo wynikające z Eucharystii

Prawda, która podkreśla, że Eucharystia buduje Kościół, zaznacza jednocześnie, że Kościół żyje Eucharystią. Dzięki ofierze Chrystusa może zaistnieć i rozrastać się wspólnota Boga z ludźmi. Eucharystia gładzi grzechy powszednie, budzi radość, uzdalniając do nieustannego pragnienia dóbr niebieskich, pomnaża łaskę uświęcającą. Z tym powiązany jest wzrost wiary, nadziei i miłości, który uwrażliwia człowieka na Boże natchnienia. Z Eucharystii wypływa również powinność, która polega na dzieleniu się przez obdarowanego otrzymanym Darem z innymi.⁵⁴⁷

Eucharystia jest ośrodkiem życia oddanego Bogu w Chrystusie; jest znakiem uczestnictwa człowieka w życiu nadprzyrodzonym. Uczestniczenie w Eucharystii jest warunkiem koniecznym do zjednoczenia z Chrystusem, który powiedział: „Jeżeli nie będziecie spożywali Ciała Syna Człowieczego i nie będziecie pili Krwi Jego, nie będziecie mieli życia w sobie” (J 6,53). Na jej określenie stosuje się wiele nazw, np.: Najświętszy Sakrament, sakrament Ciała i Krwi Pańskiej, Boże Ciało, Msza święta, Komunia święta.⁵⁴⁸

Jezusowy nakaz: „Idźcie i oznajmijcie moim braciom” (Mt 28,10) staje się misją, i odpowiedzialnością, by się nim podzielić. Uczniowie z Emaus, po spotkaniu ze Zmartwychwstałym radośnie wracają do Jerozolimy, by powiedzieć braciom, że widzieli

Sakramentów. *Rok Eucharystii. Wskazania i propozycje*, tłum. S. CZERWIK, Poznań 2004, s. 32; JAN PAWEŁ II, List apostołski *Mane nobiscum Domine*, 29.

⁵⁴⁶ EdE 20; por. P. LIBERA, *Eucharystia: źródło i szczyt życia i posłannictwa Kościoła. Omówienie Lineamenta na XI zgromadzenie zwyczajne Synodu Biskupów*, „Ateneum Kapłańskie” T. 143 (2004), s. 312.

⁵⁴⁷ Por. P.-M. GAJDA, *Eucharystia sercem przeżywana – zadatkem szczęśliwej wieczności. Rozważania w świetle najnowszych dokumentów Nauczycielskiego Urzędu Kościoła*, Tarnów 2005, s. 130; J.-M. VERLINDE, *Duchowość kapłańska w nauczaniu Jana Pawła II*, Warszawa 2004, s. 136.

⁵⁴⁸ Por. A. SANTORSKI, *Duchowość sakramentów chrześcijańskiej inicjacji*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 168.

Pana (por. Łk 24, 33-35). Poprzez radość tych, którzy doświadczyli Bożej miłości, Chrystus chce dotrzeć do wszystkich ludzi, a przede wszystkim do tych, którzy w ogóle nie słyszeli o Jezusie. Świadczenie wiary w zmartwychwstałego Pana wyraża się najowocniej poprzez miłość.⁵⁴⁹

W dokumentach Soboru Watykańskiego II podkreślona jest prawda, że Kościół jest „powszechnym sakramentem zbawienia”,⁵⁵⁰ a z tego wynika jednocześnie zobowiązanie, że tego duchowego bogactwa nie może zatrzymać dla siebie. Misyjny obowiązek jest istotą jego powołania (por. Mt 28, 19-20). Kościół początku chrześcijaństwa tak właśnie się rozwijał (por. Dz 8, 25; 4, 33; 10, 38; Rz 12, 3; 1 Kor 1, 18-25).⁵⁵¹

Zgromadzenie eucharystyczne i misja to dwie rzeczywistości, których nie można rozdzielać. Posłanie bez zgromadzenia nie mogłoby spełniać swojej roli, a z kolei zgromadzenie bez misji byłoby mało wiarygodne.⁵⁵²

Człowiek charakteryzujący się duchowością eucharystyczną potrafi właściwie odczytać sens cierpienia i śmierci, bo cierpienie odczytane z Paschy przynosi radość; wie, że Chrystus zawsze jest przy nim (por. Rz 14,8) i że dzięki Niemu powstanie z martwych (por. Rz 8,11). Jan Paweł II podkreśla: „Z tego Chrystusowego poziomu ów zbawczy sens cierpienia zstępuje na poziom człowieka i staje się poniekąd wyrazem jego własnej odpowiedzi. Wówczas też człowiek odnajduje w swoim cierpieniu pokój wewnętrzny, a nawet duchową radość”.⁵⁵³ Radość, która wypływa z Misterium Paschalnego wskazuje na Niebo, a pomocą na tej drodze jest miłosierdzie wypływające z sakramentu pokuty i dar miłości z Eucharystii.⁵⁵⁴

Eucharystia inspiruje duchowość służby, solidarności z ubogimi, a w konsekwencji do misji. Kościół kontynuuje misję Chrystusa, dlatego Eucharystia jest sakramentalną możliwością daną Kościołowi do włączenia się w Jego misję, która jest służbą. Chrystus

⁵⁴⁹ Por. A. BERGAMINI, *Chrystus – świętem Kościoła. Rok liturgiczny – historia, celebracja, teologia, duchowość, duszpasterstwo*, Kraków 2003, s. 90.

⁵⁵⁰ KK 48; KDK 45.

⁵⁵¹ Por. M. TATAR, *Communio w Eucharystii - rezygnacja z indywidualizmu wiary*, w: *Osoba we wspólności. Kościół Chrystusowy*, „Kolekcja Communio”, nr 16, Poznań 2004, s. 335.

⁵⁵² Por. A. NOWICKI, *Eucharystia w Kościele, Kościół w Eucharystii*, „Wrocławski Przegląd Teologiczny” 2 (1998) s. 46.

⁵⁵³ SD 26.

⁵⁵⁴ Por. A. J. NOWAK, *Logos eucharystyczny źródłem żywej wolności*, w: RUSECKI M., CISŁO M. (red.), *Jezus eucharystyczny*, Lublin 1997, s. 111.

posłany przez Ojca i namaszczony przez Ducha Świętego, przyszedł na świat, aby służyć i dać swoje życie na okup za wielu (por. Mt 20, 28).⁵⁵⁵

Człowiek o duchowości eucharystycznej nie ulega zewnętrznemu przymusowi, gdyż w sercu ma Boga, który daje mu prawdziwą wolność. Ten dar jest szczególną łaską Chrystusa i uczy czym jest prawdziwa miłość; miłość do drugiego człowieka na wzór miłości Chrystusa, który umiłował człowieka aż do końca (por. J 13, 1). Wewnętrzna wolność przejawia się w dojrzałości chrześcijańskiej i radosnym przeżywaniu codzienności. Chrystus pragnął tej prawdziwej radości dla człowieka: „To wam powiedziałem, aby radość moja była w was i aby radość wasza była pełna” (J 15, 11). Eucharystia jest szkołą budowania właściwych postaw społecznych, bo to spotkanie Chrystusem eucharystycznym uzdalnia do życia z innymi. Kapłan na zakończenie Mszy św. udziela błogosławieństwa i mówi: „Idźcie w pokoju Chrystusa”. Człowiek żyjący eucharystycznym Chrystusem musi czuć się współodpowiedzialnym za zbawienie drugiego człowieka, dlatego po zakończonej Eucharystii musi otrzymanym darem się dzielić, musi umożliwić drugiemu człowiekowi poznanie Chrystusa, aby mógł w Niego uwierzyć i osiągnąć życie wieczne.⁵⁵⁶

Eucharystia jest sakramentalnym miejscem spotkania Chrystusa z człowiekiem oraz człowieka z drugim człowiekiem. Św. Paweł mówił: „Bo wy wszyscy, którzy zostaliście ochrzczeni w Chrystusie, przyoblekliście się w Chrystusa. Nie ma już Żyda ani poganina, nie ma już niewolnika ani człowieka wolnego, nie ma już mężczyzny ani kobiety, wszyscy bowiem jesteście kimś jednym w Chrystusie Jezusie” (Ga 3,27-28). Prawdziwa godność tych wszystkich, którzy żyją Eucharystią, odnaleźć można w prawdzie, że każdy może być mieszkaniem Jezusa eucharystycznego. Wolność, którą obdarza Chrystus eucharystyczny, wskazuje na sens życia na ziemi prowadząc do życia wiecznego (por. Rz 6, 22). Człowiek, który oddala się od Chrystusa eucharystycznego, oddala się także od prawdziwej wolności.⁵⁵⁷

Wzorem najdoskonalszego wyrazu duchowości eucharystycznej jest Najświętsza Maryja Panna, która w najdoskonalszy sposób współofiarowała siebie z Chrystusem pod krzyżem. Eucharystia przyczynia się do rozwoju wewnętrznego życia człowieka i umacnia

⁵⁵⁵ Por. M. AUGÉ, *W komunii z Chrystusem - Eucharystia w świetle 'Vita consecrata'*, „Życie konsekrowane” 1 (1999) s. 38.

⁵⁵⁶ Por. A. J. NOWAK, *Logos eucharystyczny źródłem żywej wolności*, w: RUSECKI M., CISŁO M. (red.), *Jezus eucharystyczny...*, dz. cyt., s. 104.

⁵⁵⁷ Por. tamże, s. 106.

w wierzących więzy komunii, czerpiąc swój dynamizm z Chrystusa. Kształtuje życie duchowe, uczy otwartości na drugiego człowieka, przyczynia się do pogłębienia modlitwy, bez pomocy której Kościół nie mógłby pełnić swej misji w świecie. Prawdziwe świadectwo członków Kościoła musi opierać się na głębokiej więzi z Chrystusem. Źródłem owocności apostołstwa jest Eucharystia, która pobudza do działania.⁵⁵⁸

Z Eucharystii wypływa misyjne wezwanie. Jan Paweł II przypomniał o tym w Orędziu na Światowy Dzień Misyjny w 2004 r., podkreślając, że posłanie misyjne jest odpowiedzią wierzących na pragnienie Jezusa, jakie wypowiedział On na krzyżu (por. J 19, 28). To wołanie „pragnę” wyrażało Jego pragnienie zbawienia wszystkich ludzi. Postawa misyjna jest oznaką wrażliwości na duchową nędzę ludzi nieznających Chrystusa. Ponieważ zbawienie ludzi jest sprawą, która nie może czekać, dlatego wierzący są zobowiązani do dzielenia się darem wiary.⁵⁵⁹

Ofiara eucharystyczna jest źródłem świętości, pomimo, że uczestniczą w niej grzesznicy, ale dzięki Chrystusowi doświadczają Jego łaski i obecności przez słowo Boże i Chleb życia, który przyjmują. Ofiara eucharystyczna dopomaga się, by jej uczestnicy według niej kształtowali swoje życie. Sobór Watykański II nieustannie zachęca wiernych do udziału w Najświętszej Ofierze: „Kościół zatem bardzo się troszczy o to, aby chrześcijanie podczas tego misterium wiary nie byli obecni tak jak obcy i milczący widzowie, lecz aby przez obrzędy i modlitwy tę tajemnicę dobrze rozumieli, w świętej czynności uczestniczyli świadomie, pobożnie i czynnie, byli kształtowani przez słowo Boże, posilali się przy stole Ciała Pańskiego, składali Bogu dzięki, a ofiarując niepokalaną hostię nie tylko przez ręce kapłana, lecz także razem z nim uczyli się samych siebie składać w ofierze i za pośrednictwem Chrystusa z każdym dniem doskonalili się w zjednoczeniu z Bogiem i wzajemnie ze sobą, aby w końcu Bóg był wszystkim i we wszystkich”.⁵⁶⁰

4.2 Duchowość maryjna

Maryja jest „wielkim znakiem” (por. Ap 12, 1) dla Kościoła, jest jego wzorem i Matką. Dlatego też, Kościół formuje swoją duchowość na wzór Maryi. Z tego powodu duchowość

⁵⁵⁸ Por. Komisja Teologiczno-Historyczna Wielkiego Jubileuszu Roku 2000, *Eucharystia – sakrament nowego życia*, Katowice 2000, s. 25.

⁵⁵⁹ Por. J. SALIJ, *Eucharystia a misje*, „Światło Narodów” 3 (2005) s. 10.

⁵⁶⁰ KL 48; por. J. MISIUREK, *Duchowość eucharystyczna*, w: RUSECKI M., CISŁO M. (red.), *Jezus eucharystyczny...*, dz. cyt., s. 281.

eklezyjalna ze swej natury jest duchowością maryjną, a duchowość maryjna zakorzeniona jest w podstawowej warstwie duchowości chrześcijańskiej, będąc jej wyrazem i wzorem - w szczególności poprzez otwartość na Wcielone Słowo. Zatem jest to duchowość eklezyjalna, ukierunkowana trynitarnie i chrystologicznie.⁵⁶¹

Duchowość maryjna jako zbiór różnorodnych odniesień wobec Boga, siebie samego, innych ludzi i świata, czerpiących wzór z postaw i zachowań Maryi, przejawia się w różnych nabożeństwach i modlitwach maryjnych. Można powiedzieć, że pobożność maryjna ma wynikać z duchowości i jest ona zewnętrznym przejawem życia opartego na wierze.⁵⁶²

4.2.1 *Wprowadzenie*

Przez wieki duchowość maryjna, zarówno jako forma życia chrześcijańskiego na wzór Maryi (*exstentia fidei*), jak i uporządkowana refleksja teologiczna (*intellectus fidei*) realizowana była głównie w ramach dosyć wąsko pojętego kultu maryjnego. Jako, że wzorczość Maryi obejmuje każdą część duchowości chrześcijańskiej, coraz częściej dochodzi do głosu dezyderat, aby raczej mówić o maryjnym wymiarze duchowości chrześcijańskiej, niż o duchowości maryjnej, co mogłoby sugerować istnienie niejako odrębnej formy życia duchowego. Nie brak jednak postulatów do zachowania terminu *duchowość maryjna* i jej specyfiki.⁵⁶³

Duchowość maryjna nie oznacza, że wierni modlą się do Maryi, ale że modlą się tak jak Ona. Dają temu świadectwo pobożność i dzieje teologii chrześcijańskiej. Refleksja nad dziewiczą Matką Boga zaczyna się już w Nowym Testamencie i rozwija dynamicznie w patrystyce. Od początku wiadano, że nie jest możliwym ukazanie Chrystusa bez odniesień do Jego Matki. Dlatego pierwsze dogmaty maryjne osadzone są wszystkie w całości w kontekście chrystologicznym. Takie ujęcie owocuje także dostrzeżeniem funkcji eklezjotypicznej Maryi: z Jej postaci odczytać można to, czym jest Kościół i w jakim odniesieniu jest wobec Chrystusa. W Maryi urzeczywistniony jest wzorcowo Kościół. Od czasów świętego Ambrożego Biskupa, a więc od IV wieku, stwierdzenie to należy do stałego

⁵⁶¹ Por. M. CHMIELEWSKI, *Maryjny wymiar duchowości chrześcijańskiej. Kwestie metodologiczne*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna*, Lublin 2002, s. 26.

⁵⁶² Por. A. WOJTCZAK, *Zasady pobożności maryjnej w nauczaniu Jana Pawła II*, „*Salvatoris Mater*” 3 (2003) s. 105; M. CHMIELEWSKI, *Maryjny wymiar duchowości chrześcijańskiej. Kwestie metodologiczne*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt. s. 27-29.

⁵⁶³ Por. M. CHMIELEWSKI, *Maryjny wymiar duchowości chrześcijańskiej. Kwestie metodologiczne*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 29.

depozytu wiary Kościoła. Człowiek dostępuje zbawienia przez egzystencjalne spotkanie z Chrystusem: Kto Jego widzi, widzi też Ojca (por. J 14,9). Zbawienie jest więc zawsze zbawieniem w Chrystusie. Dokonuje się przez włączenie w Niego, który jest krzewem winnym dla latorośli. To włączenie w Chrystusa decyduje o zbawieniu człowieka. Maryja związana była w jedyny sposób z Chrystusem, nie tylko biologiczny, ale też - i to przede wszystkim duchowy.⁵⁶⁴

Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* wskazuje na Tradycję Kościoła z czasów Soboru Efeskiego i zachęca do oddawania czci Maryi Bożej Rodzicielki, a nade wszystko do naśladowania Jej postaw. Ta pobożność względem Maryi jest kultem oddawanym samemu Chrystusowi, Wcielonemu Słowu.⁵⁶⁵ Maryjna pobożność powinna mieć mocne zakorzenienie w Piśmie św., nauczaniu Kościoła i w liturgii. Sobór zaleca praktykowanie wypracowanych w ciągu wieków form czci, przypominając jednocześnie, że „prawdziwa pobożność nie polega ani na czczym i przemijającym uczuciu, ani na jakiejś próżnej łatwowości, lecz pochodzi z wiary prawdziwej, która prowadzi nas do uznawania przodującego stanowiska Bogarodzicielki i pobudza do synowskiej miłości ku Matce naszej oraz do naśladowania Jej cnót”.⁵⁶⁶

Maryja uczestniczyła w zbawczych misteriach Chrystusa poprzez macierzyństwo; a wobec ludzi przez macierzyństwo stała się dla wszystkich ludzi Matką w porządku łaski.⁵⁶⁷ Macierzyństwo otworzyło Ją na Syna Bożego, na Jego dzieło zbawienia; macierzyństwo Maryi wprowadziło Ją w misterium pośrednictwa, które nie skończyło się wraz ze śmiercią lecz trwa i wspiera Kościół pielgrzymujący⁵⁶⁸. W encyklice *Redemptoris Mater* pojawia się zagadnienie „autentycznej duchowości maryjnej”, rozumiane jako szczególne skoncentrowanie się na Maryi, zaufanie Jej opiece, oddanie się Jej oraz kształtowanie swojej

⁵⁶⁴ Por. W. BEINERT, *Dojście do Maryi. Punkty wyjścia dla właściwej naszym czasom czci Maryi*, w: BEINERT W. (red.), *Cześć Maryi dzisiaj. Propozycje pastoralne*, Warszawa 1992, s. 20.

⁵⁶⁵ Por. KK 66.

⁵⁶⁶ KK 67; M. CHMIELEWSKI, *Maryjny wymiar duchowości chrześcijańskiej. Kwestie metodologiczne*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 28.

⁵⁶⁷ Por. RM 38

⁵⁶⁸ Por. RM 39.

duchowości na wzór Jej duchowości.⁵⁶⁹ Każda duchowość, która jest prawdziwie duchowością eklezjalną musi być jednocześnie duchowością maryjną.⁵⁷⁰

Maryja, będąc pierwszą, która uwierzyła wyprzedza na drodze wiary apostoelskie świadectwo Kościoła i trwa w jego sercu. Wiara Maryi, Jej zaufanie Bogu, otrzymane łaski i najdoskonalsza służba Bogu jest dla każdego wzorem. Maryja nazywana jest Wspomożycielką wiernych, a Jej nadzieja wyrasta z wiary, która kształtowała całe Jej życie oddane Bogu. Nadzieja Maryi miała chrystocentryczny charakter, bowiem całe Jej życie było realizacją odkupieńczego planu Boga.⁵⁷¹

Papież w swej encyklice *Redemptoris Mater*, przytacza hymn, który odnosi się do wszystkich, odsłaniając „odwieczny plan zbawienia człowieka w Chrystusie” i, jako „plan uniwersalny, odnosi się do wszystkich ludzi”.⁵⁷² Przedstawiając prawdy wiary, które odnoszą się do Maryi obecnej w tajemnicy Kościoła, Papież zaznacza, że nie chodzi jedynie o samą naukę wiary, ale o życie z niej wypływające, a więc o prawdziwą duchowość maryjną, która znajduje bogate źródła w historii i życiu wspólnot chrześcijańskich na całym świecie.⁵⁷³ Jan Paweł II przypomina również, że duchowość maryjna jest duchowością naturalną w Kościele. Maryja jest wzorem dla wszystkich powołań istniejących w Kościele.⁵⁷⁴

Duchowość maryjna jest duchowym doświadczeniem wiernych budowane na doświadczeniu Maryi⁵⁷⁵ i winna być przepojona świadomością tego, że to Bóg w istocie postanawia kim każdy z ludzi jest, jaką rolę odgrywa w większej czy mniejszej społeczności. Co więcej, każdy, kto chce naśladować Maryję w Jej życiu wewnętrznym, musi pamiętać, że jego powołanie, powierzona mu funkcja, wykonywany zawód, choć słusznie mogą napawać dumą i zadowoleniem, jak też przynosić uznanie innych, winny być przede wszystkim przeżywane i realizowane w duchu służby Bogu, która zawsze jest równocześnie

⁵⁶⁹ Por. S. C. NAPIÓRKOWSKI, A. SIKORSKI, *Maryjny wymiar duchowości chrześcijańskiej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 370.

⁵⁷⁰ Por. T. PASZKOWSKA, *Niewiasta pełna łaski jako „Żywa Forma”*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 218.

⁵⁷¹ Por. P. PIASECKI, *Abrahamiczna nadzieja Maryi*, „*Salvatoris Mater*” 1 (2003) s. 109.

⁵⁷² RM 7.

⁵⁷³ Por. J. BOLEWSKI, *Od-nowa z Maryją*, Kraków 2000, s. 237.

⁵⁷⁴ Por. J. C. CREVERA, *Życie zakonne a charyzmat założyciela*, „*Communio*” 5 (2005) s. 113.

⁵⁷⁵ Por. M. CHMIELEWSKI, *Maryjny wymiar duchowości chrześcijańskiej. Kwestie metodologiczne*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 22.

służbą drugiemu człowiekowi. Swego rodzaju logicznym następstwem zaznaczającego się w duchowej postawie Bogarodzicy przekonania o tym, że wszystko ma swe źródło w Bogu, jest podjęcie z Nim współpracy, co też Maryja czyni, jak zaświadcza Ewangelisci. W sposób bezpośredni wyraża to Łukasz, odnotowując: Na to rzekła Maryja: „Oto ja służebnica Pańska, Niech mi się stanie według Twego słowa”. (Łk 1, 38) Cytowane słowa Dziewicy z Nazaretu nie pozostawiają cienia wątpliwości co do zajmującej nas kwestii. Ewangelista otwarcie, wyraźnie i jednoznacznie stwierdza w nich, że bezwarunkowo zgadza się na uczestniczenie w urzeczywistnianiu Bożego planu, co już samo w sobie stanowi przejaw współdziałania z Bogiem, czyli realizowania Jego woli. Maryja zespoliła swoją wolę z Jego wolą. Przy czym nie był to akt jednorazowy, lecz ciągły, a przynosił Jej nie tylko radość, ale i trud, niepokój, niepewność, nawet cierpienie. Przekonuje o tym kilka informacji tak z Mateuszowej, jak Łukaszowej ewangelii dzieciństwa.⁵⁷⁶

4.2.2 Maryja i Kościół

Wydarzenie Zwiastowania, kantyk Magnificat i wydarzenie Wieczernika to biblijne obrazy, według których powinna być kształtowana duchowość maryjna. Maryja jest otwarta na natchnienia Ducha Świętego, jest Nim wypełniona i przybliża wierzącym Trzecią Osobę Trójcy Świętej. Dała ciało Jezusowi zarówno w momencie Zwiastowania, jak i w Wieczerniku - rodząc Mistyczne Ciało Chrystusa jakim jest Kościół. I tylko w zjednoczeniu z Maryją, która jest pełna łaski, wciąż na nowo można przeżywać narodziny Kościoła.⁵⁷⁷

Dzieje Apostolskie zwracają uwagę na jedność uczniów wraz z Maryją na modlitwie Kościoła (por. Dz 1, 14) Maryja przedstawiona została jako uczestnicząca w zgromadzeniu wierzących, z którymi się utożsamia. Uczestniczy w modlitwie uczniów pomimo swej wyjątkowości. Nie przejmuje inicjatywy lecz poddaje się kierownictwu powołanych do tego. Zatem każdy, kto pragnie naśladować Maryję winien pozostawać w duchowej łączności z wyznawcami Chrystusa głównie przez łączność we wspólnotowej modlitwie w poczuciu,

⁵⁷⁶ Por. U. SZWARC, *Duchowość maryjna w świetle natchnionych wypowiedzi staro- i nowotestamentalnych*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 42.

⁵⁷⁷ Por. Z. S. JABŁOŃSKI, *Jasna Góra – bliska i daleka. Ze studiów nad Sanktuarium Narodowym, Jasna Góra – Częstochowa 2004*, s. 525.

ze wszyscy nawzajem siebie potrzebują. Trwanie w jedności do istotna cecha duchowości maryjnej.⁵⁷⁸

Maryja ukazana jest w relacji z Kościołem, który posiada wymiar zewnętrzny, widzialny i wymiar wewnętrzny, niewidzialny. Maryja jest wzorem dla pielgrzymującego ludu Bożego, gdyż uwierzyła jako pierwsza. W hymnie „Magnificat” Bogurodzica uczy Kościół prawdy o Bogu oraz o miłości. Kościół Chrystusowy przez wiarę i chrzest od Maryi bierze przykład jak realizować Bożą wolę. W encyklice *Redemptoris Mater*, Papież zwraca szczególną uwagę na wiarę Maryi i Jej macierzyńskie pośrednictwo.⁵⁷⁹

Natomiast w encyklice o Eucharystii zwraca uwagę na macierzyńską troskę Maryi.⁵⁸⁰ Rola Maryi wobec Kościoła najdoskonalej wyraża się w szczególnym tytule „Matki Kościoła”, jakim jest określana. Będąc Matką Kościoła rodzi jego dzieci, czyniąc to przez wstawiennictwo i wypraszając dla nich zdroje darów Ducha Świętego.⁵⁸¹

Maryja jest obecna w tajemnicy Kościoła jako Matka. Jest to macierzyńska obecność, według słów Jezusa wypowiedzianych na Krzyżu: „Niewiasto, oto syn Twój”; „Oto Matka twoja” (J 18, 26b-27a). Wśród wielu czcicieli Matki Bożej, Jan Paweł II wyróżnił św. Ludwika Grignon de Montfort za szczególny wkład do prawdziwej duchowości maryjnej, który nauczał, że „Jeśli więc staramy się ugruntować w sobie doskonałe nabożeństwo do Matki Bożej, to tylko w celu uczynienia naszego nabożeństwa do Pana Jezusa doskonalszym, a także aby podać łatwy i pewny sposób odnalezienia Jezusa Chrystusa”.⁵⁸² Podkreślał, że prawdziwe nabożeństwo do Najświętszej Dziewicy jest przede wszystkim wewnętrzne, bo wychodzi z wnętrza serca i umysłu; jest ufne, gdyż napędza wierzącego zaufaniem do Maryi, ufnością jaką przejawia dziecko do matki; jest święte, bo prowadzi do naśladowania Maryi i unikania grzechu; jest również stałe i polega na hartowaniu ducha oraz nie poddawaniu się zniechęceniom poprzez praktyki pobożności w każdym czasie; kolejną

⁵⁷⁸ Por. U. SZWARC, *Duchowość maryjna w świetle natchnionych wypowiedzi staro- i nowotestamentalnych*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 48.

⁵⁷⁹ Por. H. WOLLNY, *Najnowsze dzieje rodzimej czci Matki naszego Zbawiciela. Posoborowa ewolucja kultu maryjnego w Polsce*, Opole 1995, s. 139.

⁵⁸⁰ Por. EdE 54.

⁵⁸¹ Por. S. JAŚKIEWICZ, *W trosce o eklezjalną wizję różańca List apostolski Rosarium Virginis Mariae papieża Jana Pawła II*, w: KRÓLIKOWSKI J. (red.), *Różaniec – skarb, który trzeba odkryć. I Bocheńskie Sympozjum Mariologiczne (20 września 2003 r.)*, Kraków 2004, s. 30.

⁵⁸² Por. L. GRIGNON DE MONTFORT, *Traktat o prawdziwym nabożeństwie do Najświętszej Maryi Panny*, Kraków 2014, s. 51.

cechą jest bezinteresowność - nie oczekując czegoś dla siebie ale służąc dlatego, że jest godna czci.⁵⁸³

Jednym z przejawów polskiej pobożności maryjnej są peregrynacje obrazów lub figur Matki Bożej, a wzorem tej praktyki stała się peregrynacja Kopii Obrazu Jasnogórskiego, z inicjatywy Prymasa Tysiąclecia Kard. Wyszyńskiego. Zwykle uczestniczy w tych wydarzeniach wielka liczba wiernych, ale przede wszystkim ważne jest ich duchowe zaangażowanie, którego obrazem jest korzystanie z sakramentu pokuty i Eucharystii. W związku z peregrynacjami maryjnymi mają miejsce rekolekcje, modlitewne czuwania, która mają przygotować do owocnego przeżycia tych wydarzeń.⁵⁸⁴ Sobór Watykański II poleca wszelkie zdrowe formy duchowości maryjnej; wśród nich zwraca uwagę na Różaniec.⁵⁸⁵

Maryja jest nazywana również Matką Miłosierdzia, gdyż jest Matką Tego, który jest samym miłosierdziem, a Jej życie jest komentarzem do Jezusowego błogosławieństwa: „Błogosławieni miłosierni, albowiem oni miłosierdzia dostąpią” (Mt 5,7). Maryja ukazywana jest także jako schronienie dla grzeszników, którzy w Niej odnajdują drogę do Bożego miłosierdzia. Słowa z hymnu Magnificat: „Ujął się za sługą swoim Izraelem, pomny na miłosierdzie swoje - jak przyobiecał naszym ojcom, na rzecz Abrahama i jego potomstwa na wieki” (Łk 1,54-55). Wskazują na fakt, że Maryja zakorzeniona była w swej duchowości w Starym Przymierzu. W Maryi wypełniają się Boże obietnice i jest Ona także znakiem Bożego miłosierdzia. W Jej osobie rodzi się nowa historia - Kościoła.⁵⁸⁶

Jan Paweł II w Liście o Różańcu pisze: „Utkwić wzrok w Chrystusowym obliczu, rozpoznać Jego tajemnicę w zwyczajnej bolesnej drodze Jego człowieczeństwa, aż ujrzy się boski blask, objawiony ostatecznie w Zmartwychwstałym zasiadającym w chwale po prawicy Ojca, to zadanie każdego ucznia Chrystusa, a zatem i nasze zadanie” (Rosarium Virginis Mariae, 9). Zatem nie można mówić o konkurowaniu między Chrystusem a Maryją.

⁵⁸³ Por. T. SEWERYN, *Maryjny wymiar duchowości kapłana w nauczaniu Jana Pawła II*, Katowice 2009, s. 182; M. I. MIRAVALLE, *Maryja – Współodkupicielka, Pośredniczka, Orędowniczka*, Linwood 1993, s. 68.

⁵⁸⁴ Por. M. CHMIELEWSKI, *Nurty we współczesnej duchowości polskiej a formacja duchowa w instytucjach świeckich*, w: MISIUREK J., NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), *Ku szczęściu – bez oszustwa*, Lublin 1997, s. 281.

⁵⁸⁵ zob. M. LASZCZAK, *Historia różańca*, Kraków 2006.

⁵⁸⁶ Por. W. KAWECKI, *Bóg pochylony nad człowiekiem*, Kraków 2000, s. 160.

Wychwalając Matkę Bożą, nie umniejsza się chwały Jej Synowi, ponieważ Maryja całkowicie poddana była woli Bożej.⁵⁸⁷

Duchowość maryjna winna być zakorzeniona w Biblii i Tradycji Kościoła, bo z niej należy uczyć się życia duchowego Maryi, bowiem jak uczy Sobór Watykański II: „Pismo święte Starego i Nowego Testamentu oraz czcigodna Tradycja w sposób coraz bardziej jasny przedstawiają i nieustannie ukazują rolę Matki Zbawiciela w ekonomii zbawienia”.⁵⁸⁸

Misje Maryja jest ikoną Kościoła, jest doskonałym wzorem wiary i miłości Kościoła i oddawaniu czci Bogu.⁵⁸⁹ Kościół przyjmuje „z Maryją i tak jak Maryja”⁵⁹⁰ Boże słowo i natchnienia Ducha Świętego. W Maryi Kościół odnajduje wzór oddania się Chrystusowi, który prowadzi do zbawienia.⁵⁹¹ Maryja była zjednoczona z Synem od poczęcia aż po śmierć na krzyżu⁵⁹² i bez wahania odpowiedziała na głos Ducha Świętego. Wspólnota Kościoła również otrzymuje Ducha Świętego, by głosić Ewangelię.⁵⁹³ Duchowe macierzyństwo Maryi obecne jest w Kościele, który naśladuje Maryję. Ona to mocą Ducha Świętego poczęła i porodziła Zbawiciela i mocą Ducha w sakramencie chrztu rodzi do nowego życia. Maryja prowadzi ludzi do Jezusa, dlatego nazywana jest Gwiazdą ewangelizacji.⁵⁹⁴

Misjonarze głoszą Chrystusa, celebrują Eucharystię gromadząc wspólnotę w Duchu Świętym (por. Dz 4, 32). Misja Kościoła, powiązana z Maryją, zapoczątkowana przez Chrystusa jest kontynuowana przez uczniów, którzy w Maryi odnajdują wzór i natchnienie. W duchu miłości, Maryja „stała się przykładem owego macierzyńskiego uczucia, które ożywiać winno wszystkich współpracujących dla odrodzenia ludzi w apostołskim posłannictwie Kościoła”.⁵⁹⁵ Warto w tym miejscu zaznaczyć, że duchowość misyjna ma także wymiar maryjny. Wierność i zaufanie Bogu, otwartość na natchnienia Ducha

⁵⁸⁷ Por. L. SCHEFFCZYK, *Maryja – Matka i Towarzyszka Chrystusa. Podręcznik mariologii*, Kraków 2004, s. 229.

⁵⁸⁸ KK 55; por. S. NOWAK, *Polska duchowość maryjna*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt. s. 329.

⁵⁸⁹ Por. KK 53.

⁵⁹⁰ RMs 92.

⁵⁹¹ Por. KK 56.

⁵⁹² Por. KK 57, 58.

⁵⁹³ Por. DM 4; KK 49; EN 82.

⁵⁹⁴ Por. RMs 92; J. ESQUERDA-BIFET, *Maryja i ewangelizacja*, w: KAROTEMPLER S. (red.), *Kościół misyjny...*, dz. cyt., s. 159.

⁵⁹⁵ KK 65; RMs 92.

Świętego, słuchanie i kontemplacja Bożego słowa, ofiarowanie siebie dla zbawienia, to charakterystyczne cechy maryjnej duchowości. Maryja jest wzorem dla misjonarza. Jej heroiczna wiara poprzedza apostolskie dawanie świadectwa przez Kościół i wciąż pozostaje w sercu Kościoła.⁵⁹⁶ Maryja - pierwsza uczennica Jezusa Chrystusa - jest pierwszą ewangelizującą i przewodniczką wszystkich, którzy ewangelizują. Maryja jest wzorem. Gdziekolwiek zatem jest głoszenie zbawienia w Jezusie, tam również jest Maryja. Powiązanie Maryi z misją Kościoła nadal trwa, gdyż w zbawczym planie Boga Maryja jest jego nieodłączną częścią.⁵⁹⁷

Człowiek o duchowości maryjnej powinien troszczyć się o zbawienie – swoje i innych. Towarzyszyć temu ma duchowe oddanie się Bogu w służbie na rzecz zbawienia. Właściwym dla duchowości maryjnej jest pomoc w odnalezieniu przez innych drogi do Boga. Jednak należy przy tym pamiętać, by pomagając innym nie zatrzymać na samym sobie ich uwagi, by swoją osobą nie przysłonić Boga.⁵⁹⁸

Duchowość maryjna powinna cechować gotowość do niesienia pomocy, zwłaszcza pośród najbliższych. Pomoc ta ma być przeniknięta delikatnością i wyczuciem potrzeb. Ewangelista Łukasz zaznacza, że pomoc ma być bez narzucania się i w określonym czasie, bez zbędnego przedłużania (por. Łk 1, 56). Na innym miejscu św. Łukasz zwraca uwagę na fakt, że kiedy już wiadomo, że jakaś pomoc jest potrzebna, to z jej udzieleniem nie należy się ociągać, ale działać na wzór Maryi, która wyruszyła do Elżbiety z pośpiechem (por. Łk 1, 39. 40) Maryja nie zastanawiała się długo nad tym, co powinna zrobić kiedy zrozumiała, że może być przydatna krewnej. Zaś pytanie skierowane przez Elżbietę do Maryi: „A skądże mi to, że Matka mojego Pana przychodzi do mnie?” (Łk 1, 43) uświadamia, że postawa służby obowiązuje wszystkich, którzy pragną żyć duchowość maryjną. Status społeczny, zajmowane stanowisko, status materialny itp. nie zwalniają od służby innym. Wręcz odwrotnie, obligują one raczej do jeszcze gorliwszego wspomagania potrzebujących.⁵⁹⁹

⁵⁹⁶ Por. RMs 27.

⁵⁹⁷ Por. J. ESQUERDA-BIFET, *Maryja i ewangelizacja*, w: KAROTEMPLER S. (red.), *Kościół misyjny...*, dz. cyt., s. 160.

⁵⁹⁸ Por. U. SZWARC, *Duchowość maryjna w świetle natchnionych wypowiedzi staro- i nowotestamentalnych*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 55, 56.

⁵⁹⁹ Tamże, s. 51.

4.2.3 *Maryja wzorem w naśladowaniu Chrystusa*

Jan Paweł II poprzez dokumenty: *Tertio millennio adveniente* i *Novo millennio ineunte* definiuje kształt duchowości maryjnej na progu trzeciego tysiąclecia. Jasno podkreśla, że duchowość maryjna musi być chrystocentryczna. Papież wzywa do ciągłego poznawania, kochania i naśladowania Chrystusa, by miłością przemieniać świat. Zaś źródłem tych działań ma być kontemplacja Jego Oblicza. Z takiej kontemplacji może wyrastać zdrowa pobożność maryjna.⁶⁰⁰

Poznanie prawdy o Maryi stanowi początek do lepszego poznania Chrystusa. Maryja, przez macierzyństwo w Duchu Świętym obejmuje wszystkich w Kościele. Zawierzenie Maryi ma charakter chrystocentryczny, gdyż ma swój początek w Chrystusie i ku niemu jest ukierunkowane.⁶⁰¹

Maryja doznaje szczególnego rodzaju kultu w Kościele. Ten kult i powiązana z nim duchowość mają charakter chrystocentryczny. Maryja bowiem, „dzięki łasce Bożej wywyższona po Synu ponad wszystkich aniołów i ludzi jako Najświętsza Matka Boża, która uczestniczyła w tajemnicach Chrystusa, słusznie doznaje od Kościoła czci szczególnej”.⁶⁰² Kościół ukazując Maryję jako Matkę Syna Bożego i Jego doskonałą Uczennicę, łączy Jej misję z misją Chrystusa. Maryję można zrozumieć w łączności z Chrystusem i nie ma kultu Maryi bez Jezusa, a Jej kult zawsze prowadzi do Jezusa.⁶⁰³

Sobór Watykański II ukazuje Maryję w tajemnicy Chrystusa i Kościoła; na tle zbawczej historii i wewnętrznej tajemnicy, w odniesieniu do dialogu ze współczesnym światem. Duchowość maryjna oparta jest na źródłach biblijnych i patrystycznych. Sobór akcentuje w Maryi Jej przynależność do ludu Bożego bardziej niż Królową, która jest ponad ludem. Przedstawiona została jako Matka, która wraz z ludem zwrócona jest ku Chrystusowi. Dzięki naśladowaniu Maryi i Jej pomocy łatwiej wypełniać dzieła w Kościele. Sobór ukazuje duchowość maryjną w jej chrystocentrycznym wymiarze.⁶⁰⁴

⁶⁰⁰ Por. S. NOWAK, *Duchowość maryjna na progu Trzeciego Tysiąclecia wiary*, w: MATERSKI E., SIUDY T., KARBOWNIK J. (red.), *Z Maryją w Trzecie Tysiąclecie*, Skarżysko-Kamienna, Ostra Brama 2002, s. 53, 54.

⁶⁰¹ Por. J. KRÓLIKOWSKI, K. KUPIEC, *Matka Zbawiciela. Mariologia (cz. II)*, Tarnów 2000, s. 233.

⁶⁰² KK 66.

⁶⁰³ Por. S. NOWAK, *Polska duchowość maryjna*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 333.

⁶⁰⁴ Tamże, s. 326.

Jan Paweł II podkreśla, że wierni są wezwani, by naśladować dziewicze macierzyństwo Maryi, poprzez przyjmowanie słowa Bożego, poprzez dzieło ewangelizacji i sakramenty. Jan Paweł II naucza, że „Jeśli Kościół jest «znakiem i narzędziem zjednoczenia z Bogiem», to właśnie na zasadzie swego macierzyństwa, dlatego, że ożywiony Duchem «rodzi» synów i córki rodzaju ludzkiego do nowego życia w Chrystusie; dlatego, że - jak Maryja na służbie tajemnicy Wcielenia - tak Kościół pozostaje na służbie tajemnicy «usynowienia» przez łaskę”,⁶⁰⁵ Zatem duchowość maryjna musi rodzić się w tajemnicy Chrystusa i Kościoła.⁶⁰⁶

Sobór Watykański II naucza, że Maryja jest wzorem dla wierzących.⁶⁰⁷ Przewodzi Ona w wierze, będąc wewnątrz Kościoła. Jest pierwszą chrześcijanką i najdoskonalszym wrotem dla Kościoła. Maryję należy naśladować w Jej postawach, którymi są: Maryja słuchająca (*Virgo audiens*), Maryja modląca się (*Virgo orans*), Maryja rodząca Chrystusa (*Virgo pariens*), Maryja ofiarująca (*Virgo offerens*). W encyklice *Redemptoris Mater* Jan Paweł II zwrócił szczególną uwagę na wiarę Maryi, która najdoskonalej wyraża się w Jej „fiat” w tajemnicy Wcielenia, w Jej zgodzie na Boże plany, a powtórzone pod Krzyżem w tajemnicy Odkupienia.⁶⁰⁸ W Maryi, Matce Zbawiciela (por. Łk 1, 43) i błogosławionej przez narody (por. Łk 1, 48), odnaleźć można drogę od unizenia do chwały. Maryja jest wzorem i wskazuje jak najowocniej włączyć się w realizację Bożego planu zbawienia.⁶⁰⁹

Wydarzenia związane ze Zwiastowaniem i odpowiedzi Maryi udzielona Bogu wprowadza Ją w tajemnicę Chrystusa, rozpoczynając niełatwą drogę wiary. Ważnym elementem duchowości Maryi jest zaufanie Bogu, podobnie do Abrahama, którego wiara opierała się na nadziei. Św. Łukasz ukazuje Maryję nade wszystko jako najdoskonalszego uczestnika zbawczego dzieła Chrystusa (zob. Łk 1, 31-33). Maryja jest przepelniona łaską - *kecharitomene* (por. Łk 1, 28), ale także doświadczyła ogromnego bólu (por. Łk 2, 25).

⁶⁰⁵ RM 43.

⁶⁰⁶ Por. W. Słomka, *Maryja w tajemnicy Chrystusa i Kościoła*, w: Chmielewski M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna*, Lublin 2002, s. 134; por. KK 63-64.

⁶⁰⁷ Por. por. RM 6.

⁶⁰⁸ Por. A. Michalik, *Zrozumieć chrześcijaństwo. Istota chrześcijaństwa według Josepha Ratzingera*, Tarnów 2008, s. 284; S. Nowak, *Polska duchowość maryjna*, w: Chmielewski M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna*, Lublin 2002, s. 335.

⁶⁰⁹ Por. M. CHMIELEWSKI, *Maryjny wymiar duchowości chrześcijańskiej. Kwestie metodologiczne*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 30.

Maryja jest posłuszna przez wiarą, a Jej życie opiera się na służbie Bożemu Słowu, bowiem słucha i rozważa w swoim sercu (por. Łk 1, 29; 2, 19; 2, 51).⁶¹⁰

Dzięki zanurzeniu w łasce chrztu św. i zjednoczeniu z Chrystusem, możliwa jest więź z Maryją, która jest pogłębiana przez przeżywanie Jej obecności. Nie chodzi jednak o relację opartą na zewnętrznych przejawach pobożności, ale o wewnętrzne życie na wzór Chrystusa i bycie Jego uczniem. To On ukazuje swoją Matkę jako Wzór, aby razem z Nią i poprzez Ducha Świętego, owocniej żyć tajemnicą Chrystusa.⁶¹¹

Maryja, jako Matka jedności, jest wzorem dla Kościoła. Będąc zjednoczona z Bogiem ma udział w jedność wspólnoty Kościoła. Dzięki Niej wierni są zdolni do zachowania swojej tożsamości i do obrony prawdziwej wiary. Za wstawiennictwem Maryi, cały Kościół może być apostołski, którzy wyruszają na misyjne krańce świata na wzór Apostołów. Maryja, Matka Kościoła jest nieustannie obecna w życiu pielgrzymującego ludu Bożego.⁶¹² Z woli Chrystusa Maryja stała się dla uczniów Matką-Wzorem i Matką-Wychowawczynią.⁶¹³ Duchowość maryjna powinna stanowić szczególny wymiar życia uczniów Chrystusa.⁶¹⁴

Prymas Tysiąclecia Kard. Stefan Wyszyński swoje życie zawierzył Maryi, a jego słowa: „Wszystko postawiłem na Maryję” znalazły swój wyraz w jego oddaniu się Matce Bożej w Akcie osobistego oddania się Matce Najświętszej, który został złożony 8 grudnia 1953 roku w Stoczku. Jan Paweł II po wyborze na Papieża wyznał Kardynałowi Wyszyńskiemu, że nie byłoby Polaka na Stolicy Piotrowej gdyby nie wiara, pełna ufności nadzieja i akt zawierzenia Matce Bożej uczyniony przez Prymasa.⁶¹⁵

Wiara człowieka, która zderza się z codziennymi przeciwnościami, nieustannie wymaga odpowiedzi, podobnie jak to było w życiu Maryi. Zatem duchowość maryjna jest zadaniem trudnym i jest połączona z wymiarem chrystologicznym i zbawczym. Maryja jest

⁶¹⁰ Por. P. PIASECKI, *Abrahamiczna nadzieja Maryi*, „Salvatoris Mater” 1 (2003) s. 105.

⁶¹¹ Por. J. KUMALA, *Maryja Dziewica – wzorem konsekracji i naśladowania Chrystusa*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 225.

⁶¹² Por. K. FRANCYK, *Maryja pośród pielgrzymującego Kościoła w świetle pism arcybiskupa Jerzego Ablewicza (zm. 1990 r.)*, w: MISIUREK J., NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), *Kościół – na upadek i na powstanie wielu*, Lublin 1996, s. 241.

⁶¹³ Por. RM 45.

⁶¹⁴ Por. RM 45; T. SIUDY, *Służebnica Pańska*, Niepokalanów 1995, s. 184.

⁶¹⁵ Por. T. SIUDY, *Duchowość maryjna w życiu i nauczaniu Prymasa Tysiąclecia*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 366.

Współodkupicielką, Pośredniczką Łask, Matką Kościoła; dzięki Niej człowiek może lepiej poznać Chrystusa i służyć Bogu.⁶¹⁶

Duchowość maryjna nie zatrzymuje się na osobie Matki Bożej, lecz uwagę swą skupia na Zbawicielu. Jednym z przejawów tej duchowości jest zawierzenie się Maryi. Katechizm Kościoła Katolickiego zaznacza, że „W wierze pokornej Służebnicy Dar Boga znajduje przyjęcie, jakiego oczekiwał od początku czasów. Ta, którą Wszchemogący uczynił „pełną łaski”, odpowiada ofiarowaniem całej swej istoty: „Oto ja służebnica Pańska, niech mi się stanie według słowa Twego” (Łk 1, 38).⁶¹⁷

4.2.4 *Maryja świątynią Ducha Świętego*

Duch Święty był nieustannie obecny w życiu Maryi. Widać to szczególnie w chwili Zwiastowania: „Duch Święty zstąpi na Ciebie” (Łk 1, 35) oraz w dniu Pięćdziesiątnicy: „I wszyscy zostali napełnieni Duchem Świętym” (Dz 2,4). Duch Święty jest inicjatorem misji, czyniąc uczniów ewangelizatorami. Ewangelizacja jest odniesieniem zarówno do Ducha Świętego, jak również do Maryi. Jej Niepokalane Poczęcie było w początkiem nowego życia w Duchu Świętym, z kolei Wniebowzięcie jest dla Maryi Paschą. Duch Święty zstępując na Maryję, był w Niej obecny także podczas zgody na Boże macierzyństwo. Tenże Duch prowadził Maryję do Ain Karem, do betlejemskiej stajenki, do Nazaretu, do świątyni Jerozolimskiej, na wesele w Kanie Galilejskiej, na Kalwarię i do Wieczernika. Duch Święty otwierał Jej serce do słuchania i wypełniania słowa Bożego, obdarzył Ją wewnętrzną siłą, by pozostała wierną Bogu.⁶¹⁸

Maryja jest otwarta na działanie Ducha Bożego, odpowiada na Jego działanie i podejmuje współpracę. Chrześcijanin powinien uczyć się od Maryi pełnego otwarcia się na Ducha Świętego, wrażliwości na Jego działanie, by podobnie jak Maryja mógł stawać się darem. Jan Paweł II podkreśla, że „Maryjny wymiar życia ucznia Chrystusowego wypowiada się w sposób szczególny poprzez (...) synowskie zawierzenie względem Bogarodzicy, które ma swój początek w testamencie Odkupiciela na Golgocie. Zawierzając

⁶¹⁶ Por. J. STEFAŃSKI, *Liturgia dla każdego*, Gniezno 1995, s. 101.

⁶¹⁷ Por. KKK 2617; A. RYBICKI, *Chrystocentryczny i aretologiczny rys duchowości maryjnej w życiu i myśli biskupa Czesława Domina (1929-1996)*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 433.

⁶¹⁸ Por. A. ŠTRUKELJ, *Nowa ewangelizacja a Maryja*, w: Komisja Duszpasterska Episkopatu Polski, *Duch Święty i Jego obecność w Kościele*, Katowice 1997, s. 432; JAN PAWEŁ II, *Wierzę w Ducha Świętego*, Libreria Vaticana 1992, s. 182-188.

się po synowsku Maryi, chrześcijanin - podobnie jak apostoł Jan - «przyjmuje» Matkę Chrystusa i wprowadza Ją w to wszystko, co stanowi jego własne życie wewnętrzne, poniekąd jego ludzkie i chrześcijańskie «ja»: «wziął Ją do siebie». Stara się on w ten sposób wejść w zbawczy zasięg tej „macierzyńskiej miłości», poprzez którą Matka Odkupiciela «opiekuje się braćmi swego Syna» i «współdziała w ich rodzeniu i wychowaniu» wedle tej miary daru, jaka każdemu jest właściwa z mocy Ducha Chrystusowego. Tak też realizuje się owo macierzyństwo wedle Ducha, jakie stało się udziałem Maryi pod Krzyżem i w wieczerniku”.⁶¹⁹

Sobór Watykański II podkreśla, że Maryja jest przybytkiem Ducha Świętego i Matką Syna Bożego, a w swej godności przewyższa wszystkich ludzi, toteż winni oddawać Jej cześć jako Matce Boga, ale i czcić Ją jako swoją Matkę. Kult Maryi powinien polegać na Jej naśladowaniu w posłuszeństwie wiary. Kult ten winien opierać się na fundamencie Pisma św., nauki Ojców Kościoła a także Liturgii.⁶²⁰ Całkowite oddanie się Maryi Bogu i Kościołowi, sprawia, że każdy wierzący w Chrystusa ma czerpać z Jej wzoru.⁶²¹

Duch Święty ożywia wiarę, nadzieję i miłość w swej Oblubienicy, a przez Nią czyni to każdej wspólnotie otwartej na Jego działanie. Apostolskie zaangażowanie Maryi jest pełnione w zjednoczeniu z Jej Synem i w Duchu Świętym dla Bożej chwały i zbawienia świata, a najpełniej przejawia się w miłości i posłuszeństwie; pod Krzyżem i w Wieczerniku, kiedy wypraszała dar Ducha Świętego dla uczniów i całego Kościoła.⁶²²

Sobór Watykański II podkreśla, że duchowość maryjna i pobożność wierni mają czerpać „z wiary prawdziwej, która prowadzi nas do uznawania przodującego stanowiska Bogarodzicielki i pobudza do synowskiej miłości ku Matce naszej oraz do naśladowania Jej cnót”.⁶²³ Na owo wyjątkowe miejsce Bogarodzicy w historii zbawienia wskazuje także Jan Paweł II, podkreślając, że Kościół w liturgii pozdrawia Maryję z Nazaretu jako swój

⁶¹⁹ RM 45; por. T. SIUDY, *Duch Święty w duchowości maryjnej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” XXI-XXII (1993/1994) s. 124.

⁶²⁰ Por. KK 60-67.

⁶²¹ Por. W. SŁOMKA, *Maryja w tajemnicy Chrystusa i Kościoła*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 133.

⁶²² Por. S. T. ZARZYCKI, *Współdziałanie Maryi z Osobami Boskimi w dziele odkupienia i uświęcenia świata według św. Wincentego Pallottiego*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 124.

⁶²³ KK 67.

początek, gdyż w Niepokalanym Poczęciu dostrzega zapowiedź zbawczej łaski, a we Wcieleniu spotyka nierozłącznie zjednoczonych Chrystusa i Maryję.⁶²⁴

W Konstytucji Dogmatycznej o Kościele Maryja nazywana jest „przybytkiem (sacrarium) Ducha Świętego”.⁶²⁵ Duch Święty, który w Niej zamieszkuje jest przyczyną sprawczą Jej działania; jest sprawcą cnót wiary, nadziei i miłości, które ożywiały i umacniały serce Maryi. Także Jan Paweł II podkreśla niezastąpioną rolę Ducha Świętego w życiu Bogarodzicy, poświęcając temu zagadnieniu wiele miejsca w encyklice *Redemptoris Mater*.⁶²⁶

W encyklice tej, Papież podkreśla rolę Ducha Świętego w życiu Maryi: „(...) jak potężne jest działanie łaski w Jej duszy, jak przenikliwy wpływ Ducha Świętego, Jego światła i mocy”.⁶²⁷ Maryja jest nazywana „Nosicielką Ducha Świętego”. Warto zaznaczyć, że duchowość Maryi jest wzorem względem duchowości maryjnej, która w swych głównych elementach sięga pierwotnego Kościoła. Jednakże samo określenie „duchowość maryjna” i usystematyzowana refleksja teologiczna dotycząca tego pojęcia pojawia się dopiero w XVII w. wraz z wyodrębnieniem się szczegółowych dyscyplin teologii, w tym teologii duchowości.⁶²⁸

Duchowość maryjna jest duchowością zawierzenia, która jest odpowiedzią na miłość. Pod Krzyżem dokonała się niezwykła wymiana darów: przekazanie w darze Matki i przekazanie w darze ucznia. A zawierzyć Maryi, to zrobić to, co uczeń Jan: „wziąć Ją do siebie”. Maryja uczy zawierzenia Bogu i uczy jak dzielić się wiarą z innymi. Wyruszając do swych krewnych dzieli się z nimi swoją wiarą i głosi im najważniejszą nowinę w historii zbawienia.⁶²⁹

⁶²⁴ Por. T. SIUDY, *Duch Święty w duchowości maryjnej*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” XXI-XXII (1993/1994) s. 119.

⁶²⁵ KK 53.

⁶²⁶ Por. RM 9; M. CHMIELEWSKI, *Maryjny wymiar duchowości chrześcijańskiej. Kwestie metodologiczne*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 23.

⁶²⁷ RM 18.

⁶²⁸ Por. M. CHMIELEWSKI, *Maryjny wymiar duchowości chrześcijańskiej. Kwestie metodologiczne*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 24.

⁶²⁹ Por. H. WOLLNY, *Najnowsze dzieje rodzimej czci Matki naszego Zbawiciela. Posoborowa ewolucja kultu maryjnego w Polsce*, Opole 1995, s. 169.

4.3 Duchowość świętych

Konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium* Soboru Watykańskiego II, poświęca oddzielny rozdział „powszechnemu powołaniu do świętości w Kościele”, podkreślając fakt, że „wszyscy chrześcijanie jakiegokolwiek stanu i zawodu powołani są do pełni życia chrześcijańskiego i do doskonałej miłości”.⁶³⁰

4.3.1 Powołanie do świętości

Jezus powołuje do świętości, pragnie by człowiek kochał i pozwolił się kochać. Kochać, to uświadomić sobie pragnienie Jezusa, by wszyscy ludzie zostali zbawieni (por. 1 Tm 2,4) i odpowiedzieć na to przynaglające wołanie Jezusa przyswajając sobie do głębi żarliwe pragnienie Chrystusa, aby wszyscy ludzie zostali zbawieni; pozwolić się kochać, to zgodzić się by Chrystus kierował drogami Jego wyznawców (por. Iz 55,8). Ważnym aspektem w dążeniu do świętości jest dawanie świadectwa o Chrystusie. Jest ono również nieodzowną częścią ewangelizacji, polegającej na głoszeniu radosnej nowiny o Jezusie, który przynosi człowiekowi uwolnienie z grzechu i prawdziwą wolność. Jezus jest pierwszym Misjonarzem, a po zesłaniu Ducha Świętego polecił Kościołowi zadanie dawania świadectwa Ewangelii na wszystkich kontynentach. Dobra Nowina ma być głoszona słowem i potwierdzana świadectwem życia. Zatem świadectwo słowa i świadectwo życia to dwa uzupełniające się elementy ewangelizacji.⁶³¹

Święci zawsze odznaczyli się wielką gorliwością w naśladowania Chrystusa. Ojcowie Kościoła piszą o tym szczególnie wtedy, gdy wyjaśniają poszczególne słowa Chrystusa, z Ewangelii. Reguła św. Benedykta jest niejako wzorowym streszczeniem Ewangelii, której słowa w prawie każdym zdaniu przytacza. Św. Franciszek z Asyżu - słowa: «żyć według nauki i wstępować w ślady Pana naszego Jezusa Chrystusa» - obrał za podstawową zasadę swego życia oraz duchowości założonego przez siebie zakonu. Dzieło Tomasza a Kempis *O naśladowaniu Chrystusa* rozpoczyna się od zachęty by naśladować życia i czyny Jezusa.

⁶³⁰ KK 40; por. S. SOJKA, *Fides et vita christiana. Podstawowa rola wiary w życiu chrześcijańskim w świetle posoborowej literatury teologicznej*, Kraków 2013, s. 445; W. BEINERT, *Perspektywy teologiczne pobożności maryjnej*, w: BEINERT W. (red.), *Cześć Maryi dzisiaj. Propozycje pastoralne*, Warszawa 1992, s. 37.

⁶³¹ Por. VS 107, KK 35; EN 41; K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 173; JAN PAWEŁ II, Orędzie na Światowy Dzień misyjny, *Dzieło ewangelizacji łaską i obowiązkiem całego Kościoła* (1997) nr 5; A.F. DZIUBA, *Chrześcijańska odpowiedzialność roku 2000*, w: *Tertio millennio adveniente, U progu trzeciego tysiąclecia* s. 483-484; C. RUINI, *Trzecie milenium jako wyzwanie dla wierzących ku odnowie wiary i świadectwa*, w: JAN PAWEŁ II, *Tertio millennio adveniente, Komentarz* s. 289-290.

Z kolei św. Ignacy z Loyola w *Ćwiczeniach duchowych*, rozważania w dużej mierze ukierunkowuje ku naśladowaniu życia Jezusa Chrystusa. Naśladowanie Chrystusa dotyczy nade wszystko Jego postawy i wewnętrznej otwartości na Boga i innych ludzi. Upodobnienie się do Chrystusa jest owocem działania sakramentów świętych i dzięki łasce uświęcającej. Na mocy chrztu wierzący w Chrystusa mają udział w synostwie Bożym, które ma stawać się widoczne w życiu człowieka na czerpiąc ze wzoru Chrystusa. Głównym bowiem celem życia Chrystusa było wypełnianie woli Bożej i szukanie Jego chwały: «Ja zawsze czynię to, co się Jemu podoba (...) Ja (...) czczę mego Ojca» (J 8,29. 49). Zaś udział w tym dążeniu jest podstawą naśladowania Chrystusa.⁶³²

Miłość powinna cechować życie misjonarza, bo „Misjonarz jest człowiekiem miłości (...), jest bratem wszystkich, ma w sobie ducha Kościoła (...) Jest znakiem miłości Bożej w świecie, która nie wyklucza, ani nie wyróżnia nikogo”.⁶³³ Prawdziwy misjonarz to człowiek święty. Sobór Watykański II przypomina, że „Wszyscy w Kościele (...) powołani są do świętości...”.⁶³⁴ A z tego powszechnego powołania do świętości bierze swój początek powołanie misyjne, gdyż „Powszechne powołanie do świętości jest ściśle związane z powszechnym powołaniem do działalności misyjnej”⁶³⁵. Zatem chrześcijanin, który im bardziej dąży do świętości, tym bardziej jest autentycznym misjonarzem.⁶³⁶

Świadectwo i świętość życia misjonarza decyduje o dynamice ewangelizacji, bowiem świadectwo świętego życia jest pociągającą drogą, na której można doświadczyć jak wyzwalającą moc ma Boża miłość. Należy podkreślić, że świętość Trójcy Świętej jest źródłem świętości w Kościele, która wyraża się właśnie przez miłość (por. 1 J 4,8).⁶³⁷

Świętość jest darem Chrystusa dla Kościoła, ale jest także odpowiedzią Kościoła na ten dar. O tym darze pisze ewangelista Mateusz, kiedy wskazuje na Chrystusa, który obiecuje swą stałą obecność Kościołowi - „Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata - zlecając mu jednocześnie misję głoszenia - „czyńcie uczniami wszystkie narody” –

⁶³² Por. A. MARCHETTI, *Zarys teologii życia duchowego (cz. 1)*, Kraków 1996, s. 90.

⁶³³ RMs 89.

⁶³⁴ KK 39.

⁶³⁵ RMs 90.

⁶³⁶ Por. L. BUSTINCE, *Misyjny wymiar duchowości chrześcijańskiej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 386.

⁶³⁷ Por. VS 107, 108; NMI 30; PDV 19; K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 171.

uświęcania przez sakramenty - „udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego” - i zarządzania - „ucicie je zachowywać wszystko, co wam przykazałem” (Mt 28, 19-20). Ta trwała obecność Chrystusa daje Kościołowi gwarancję świętości, która różni się od duchowości lub doskonałości jego członków. Świętość ta, jak również jedność, apostołskość i katolickość, należy do natury Kościoła. Kościół żyje dzięki Chrystusowi, a Jego świętość domaga się więc od Kościoła odpowiedzi: świętości. O tej świętości mówi Sobór, kiedy wskazuje na powszechne powołanie do świętości. Świętość miłości, która jest obdarowaniem, powinna spotykać się ze świętością miłości odpowiadającej. Dlatego cały lud Boży jest powołany do świętości.⁶³⁸

Sobór Watykański II zaznacza, że „Obecność chrześcijan w społecznościach ludzkich powinna być ożywiona miłością, jaką umiłował nas Bóg, który pragnie, abyśmy i my tą samą miłością wzajemnie się miłowali”.⁶³⁹ Powyższy tekst ujmuje w skrócie związek między apostołstwem a realizacją powszechnego powołania do świętości, którego źródłem jest miłość Boża.⁶⁴⁰ Z tej miłości bierze swe źródło posłannictwo Jezusa Chrystusa w Duchu Świętym, który wprowadza ludzkość w uczestnictwo w świętości Boga. Jezus wzywa swoich wyznawców, by byli doskonali jak Ojciec (por. Mt 5, 48). W konstytucji dogmatycznej o Kościele ukazane jest spojrzenie na tajemnicę świętości Kościoła w powiązaniu z posłannictwem Chrystusa: „Kościół, którego tajemnicę wyklada Sobór Święty, uznawany jest przez wiarę za niezachwianie święty. Albowiem Chrystus, Syn Boży, który wraz z Ojcem i Duchem Świętym doznaje czci jako «sam jeden Święty», umiłował Kościół jako oblubienicę swoją, siebie samego zań wydając, aby go uświęcić (por. Ef 5, 25-26); złączył go też ze sobą jako ciało swoje i hojnie obdarzył darem Ducha Świętego na chwałę Bożą.⁶⁴¹ Toteż wszyscy w Kościele, niezależnie od tego, czy należą do Hierarchii, czy są przedmiotem jej funkcji pasterskiej, powołani są do świętości zgodnie ze słowami Apostoła: «Albowiem wolą Bożą jest uświęcenie wasze» (I Tes 4, 3; por. Ef 1, 4). Ta zaś świętość Kościoła nieustannie ujawnia się i ujawniać się powinna w owocach łaski, które

⁶³⁸ Zob. KK rozdz. V.

⁶³⁹ DM 12.

⁶⁴⁰ Por. KK 2-5; DM 2.

⁶⁴¹ Jan Paweł II podczas jednej ze swych pielgrzymek powiedział: „To Duch bowiem wzbudza misyjny zapał w swoim Kościele, to On powołuje i posyła, zaś prawdziwy apostoł to przede wszystkim człowiek *śluchający*, sługa podatny na działanie Boże”, por. JAN PAWEŁ II, *Wezwani do głoszenia aż po krańce ziemi*, 5 maja 2001 - Ateny - Msza św. w Pałacu Sportu, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 7-8 (2001), s. 18-19.

Duch rodzi w wiernych; rozmaicie wyraża się ona u poszczególnych ludzi, którzy we właściwym sobie stanie życia dążą do doskonałości miłości, będąc zbudowaniem dla innych”.⁶⁴²

Szczególnym potwierdzeniem prawdy o powszechnym powołaniu do świętości jest działalność Jana Pawła II, który wyniósł na ołtarze ogromną liczbę świętych i błogosławionych. Nie należy jednak traktować świętości, jak wizji życia nadzwyczajnego, które jest dostępne jedynie wybranym. Drogi świętości są różnorodne i przystosowane do każdego powołania, bo uświęcić się można w najzwyklejszych warunkach i okolicznościach życia, a źródłami i środkami uświęcania są: Boże słowo, sakramenty oraz święta służba w miłości.⁶⁴³

Bycie darem dla drugiego kryje w sobie cały wachlarz konkretnej działalności człowieka na rzecz drugiego. Nie jest to tylko troska o zaspokajanie dóbr materialnych (pokarm, napój, mieszkanie, ubiór), ale także troska o potrzeby psychiczne i duchowe, które należy zaspokajać właściwymi im wartościami (odwiedziny chorych, modlitwa za zmarłych itp.). „Podzielić się” nie oznacza tylko dać pieniądze, ale także dać swój czas.⁶⁴⁴

Być świętym, to nic innego jak być misyjnym, bowiem misja to imię Kościoła, a bycie chrześcijaninem jest życiem w służbie dla wszystkich. Bez wątpienia wiedza misjologiczna powinna być mocnym fundamentem, na którym opiera się posługa misjonarzy, jednakże warto podkreślić, że w misyjnej formacji najważniejsza jest osobista świętość misjonarza, który jest wezwany do pokornej i miłosiernej miłości. Poświęcenie i modlitwa misjonarza są skuteczne dzięki Bożej łasce. Wprowadzenie nauki Ewangelii w życiu samego misjonarza znaczy najwięcej dla ewangelizowanych, znaczy dużo więcej niż słowa.⁶⁴⁵

⁶⁴² KK 39; por. S. SOJKA, *Fides et vita christiana...*, dz. cyt., s. 453.

⁶⁴³ Por. J. MORAWA, *Znaki prawdziwości Kościoła*, w: T. DZIDEK, Ł. KAMYKOWSKI, A. KUBIŚ, A. NAPIÓRKOWSKI (red.), *Teologia fundamentalna. Tom IV: Kościół Chrystusowy*, Kraków 2003, s. 147.

⁶⁴⁴ Por. H. WEJMAN, *Duchowość eucharystyczna jako doświadczenie chrześcijanina w budowaniu Kościoła*, w: NOWAK W. (red.), *Misterium Eucharystii. Teologia – liturgia – ekumenizm. Encyklika Jana Pawła II „Ecclesia de Eucharistia”*, Olsztyn 2004, s. 99.

⁶⁴⁵ Por. A. MIOTK, *Wszechstronne przygotowanie misjonarza w XXI wieku*, w: MIOTK A. (red.), *Misjologia XXI wieku. W 20 rocznicę śmierci Ojca Feliksa Zapłaty SVD – twórcy misjologii w Polsce*, Warszawa 2004, s. 139.

4.3.2 *Dążenie do świętości*

Dzieło misyjne podejmowane przez misjonarzy angażuje nie tylko głosicieli Ewangelii, ale także wiele osób, które swoją modlitwą i ofiarą wspierają misje. Jan Paweł II w encyklice *Redemptoris missio*, wprowadza w tajemnicę Chrystusa, który został posłany przez Ojca.⁶⁴⁶ Pośród głosicieli Dobrej Nowiny o Jezusie Chrystusie było wielu świętych, do świętości której powołuje On sam.⁶⁴⁷

Należy zauważyć, że w XIX w. nastąpiło odrodzenie ducha misyjnego, do czego mogło się przyczynić powstanie Papieskiego Dzieła Rozkrzewiania Wiary w 1822 r., Papieskiego Dzieła Świętego Dzieciństwa w 1842 r. oraz Dzieła Świętego Piotra Apostoła w 1888 r. W dużym stopniu do rozwoju misyjnej działalności przyczyniły się także nowe zgromadzenia zakonne, a wśród nich należy wymienić bł. Marię Teresę Ledóchowską, której idea misyjna leżała na sercu. Założyła ona Sodalicję św. Piotra Klawera (zw. klaweriankami).⁶⁴⁸

Ogromną wewnętrzną siłę Maria Teresa Ledóchowska czerpała z całkowitego zawierzenia Opatrzności Bożej i to zawierzenie wyraźnie cechuje jej misyjne zaangażowanie. Duchowość Marii Teresy jest wyraźne chrystocentryczna. W jej wewnętrznym życiu Zbawiciel zajmuje szczególne miejsce. Wyrażało się to w modlitwach i pobożności. Bł. Maria Teresa praktykowała nabożeństwo do Najświętszego Serca Jezusowego, Męki Pańskiej, Najświętszego Sakramentu, Godzinki ku czci Bożego Serca.

W swym zaangażowaniu misyjnym bł. Maria Teresa Ledóchowska wiele miejsca poświęcała zagadnieniom niewolnictwa i troski o głodnych i potrzebujących, zachęcając do ofiarowania wdowiego grosza, któremu towarzyszy Boże błogosławieństwo. Mawiała, że jeśli ktoś ma dużo żeby dał dużo, a jeśli ma mało, by dał mało, pamiętając przy tym na słowa Chrystusa, który powiedział, że wszystko, co jest czynione dla innych, jest w gruncie rzeczy czynione wobec samego Chrystusa. Wynika z tego, że jej duchowość była chrystocentryczna, oparta na przykazaniu miłości Boga i bliźniego. Ledóchowska utrzymywała kontakt listowny z wielkim misjonarzem o. Janem Beyzymem, a listy od niego zamieszczała w „Echu z Afryki”, propagując misyjną posługę. Wielkość bł. Marii Teresy

⁶⁴⁶ Por. M. CZAJKOWSKI, *Misje są sprawą wiary – cztery światła Małej Teresy*, „W drodze” 8 (2003) s. 39.

⁶⁴⁷ Por. FRANCISZEK, Adhortacja apostolska *Gaudete ex exultate*. O powołaniu do świętości w świecie współczesnym, Kraków 2018, 20.

⁶⁴⁸ Por. J. MISIUREK, *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej, t. 3 (w. XX)*, Lublin 2001, s. 38.

Ledóchowskiej przejawiała się całkowitym jej zaangażowaniem na rzecz misji, do której nawoływał Chrystusowy nakaz ewangelizacyjny, aby wszyscy ludzie mogli dość do poznania prawdy i osiągnąć zbawienie (por. 1 Tm 2, 4). Do misyjnej działalności pobudzała ją miłość, oddając się całkowicie w posłudze misji afrykańskich. Z wiary wypływała jej głęboka miłość Boga i do ludzi. Swoje siły poświęcała modlitwie, pracy i umartwieniu. Spalała się w pracy, umartwieniu i modlitwie. Z poddaniem woli Bożej mężnie znosiła cierpienie.⁶⁴⁹

Działalność bł. Marii Teresy Ledóchowskiej przybliżyła prawdę, że świętość jest zawsze apostołska i misyjna, bo dbałość o swoje zbawienie powiązana jest z troską o zbawienie innych. Duchowość bł. Marii Teresy zwraca uwagę na powszechne powołanie do świętości, które wyraża się w miłości Boga i bliźniego, nawet za cenę życia.⁶⁵⁰

Wybitną postacią, którą charakteryzował duch misyjnego zaangażowania jest również bł. O. Jan Beyzym.⁶⁵¹ Duchowe życie Jana Beyzyma charakteryzowało się całkowitym oddaniem się Jezusowi Chrystusowi przez pośrednictwo Maryi.⁶⁵² Pragnął naśladować Jezusa Chrystusa w tym wszystkim, co wypływało z zobowiązań wynikających ze ślubów zakonnych. Każdy swój dzień wypełniony był służbą Chrystusowi w cierpiących braciach. Jemu poświęcił swoje zdolności i swoje siły. W codziennym życiu Sługa Boży pozostawał w postawie wdzięczności za różnorodne doświadczenia życiowe, ofiarowując je Chrystusowi.⁶⁵³

⁶⁴⁹ Por. J. MISIUREK, *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej, t. 3 (w. XX)*, Lublin 2001, s. 41.

⁶⁵⁰ J. MISIUREK, *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej, t. 3 (w. XX)...*, dz. cyt., s. 42.

⁶⁵¹ Jan Nepomucen Beyzym urodził się 15 maja 1850 r. w Beyzymach Wielkich na Wołyniu. W Kijowie ukończył gimnazjum. W 1872 r. wstąpił do Towarzystwa Jezusowego w Starej Wsi. Studia teologiczne odbył w Krakowie, tam również przyjął w 1881 r. święcenia przebiteratu. Na staż duszpasterski został skierowany do Tarnopola. W 1886 r. złożył śluby wieczyste, a rok później został przeniesiony do Chyrowa gdzie sprawował opiekę nad szpitalem, był też wychowawcą i nauczycielem języków francuskiego i rosyjskiego. W 1897 r. zgłosił się do pracy wśród trędowatych na Madagaskarze – dotarł tam w grudniu 1899 r. Pracował w Ambahiwuraku i Tananariwie w niezwykle trudnych warunkach, a potem udał się do Marana k. Fianarantsoa, gdzie za ofiary zebrane w Polsce wybudował szpital dla trędowatych, a dla posługiwania im o. Beyzym sprowadził siostry ze Zgromadzenia św. Józefa z Cluny. Wyczerpany twardym trybem życia zmarł 2 października 1912 r. w Maranie. Beatyfikował go Jan Paweł II 18 sierpnia 2002 roku w Krakowie. Por. G. TUROWSKI, *Ilustrowany Leksykon polskich świętych, błogosławionych i Sług Bożych*, Kraków 2007, s. 144-148; J. MISIUREK, *Polscy święci i błogosławieni. Życie – duchowość – przesłanie*, Częstochowa 2010, s. 95.

⁶⁵² Por. J. ŻUKOWICZ (red.), *Błogosławiony Ojciec Jan Beyzym SJ Apostoł Madagaskaru. Wybór Listów*, Kraków 2002, s. 36.

⁶⁵³ Por. J. MISIUREK, *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej, t. 3 (w. XX)*, Lublin 2001, s. 24; zob. CZ. DRAŻEK, *Błogosławiony Ojciec Jan Beyzym SJ Posługacz trędowatych. Biografia*, Kraków 2002; CZ. DRAŻEK, *Jan Beyzym*, Kraków 2004, s. 107-114.

Błogosławionego Jana Beyzyma cechowała głęboka wiara w Boga, apostołska gorliwość, samarytańska troska o najbiedniejszych oraz bezgraniczna miłość bliźniego. Uważał, że nie może owocnie głosić Słowa Bożego, nie wprowadzając równocześnie w życie przykazania miłości bliźniego. Cechowała go silna wiara w obecność Chrystusa w sakramentach. Na sercu leżała mu troska o to, by nikt nie umarł, nie pojednawszy się przed śmiercią z Bogiem. Żył ze świadomością, że to Bóg czuwa nad nim i nad jego podopiecznymi.⁶⁵⁴

W jego życiu wewnętrznym głęboko zakorzeniona jest więź z Chrystusem Eucharystycznym. Centrum jego życia stanowiła Msza święta. Kult Chrystusa łączył ściśle ze czcią Jego Matki. Odznaczał się wielką czcią wobec Maryi i był Jej oddany.⁶⁵⁵ Dziękował Maryi za dar powołania i stale polecał się Jej opiece.⁶⁵⁶ Troszczył się o wzrost pobożności maryjnej u innych.⁶⁵⁷ Na Madagaskar przywiózł obraz Matki Bożej Częstochowskiej,⁶⁵⁸ umieszczając go w głównym ołtarzu kaplicy szpitalnej⁶⁵⁹. Wszystkie sprawy zawierał Maryi.⁶⁶⁰

Często podkreślał, co w życiu osiągnął zawdzięcza Matce Bożej. Jej łasce przypisywał wyjazd na misję,⁶⁶¹ chęć do pracy na Sachalinie,⁶⁶² poprawę warunków życia trędowatych,⁶⁶³ budowę szpitala,⁶⁶⁴ pozwolenie na budowę schroniska,⁶⁶⁵ umocnienie

⁶⁵⁴ Por. CZ. DRAŻEK, *Jan Beyzym...*, dz. cyt., s. 27.

⁶⁵⁵ Całe swoje życie oddał Matce Bożej, Jej podporządkował swoją wolę. W liście z 17 czerwca 1910 r. pisał: „Całkowicie należę do Matki Najświętszej (...). Ofiarowałem się Jej z gotowością na wszystko, co zechce ze mną zrobić. Proszę Ją przy tym tylko o to, żeby, rozkazując co zechce, dopomogła mi łaską swoją do wiernego wykonania Jej rozkazów oraz żeby mnie uchroniła od odpadnięcia od świętej wiary i Towarzystwa”. J. ŻUKOWICZ (red.) *Błogosławiony Ojciec Jan Beyzym SJ. Apostoł Madagaskaru. Wybór listów*, Kraków 2002, s. 219.

⁶⁵⁶ Por. M. CZERMIŃSKI, *Ks. Jan Beyzym TJ, ofiara miłości*, Kraków 1992, s. 30.

⁶⁵⁷ Por. CZ. DRAŻEK, *Błogosławiony Ojciec Jan Beyzym SJ...*, dz. cyt., s. 168.

⁶⁵⁸ Por. J. MISIUREK, *Polscy święci...*, dz. cyt., s. 96.

⁶⁵⁹ Por. J. ŻUKOWICZ (red.) *Błogosławiony...*, dz. cyt., s. 28.

⁶⁶⁰ Por. CZ. DRAŻEK, *Błogosławiony Ojciec Jan Beyzym SJ...*, dz. cyt., s. 168-169; J. ŻUKOWICZ (red.), *Błogosławiony...*, dz. cyt., s. 37.

⁶⁶¹ CZ. DRAŻEK, *Błogosławiony Ojciec Jan Beyzym SJ...*, dz. cyt., s. 97.

⁶⁶² Por. tamże, s. 174-176.

⁶⁶³ Por. tamże, s. 135, 160.

⁶⁶⁴ Por. tamże, s. 100, 190, 194.

⁶⁶⁵ Por. tamże, s. 172, 187.

w dobrym Malgaszów,⁶⁶⁶ otrzymywaną pomoc finansową,⁶⁶⁷ przezwyciężenie różnorodnych trudności.⁶⁶⁸

Z kolei pragnieniem Pauliny Jaricot,⁶⁶⁹ założycielki Dzieła Rozkrzewiania Wiary było zjednoczenie z Chrystusem na Krzyżu. W Eucharystii odnajdowała potrzebną duchową siłę do tego, by tak jak Maryja być „służebnicą Pańską” (Łk 1 38). Całe jej życie skupione było na pracy dla Boga i zbawienia dusz, bez oczekiwania wewnętrznego zadowolenia, ludzkiej pochwały, czy nawet Boskiej pociechy. Życie Pauliny Jaricot było nieustanną modlitwą. W sposób szczególny oddawała część Bogu podczas adoracji i poprzez miłość bliźniego, dla których była przykładem praktykowania duchowości eucharystycznej i nieustannego dziękczynienia Bogu, co przejawiało się w jej przeżywaniu cierpienia i działalności apostołskiej.⁶⁷⁰

Życie Pauliny Jaricot ukierunkowanie było na liturgię i Eucharystię. To właśnie Eucharystii poświęciła swoją pierwszą książkę, którą napisała mając zaledwie 23 lata, której tytuł brzmi: *L'amour infini dans la divine Eucharistie*. Najświętszy Sakrament przyjmowała każdego dnia. Było On wystawiony na stole, przy którym pracowała. Jezus Eucharystyczny, którego adorowała, udzielał jej siły, by i ona mogła stawać się hostią – na wzór cierpiącego Sługi (por. Iz 53,3-4.12).⁶⁷¹

Kolejną wybitą postacią zaangażowaną w sprawy misji była św. Teresa od Dzieciątka Jezus. W życiu Teresy z niejako ukazuje się głębia teologii świętych. Jezus przekazując swoim uczniom przykazanie miłości, daje samego Siebie w Eucharystii.⁶⁷² Sakrament Eucharystii, przekazany przez Jezusa w Wieczerniku, pozwala św. Teresie zobaczyć głębię Miłości, której służbie poświęciła swoje życie.⁶⁷³

⁶⁶⁶ Por. tamże, s. 97-98, 167.

⁶⁶⁷ Por. tamże, s. 135, 172, 198.

⁶⁶⁸ Por. tamże, s. 100.

⁶⁶⁹ Zob. P. JARICOT, *Historia mojego życia. Autobiografia duchowa założycielki Żywego Różańca*, przekł. A. SAAR, Kraków 2011.

⁶⁷⁰ Por. F. GALBIATI, *Eucharystia w życiu służby Bożej Pauliny Jaricot, założycielki Dzieła Rozkrzewiania Wiary*, „Światło Narodów” 3 (2005) s. 34.

⁶⁷¹ Por. F. GALBIATI, *Eucharystia w życiu służby...*, dz. cyt., s. 32.

⁶⁷² Por. RH 42.

⁶⁷³ Por. P. P. OGÓREK, *Eucharystia w życiu duchowym św. Teresy od Dzieciątka Jezus*, „Życie Konsekrowane” 6 (2005) s. 79.

Św. Teresa z Lisieux podkreślała, że wstąpiła do Karmelu by ratować dusze, a nie mogąc być misjonarką czynną, pragnęła nią być przez miłość i pokutę na wzór św. Teresy z Avila. Zwracała uwagę, na fakt, iż karmelitanka musi być apostołką, bowiem w modlitwie i cierpieniu należy szukać siły do aktywności w Kościele.⁶⁷⁴ Św. Teresa szukała swego miejsca w Kościele, a gdy je odnalazła, powiedziała, że jej powołaniem jest Miłość.⁶⁷⁵

Św. Teresa od Dzieciątka Jezus, zamknięta za klauzurą Karmelu, patrząc jedynie ludzku - można powiedzieć, że miała niewielkie możliwości skutecznej pomocy misjom, ale to właśnie ją papież Pius XI ogłosił patronką misji i postawił Kościołowi jako wzór do naśladowania.⁶⁷⁶ Została ogłoszona Patronką misji zaledwie dwa lata po kanonizacji. Swój zapał misyjny wyrażający się m.in. pragnieniu głoszenia Chrystusa po całej ziemi, a wśród tych, którzy Go jeszcze nie znają, chciałaby umieszczać chwalebny Krzyż.⁶⁷⁷

Wielu może dziwić fakt, jak św. Teresa od Dzieciątka Jezus, żyjąca w celi Karmelu, stała się Patronką misji, które ze swej istoty są rzeczywistością dynamiczną. Fundamentalnym bowiem zadaniem wynikającym z misyjnego posłannictwa jest głoszenie Ewangelii i budowanie Kościoła. Warto przyjrzeć się nieco bardziej specyfice Karmelu, by potrafić dostrzec, że jego głębinach jest, duch misji. Misjonarz, który ma wyruszyć z Dobrą Nowiną, najpierw w sobie przyjmuje Tego, który posyła (por. J 5,37a); On prawdziwie (por. Wj 3,14) i działa (por. J 5,17). W pierwszej zatem kolejności misjonarz musi pozwolić ogarnąć się Miłości. Odwołując się do duchowości Karmelu, trzeba spojrzeć głębiej, bo nie jest łatwo odkryć wartość życia wewnętrznego, jako takiego, które jest misyjne. To tereziańskie zatrzymanie się z powodu Boga i dla Niego, poznanie siebie i zamieszkanie w Bogu jest warunkiem koniecznym misyjnego zaangażowania. Zatem można bez

⁶⁷⁴ Por. A. WACH, *Piękno życia kontemplacyjnego. Św. Teresa z Lisieux*, „Życie konsekrowane” 1 (1999) s. 64.

⁶⁷⁵ Por. M. CZAJKOWSKI, *Misje są sprawą wiary...*, dz. cyt., s. 31.

⁶⁷⁶ Por. A. KMIECIK, *Rola Papieskich Dziel Misyjnych w diecezji i parafii*, w: FRĄCZEK H (red.), *Wiara umacnia się, gdy jest przekazywana. II Krajowy Kongres misyjny. Częstochowa 16-18 października 1992 r.*, Warszawa 1994, s. 50.

⁶⁷⁷ Por. SZ. T. PRAŚKIEWICZ, *Misyjny ideał Św. Teresy od Dzieciątka Jezus w siedemdziesięciopięciolatecie jej patronatu nad misjami*, w: ŚLIWKA E. (red.), „Wypłyn na głębię”. *Materiały Pierwszego Ogólnopolskiego Kongresu Misyjnego Zakonów i Zgromadzeń Męskich i Żeńskich. Tom 2: Refleksja (sesja naukowa)*, Gdańsk-Pieniężno 2004, s. 100.

wątpienia powiedzieć, że Teresa od Dzieciątka Jezus była na misjach bardziej, niż mogłoby się wydawać.⁶⁷⁸

Teresa z Lisieux poprzez zjednoczenie z Jezusem stała się matką dusz, pomimo życia kontemplacyjnego, zamkniętego za murami klasztoru. Nie chciała stawiać oporu łasce Bożej.⁶⁷⁹ Została także ogłoszona Patronką misji na równi ze św. Franciszkiem Ksawerym. Ta jej płodność w rodzeniu dusz dla nieba nie była mniejsza od Apostołów czy misjonarzy. Świadomość wielkości powołania, jakim obdarzył ją Bóg wyraża w sposób bardzo subtelny. Jej misyjną duszę poznać można m.in. poprzez listy, które pisała do swych duchowych braci - powierzonych jej misjonarzy. Duchowo towarzyszy ks. Maurycego Bellière i o. Roulland w ich misyjnej posłudze.⁶⁸⁰

W duchowości eucharystycznej jaką odznaczała się św. Teresa z Lisieux ujawnia się głębia teologii świętych. Jezus daje uczniom przykazanie miłości, które jest wypełnieniem Pisma, zostawia im swoją naukę, a nade wszystko Eucharystię, Siebie samego. Jan Paweł II podkreśla, że „W Tajemnicy Odkupienia, czyli zbawczego dzieła samego Jezusa Chrystusa, Kościół uczestniczy nie tylko przez wierność dla Słowa, dla Ewangelii swojego Mistrza przez posługę prawdy - ale równocześnie przez pełne nadziei i miłości poddanie się zbawczej mocy Jego działania, którą wyraził i zawarł w sposób sakramentalny nade wszystko w Eucharystii”.⁶⁸¹ Dar Eucharystii i nowego przykazania pozwala św. Teresie z Lisieux odczytać bezmiar tej Miłości, której poświęciła swoje życie w Karmelu. Ta wierność orędziu zawartego w przykazaniu miłości pozwala Teresie odczytać powołanie i realizować misję w służbie Bogu za murami klasztoru.⁶⁸²

Św. Teresa uczy, że do rozumienia Słowa Bożego nie wystarczy sama wiedza, lecz potrzebna jest miłość. Tym samym potwierdza prawdziwość słów św. Jana: „Kto miłuje,

⁶⁷⁸ Por. M. CZAJKOWSKI, „*Misje są sprawą wiary*” (*Rmis,11*) – w kontekście duchowości Karmelu, w: ŚLIWKA E. (red.), „*Wypłyn na głębię*”. *Materiały Pierwszego Ogólnopolskiego Kongresu Misyjnego Zakonów i Zgromadzeń Męskich i Żeńskich. Tom 2: Refleksja (sesja naukowa)*, Gdańsk-Pieniężno 2004, s. 56.

⁶⁷⁹ Por. J. MALICKI, „*Niechcenia*” *Teresy z Lisieux*, w: JAKEL M., MAZUREK M., MŁODAK A., RACHMAJDA A., SIKORSKI A. (red.), *Kim nie chcę być*, Zeszyty Karmelitańskie nr 1 (58) styczeń-marzec 2012, s. 61.

⁶⁸⁰ Por. G. GAUCHER, *Dzieje życia. Święta Teresa z Lisieux*, Kraków 1995, s. 223; ŚW. TERESA OD DZIECIĄTKA JEZUS, *Listy*, Kraków 2004, s. 380; A. WACH, *Piękno życia kontemplacyjnego. Św. Teresa z Lisieux*, „*Życie konsekrowane*” 1 (1999) s. 65; J.W. GOGOLA, *Sekret św. Teresy z Lisieux. Elementy duchowości*, Kraków 1999, s. 121-138.

⁶⁸¹ RH 42

⁶⁸² Por. P. P. OGÓREK, *Eucharystia w życiu duchowym św. Teresy od Dzieciątka Jezus*, „*Życie Konsekrowane* 6 (2005) s. 79.

narodził się z Boga i zna Boga. Kto nie miłuje, nie zna Boga, ponieważ Bóg jest miłością (1 J 4,7-8). Święta z Lisieux przypomina, że celem lectio divina jest poznanie, miłość i naśladowanie Chrystusa oraz wypływająca z nich miłość bliźniego. Praktykowana przez nią medytacja Słowa Bożego posiada wymiar chrystologiczny. W swojej pokorze Teresa z Lisieux została obdarowana szczególnym rozumieniem Pisma, otrzymując „wiedzę miłości”, a otrzymanym bogactwem umiała się dzielić.⁶⁸³

Człowiek we współczesnym świecie musi stawić czoło licznym zadaniom i przeciwnościom. Ale oprócz tego wezwany jest również do dzieła zbawiania świata. Św. Teresa od Dzieciątka Jezus doskonale realizowała to Boże wezwanie. We wczesnym dzieciństwie otrzymała łaskę rozumienia tego wymogów życia chrześcijańskiego, jakim jest kochanie Boga i troska o zbawienie dusz. Swe głębokie pragnienie misyjne wyraża w słowach, że odczuwa powołanie apostoła i chciałaby głosić Ewangelię na wszystkich kontynentach.⁶⁸⁴

Różnorodność zakonów i cechy charakterystyczne ich charyzmatu tworzą bogactwo powołań w Kościele, bowiem każda wspólnota zakonna posiada swoją duchowość i wypływającą z niej posługę. Należy zauważyć, że wiele zakonów powstawało jako odpowiedź na dobrze odczytane znaki czasu. Najczęściej to właśnie służba określone mu zadaniu stanowiła natchnienie do powstania danej wspólnoty czy zakonu. Należy podkreślić, że zawsze aktualnym zadaniem Kościoła jest wezwanie Chrystusa do głoszenia Ewangelii. Trzeba opuścić wszystko, by stać się zdolnym do głoszenia Słowa; podobnie jak zrobili to Apostołowie. Także całkowity dar z siebie, jaki charakteryzuje istotę życia konsekrowanego usposabia zakonników do podjęcia posługi apostołowskiej. Stąd też wiele zakonów ma w swym charyzmacie troskę o realizację misyjnego nakazu Chrystusa. Warto wspomnieć, że wśród zakonów zawsze żywa była świadomość, że głoszenie Słowa dokonuje się dzięki Duchowi Świętemu, a nie przy pomocy technik czy ludzkich umiejętności. Dlatego też w misyjną działalność angażowani byli nie tylko misjonarze, ale także rzesze osób, które wspierało to działa swymi ofiarami i modlitwą. Z tego też powodu i nie przypadkowo patronką misji jest

⁶⁸³ Por. Ł. KASPEREK, *Św. Teresa z Lisieux nauczycielką medytacji Słowa Bożego*, w: WITCZYK H. (red.), *Uważajcie, jak słuchacie (Łk 8,18). Teoria i praktyka „lectio divina”*, Kielce 2004, s. 103.

⁶⁸⁴ Por. SZ. T. PRAŚKIEWICZ, *Misyjny ideał Św. Teresy od Dzieciątka Jezus w siedemdziesięciolecie jej patronatu nad misjami*, w: ŚLIWKA E. (red.), *„Wypłyn na głębię”. Materiały Pierwszego Ogólnopolskiego Kongresu Misyjnego Zakonów i Zgromadzeń Męskich i Żeńskich. Tom 2: Refleksja (sesja naukowa)*, Gdańsk-Pieniężno 2004, s. 102; G. GAUCHER, *Dzieje życia. Św. Teresa z Lisieux*, Kraków 1995, s. 223-224.

św. Teresa od Dzieciątka Jezus - karmelitanka klauzurowa, która nigdy nie opuściła murów klasztoru.

PODSUMOWANIE

Kościół zawsze, ale jeszcze bardziej intensywnie w okresie wielkanocnym zachęca wiernych, aby kierowali swoje spojrzenie ku Zmartwychwstałemu, który jest prawdziwie obecny w sakramencie Eucharystii, bowiem Eucharystia to szczególny moment, w którym Kościół rozpoznaje „Dawcę życia” (Dz 3, 15). Duchowość eucharystyczna powinna przenikać codzienność człowieka. Przykładem są święci, którzy z Eucharystii czerpali moc do wypełniania różnorodnych posług.⁶⁸⁵

Wydaje się, że kolejny wymiar duchowości, jakim jest duchowość maryjna jest czymś naturalnym. Na pytanie czy trzeba dbać o duchowość maryjną, odpowiedzi udziela sam Chrystus, który powiedział do umiłowanego ucznia: „Oto Matka twoja” (J 19, 27). A Ewangelista zaznaczył: „I od tej godziny uczeń wziął Ją do siebie”. Rozmowa Jezusa z Matką i uczniem ukazany jest poprzez schemat objawienia. Zbawcza misja Jezusa zawiera w sobie również dar Matki. Św. Jan zapisał w Ewangelii: „Potem Jezus świadom, że już wszystko się dokonało” (J 19, 28) - chciał przez to niejako zaznaczyć, że Chrystus wypełnił swą ofiarę w całości, oddając swoją Matkę uczniowi i wszystkim ludziom. Cześć oddawana Maryi nie jest jedynie spontaniczną postawą wiernych, ale opiera się na woli Jezusa, który pragnął, by uczniowie przyjęli Ją za Matkę powierzając swoje radości i troski dnia codziennego. W szkole Maryi uczniowie poznają Jezusa i odpowiadają na Jego miłość.⁶⁸⁶

Święci patronowie misji uczą odważnego poświęcenia w wypełnianiu nakazu Chrystusa oraz przypominają o obowiązku zaangażowania w misyjne dzieło. Są wzorem dla misjonarzy. Wstawiają się u Boga budząc ducha misyjnego. Niezwykły wkład w misyjne dzieło Kościoła – jak to zostało wyżej przypomniane - miała św. Teresa z Lisieux. Realizując powołanie do życia kontemplacyjnego wskazuje wszystkim ludziom nowy wymiar posługi Kościoła. Pomimo tego, że jej życie zamknięte było za kratami Karmelu, było w pełni

⁶⁸⁵ Por. BENEDYKT XVI, *Świętość jaśnieje w Kościele szczególnym pięknem* (26 IV – Msza św. kanonizacyjna na placu św. Piotra), „L'Osservatore Romano” 7-8 (2009), s. 57.

⁶⁸⁶ Por. J. KUMALA, *Maryja Dziewica – wzorem konsekracji i naśladowania Chrystusa*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Signum Magnum – duchowość maryjna...*, dz. cyt., s. 223.

otwarte na sprawy Kościoła, zwłaszcza rozkrzewiania wiary. Miłością obejmowała wszystkie kontynenty, całe swoje życie ofiarując w intencji misjonarzy.⁶⁸⁷

⁶⁸⁷ Por. J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misję*, Kraków 2005, s. 77.

ROZDZIAŁ V

JEZUS CHRYSZTUS JAKO KSZTAŁTUJĄCY DUCHOWOŚĆ MISYJNĄ W POSZCZEGÓLNYCH STANACH ŻYCIA

Powołanie jest darem Boga. Wymaga ono odpowiedzi ze strony człowieka i podjęcia współpracy. Każdy człowiek jest powołany do świętości, którą realizuje pełniąc różne funkcje i zadania. Duchowość chrześcijańska przeżywana i realizowana jest zasadniczo w trzech formach życia Kościoła, do których zalicza się: sakramentalne kapłaństwo, życie konsekrowane i stan wiernych świeckich. Dał temu wyraz Jan Paweł II w trzech posynodalnych adhortacjach skierowanych do tych poszczególnych stanów: *Christifideles laici*, *Pastores dabo vobis*, *Vita consecrata*.

Niniejszy rozdział będzie poświęcony tym zagadnieniom ukazując wymienione wyżej powołania i ich rolę w kontekście chrystologicznych podstaw duchowości misyjnej Kościoła. Rozdział ten jest podzielony na trzy części. W pierwszej z nich zostanie ukazana rola prezbiterów; druga część poświęcona będzie zakonowi, a trzecia świeckim. Rozważymy także, jaką rolę w misyjnej działalności Kościoła pełnią Papieskie Dzieła Misyjne – jako te, które w pierwszej kolejności odpowiedzialne są za rozpowszechnianie misyjnej idei Kościoła. Na zakończenie zostanie wspomniana postać nieustraszonej misjonarki – osoby świeckiej, która ponad 40 lat pracowała w Ugandzie posługując chorym.

5.1 Duchowość kapłańska

Trynitarny kształt duchowości kapłańskiej, winien stanowić obraz doskonałości komunii Osób Boskich. Konstytucja Dogmatyczna o Kościele podkreśla, że „cały Kościół okazuje się jako lud zjednoczony jednością Ojca i Syna, i Ducha Świętego”.⁶⁸⁸ Dla kapłana sprawą fundamentalną jest, by był on w pełni zjednoczony z Chrystusem Najwyższym Kapłanem w ten sposób osiągając świętość.⁶⁸⁹

⁶⁸⁸ KK 4; por. KK 2.

⁶⁸⁹ Por. A. DULLES, *Postuga kapłańska w świecie współczesnym*, Kraków 2005, s. 107. Każda duchowość chrześcijańska, a więc i kapłańska opiera się na postaci i życiu Zbawiciela; On „stał się dla nas mądrością od Boga i sprawiedliwością i uświęceniem i odkupieniem” (1 Kor 1, 30). Kapłaństwo Chrystusa łączy się ściśle z jego urzędem nauczycielskim: „otóż wy nie pozwalajcie nazywać się rabbi, albowiem jeden jest wasz nauczyciel, a wy wszyscy braćmi jesteście (...). Nie chcecie również, by was nazywano mistrzami, bo jeden jest tylko wasz Mistrz Chrystus” (Mt 23, 8-10). Kapłaństwo Chrystusa złączone jest z jego urzędem królewskim, o czym stwierdził przed Piłatem: „Tak, jestem królem. Ja się na to narodziłem i na to przyszedłem na świat, aby dać świadectwo prawdzie” (J 18, 37). A św. Paweł w Liście do Koryntian pisał, że Chrystus jest

5.1.1 Wprowadzenie

Przed ofiarą krzyżową, Chrystus w czasie Wieczerzy powiedział do apostołów: „Gorąco pragnąłem spożyć tę Paschę z wami zanim będę cierpiał” (Łk 22, 15). Chrystusowe pragnienie kryje w sobie dwa akcenty: wspólnotę z którą pragnie budować więź oraz Uczę Paschalną – będącą korzeniem Eucharystycznej Liturgii. Kapłan jest nauczycielem wiary chrześcijańskiej, ma kształtować życie wiernych, w jego pracy nauczycielskiej i duszpasterskiej wykłady o Mszy świętej i o uczestnictwie w niej wiernych, winny zajmować centralne miejsce.

W kapłaństwie Chrystusa uczestniczy cały Lud Boży: „Ochrzczeni bowiem - jak uczy Sobór - poświęceni są przez odrodzenie i namaszczenie Duchem Świętym, jako dom duchowy i święte kapłaństwo, aby przez wszystkie właściwe chrześcijaninowi dobre uczynki składać ofiary duchowe”.⁶⁹⁰ Chociaż kapłaństwo hierarchiczne i urzędowe różni się w sposób istotny od powszechnego, to jednak są one sobie przyporządkowane. Mówiąc o duchowości kapłańskiej trzeba mieć na uwadze duchowość biskupów posiadających pełnię sakramentu kapłaństwa oraz prezbiterów, którzy jako „pilni współpracownicy stanu biskupiego, jego pomoc i narzędzie, powołani do służenia Ludowi Bożemu, stanowią wraz ze swym biskupem jedno grono kapłańskie (presbyterium) poświęcające się różnym powinnościom”.⁶⁹¹ Cechy duchowości kapłańskiej, obowiązują także diakonów, którzy otrzymali włożenie rąk „nie dla kapłaństwa, lecz dla posługi”; służą oni Ludowi Bożemu w łączności z biskupem i jego kapłanami”.⁶⁹²

Kapłan jest w specjalny sposób powołany dla Kościoła, ale jest także z Kościoła i w Kościele. Prawda ta wypływa z godności i misji kapłańskiej powstałej mocą sakramentu kapłaństwa. Zakładając wcześniej analizowane rysy duchowości kształtowane przez inne sakramenty święte należy także zwrócić uwagę na rys, który wypływa z mocy sakramentu kapłaństwa.⁶⁹³

fundamentem życia chrześcijańskiego „fundamentu bowiem nikt nie może położyć innego, jak ten, który jest położony, a którym jest Jezus Chrystus” (1 Kor 3, 11).

⁶⁹⁰ KK 10.

⁶⁹¹ KK 28

⁶⁹² KK 29.

⁶⁹³ Por. W. SŁOMKA, *Sakrament kapłaństwa jako podstawa duchowości kapłańskiej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 212.

Chrystus, będąc „dobrym Pasterzem” (por. J 10, 11), jest jednocześnie wzorem dla każdego kapłana. Trzeba, aby kapłan „trwał w Chrystusie”, czyli żył Jego życiem, podobnie jak latorośl w winnym szczepie (por. J 15, 1-7). Także apostoł Paweł zachęcał, by troszczyć się o to, by w sercu „ukształtowany był Chrystus” (por. Ga 4, 19). Św. Piotr apostoł również wskazywał, by „iść śladami Chrystusa” (por. 1 P 2, 21) i uczyć się od Niego cnót (por. Mt 11, 29). Jest to także znak dla kapłanów, by naśladowali Chrystusa, jak apostoł Paweł (por. 1 Kor 11, 1), dążąc do tego, by w nich żył Chrystus (por. Ga 2, 20). Obowiązkiem kapłanów jest dążenie do świętości, bo Zbawiciel wyraźnie mówił: „Bądźcie wy tedy doskonali, jak doskonałym jest Ojciec wasz niebieski” (Mt 5, 48). Skoro zatem Chrystus wzywa: „ucicie się ode Mnie” (Mt 11, 29) i - „dałem wam przykład, abyście i wy tak czynili, jak Ja wam uczyniłem” (J 13, 15), to możliwe staje się Jego naśladowanie. Wymaga to jednakże od kapłanów nieustannej pracy nad sobą.⁶⁹⁴

Kościół jest Ludem Bożym w komunii z Bogiem poprzez wiarę, nadzieję, miłość i życie sakramentalne, w Duchu Świętym, który dokonuje dzieła zjednoczenia zwłaszcza za pośrednictwem posługi papieża oraz biskupów i prezbiterów całego Kościoła. W duchowości kapłańskiej ważne jest nie tylko zjednoczenie z Bogiem, ale również jedność z biskupami, z następcą św. Piotra z kapłanami i tymi wszystkimi, względem których kapłan realizuje posłannictwo Chrystusa. Dekret o posłudze i życiu kapłanów przypomina o podstawie jedności prezbitera z biskupem. Przez biskupa prezbiterzy otrzymują święcenia i posłannictwo, dzięki czemu mogą służyć Chrystusowi, a przez to budować Jego Kościół,⁶⁹⁵ bowiem - jak to jest napisane w innym miejscu - „Urząd prezbiterów, jako związany z biskupstwem, uczestniczy we władzy, mocą której sam Chrystus Ciało swoje buduje, uświęca i rządzi”.⁶⁹⁶ Owo posłannictwo dotyczy głoszenia Ewangelii, sprawowania liturgii i prowadzenia Ludu Bożego. Na każdym etapie tego posłannictwa prezbiterzy mają pozostawać w jedności z biskupem, gdyż są jego współpracownikami w przekazywaniu Ewangelii.⁶⁹⁷

Adhortacja *Pastores dabo vobis* skierowana jest do kapłanów i rozpoczyna się słowami z księgi proroka Jeremiasza, przypominającymi, że Bóg obiecał swojemu ludowi kapłanów,

⁶⁹⁴ Por. J. MISIUREK, *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej, t. 3 (w. XX)*, Lublin 2001, s. 110.

⁶⁹⁵ Por. DK 1.

⁶⁹⁶ DK 2.

⁶⁹⁷ Por. W. SŁOMKA, *Duchowość kapłańska...* dz. cyt., s. 154.

którzy będą ukształtowani według Jego Serca: „Dam wam pasterzy według mego serca” (Jr 3, 15). Duchowość kapłańska jest duchowością właściwą tylko tożsamości i misji kapłańskiej, która czerpie swą istotę z utożsamienia się z godnością i misją Chrystusa, Jedyne Kapłana Nowego Przymierza, w takim stopniu, który uzdalnia go do bycia i działania in persona Christi.⁶⁹⁸

Zadaniem kapłana obdarzonego charyzmatami jest nieustanne poznawanie i radosna akceptacja tych darów oraz troska o ich pełne wykorzystywanie dla dobra Kościoła. Ta współpraca z charyzmatami jest uległością Duchowi Świętemu i ofiarną służbą Ludowi Bożemu. Pomocą w rozwijaniu przyjaźni z Chrystusem-Kapłanem jest przede wszystkim naśladowanie Chrystusa w codziennym życiu poprzez zaangażowanie w liturgię, kierownictwo duchowe czy kontakt z bliźnimi. Sobór Watykański II podkreśla, że „wszyscy (...) potrzebują Chrystusa jako wzoru, nauczyciela, wyzwoliciela, zbawiciela, ożywiciela”.⁶⁹⁹ Szczególnie żywym wzorem winien być Chrystus w życiu kapłana, którego całe życie jest wezwaniem do świadczenia o Chrystusie i głoszeniem Chrystusa. Całe życie ziemskie i działalność Chrystusa jest wzorem dla kapłana, ale warto podkreślić wybrane aspekty postępowania Chrystusa, którymi są m.in. relacja do Ojca, miłość do Maryi, troska o grzeszników (zob. m.in. Łk 15, 1-7. 11-32; J 8, 1-11). Chrystus-Arcykapłan zawsze doskonale pełnił wolę Ojca: „Czyż nie wiedzieliście, że powinienem być w tym co należy do mego Ojca” (Łk 2, 49). „Jednak nie moja wola lecz Twoja niech się stanie” (Łk 22, 42). Jan Paweł II wielokrotnie podkreślał, że Eucharystia jest główną racją bytu sakramentu kapłaństwa.⁷⁰⁰

Po zmartwychwstaniu Chrystus nakazał Apostołom: «Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody, udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna, i Ducha Świętego» (Mt 28, 19), zapewniając: «Oto Ja jestem z wami przez wszystkie dni, aż do skończenia świata» (Mt 28, 20). Kościół jest misyjny jako całość i w każdym ze swoich członków – jak to już wielokrotnie zostało podkreślone. Wprawdzie na mocy sakramentów chrztu i bierzmowania

⁶⁹⁸ Por. J. SYPKO, *Duchowość kapłana według Bożego Serca*, „Życie konsekrowane” 3 (2004) s. 108; J. MISIUREK, *Historia i teologia polskiej duchowości katolickiej, t. 3 (w. XX)*, Lublin 2001, s. 146.

⁶⁹⁹ DM 8.

⁷⁰⁰ Por. JAN PAWEŁ II, List apostolski *Dominicae Cenaе*, O tajemnicy i kulcie Eucharystii, w: JAN PAWEŁ II, *Wybór Listów Ojca Świętego Jana Pawła II, t. I*, Kraków 1997, s. 4-7. Jan Paweł II pisze, że: „Sprawowanie Eucharystii powinno więc być dla nas „najważniejszym i świętym wydarzeniem dnia i centrum całego życia”, JAN PAWEŁ II, *Dar i Tajemnica*, Kraków, 1996, s. 73; Por. JAN PAWEŁ II, Audycja generalna, 12 maja 1993r. *Kult eucharystyczny zasadniczym posłannictwem prezbitera*, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 7 (1993), s. 43.

każdy chrześcijanin jest wezwany do głoszenia Ewangelii, to jednak wymiar misyjny jest szczególnie i głęboko związany z powołaniem kapłańskim. W Starym Testamencie Bóg powierzał misję proroków i kapłanów osobom, które wybierał i posyłał do ludu. Do Mojżeszem powiedział: «Idź przeto teraz - oto posyłam cię do faraona, i wyprowadź mój lud, Izraelitów, z Egiptu (...) po wyprowadzeniu tego ludu z Egiptu oddacie cześć Bogu na tej górze» (Wj 3, 10. 12). Podobnie było także w przypadku proroków. Obietnice złożone przodkom wypełniły się w Jezusie Chrystusie: „Przyszedł zatem Syn zesłany przez Ojca, który wybrał nas w Nim przed założeniem świata i przeznaczył do przybrania za synów (...). Aby wypełnić wolę Ojca, Chrystus zapoczątkował królestwo niebieskie na ziemi i objawił nam misterium Ojca, a przez swe posłuszeństwo dokonał odkupienia”.⁷⁰¹ Jezus wybrał sobie uczniów, by realizowali Jego misję. Posłał Dwunastu najpierw «do owiec, które poginęły z domu Izraela» (Mt 10, 6), dając im jasne polecenia; działając w nich samych, bo jak mówił: „Kto was przyjmuje, Mnie przyjmuje, a kto Mnie przyjmuje, przyjmuje Tego, który Mnie posłał” (Mt 10, 40).⁷⁰²

Duch Chrystusowy jest źródłem całej duchowości kapłańskiej. Duch Chrystusowy działa jako przyczyna sprawcza duchowych doświadczeń, zwany jest Pocieszycielem i w tym charakterze jest posyłany przez Chrystusa. Jest Duchem prawdy i jest źródłem siły nadprzyrodzonej. Chrystus mówi do apostołów: „Gdy Duch Święty zstąpi na was, otrzymacie Jego moc i będziecie moimi świadkami (...) aż po krańce ziemi” (Dz 1, 8). Ten Duch jest najwyższą zasadą całej duchowości chrześcijańskiej.

Autor Listu do Hebrajczyków wskazuje, że kapłan to ktoś wybrany, który występuje w imieniu ludu w sprawach odnoszących się do Boga (por. Hbr 5, 1); że musi zanosić prośby (por.. Hbr 5, 7), wstawiając się za innymi, którzy zmierzają do Boga (por. Hbr 7, 25). Kapłan musi umieć współczuć tym, którzy trwają w błędach (por. Hbr 5, 2), składając ofiary za grzechy swoje i innych. Pasterz musi znać owce, chronić przed wilkami i darzyć miłością, przekazując moc wypływającą z sakramentów. Przez kontemplowanie oblicza Chrystusa kapłan staje się dla innych świadkiem wiary, a gorliwość w głoszeniu zbawczego orędzia Chrystusa pomaga w byciu autentycznym świadkiem Jego Prawdy.⁷⁰³

⁷⁰¹ KK 3

⁷⁰² Por. BENEDYKT XVI, *Powołania w służbie Kościoła misyjnego* (Orędzie Ojca Świętego na XLV Światowy Dzień modlitw o powołania), „L'Osservatore Romano” 3 (2008), s. 6.

⁷⁰³ Por. A. DULLES, *Posługa kapłańska w świecie współczesnym*, Kraków 2005, s. 112; S. URBAŃSKI, *Model duchowości kapłańskiej w pismach ks. Aleksandra Żychlińskiego i aktualność tego modelu w dobie*

W punktach 13-15 adhortacji *Pastores dabo vobis*, Jan Paweł II wskazuje na fundamentalną prawdę chrystologii o jedności Bóstwa i człowieczeństwa w Jezusie Chrystusie i Jego pośrednictwie między Bogiem i człowiekiem. Już w Starym Testamencie Mesjasz jest zapowiadany jako Dobry Pasterz (Ez 34), a w Nowym Testamencie sam Chrystus mówi o sobie jako Dobrym Pasterzu (zob. J 10). Jezus Chrystus w sposób szczególny wybrał tych, których zaprosił do pójścia za Nim by potem mogli głosić Jego naukę wszystkim ludziom.⁷⁰⁴

5.1.2 *Kapłan na wzór Chrystusa*

Kapłan jest namaszczony Duchem Świętym i przez to jest upodobniony do Jezusa Chrystusa oraz zdolny do realizacji zadań wynikających z uczestnictwa w kapłaństwie Chrystusa. Poprzez dar Ducha, ma stawać się kapłanem według Serca Bożego jako Dobry Pasterz. Duch Święty kształtuje duchowość kapłana i jego posługę.⁷⁰⁵

Duchowość kapłańska winna być ukierunkowana na całą Trójcę Świętą. W tym Duchu Chrystus mówi: „Bo jeżeli nie odejdę, Pocieszyciel nie przyjdzie do was. A jeżeli odejdę, pošlę go was (...). Gdy zaś on przyjdzie, Duch Prawdy, doprowadzi w do całej prawdy (...). On mnie otoczy chwałą, ponieważ z me weźmie i wam oznajmi” (J 16, 7. 13-14). A św. Paweł w Liście do Galatów podkreślał: „Na dowód, że jesteście synami Bożymi zesłał do serc waszych Ducha Syna swego, który woła Abba Ojczy” (Gal 4, 6). Duch posłany przez Chrystusa działa w Kościele i jest źródłem miłości; nazwany jest Pocieszycielem i Duchem Prawdy (J 15, 26). W Liście do Rzymian można przeczytać: „Miłość Boża rozlana jest w sercach naszych przez Ducha Świętego, który został nam dany” (Rz 5, 5). Duch Święty, będąc Duchem Chrystusa jest źródłem duchowości kapłańskiej.⁷⁰⁶

Dokumenty soborowe podkreślają, że upodobnienie do Jezusa jest koniecznym warunkiem duchowości kapłańskiej. To warunek wzrostu i rozwoju świętości prezbitera. Sobór wskazuje na konieczność naśladowania Pana, zachęca również, by rozważali paschalną tajemnicę, a kształtując w sobie ducha wyrzeczenia upodobniali się do Chrystusa

dzisiejszej, w: SŁOMKA W., MISIUREK J. (red.), *Kapłan pośród ludu kapłańskiego*, Lublin 1993, s. 145; JAN PAWEŁ II, *Prezbiter pasterzem wspólnoty*, w: *L'Osservatore Romano* - wyd. pol. nr 14 (1993), s. 41.

⁷⁰⁴ Por. W. SŁOMKA, *Źródła postaw i życia chrześcijańskiego*, Lublin 1996, s. 270.

⁷⁰⁵ Por. T. WILSKI, *Pneumatologiczny wymiar kapłana (zarys problematyki)*, „Dobry Pasterz” 20 (1997) s. 63.

⁷⁰⁶ Por. J.-M. VERLINDE, *Duchowość kapłańska w nauczaniu Jana Pawła II*, Warszawa 2004, s. 257-258.

ukrzyżowanego.⁷⁰⁷ Sobór Watykański II zwrócił szczególną uwagę na rolę sakramentu Eucharystii, podkreślając jego uświęcający charakter. Uwypuklił fakt, że przeznaczony jest on dla oddawania czci Bogu, umocnienia wiary, uświęcenia, podkreślając, że swoją moc czerpie z Misterium Paschalnego.⁷⁰⁸

Fundamentem rozwoju kapłana jest Chrystus. Sobór Watykański II kładzie szczególny nacisk na wymagania duszpasterskie, które uzasadniają ubóstwo. Kapłani powinni unikać wszystkiego, co mogłoby gorszyć ludzi.⁷⁰⁹

Od kapłana, który otrzymał tytuł *alter Christus* i który przy ołtarzu zajmuje miejsce Chrystusa Kapłana, wymaga się świętości, tego, aby sam żył życiem, którego udziela. Podczas Ofiary Mszy św. prezbiter w wyjątkowy sposób utożsamia się ofiarą Chrystusa, sam stając się hostią przez pełne oddanie się w duchu ofiarnej miłości. Kapłan zatem *in persona Christi* wypełnia akt ofiary mocą charakteru kapłańskiego. Kapłani całą swoją duchowość, mają opierać na Eucharystii, ponieważ ona jest centralnym punktem życia ludzkiego. Z tej ofiary, umocnionej miłością, wypływa duchowa radość, będąca specyficznym przywilejem stanu kapłańskiego; ma on być głosicielem tej radości wobec wiernych. Pomocą na tej drodze jest modlitwa brewiarzowa, która swą skutecznością przewyższa inne modlitwy, gdyż jest ona oficjalną modlitwą Kościoła. Jest ona dziełem samego Boga, będąc uwielbieniem Boga, które pochodzi od samego Słowa Wcielonego.⁷¹⁰

Podstawową zasadą duchowości kapłańskiej jest Duch Chrystusowy, bowiem: „Jeżeli zaś kto nie ma Ducha Chrystusowego, ten do Niego nie należy” (Rz 8, 9). Naukę o pośrednictwie Chrystusa między ludźmi a Bogiem wyraźnie podkreśla autor Listu do Tymoteusza: „Albowiem jeden jest Bóg, jeden też pośrednik między Bogiem, a ludźmi, człowiek Chrystus Jezus, który wydał siebie samego na okup za wszystkich jako świadectwo we właściwym czasie” (1 Tym 2, 5-6). Na to pośrednictwo Chrystusa wskazuje także Piotr Apostoł przed Sanhedrynem mówiąc o Jezusie Chrystusie: „I nie ma w żadnym innym

⁷⁰⁷ Por. DFK 8-9; KK 40-41; DK 2, 3, 12.

⁷⁰⁸ S. URBAŃSKI, *Model duchowości kapłańskiej w pismach ks. Aleksandra Żychlińskiego i aktualność tego modelu w dobie dzisiejszej*, w: SŁOMKA W., MISIUREK J. (red.), *Kapłan pośród ludu kapłańskiego*, Lublin 1993, s. 146.

⁷⁰⁹ Por. KDK 37; DK 9, 12-17; KK 43.

⁷¹⁰ Por. S. URBAŃSKI, *Model duchowości kapłańskiej w pismach ks. Aleksandra Żychlińskiego i aktualność tego modelu w dobie dzisiejszej...*, dz. cyt., s. 140.

zbawienia, gdyż nie dano ludziom pod niebem żadnego innego imienia, w którym moglibyśmy być zbawieni” (Dz 4, 12).

Duchowość kapłańska nie może być niczym innym jak odzwierciedleniem i uobecnieniem duchowości Jezusa Chrystusa. Kształtowaniu takiej duchowości służy nie tylko posługa sakramentalna, ale również zwyczajne ćwiczenia wypracowane przez tradycję chrześcijańską, do których należy ufna i wytrwała modlitwa, uczestnictwo w Liturgii Godzin oraz czytanie i rozważanie Słowa Bożego.⁷¹¹

Instrumentum Laboris VIII Zwyczajnego Synodu Biskupów podkreśla, że: „Słowo duchowość oznacza pewien styl życia lub życie według Ducha (Rz 8,9), pewne postępowanie według Ducha (Rz 8,4), pewien zbiór postaw serca wzbudzanych przez Ducha, to znaczy: przekonania, motywacji, decyzji” (n. 21). Nie można zatem zrozumieć i wyjaśniać duchowości kapłanów bez świadomości tożsamości Jezusa Chrystusa i Jego misji.⁷¹²

Posługa kapłana jest ściśle powiązana z misją Kościoła w świecie. Podkreśla to wyraźnie Jan Paweł II w adhortacji *Pastores dabo vobis*, przypominając, że każda posługa kapłańska uczestniczy w powszechnej misji, powierzonej Apostołom.⁷¹³ Każda sprawowana Eucharystia, jako „źródło i szczyt całej ewangelizacji”,⁷¹⁴ wprowadza kapłana oraz wspólnotę w działalność misyjną.⁷¹⁵

U podstaw i w centrum życia duchowego kapłana musi pozostać więź z Chrystusem.⁷¹⁶ We wspomnianej wyżej adhortacji, Jan Paweł II wyraźnie zachęca kapłanów do kształtowania wewnętrznych postaw, których podstawę stanowi Eucharystia, a zwłaszcza wskazuje na postawę kontemplacji Chrystusa obecnego pod eucharystycznymi postaciami.⁷¹⁷ We współczesnym świecie, w którym akcentowany jest aktywizm, ważne jest

⁷¹¹ Por. BENEDYKT XVI, Przemówienie podczas spotkania z duchowieństwem w Archikatedrze św. Jana (Warszawa 25.05.2006), *Nasze ręce niech się staną rękami Chrystusa. Wierście w moc waszego kapłaństwa!*, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 6-7 (2006), s. 16; A. PELC, *Powołanie do świętości w życiu kapłana*, „Communio” 2 (2003) s. 57.

⁷¹² Por. W. SŁOMKA, *Sakrament kapłaństwa jako podstawa duchowości kapłańskiej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 216.

⁷¹³ Por. PDV 32.

⁷¹⁴ DK 5.

⁷¹⁵ Por. DM 39.

⁷¹⁶ Por. S. URBAŃSKI, *Model duchowości kapłańskiej w pismach ks. Aleksandra Żychlińskiego i aktualność tego modelu w dobie dzisiejszej...*, dz. cyt., s. 133.

⁷¹⁷ Por. PDV 48.

skierowanie kapłańskiej uwagi na kontemplację Eucharystii. Życie sakramentalne ma łączyć się z kontemplacją, bowiem jedno bez drugiego nie może istnieć.⁷¹⁸

W nauczaniu Soboru istotnym czynnikiem w odnowie życia chrześcijańskiego jest nieustannie odnawiające się wewnętrzne życie kapłańskie, które jest świadectwem na rzecz Chrystusa: „(...) Niech będą przysposobieni do życia duchowego”,⁷¹⁹ aby umieli okazywać ludziom Chrystusa”,⁷²⁰ To świętość prezbiterów wnosi wiele do godnego i owocnego wypełniania ich zadań.⁷²¹

5.1.3 *Maryja w życiu kapłana*

Konstytucja soborowa wyróżnia wśród Bożego Ludu tych, którzy powinni odzwierciedlić w sobie posługę rodzenia z Ducha Świętego Bożego życia w sercach i duszach ludzkich wypełniając posługę apostołską w Kościele⁷²². Nawiązuje do tego również encyklika *Redemptoris Mater*, która przypominając słowa testamentu z krzyża: „(...) Oto syn Twój. (...) oto Matka Twoja (...)” (J 19, 26-27) zaznacza, że ten testament tworzy wyjątkowe miejsce Maryi w życiu uczniów Chrystusa, wskazując na jej macierzyńską rolę. Zwłaszcza w sprawowaniu Eucharystii, „(...) w której uobecnia się Chrystus, Jego prawdziwe Ciało narodzone z Maryi Dziewicy”⁷²³ realizuje się ta macierzyńska rola Maryi. Ten Maryjny kształt duchowości kapłańskiej obliguje kapłana nie tylko naśladowania Matki Chrystusa, ale również do właściwego kształtowania postaw duchowych wiernych, aby cały Kościół odzwierciedlał Jej doskonałość. Widoczny rys duchowości maryjnej odczytać można chociażby z hasła zawierzeniowego Jana Pawła II *Totus Tuus* czy przesłania tytułu książki Kardynała Prymasa Stefana Wyszyńskiego: *Wszystko postawiłem na Maryję*.⁷²⁴

⁷¹⁸ Por. H. WEJMAN, *Przygotowanie i dziękczynienie - formy kontemplacji Eucharystii*, „Dobry Pasterz” XXIII (1999) s. 140.

⁷¹⁹ DFK 9.

⁷²⁰ DFK 4.

⁷²¹ Por. DK 12.

⁷²² Por. KK 67.

⁷²³ Por. RM 44.

⁷²⁴ Por. L. GUGLIEMONI, F. NEGRI (red.), *Maryja Niewiasta Eucharystii*, Kraków 2005, s. 6; W. SŁOMKA, *Duchowość kapłańska...*, dz. cyt., s. 167.

Ojciec Święty Jan Paweł II w Adhortacji *Pastores dabo vobis* przywołuje niektóre wypowiedzi z Dekretu o posłudze i życiu kapłańskim, a jednocześnie wyraźnie poucza, że prezbiterzy są stanowieni nie tylko dla Kościoła lokalnego, ale także powszechnego: „w jedności z biskupem, *cum Petro et sub Petro*”.⁷²⁵ Prawda ta ma stanowić podstawę dla świadomości, postaw i działalności misyjnej kapłanów, jak zauważał to Dekret o formacji kapłanów, by przyszli kapłani byli zdolni rozumieć swe posłannictwo ponad granice „diecezji, narodu lub obrządku i nieść pomoc w potrzebach całego Kościoła, z sercem gotowym do głoszenia wszędzie Ewangelii”.⁷²⁶ Przypomina o tym również Jan Paweł II w Encyklice *Redemptoris missio*: „Wszyscy kapłani winni mieć serce i mentalność misyjną, być otwartymi na potrzeby Kościoła i świata, czujnymi wobec najbardziej oddalonych, a przede wszystkim, wobec grup niechrześcijan we własnym środowisku”.⁷²⁷ W świetle przytoczonych wyżej pouczeń soborowych i papieskich trzeba powiedzieć, że eklezjalny profil duchowości kapłańskiej nie może być właściwy bez jego rysu komunijnego, a w misyjnym wymiarze bez jego diecezjalności i uniwersalności.⁷²⁸

Fakt inkardynacji kapłana do Kościoła uporządkowanego w sposób administracyjny oraz powierzenie mu duszpasterskiej pieczy określonej wspólnoty winno wyrażać się przez więź która jest zarazem prawna, duchowa i pasterska. To ten „Kościół bowiem jest zrazem żywym i trwałym przedmiotem pasterskiej miłości, która winna być zawsze obecna w życiu kapłana”.⁷²⁹ Kapłan, ma być jakby przedłużeniem życia i działalności Chrystusa, dlatego wszystkie środki podejmowane przez kapłana w pracy nad sobą, w ramach formacji duchowej, powinny dążyć miłości i zjednoczenia z Jezusem Chrystusem oraz jedność dążeń i pragnień z dążeniami i pragnieniami Chrystusa. Wówczas życie kapłana na wzór Jezusa Chrystusa będzie nacechowane miłością, gorliwością i gotowością dawania siebie innym.⁷³⁰

Diecezjalność duchowości kapłańskiej nie może zamykać kapłana na uniwersalność Chrystusowego Kościoła i jego misji. Dekret o posłudze i życiu kapłańskim podkreśla: „Aby duch wspólnoty mógł się należycie kształtować, musi objąć nie tylko Kościół miejscowy,

⁷²⁵ PDV 16; por. DK 7-9.

⁷²⁶ DFK 20.

⁷²⁷ RMs 67; por. PDV 32.

⁷²⁸ Por. W. SŁOMKA, *Duchowość kapłańska...*, dz. cyt., s. 162.

⁷²⁹ PDV 74.

⁷³⁰ Por. H. MUSZYŃSKI, *Istotne wymiary formacji kapłańskiej*, Ateneum Kapłańskie T. 120 (1993) z. 2, s. 245; W. SŁOMKA, *Duchowość kapłana*, *Dobry Pasterz* 11 (1991), s. 44.

ale i Kościół powszechny. Wspólnota zaś miejscowa nie może się troszczyć tylko o swoich wiernych, lecz pełna gorliwości misyjnej winna przygotowywać wszystkim ludziom drogę do Chrystusa”.⁷³¹ Duchowość kapłańska musi być otwarta na Kościół powszechny o czym przypomina wspomniany Dekret: „Dar duchowy, otrzymany przez prezbiterów w święceniach, przygotowuje ich nie do jakiejś ograniczonej i zacieśnionej misji, lecz do najszerszej i powszechnej misji zbawienia «aż po krańce ziemi» (Dz 1, 8); każda bowiem posługa kapłańska uczestniczy w owym uniwersalnym zasięgu misji powierzonej przez Chrystusa Apostołom”.⁷³² W myśl Dekretu posłannictwo prezbiterów jest posłannictwem dla wszystkich ludzi wszystkich czasów. Misyjna posługa prezbiterów powinna być poprzedzona formacją i otoczona troską duchową oraz materialną Kościoła.⁷³³

Eklezjalny wymiar duchowości kapłańskiej przejawia się w braterskich powiązaniach między członkami Mistycznego Ciała. Kościół, choć złożony jest z wielu członków stanowi jedność, bo sprawuje jedną Ofiarę, w owocach której uczestniczy zarówno kapłan, jak i cały lud Boży. Zatem we Mszy św. cały Kościół otrzymuje jej owoce oraz uczestniczy w skutkach tej ofiary.⁷³⁴

Maryja jest wzorem dla kapłanów w pracy apostołskiej. Nazywana jest także „wzorem duszpasterstwa”. Dostrzec należy także podobieństwo między macierzyństwem Maryi, a macierzyństwem duchowym kapłana (por. 1 Kor 4, 10). Tak jak Maryja dzięki zasłuchaniu i oddaniu się Słowu, stała się Matką Bożej łaski, tak i kapłan, mocą zawierzenia się Słowu przez pośrednictwo Maryi, ma stawać się matką dla dusz, dzięki pomocy Ducha Świętego. Maryja jest zdolna dawać Jezusa, bo Go całkowicie przyjęła. Podobnie kapłan uczestniczy w tym dawaniu Jezusa ludziom; uczestniczy na tyle, na ile sam Go posiada Chrystusa we własnym sercu.⁷³⁵

Dyrektorium o posłudze i życiu kapłanów podkreśla, że istnieje związek między Matką Jezusa i kapłaństwem sług Chrystusa, wynikający ze związku, jaki istnieje pomiędzy Boskim macierzyństwem Maryi i kapłaństwem Chrystusa.⁷³⁶ Na tym właśnie opiera się

⁷³¹ DK 6.

⁷³² DK 10.

⁷³³ Por. W. SŁOMKA, *Duchowość kapłańska...*, dz. cyt., s. 161.

⁷³⁴ Por. S. URBAŃSKI, *Model duchowości kapłańskiej w pismach ks. Aleksandra Żychlińskiego i aktualność tego modelu w dobie dzisiejszej...*, dz. cyt., s. 142.

⁷³⁵ Por. S. URBAŃSKI, *Model duchowości kapłańskiej...*, dz. cyt. s. 143.

⁷³⁶ Por. DPŻK 68.

duchowość Maryjna prezbitera. Z testamentu Chrystusa ukrzyżowanego wynika, że zechciał On powierzyć Matkę swemu umiłowanemu uczniowi, a przez niego kapłanom wezwanym do kontynuowania Jego zbawczego dzieła. Podobnie jak św. Jan pod Krzyżem, tak każdy prezbiter zostaje w specjalny sposób powierzony Maryi jako Matce (por. J. 19,26-27). Maryja jest Matką, która prowadzi do Chrystusa; uczy prawdziwie kochać Kościół, wstawia się za kapłanami i prowadzi ich do zbawienia. Maryja jest również najlepszą wychowawczynią kapłaństwa, chroni i czuwa z macierzyńską troską. Prezbiter powinien naśladować Maryję, być jak Ona pokornym sługą i świadczyć o miłości poprzez poświęcenie się Chrystusowi i Kościołowi.⁷³⁷

5.1.4 *Modlitwa i sakramenty*

Na drodze dążenia do doskonałości w życiu kapłana ważne miejsce powinna zajmować modlitwa,⁷³⁸ praktyka czytania duchowego oraz praktyka rekolekcji kapłańskich, która sprzyja rozwojowi cnót, a zwłaszcza miłości i płynącej z niej gorliwości, poznawanie Boga i siebie. Kapłańska duchowość winna być budowana na tekstach Pisma Świętego, dlatego też ważną kwestią w życiu kapłana jest konieczność czytania Pisma Świętego i pism Ojców Kościoła. Motywem, który zobowiązuje kapłana do zdobywania i pogłębiania wiedzy jest jego godność i posłannictwo, gdyż wiedza teologiczna ma być siłą w działaniu i ma stanowić źródło duchowości kapłańskiej. Jest ona potrzebna do właściwego wypełniania zadań wynikających z uczestnictwa w funkcji nauczycielskiej, kapłańskiej i królewskiej Chrystusa.⁷³⁹

Encyklika Jana Pawła II *Ecclesia de Eucharistia* uwypukla prawdę, że „Kościół żyje dzięki Chrystusowi eucharystycznemu, Nim się karmi, z Niego czerpie światło”.⁷⁴⁰ Skoro zaś Kościół żyje dzięki Eucharystii, to również życie kapłana wypływa z Eucharystii i do

⁷³⁷ Por. DK 18; A. KOKOSZKA, *Zobowiązujące znaki łaski. Sakramentologia moralna (cz. II)*, Tarnów 1995, s. 150.

⁷³⁸ Zob. A. SANTORSKI, *Wiara początkiem życia wewnętrznego. Teologia i praktyka*, Warszawa 2012, s. 95-110.

⁷³⁹ Por. M. CHMIELEWSKI, M. KRZYWICKI, *Doskonałość kapłańska w świetle teologii polskiej okresu międzywojennego*, w: SŁOMKA W., MISIUREK J. (red.), *Kapłan pośród ludu kapłańskiego*, Lublin 1993, s. 116.

⁷⁴⁰ EdE 6.

Niej prowadzi. Ten związek pomiędzy kapłaństwem a Eucharystią w sposób szczególny wpływa na życie i duchowość kapłana.⁷⁴¹

Celebracja Liturgii Godzin ma być uduchowiona, wewnętrzna, jej przeciwieństwem jest wykonywanie Liturgii Godzin tylko zewnętrznie, technicznie. Celebra Liturgii Godzin ma swą moc wypływającą od Chrystusa, który modli się w modlących się i za modlących się. Można zatem przyjąć, że Liturgia Godzin jest sakramentem modlitwy Chrystusa i Kościoła. Zatem będąc zasadniczą modlitwą Kościoła z natury swej zakłada wewnętrzną aktywność modlących się. Liturgia Godzin ma stanowić pokarm osobistej modlitwy i pobudzać do apostołstwa, bowiem człowiek poprzez Liturgię Godzin wchodzi w relacje z Trójcą Przenajświętszą, włączając się w Jej odwieczną chwałę.

Nie można mówić o duchowości chrześcijańskiej i duchowości kapłańskiej bez ugruntowania jej na fundamencie wiary, nadziei i chrześcijańskiej miłości, bowiem ze swej natury chrześcijaństwo ma charakter sakramentalny, czyli poprzez rzeczywistość widzialną, uobecnia rzeczywistość nadprzyrodzoną. Bez wątpienia, kluczem do rozumienia chrześcijańskiej duchowości pozostaje wiara. Sakramenty są bowiem znakami wiary, która umacnia się dzięki sakramentom: „Celem sakramentów jest uświęcenie człowieka, budowanie mistycznego Ciała Chrystusa, a wreszcie oddawanie czci Bogu. Jako znaki mają one także pouczać. Wiarę nie tylko zakładają, lecz za pomocą słów i rzeczy dają jej wzrost, umacniają ją i wyrażają. Słusznie więc nazywają się sakramentami wiary. Udzielają wprawdzie łaski, ale ich sprawowanie również jak najlepiej usposabia wiernych do owocnego przyjęcia tej łaski, do oddania Bogu należnej czci i czynnej miłości”.⁷⁴²

Duchowość eucharystyczna kapłanów wyrasta z istoty kapłaństwa ministerialnego, które musi być określone przez swoje odniesienie do Eucharystii. Duchowość kapłańska ze swej istoty jest związana z tajemnicą Eucharystii. Kapłaństwo istnieje dla Eucharystii. Kapłan, to niejako sługa Chrystusa z urzędu dla dobra Kościoła. Jego zadaniem jest budowanie Ciała Chrystusowego, którym jest Kościół, przez sprawowanie funkcji pasterskiej. Ponieważ „źródłem i szczytem całej ewangelizacji” jest Eucharystia, dlatego też podstawową funkcją kapłańską jest sprawowanie Eucharystii.

⁷⁴¹ Por. J. W. GOGOLA, *Sacerdos de Eucharistia. Eucharystyczny wymiar duchowości kapłana w ujęciu śl. B. O. Anzelma Gadka OCD*, w: FILEK O. (red.), *Sacerdos de Eucharistia*, Łódź 2005, s. 24.

⁷⁴² KL 59; H. SZMULEWICZ, *Wierność kapłana na wzór wierności Chrystusa. Elementy teologicznej argumentacji*, Tarnów 2010, s. 20; W. SŁOMKA, *Duchowość kapłańska...*, dz. cyt., s. 193.

Głównym zagrożeniem dla duchowości kapłańskiej jest brak kultu eucharystycznego, polegającego na adoracji Najświętszego Sakramentu, a brak tego czasu dla Jezusa powoduje powolną śmiercią duchową. Zadbac należy również o studium Biblii, gdyż brak nauki i rozwoju obniżając poziom duchowego życia kapłana, prowadzi w rezultacie do ożywienia zmysłowości. Brak studium może wynikać wielu powodów; może to być z lenistwa, niedocenianiu znaczenia wiedzy dla duchowości i posługi, a także może wynikać z wielości pełnionych zadań i codziennego przeciążenia. Kapłanom angażującym się w prace społeczne i socjalne zalecane jest odprawianie rekolekcji, gdyż bez takiej „strawy” duchowej może grozić im „duchowa anemia”.⁷⁴³

Eucharystia jest pełnią życia duchowego, dlatego też powinna kształtować życie duchowe; zwłaszcza duchowość kapłana winna być duchowością eucharystyczną. Bowiem kapłan jest szafarzem Eucharystii. Każdy chrześcijanin, ale w szczególny sposób właśnie kapłan, powołany jest by być świadkiem Eucharystii, a być świadkiem Eucharystii to nic innego jak wraz z Chrystusem Eucharystycznym być ofiarą za innych, wraz z Chrystusem być chlebem dla drugich, być zawsze z nimi.

Sprawowanie Eucharystii jest główną powinnością kapłana, z której wyrastają wszystkie inne. Wyznacza to przede wszystkim charakter duchowości prezbiterów. Najpełniejsze zjednoczenie Chrystusa z kapłanem, jakie dokonuje się w czasie Mszy św., wymaga od kapłana możliwie najściślejszego zjednoczenia z Nim w tajemnicy ofiary. Stąd też w czasie obrzędu święceń prezbiter przyrzeka, że będzie coraz pełniej jednoczył się z Chrystusem i poświęcał siebie Bogu za zbawienie świata. Duchowość eucharystyczna łączy niejako życie wewnętrzne prezbiterów. Kapłan głosząc Ewangelię „uzupełnia” milczenie Hostii św., sprawując funkcje pasterskie „dopełnia” działanie Chrystusa ukrytego w Najświętszym Sakramencie, a sprawując inne sakramenty prowadzi człowieka do przyjęcia Eucharystii.⁷⁴⁴

W myśl nauki Dekretu o posłudze i życiu kapłańskim Jan Paweł II zwraca uwagę, że „(...) posługa kapłańska zgodnie ze swą naturą może być wypełniona tylko wtedy, kiedy prezbiter jest zjednoczony z Chrystusem poprzez sakramentalne włączenie do stanu

⁷⁴³ Por. M. CHMIELEWSKI, M. KRZYWICKI, *Doskonałość kapłańska w świetle teologii polskiej okresu międzywojennego*, w: SŁOMKA W., MISIUREK J. (red.), *Kapłan pośród ludu kapłańskiego*, Lublin 1993, s. 127.

⁷⁴⁴ Por. JAN PAWEŁ II, *List do kapłanów na Wielki Czwartek 2005 roku* w: JAN PAWEŁ II, *Listy na Wielki Czwartek 1979-2005*, Kraków 2005, s. 325-327; J. PIOTROWSKI, *Duchowość kapłana diecezjalnego w perspektywie trzeciego tysiąclecia – nawrócenie, świętość i misja...*(2), „Currenda” 2 (2000) s. 295.

kapłańskiego, a więc gdy pozostaje w hierarchicznej jedności ze swym biskupem. Posługa kapłańska ma radykalną (formę wspólnotową) i może być wypełniona tylko jako ‘wspólne dzieło’⁷⁴⁵ Udział w kapłaństwie Jezusa Chrystusa zobowiązuje zatem wszystkich kapłanów do jedności z biskupem wyrażającej się we wzajemnej miłości, posłudze i w braterstwie zapoczątkowanym w sakramencie święceń. Innym wymiarem eklezjalnej komunii w duchowości kapłańskiej winna być więź kapłana Ludem Bożym, a jego postawa powinna być dobrocią na wzór tej, która cechowała Chrystusa Dobrego Pasterza.⁷⁴⁶

Istotnym środkiem duchowego rozwoju, czyli budowania więzi z Chrystusem, niezbędne jest zarówno w okresie formacji seminaryjnej, jak i w życiu kapłańskim rozważanie słowa Bożego, któremu powinna towarzyszyć modlitwa, a uprzywilejowane miejsce zajmuje Liturgia Godzin. Niezbędnym elementem wychowania do modlitwy i medytacji słowa Bożego jest dowartościowanie milczenia, a treścią owego milczenia ma być adoracja, Nie mniej ważną od modlitwy jest kwestia ascezy, która stanowi główny składnik życia chrześcijańskiego. Oznacza osobiste i wytrwałe dążenie, które podejmuje chrześcijanin, wspomagany łaską Bożą, aby dojść do świętości. To podjęcie przez człowieka współpracy z Bogiem w dziele własnego uświęcenia, które wymaga pracy, umartwienia, trudu, rezygnacji, ofiar, modlitwy itp., stosownie do polecenia Chrystusa: „Jeśli kto chce pójść za Mną, niech się zaprze samego siebie, niech weźmie krzyż swój i niech Mnie naśladuje” (Mt 16, 24; Łk 9, 23-27).⁷⁴⁷

Kapłan nazywany jest mężem Eucharystii i mężem Słowa Bożego. Chrystus przyszedł na świat, żeby głosić światu Ewangelię jednania ludzi z Bogiem, a Jego posłannictwo osiągnęło swój szczyt w misterium paschalnym, w słowie miłości, jakie Bóg skierował do człowieka. Na krzyżu Jezus objawia się jako dobry pasterz, który oddaje życie swoje, by zgromadzić w jedno wszystkich ludzi. Zatem w Eucharystii, uobecniającej śmierć Jezusa na krzyżu, zawiera się funkcja profetyczna i pasterska. Eucharystia jest tajemnicą, dzięki której tworzy się i wzrasta Kościół. Kapłan ma głosić Słowo Boże, ale ostatecznym celem tej posługi jest doprowadzenie do Eucharystii. Specyficznym rysem duchowości kapłańskiej

⁷⁴⁵ PDV 17.

⁷⁴⁶ Por. JAN PAWEŁ II, Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 1990, *Kapłaństwo jest z natury misyjne*, w: JAN PAWEŁ II, *Orędzia Ojca Świętego Jana Pawła II, t. I-II*, Kraków 1998, s. 321-322; W. SŁOMKA, *Duchowość kapłańska...*, dz. cyt., s. 157,

⁷⁴⁷ Por. M. CHMIELEWSKI, *Teologia duchowości w formacji do kapłaństwa* „Roczniki Teologiczne” 5 (2002) s. 115.

jest miłość pasterska wypływająca z ofiary mszalnej, z której się rodzi i czerpie swą moc. Ostatecznie wszystko w życiu kapłana kieruje się ku sprawowaniu Eucharystii i wszystko z Niej wynika. Poprzez nią stale urzeczywistnia się tajemnica „wcielenia” się boskiego życia w ludzkość tworząc Kościół, Mistyczne Ciało Chrystusa. Związek kapłaństwa z Eucharystią jest nierozzerwalny, dlatego Eucharystia domaga się istnienia Sakramentu Kapłaństwa.⁷⁴⁸

Każdy chrześcijanin, a tym bardziej każdy kapłan powinien dbać o swój wewnętrzny ład. Według Apostoła narodów ta troska o porządek wewnętrzny winna zajmować ważne miejsce: „Siebie samych badajcie, czy trwacie w wierze, siebie samych doświadczajcie. Czyż nie wiecie o samych sobie, że Jezus Chrystus jest w was?” (2 Kor 13, 5). Tę jedność z Chrystusem trzeba „pielęgnować we wszystkich okolicznościach życia”,⁷⁴⁹ a nie tylko z czasem przeznaczonym na modlitwę, bowiem wiele codziennych okoliczności domaga się „zaparcia się siebie” i powierzenia się Bogu.⁷⁵⁰

Rzeczywistość ta stanowi przestrzeń, w której ma on realizować swoje życiowe powołanie, zorientowane na spełnienie się w człowieczeństwie i osiągnięcie pełni szczęścia. Współczesną rzeczywistość cechuje m. in. liberalizm etyczny, egocentryzm, subiektywizacja wiary i wartości moralnych. Stanowi to wyzwanie, wobec których kapłan nie może przejść obojętnie, lecz przyjąć taki styl bycia, który byłby ich przeciwieństwem. Pomocą może być częsta kontemplacja Jezusa, zwiększenie gorliwości w głoszeniu Jego zbawczej prawdy, budowanie wspólnoty kapłańskiej i solidaryzowanie się z potrzebującymi. To wszystko tworzy duchowość kapłana, czyli styl bycia, jakim powinien się kierować, aby wypełnić swoje powołanie i przyczynić się do budowania cywilizacji miłości. Nie trzeba jednak wyszukiwać jakiegoś nowego programu. Program jest zawarty

⁷⁴⁸ „Kapłan, który poddaje się wewnętrznej odnowie, staje się bardziej otwarty na działanie Ducha Świętego. Nie ogranicza swojego spojrzenia na Kościół do wymiaru Kościoła lokalnego (parafii, diecezji), ale dostrzega jego powszechność (katolickość). Poprzez modlitwę i uczestnictwo w różnych działaniach na rzecz misji, rozeznaje „swoje miejsce” w ewangelizacji świata”. Por. S. WOJDAK, *Misyjne nadzieje i wyzwania w Liście Benedykta XVI do Kapłanów*, w: *Światło Narodów*, nr I (2010), s. 33. Por. JAN PAWEŁ II, *Prezbiter człowiekiem miłości*, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 14 (1993), s. 37.

⁷⁴⁹ DK 18.

⁷⁵⁰ Por. J. RATZINGER, *O istocie kapłaństwa*, Wydawnictwo Alleluja, 2005, s. 25; JAN PAWEŁ II, *Prezbiter człowiekiem modlitwy*, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 14 (1993), s. 44.

w Ewangelii i w żywej Tradycji, a skupiony jest wokół samego Chrystusa, którego należy poznawać, kochać i naśladować i z Nim przemieniać historię.⁷⁵¹

Zasadniczo zagadnienie rad ewangelicznych poruszano w kontekście życia zakonnego. Jednakże prawdą jest, że nie można osiągnąć doskonałości w życiu kapłańskim bez praktykowania rad ewangelicznych. Na formowanie duchowości kapłanów poprzez praktykowanie ewangelicznej rady ubóstwa dużą rolę odgrywały dzieła teologów zagranicznych oraz nauczanie Piusa XI. Autorzy zajmujący się tą tematyką nie traktowali dóbr ziemskich jako złych w swej istocie. Przede wszystkim chodziło o to, aby kapłani nie pozbawiając się dóbr materialnych, byli jednocześnie wzorem należytego ich używania. Powszechne było przekonanie, że dobra materialne odciągają człowieka od spraw duchowych. Właściwym byłoby zerwać te więzi z rzeczami materialnymi, które mogłyby stanowić zagrożenie dla świętości. Ewangeliczna rada czystości w życiu kapłana powiązana była zwykle z kwestią czystości kapłańskiej i celibatu. Kościół, zobowiązując kapłanów do przestrzegania tej praktyki, czerpał wzór z Jezusa Chrystusa i apostołów, którzy opuścili wszystko i poszli za Chrystusem (por. 1 Kor 7, 32-33). Przestrzeganie ewangelicznej rady czystości przez kapłana - w wymiarze pastoralnym - umożliwia mu na większą dyspozycyjność wobec wszystkich ludzi. Aspekt ofiarniczy bierze się przede wszystkim z faktu, iż sprawowanie mszy św., domaga się „czystego pośrednika”. Celibat kapłański został ustanowiony głównie ze względu na ofiarę Mszy św.⁷⁵²

Ważny dla formacji jest klimat osobistego spotkania z Jezusem, który tworzy się przez codzienne sprawowanie Eucharystii, odprawianie Liturgii Godzin, osobiste spotkanie z Jezusem w Najświętszym Sakramencie, medytację, rachunek sumienia, częste korzystanie z sakramentu pokuty, studium Biblii, dokumentów Kościoła, literatury teologicznej, odprawianie rekolekcji, troskę o przyjaźń kapłańską. Centrum duchowości kapłańskiej stanowi Eucharystia (por. Mt 15,32).⁷⁵³

Kapłan jest człowiekiem Słowa Bożego, człowiekiem sakramentu. Zatem istotny jest postulat, by kontemplował Słowo Boże, kierował się nim w swoim życiu i je głosił; aby żył

⁷⁵¹ Por. H. WEJMAN, *Duchowość kapłana wobec współczesnych wyzwań*, „Roczniki Teologiczne” 5 (2003) s. 116.

⁷⁵² Por. M. CHMIELEWSKI, M. KRZYWICKI, *Doskonałość kapłańska w świetle teologii polskiej okresu międzywojennego*, w: SŁOMKA W., MISIUREK J. (red.), *Kapłan pośród ludu kapłańskiego*, Lublin 1993, s. 118.

⁷⁵³ Por. Konferencja Episkopatu Polski, *Abyśmy nie ustali w drodze*. List biskupów polskich do prezbiterów Kościoła w Polsce o stałej formacji kapłańskiej (Warszawa, 8 marca 2006 r.), Tarnów 2006, s. 20.

sakramentami traktując je jako wydarzenie zbawcze. Zwłaszcza sprawowanie Eucharystii powinno być dla niego najważniejszym wydarzeniem dnia, stanowiąc centrum całego życia. Duchowość kapłańska domaga się zatem od szafarza Bożych darów, aby był wrażliwy na działanie Ducha Świętego, który jest Sprawcą Eucharystii. Wrażliwość ta buduje się i umacnia na modlitwie. Chrystus „Ustanowił Dwunastu, aby Mu towarzyszyli” (Mk 3, 14), a to towarzyszenie zawsze musi się dokonywać w dialogu z Jezusem - w modlitwie.⁷⁵⁴

Niezwykle istotny jest chrystocentryczny wymiar kapłaństwa sakramentalnego, które nie może się ograniczać tylko do zewnętrznych form. W dziele przemiany serc dopomaga Duch Święty przez łaskę sakramentalną. Sobór Watykański II przypomina wszystkim wierzącym o zadaniu dążenia do świętości zgodnie z życiowym powołaniem. Widać to wyraźnie zwłaszcza w V. rozdz. Konstytucji dogmatycznej o Kościele pt. *Powszechne powołanie do świętości*. Odnośnie do kapłanów w Dekrecie o posłudze i życiu kapłanów czytamy: „Prezbiterzy osiągną świętość w sposób im właściwy, wypełniając szczerze i niezmordowanie swe obowiązki w Duchu Chrystusowym”.⁷⁵⁵ Także Jan Paweł II tej ważnej kwestii poświęca trzeci rozdział adhortacji *Pastores dabo vobis*, gdzie wskazuje na rolę Ducha Świętego w dziele uświęcania, pisząc: „Duch Święty nie tylko objawia i przekazuje nam to powołanie, ale staje się w nas jego początkiem i urzeczywistnieniem: On, Duch Syna (por. Ga 4, 6), upodabnia nas do Jezusa Chrystusa”.⁷⁵⁶ Na innym miejscu przypomina, że „Soborowy Dekret o posłudze i życiu kapłanów przedstawia bogatą i zachęcającą syntezę ‘życia duchowego’ kapłanów, daru i obowiązku dążenia do ‘świętości’. Przez sakrament kapłaństwa prezbiterzy upodabniają się do Chrystusa Kapłana”.⁷⁵⁷ Jan Paweł II także w Listach do kapłanów na Wieki Czwartek poucza, że kapłani są wezwani do pełnego zaangażowania w dążeniu do świętości. W duchowości kapłana fundament i źródło życia i posługi duszpasterskiej stanowi modlitwa.⁷⁵⁸

⁷⁵⁴ Por. PDV 2; Por. S. SOJKA, *Contemplatio et imitatio Christi. Chrystologiczny wymiar kontemplacji i naśladowania w duchowości chrześcijańskiej według współczesnego nauczania Kościoła*, Kraków 2006, s. 336; M. KACZMAREK, *Kapłaństwo w nauczaniu Jana Pawła II*, w: FILEK O. (red.), *Sacerdos de Eucharistia*, Łódź 2005, s. 19; JAN PAWEŁ II, *Dar i Tajemnica*, Kraków 1996, s. 70.

⁷⁵⁵ KDK 13.

⁷⁵⁶ PDV 47

⁷⁵⁷ PDV 20

⁷⁵⁸ Por. J. SYPKO, *Duchowość kapłana według Bożego Serca*, „Życie konsekrowane” 3 (2004) s. 110.

5.1.5 *Służba wspólnocie w miłości pasterskiej*

Kapłan powinien odkrywać swoje posłannictwo w sakramentalnym upodobnieniu do Chrystusa Dobrego Pasterza, mając na uwadze także troskę o realizację powołania do świętości, kierując się we wszystkim miłością pasterską. Na tej drodze do świętości główną rolę odgrywa modlitwa,⁷⁵⁹ formacja poprzez życie sakramentalne oraz żywy kontakt ze Słowem Bożym. Do zasadniczych odniesień kapłana należy relacja do Trójcy Świętej, która stanowi fundament dla tożsamości kapłańskiej.

Benedykt XVI zwraca uwagę, że zapal misyjny jest fundamentalną częścią formy eucharystycznej życia kapłańskiego: „Pierwszą i podstawową misją, jaka rodzi się ze świętych tajemnic, które celebруем, jest dawania świadectwa naszym życiem. Zachwyt wobec daru, jaki Bóg nam dał w Chrystusie, wzbudza w naszej egzystencji nową dynamikę, zobowiązującą nas, byśmy dawali świadectwo Jego miłości. Stajemy się świadkami, gdy poprzez nasze czyny, słowa i sposób bycia ktoś inny objawia się i udziela”.⁷⁶⁰

Nadal aktualne pozostają także słowa zachęty Benedykta XVI: „Trwajcie mocni w wierze! (...) Bądźcie autentycznymi w waszym życiu i posłudze. Wpatrzeni w Chrystusa, żyjcie życiem skromnym, solidarni z wiernymi, do których jesteście posłani. Służcie wszystkim, czekajcie na nich w parafiach i w konfesjonałach, towarzyszcie nowym ruchom i wspólnotom, wspierajcie rodziny, nie traćcie więzi z młodzieżą, pamiętajcie o ubogich i opuszczonych. Gdy będziecie żyli wiarą, Duch Święty wam podpowie, co macie mówić, jak macie służyć”.⁷⁶¹

Duchowość kapłana diecezjalnego ma charakter wspólnotowy i zakłada postawę służebną, by był jak Chrystus, który przyszedł by służyć i oddać swoje życie (por. Mk 10, 45).⁷⁶² Jan Paweł II podkreśla: „«Niech więc prezbiterzy pamiętają o tym, że winna im leżeć na sercu troska o wszystkie Kościoły. Stąd też niech prezbiterzy tych diecezji, które są obdarzone większą ilością powołań, z ochotą okazują gotowość - za pozwoleniem lub

⁷⁵⁹ Por. NMI 32.

⁷⁶⁰ SC 85.

⁷⁶¹ BENEDYKT XVI, Przemówienie podczas spotkania z duchowieństwem w Archikatedrze św. Jana (Warszawa 25.05.2006), *Nasze ręce niech się staną rękami Chrystusa. Wierście w moc waszego kapłaństwa!*, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 6-7 (2006), s. 17.

⁷⁶² Por. C. ROCCHETTA, *Kapłańskie instytuty świeckie oraz zagadnienia formacji w świetle duchowości kapłana diecezjalnego*, w: RUTKOWSKA L., CZARCIŃSKA I. (red.), *Dla Boga i świata. Świeccy konsekrowani*, Kielce 1993, s. 160.

zachętą swego ordynariusza - pełnienia swej posługi w krajach, na misjach lub w dziełach cierpiących na brak duchowieństwa»⁷⁶³

Jan Paweł II w adhortacji *Pastores dabo vobis* zauważa, że to „być” i „pełnić” misję Chrystusa ma charakter nie tylko władzy, ale także służby, a formacja do kapłaństwa: „winna zmierzać do tego, aby kandydaci poznali Jezusa i poszli za Nim, przygotowując się do przyjęcia sakramentu kapłaństwa upodabniającego ich do Chrystusa Głowy i Pasterza, Sługi i Oblubieńca Kościoła”.⁷⁶⁴ Skoro odniesienie kapłana do Chrystusa: „jest (...) absolutnie niezbędnym warunkiem zrozumienia kapłaństwa hierarchicznego”,⁷⁶⁵ to nie można pominąć faktu, że Jezus Chrystus ma być koniecznym wzorem postaw i duchowości kapłańskiej. Z tego wynika wniosek, że duchowość kapłanów musi odzwierciedlać duchowość Jezusa Chrystusa. Zatem na początku trzeba zwrócić uwagę na trynitarny wymiar. Wolą Ojca było posłanie Syna, by stał się człowiekiem. W mocy Ducha Świętego dokonała się tajemnica Wcielenia. Duchowość Jezusa Chrystusa jest doskonałym odniesieniem do Ojca i w stałej uległości Duchowi Świętemu, co sprawiło, że Jezus Chrystus żył dla chwały Ojca i zbawienia ludzkości: „Ofiary ani daru nie chciałeś, aleś Mi utworzył ciało; (...) wtedy rzekłem: Oto idę (...) abym spełniał wolę Twoją, Boże” (Hbr 10, 5.7). Duchowość misji Chrystusa widoczna była w tym, że stał się we wszystkim podobny do ludzi, oprócz grzechu (por. Hbr 4, 15), aby Bóg był uwielbiony, a ludzkość osiągnęła pełnię życia (por. J 3, 16; 17, 1-5; 15, 26; 16, 5-15; 10, 28). Kapłan powinien być człowiekiem bezinteresownej miłości, która wypływa z powołania do świętości.⁷⁶⁶

Kapłani winni odznaczać się pasterską miłością,⁷⁶⁷ stając się nauczycielami i świadkami; pasterzami prowadzącymi ludzi do spotkania z Bogiem, który objawia się przez Chrystusa w Duchu Świętym. Duchowość prezbiterów łączy w sobie wysiłki pomiędzy zewnętrznymi obowiązkami a wewnętrznym zjednoczeniem z Chrystusem. Budując jedność podążają „za przykładem Chrystusa Pana, którego codziennym pokarmem

⁷⁶³ PDV, 32; Por. J. GÓRSKI, *Aktualny stan oraz perspektywy misyjnego zaangażowania księży diecezjalnych*, w: FRĄCZEK H. (red.), *Wiara umacnia się, gdy jest przekazywana. II Krajowy Kongres misyjny. Częstochowa 16-18 października 1992 r.*, Warszawa 1994, s. 108.

⁷⁶⁴ PDV 3.

⁷⁶⁵ PDV 12.

⁷⁶⁶ Por. PDV 49; JAN PAWEŁ II, *Katechezy o Duchu Świętym - Duch Święty źródłem życia wewnętrznego*, nr 4; JAN PAWEŁ II, *Dar i tajemnica...*, dz. cyt., s. 86.

⁷⁶⁷ DK 15.

było czynić wolę Tego, który Go posłał, by wypełnił Jego dzieło”.⁷⁶⁸ Chrystus jest zatem głównym źródłem jedności ich życia wewnętrznego, a łączność z Chrystusem pomaga w zjednoczeniu w pełnieniu woli Ojca i w posłudze wobec wiernych (por. 1 J 3,16).⁷⁶⁹

Kościół potrzebuje kapłanów z duchowością przeżywaną w oparciu o miłość, potrzebuje kapłanów, którzy całym sercem przyjmują miłość Boga do człowieka, by potem przemieniać ją na miłość, która do Boga powraca.⁷⁷⁰

We wspomnianej już Adhortacji *Pastores dabo vobis* Jan Paweł II komunijny rys duchowości kapłańskiej wiąże ze szczególną więzią kapłana z biskupem, z prezbiterium oraz ze świeckimi. Pełniąc swe posłannictwo w służbie Kościołowi, kapłani winni jak bracia wspierać „ich godność synów Bożych” oraz pomagać im w wypełnianiu powierzonej im misji w Kościele.⁷⁷¹ Pielęgnując w sobie ducha wspólnoty, kapłani mają odznaczać się postawą braterstwa i dialogu oraz budować międzyludzkie więzy w oparciu o wspólne poszukiwanie prawdy na drogach pokoju. Postawa ta ukierunkowana winna być także w stronę wyznawców innych religii, ludzi dobrej woli, ze zwróceniem szczególnej uwagi na słabych, ubogich i grzesznych.⁷⁷²

Miłość jest więzią doskonałości czyli zjednoczenia z Bogiem,⁷⁷³ stanowiąc zasadniczą podstawę soborowych wskazań w zakresie świętości i duchowości, a polega ona na tym, że kapłaństwo winno odznaczać się „doskonałym zjednoczeniem z Chrystusem”.⁷⁷⁴ To zjednoczenie z Chrystusem w życiu kapłana, które otrzymuje jako łaskę w sakramencie chrztu a później w innych sakramentach, ma się w nim rozwijać przez współpracę z łaską: „Prezbiterzy bowiem jako słudzy Chrystusa i współpracownicy stanu biskupiego mają stawać się żywymi narzędziami Chrystusa Wiecznego Kapłana, aby mogli kontynuować Jego przedziwne dzieło odnowy świata”.⁷⁷⁵ Chrystus - „namaszczony” przez Ojca, jest prototypem i sprawcą konsekracji kapłańskiej poprzez namaszczenie Duchem Świętym.

⁷⁶⁸ DK 14.

⁷⁶⁹ Por. T. BORUTKA, *Refleksja o kapłaństwie w świetle nauczania Kościoła*, Kraków 2009, s. 12.

⁷⁷⁰ Por. J. KRÓLIKOWSKI, *Kapłan w kościele dzisiaj*, w: KRÓLIKOWSKI J., KUPIEC K., *Święte posłanie. Z teologii kapłaństwa*, Tarnów 2005, s. 139.

⁷⁷¹ Por. PDV 17.

⁷⁷² Por. PDV 18; W. SŁOMKA, *Duchowość kapłańska*, Lublin 1996, s. 159.

⁷⁷³ Por. KK 42.

⁷⁷⁴ KK 50.

⁷⁷⁵ DK 12.

Chrystus został posłany na świat i On posyła też kapłanów: „Jak Ojciec Mnie posłał i Ja was posyłam” (J 20, 21). Posłany został (J 10, 36), by odkupić ludzkość przez ofiarę z siebie (Tyt 2, 14), a przez mękę i śmierć wszedł do chwały (Łk 24, 26). Podobnie - każdy kapłan powołany jest by służyć, poprzez umartwienie (por. Gal 5, 24) dla postępu w doskonałości (por. Ef 4, 13). Posługę tę wykonują kapłani, gdy „ulegli Duchowi Chrystusowemu, który ich ożywia i prowadzi zmierzając ku doskonałości życia”, bo ta ich świętość wiele z kolei wnosi do owocnego wypełniania ich posługi”.⁷⁷⁶

Z powyższych rozważań wynika, że kapłaństwo jest misyjne ze swej natury, dlatego wymaga budowania specjalnej duchowości, którą można określić za *Redemptoris missio* jako „duchowość misyjną”.⁷⁷⁷ Na zagadnienie duchowości składają się różne środki życia duchowego, do których zaliczyć można: modlitwę, życie sakramentalne i praktykowanie miłości (por. I Kor 13,13). Nauczanie soborowe i posoborowe, w tym liczne wypowiedzi Jana Pawła II, wyraźnie podkreślają znaczenie życia duchowego kapłana dla jego posługi, a w encyklice *Redemptoris missio* podkreśla, że „istotnym rysem duchowości misyjnej jest wewnętrzne zjednoczenie z Chrystusem”.⁷⁷⁸

Każdy kapłan powinien odkrywać swoje posłannictwo w sakramentalnym upodobnieniu do Chrystusa Dobrego Pasterza mając na uwadze także troskę o realizację powołania do świętości, kierując się we wszystkim miłością pasterską. A powołanie do świętości wynika z misji i posługi duszpasterskiej ożywianej miłością pasterską. Na tej drodze do świętości główną rolę odgrywa – jak już zostało wyżej wspomniane – modlitwa,⁷⁷⁹ formacja, życie sakramentalne oraz lektura Słowa Bożego. Trynitarna tożsamość godności kapłana jego misji kształtuje wiarę kapłana i skupia uwagę na jego wewnętrznym przeżywaniu komunii z Ojcem, Synem i Duchem Świętym. Tylko taki kapłan będzie czytelnym znakiem swego posłannictwa.⁷⁸⁰

⁷⁷⁶ DK 12.

⁷⁷⁷ RMs 87.

⁷⁷⁸ RMs 88; Por. M. CHMIELEWSKI, *Misyjny charakter kapłaństwa w świetle programu duszpasterskiego na rok 1994/95*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Postawy duchowe wobec Boga, Kościoła i człowieka*, Lublin 1995, s. 232.

⁷⁷⁹ Por. NMI 32.

⁷⁸⁰ Por. W. SŁOMKA, *Duchowość kapłańska...*, dz. cyt., s. 142.

5.2 Duchowość osób konsekrowanych

Konstytucja dogmatyczna *Lumen gentium* to soborowy dokument, który wiele uwagi poświęca zagadnieniu życia zakonnego, potwierdzając przynależność zakonników do tajemnicy Kościoła oraz wskazuje na jego apostołskie posłannictwo w świecie.⁷⁸¹ Dokument ten zwraca uwagę na miejsce osób zakonnych w realizacji zobowiązań chrzcielnych, które ożywia wspólnotę Kościoła,⁷⁸² na rolę stanu zakonnego w ukazywaniu wartości dóbr nadprzyrodzonych ujawniających się już w doczesności.⁷⁸³ Przypomina także, iż stan zakonny naśladuje wiernie tę formę życia, jaką realizował Jezus Chrystus przyszedłszy na świat, by realizować wolę Ojca, i jaką zlecił uczniom.

5.2.1 Świadkowie Chrystusowej miłości

Jan Paweł II podkreśla, że: „życie konsekrowane nie będzie się ograniczać do samego odczytywania znaków czasu, ale przyczyni się także do wypracowania nowych programów ewangelizacji, dostosowanych do potrzeb dnia dzisiejszego (...) w przeświadczeniu płynącym z wiary, że Duch Święty potrafi udzielić właściwych odpowiedzi nawet na najtrudniejsze pytania”.⁷⁸⁴ Na innym miejscu Papież zwraca uwagę na fakt, że życie osób konsekrowanych jest „życiem ofiarnej miłości, konkretną i wielkoduszną służbą”.⁷⁸⁵ Osoby

⁷⁸¹ „Stan ten - gdy ma się na uwadze boski i hierarchiczny ustrój Kościoła - nie jest stanem pośrednim pomiędzy stanem duchownym i świeckim, lecz z jednego i drugiego Bóg powołuje niektórych chrześcijan, aby w życiu Kościoła korzystali ze szczególnego daru i byli, każdy na swój sposób, pomocni w zbawczym jego posłannictwie”. KK 43. „Choć więc stan, który opiera się na profesji rad ewangelicznych, nie dotyczy hierarchicznej struktury Kościoła, należy on jednak nienaruszalnie do jego życia i świętości”. KK 45.

⁷⁸² „Jest więc ślubowanie i spełnianie rad ewangelicznych niejako widowym znakiem, który może i powinien pociągnąć skutecznie wszystkich członków Kościoła do ochoczego wypełniania powinności powołania chrześcijańskiego. Por. także KK 40: (...) Świętość Kościoła nieustannie ujawnia się i ujawniać się powinna w owocach łaski, które Duch rodzi w wiernych, rozmaicie wyraża się ona u poszczególnych ludzi, którzy we właściwym sobie stanie życia dążą do doskonałości miłości, będąc zbudowaniem dla innych, w pewien właściwy sobie sposób wyraża się ona w praktykowaniu rad, które zwykło się nazywać ewangelicznymi. To praktykowanie rad ewangelicznych, dzięki pobudzeniu przez Ducha Świętego, podejmowane przez licznych chrześcijan bądź prywatnie, bądź w zatwierdzonych przez Kościół warunkach czy stanie, daje w świecie i dawać powinno wspaniałe świadectwo i przykład tej właśnie świętości”. KK 44.

⁷⁸³ „Skoro bowiem Lud Boży nie ma tutaj trwałego miasta, lecz szuka przyszłego, to stan zakonny, który bardziej uwalnia swych członków od trosk ziemskich, w wyższym też stopniu tak ukazuje wszystkim wierzącym dobra niebiańskie już na tym świecie obecne, jak i daje świadectwo nowemu i wiekiestemu życiu zyskanemu dzięki odkupieniu Chrystusa, jak wreszcie zapowiada przyszłe zmartwychwstanie i chwałę Królestwa niebieskiego”. KK 44.

⁷⁸⁴ VC 73.

⁷⁸⁵ VC 75.

konsekrowane są w szczególny sposób powołane do naśladowania Chrystusa⁷⁸⁶, do dawania świadectwa o Nim w świecie,⁷⁸⁷ do podkreślenia wymiaru eschatologicznego codziennego życia,⁷⁸⁸ do przyjęcia Maryi jako wzoru pójścia za Chrystusem.⁷⁸⁹

Adhortacja *Vita consecrata* w rozdziale trzecim swą uwagę kieruje na duchowość: „rozwijać zdrową duchowość działania”,⁷⁹⁰ „miłować sercem Chrystusa”;⁷⁹¹ przyjęcie „jednoczącego działania Ducha Świętego”;⁷⁹² „świadczyc, że Bóg jest prawdziwym bogactwem ludzkiego serca”.⁷⁹³ Wyraźnie podkreśla, że „Rodziny życia konsekrowanego muszą zatem stawiać na pierwszym miejscu życie duchowe, tak aby każdy Instytut i każda wspólnota stanowiła prawdziwą szkołę ewangelicznej duchowości. Od tej pierwszoplanowej opcji, realizowanej na płaszczyźnie osobistej i wspólnotowej, zależy apostolska owocność Instytutu, ofiarność jego miłości do ubogich, a także jego zdolność przyciągania powołań spośród nowych pokoleń. Właśnie wysoki poziom duchowy życia konsekrowanego może wstrząsnąć świadomością ludzi naszych czasów, którzy są spragnieni absolutnych wartości, i stać się w ten sposób porywającym świadectwem”.⁷⁹⁴

Na przestrzeni dziejów ogromne znaczenie dla działalności misyjnej Kościoła miały instytuty życia konsekrowanego. Dla niektórych z nich zaangażowanie misyjne stało się podstawowym zadaniem i charyzmatem.⁷⁹⁵

Jan Paweł II w swej misyjnej encyklice podkreśla, że misja Chrystusa Odkupiciela, powierzona Kościołowi, nie została jeszcze wypełniona.⁷⁹⁶ Skupiając się na perspektywach

⁷⁸⁶ Por. VC 23.

⁷⁸⁷ Por. VC 25.

⁷⁸⁸ Por. VC 26.

⁷⁸⁹ Por. VC 28; por. *Aparecida. V Ogólna Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Dokument końcowy. Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*, Gubin 2014, s. 112; B. SECONDIN, *Otwarte horyzonty. Symbolika, wzorce i wyzwania życia konsekrowanego*, Kraków 2006, s. 39; J. KRÓLIKOWSKI, *Przyszłość życia zakonnego – między konsekracją, komunią i posłaniem. Refleksje wokół Adhortacji apostolskiej 'Vita consecrata', „Currenda”* (1996) s. 426, 430.

⁷⁹⁰ VC 74.

⁷⁹¹ VC 75.

⁷⁹² VC 80.

⁷⁹³ VC 90.

⁷⁹⁴ VC 93; Por. J. KRÓLIKOWSKI, *Przyszłość życia zakonnego – między konsekracją, komunią i posłaniem. Refleksje wokół Adhortacji apostolskiej 'Vita consecrata', „Currenda”* (1996) s. 434.

⁷⁹⁵ Por. *II Polski Synod Plenarny (1991-1999)*, Pallotinum 2001, nr 21.

⁷⁹⁶ Por. RMs 1.

misyjnego zaangażowania zakonów i zgromadzeń zakonnych Papież zwraca uwagę na dwie grupy; do jednej z nich zalicza się zakony i instytuty ad gentes, które obowiązek ewangelizacji (należący do całego Kościoła) traktują jako główne zadanie i jemu głównie poświęcają siły,⁷⁹⁷ a drugą grupę stanowią zakony kontemplacyjne i czynne, ukierunkowane na pracę apostołską, zgodnie z charyzmatem założyciela, ale nie zawsze na misjach. Obie grupy ma charakteryzować duch misyjny i wciąż mają zadanie odnawiania i ożywiania dynamiki misyjnej.⁷⁹⁸

Kościół jest głównym źródłem życia konsekrowanego; a życie konsekrowane jest dla dobra Kościoła.⁷⁹⁹ Życie konsekrowane może istnieć wyłącznie w Kościele. Ten styl życia jest konieczny, bo w tym konsekrowanym życiu Kościół ukazuje Chrystusa. Między osobami konsekrowanymi, a Kościołem ma zachodzić jedność i stała łączność.⁸⁰⁰ To komunია warunkuje apostołską formę życia konsekrowanego.⁸⁰¹ Kościół w swej istocie to tajemnica komunii, „ludem zgromadzonym przez jedność Ojca, Syna i Ducha Świętego”.⁸⁰² Sobór Watykański II zaznacza, że: „Rady ewangeliczne (...) są darem Bożym, który Kościół otrzymał od swego Pana i z Jego łaski ustawicznie zachowuje. Sama zaś władza Kościoła, pod przewodnictwem Ducha Świętego zatroszczyła się, aby je tłumaczyć, kierować ich praktyką i ustanawiać trwałe formy życia na radach tych oparte”.⁸⁰³

Tożsamość osoby konsekrowanej można odczytać z aktu konsekracji zakonnej. Jan Paweł II podkreśla: „Powołanie doprowadziło Was, drodzy Bracia i Siostry, do profesji zakonnej, dzięki której zostaliście konsekrowani Bogu przez posługę Kościoła, a równocześnie zostaliście włączeni w Waszą Rodzinę zakonną”.⁸⁰⁴ Duchowość osoby

⁷⁹⁷ Por. RMs 65.

⁷⁹⁸ Por. KKK 932; A. HUF, *Powołania dla Kościoła misyjnego*, w: *Misje Dzisiaj*, nr 5 (2008), s. 8. Wszyscy ochrzczeni są powołani do naśladowania Chrystusa, ale życie konsekrowane zobowiązuje do wierniejszego naśladowania Chrystusa i świadczenia o Nim wobec innych; E. ŚLIWKA, *Aktualny stan oraz perspektywy zaangażowania misyjnego zgromadzeń zakonnych*, w: FRĄCZEK H. (red.), *Wiara umacnia się, gdy jest przekazywana. II Krajowy Kongres misyjny. Częstochowa 16-18 października 1992 r.*, Warszawa 1994, s. 121.

⁷⁹⁹ FRANCISZEK, *List apostołski z okazji Roku Życia Konsekrowanego*, Kraków 2014, s. 31.

⁸⁰⁰ Por. KPK 675.

⁸⁰¹ Por. VC 93, 94.

⁸⁰² VC 41.

⁸⁰³ KK 43; Por. A. J. NOWAK, *Homo consecratus*, Lublin 2002, s. 23, „Więź między radami ewangelicznymi a Trójcą Świętą i uświęcającą ujawnia ich najgłębszy sens. Są one mianowicie wyrazem miłości, którą Syn darzy Ojca w jedności Ducha Świętego. Praktykując je, osoba konsekrowana przeżywa szczególnie głęboko charakter trynitarny i chrystologiczny całego życia chrześcijańskiego”. VC 21.

⁸⁰⁴ RD 7.

konsekrowanej wynika ze zrozumienia własnej tożsamości.⁸⁰⁵ Wzorem na drodze stawania się sobą może być św. Józef, bowiem cała jego postawa i działanie były wynikiem uznania tego, co Bóg dla niego uczynił i kim go uczynił. Realizacja powołania jest rzeczywistością, która się tworzy w czasie. Powołanie nie od razu jest oczywiste. Widać to m.in. na kartach Biblii, wspominając chociażby Maryję. Podobnie rzecz ma się z osobami konsekrowanymi. Bóg wzywa po imieniu wybranych ludzi do wypełnienia określonych zadań w pewnym momencie ich życia. W adhortacji *Redemptionis donum*, można przeczytać, że Jezus pierwszy zabiega o to, by powołany przyjął wezwanie.⁸⁰⁶

Głównym czynnikiem decydującym o odrębnej tożsamości rodziny zakonnej jest jej duchowość, czyli realizacja w danym instytucie charyzmatu, który pochodzi od jego założyciela.⁸⁰⁷ Bez względu na specyfikę danego zakonu każda duchowość osób konsekrowanych musi być eklezjalna, sakramentalna, eucharystyczna, maryjna, eschatyczna. Jan Paweł II przypomina, że życie konsekrowane musi być zakorzenione w głębokiej duchowości.⁸⁰⁸

Członkowie instytutów życia konsekrowanego poprzez konsekrację poświęcają się służbie dla Kościoła i biorą udział w misyjnym posłannictwie.⁸⁰⁹ Adhortacja apostolska *Vita consecrata* podkreśla, że: „Osoby konsekrowane winny przyjąć wyzwanie inkulturacji jako zachętę do owocnej współpracy z łaską w obcowaniu z różnymi kulturami. Wymaga to solidnego przygotowania indywidualnego, umiejętności dojrzałego rozeznania, wiernego stosowania podstawowych zasad ortodoksji doktrynalnej, autentyczności i kościelnej komunii”.⁸¹⁰

Do misji ewangelizacyjnej, która obejmuje wszystkie dziedziny życia, osoby konsekrowane potrzebują właściwej formacji, zwłaszcza mając na uwadze fakt, że duszą ewangelizacji jest życie wewnętrzne. Podstawowym celem formacji jest przygotowanie

⁸⁰⁵ Por. RD 3.

⁸⁰⁶ J. W. GOGOLA, *Św. Józef w duchowości życia konsekrowanego*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Duchowość św. Józefa z Nazaretu*, Lublin 2003, s. 103.

⁸⁰⁷ Por. P. LISZKA, *Charyzmat życia zakonnego*, Warszawa-Wrocław 2002, s. 106.

⁸⁰⁸ Por. VC 93; A. J. NOWAK, *Homo consecratus*, Lublin 2002, s. 73.

⁸⁰⁹ Por. RMs 66.

⁸¹⁰ VC 78-81; Por. A. MIOTK, *Zgromadzenia zakonne w służbie misji w świetle dokumentów papieskich, „Życie konsekrowane” 6 (2004) s. 53.*

człowieka naśladowania Chrystusa. Formacja, wymaga wielu wysiłków, zmagani i pracy nad sobą. Priorytetem w tym procesie powinna być modlitwa i życie liturgiczne.⁸¹¹

Członkowie życia konsekrowanego powinni kierować się w swym życiu miłością i wszystkimi jej cechami, jakie św. Paweł Apostoł ukazuje w Pierwszym liście do Koryntian (1 Kor 13, 1-13). Jedynie miłość może być „zasadą życia i źródłem radości” każdej wspólnoty.⁸¹² Miłość Boża jest darem Ducha Świętego i pomaga w przyjęciu drugiego człowieka takim, jakim jest. Taka wspólnota, zakorzeniona w tajemnicy Ducha Świętego, staje się przestrzenią teologalną, w której jej członkowie mogą doświadczyć obecności Chrystusa. W kształtowaniu duchowości komunii istotną rolę pełni modlitwa.⁸¹³

Jan Paweł II podkreśla, że życie konsekrowane naznaczone jest misterium Krzyża, ale jednocześnie jest światłem na drodze chrześcijańskiego życia. Ważną rolę w życiu osób konsekrowanych pełni *lectio divina*,⁸¹⁴ liturgia godzin, a także rozważanie tajemnic życia Chrystusa, ponieważ prowadzi ono do życia kontemplacją. Z takiego stylu życia apostołstwo czerpie swoją siłę. Nie sposób jednak mówić o komunii z Chrystusem bez Eucharystii i sakramentu Pojednania. Eucharystia jest podstawowym źródłem duchowości i włącza osobę konsekrowaną w śmierć i zmartwychwstanie Chrystusa. Podobnie sakrament pokuty, który jest także wyrazem więzi z Chrystusem.⁸¹⁵

W dziele ewangelizacji apostołstwo modlitwy odgrywa szczególną rolę. Kodeks Prawa Kanonicznego wskazuje, że osoby życia konsekrowanego mają w szczególności ożywiać swoje życie modlitwą i pokutą.⁸¹⁶ Przyjmują oni na siebie misję dawania „wspaniałego i zaszczytnego świadectwa” opartego na „ewangelicznych błogosławieństwach”. Osoby te są potrzebne zarówno wszystkim wiernym, ukazując „świat przemieniony”.⁸¹⁷

⁸¹¹ Por. BENEDYKT XVI, Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2007, *Wszystkie Kościoły dla całego świata*, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 7–8 (2007), s. 7-9; K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 267.

⁸¹² Por. VC 51.

⁸¹³ Por. L. KRÓL, *Duchowość życia konsekrowanego w świetle dokumentu „Idziemy naprzód z nadzieją”*, „Studia Włocławskie” 7 (2004) s. 80; „Chrystus nieustannie przywołuje do siebie nowych uczniów, mężczyzn i kobiety, aby przez wylanie Ducha Świętego (por. Rz 5, 5) udzielić im Boskiej „agape” - zdolności kochania tak jak On, oraz by skłonić ich do służenia innym przez pokorny dar z siebie, wolny od wszelkiej interesowności. (...) Życie konsekrowane ukazuje w ten sposób - przez wymowę swoich dzieł - że Boże miłosierdzie jest fundamentem i bodźcem dla czynnej i bezinteresownej miłości” VC 75.

⁸¹⁴ Por. VC 94.

⁸¹⁵ Por. VC 95; A. J. NOWAK, *Homo consecratus*, Lublin 2002, s. 78.

⁸¹⁶ Por. KPK 673.

⁸¹⁷ Por. KK 31; J. PRZYBYŁOWSKI, *Modlitwa w doświadczeniu Kościoła*, Ząbki 2004, s. 186.

Każde powołanie zakonne obdarowane jest szczególnymi darami Bożymi. Formacja zakonna jest wysiłkiem intelektualnym i współpracą z Duchem Świętym, aby owocniej odpowiedzieć na Boże wezwanie. W duchowości zakonnej ważne jest całkowite oddanie się Bogu, a nie na zachowaniu zewnętrznych form pobożności.⁸¹⁸

Życie zakonne jest ukierunkowane ku miłości doskonałej na drodze rad ewangelicznych i jest wyjątkową formą realizacji powołania w Kościele, gdyż jest życiem całkowicie poświęconym Bogu, w którym Ewangelia staje się regułą życia. Wierność sprawdza się przez gorliwość i wytrwanie do końca, w której przejawia się gotowość do poświęcenia swego życia z miłości. To ewangeliczne tracenienie życia kieruje do zachowania go na wieki (por. J 12, 25), a osiągnięcie doskonałości dokonuje się poprzez dar z siebie.⁸¹⁹

Życie zakonne cechuje nieustanny dynamizm przejawiający się w stałej formacji i rozwoju jej członków. Poszczególne duchowości zakonne powstawały w określonych warunkach, odczytując znaki czasu. Jezus Chrystus stanowi centrum życia osoby konsekrowanej. Centrum wspólnoty zakonnej jest Chrystus, który obdarza charyzmatami i talentami, które obdarowany musi rozwijać dla dobra innych i budowaniu Ciała Mistycznego (por. Mt 25, 14-30).⁸²⁰

W dziele ewangelizacji modlitwa spełnia wyjątkową rolę w działalności osób zakonnych. Kodeks Prawa Kanonicznego, ukazuje życie konsekrowane, które powinno być ożywiane przez modlitwę i pokutę,⁸²¹ a wzmacniane przez wewnętrzne zjednoczenie z Bogiem.⁸²² Specyficzne znaczenie w Kościele mają instytuty z natury swej ukierunkowane na kontemplację. Osoby konsekrowane dają światu świadectwo życia opartego na

⁸¹⁸ Por. J. MISIUREK, E. WALEWANDER, *Zarys historii duchowości chrześcijańskiej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 35.

⁸¹⁹ Por. A. DERDZIUK, *Wierność i niewierność w życiu konsekrowanym*, „Życie konsekrowane” 2 (2001) s. 62; J. KALNIUK, *Osobista odpowiedzialność zakonnika za formację*, „Życie Konsekrowane” 2(22) 1999; A. J. NOWAK, *Osoba konsekrowana, t. 3: Ślub czystości*, Lublin 1999, s. 226-227; s. 19-20; A. CENCINI, *Będziesz miłował Pana Boga Swego*, *Psychologia spotkania z Bogiem*, tłum. B. Nuzzo. Kraków 1998, s. 93-98; S. M. ALONSO, *Śluby zakonne jako proces utożsamiania się z Ukrzyżowanym*, „Życie Konsekrowane” 2(18)1998, s. 19; A. DERDZIUK, *Syndromy początków życia zakonnego*, „Życie Konsekrowane” 2(18)1998, s. 48; P. Liszka, *Charyzmatyczna moc życia zakonnego*, Wrocław 1996 s. 188; A. MANENTI, *Powołanie. Psychologia i łaska*, tłum. J. Kochanowicz. Kraków-Niepokalanów 1995, s. 84-85; A. J. NOWAK, *Duchowość osób konsekrowanych* (w:) *Vita consecrata, Tekst i komentarze*, s. 184-185; K. DYREK, M. KOZUCH, K. TROJAN, *Powołanie. Różnicowanie i rozwój. Aspekt psychologiczny*, Kraków 1993, 49-51; M. SZYMULA, *Duchowość zakonna. Duchowość zakonna według nauczania bł. Honorata Koźmińskiego*, Warszawa 1992, s. 63.

⁸²⁰ Por. A. J. NOWAK, *Osoba konsekrowana. Tom II - Ślub posłuszeństwa*, Lublin 1994, s. 29.

⁸²¹ Por. KPK 673.

⁸²² Por. KPK 675.

ewangelicznych błogosławieństwach, ukazując wszystkim „świat przemieniony”, który można ofiarować Bogu. Duchowość, oparta ubóstwie, czystości i posłuszeństwie, wyróżnia osoby zakonne ze świata.⁸²³

5.2.2 *Świadkowie umiejętności tworzenia w Duchu Świętym*

Osoby zakonne wezwane są do naśladowania świętości życia jaką przejawiali ich założyciele, do wytrwania na drodze doskonałości, a także do uległości natchnieniom Ducha Świętego. We właściwym odczytaniu ducha założyciela dużą rolę odgrywają święci i błogosławieni przedstawiciele zakonu. Życie zakonne jest zatem charyzmatem, czyli takim sposobem życia, który jest darem Boga dla Kościoła. Ważne, by osoba konsekrowana mogła odnaleźć siebie w charyzmacie instytutu do którego należy.⁸²⁴

Charyzmat jest darmowym darem Ducha Świętego udzielanym w sposób całkowicie wolny. Każdy z członków instytutu otrzymuje taki sam charyzmat razem z osobistym powołaniem. Charyzmat osoby powołanej jest taki sam charyzmat, jaki otrzymał założyciel danego zgromadzenia. Zatem aby właściwie odczytać swoje powołanie, wstępujący do instytutu powinien poznać kim jest założyciel. Charyzmat jest dynamiczną mocą w rozwoju, bo wciąż ukazują się nowe możliwości posiadanego daru. Charyzmat założyciela tworzy główny zarys duchowości instytutu.⁸²⁵

Niezwykle ważna jest wierność własnemu charyzmatowi, bowiem jest ona jednym z istotnych elementów, które decydują o rozwoju świętości życia danego instytutu.⁸²⁶ Charyzmaty są rzeczywistością dynamiczną i odnoszą się do wymiaru ad intra oraz ad extra. Pierwszy z nich odnosi się do duchowości i dotyczy naśladowania Jezusa i zjednoczenia z Nim. Drugi wynika z pierwszego i determinuje postawę coraz doskonalszego otwierania się na Ducha Świętego i zaangażowania według określonego charyzmatu. Realizacja obu wymiarów jednego charyzmatu jest wspornikiem jego rozwoju i przyczynia się do nieustannej odnowy. Ten proces sprawia, że życie osób konsekrowanych nabiera nowych barw i jest „napełnione duchem apostołskim, a cała ich działalność apostołska przeniknięta

⁸²³ Por. KK 31; J. PRZYBYŁOWSKI, *Modlitwa w doświadczeniu Kościoła*, Ząbki 2004, s. 186.

⁸²⁴ Por. J. MISIUREK, *Charyzmatyczny wymiar życia konsekrowanego*, „Życie konsekrowane” 3 (1998) s. 28.

⁸²⁵ Por. P. LISZKA, *Charyzmat życia zakonnego*, Warszawa-Wrocław 2002, s. 156.

⁸²⁶ Por. VC 36-37.

kontemplacją”.⁸²⁷ Gdyby w duchowości jakiegoś instytutu życia konsekrowanego zabrakło połączenia obu tych elementów, wówczas taki instytut mógłby się pogubić⁸²⁸. Jan Paweł II podkreśla, że „życie konsekrowane jest obecne w Kościele od samego początku, nigdy nie zaniknie jako jego niezbywalny i konstytutywny element”.⁸²⁹ Podobnie wspólnotowy wymiar życia konsekrowanego jest ważnym elementem jego duchowości, gdyż spełnia funkcję znaku komunii Trzech Osób Bożych.⁸³⁰

Każdy zakonnik realizuje dary, którymi został obdarowany oraz jest kierowany przez charyzmat rodziny zakonnej, do której należy. Powołanie zakonne odczytywane jako dar tworzy przestrzeń do przemiany. Nie jest to jedynie zmiana postępowania, ale zmiana obejmująca całą osobę, zarówno jej wnętrze jak i relacje z innymi ludźmi, bowiem charyzmaty życia zakonnego nie są danymi jedynie w celu umożliwienia wykonania określonego zadania, lecz obejmują wszystkie aspekty życia obdarowanego. Powołani do określonego instytutu życia zakonnego, obdarowani są właściwym charyzmatem wspólnotowym oraz charyzmatami osobistymi, a jedność charyzmatu wspólnotowego nie przeczy wielości charyzmatów poszczególnych osób (por. 1 Kor 12, 4-11).⁸³¹

Próba określenia istoty tożsamości i duchowości życia konsekrowanego została zawarta w adhortacji *Vita consecrata* w ramach nowej ewangelizacji, która potrzebuje nowych sposobów głoszenia Ewangelii.⁸³² Powołanie do życia konsekrowanego jest powiązane z działaniem Ducha Świętego. Życie konsekrowane jest darem od Boga Ojca, zakorzenionym w Jezusie i udzielonym Kościołowi poprzez Ducha Świętego.⁸³³ Duch Święty jest warunkiem koniecznym dla żywotności ewangelicznej ścieżki pójścia za Chrystusem.⁸³⁴

⁸²⁷ VC 9.

⁸²⁸ Por. VC 74.

⁸²⁹ VC 29.

⁸³⁰ Por. L. KRÓL, *Duchowość życia konsekrowanego w świetle dokumentu „Idziemy naprzód z nadzieją”*, „Studia Włocławskie” 7 (2004) s. 78.

⁸³¹ Zob. KK 4, 12, 30, 32; DA 3; DM 23; por. P. LISZKA, *Charyzmat życia zakonnego*, Warszawa-Wrocław 2002, s. 129;

⁸³² Por. VC 77-79, 81.

⁸³³ Por. VC 1.

⁸³⁴ Por. M. GRUNT, *Rola Ducha Świętego w życiu osób konsekrowanych na podstawie Adhortacji Jana Pawła II „Vita consecrata”*, w: MISIUREK J., NOWAK A. J., SŁOMKA W. (red.), *„Niech zstąpi Duch Twój”*, Lublin 1999, s. 345.

Duch Święty został posłany by Kościół mógł być świadkiem Zmartwychwstania Chrystusa; został posłany by Kościół stał się znakiem i narzędziem zbawienia, czyli zjednoczenia z Bogiem oraz ludźmi.⁸³⁵ Duch Święty jest źródłem i mocą uświęcenia wszystkich należących do Kościoła. Dzięki działaniu Ducha Świętego możliwym staje się przebóstwienie, które aktywuje się w słowie i sakramentach świętych. On jest sprawcą pneumatycznego wymiaru duchowości, bez czego nie można byłoby mówić o chrystocentrycznym wymiarze życia wewnętrznego. Duch Święty uzdalnia powołanych do głoszenia Jezusa i dawania świadectwa wierze (por. J 15, 26-27).⁸³⁶

Życie konsekrowane jest jedną z wielu dróg realizacji powszechnego powołania do świętości w Kościele. Jest zarówno darem jak i wymagającym zobowiązaniem.⁸³⁷ Osoby konsekrowane winny mieć zdolność do szukania we wszystkim woli Boga, by potrafić zrozumieć Boży plan i odważnie realizować Jego wskazania zgodnie z charyzmatem. Zatem najpierw trzeba otworzyć serce na głos i poruszenia Ducha Świętego.⁸³⁸

Centrum życia Kościoła stanowi Eucharystia: „Ilekróć na ołtarzu sprawowana jest ofiara krzyżowa, w której na Paschę naszą ofiarowany został Chrystus, dokonuje się dzieło naszego odkupienia. Równocześnie w sakramencie chleba eucharystycznego uprzytamnia się i dokonuje jedność wiernych, którzy stanowią jedno ciało w Chrystusie”.⁸³⁹ Bowiem w Najświętszej Eucharystii „zawiera się całe duchowe dobro Kościoła, a mianowicie sam Chrystus, nasza Pascha i chleb żywy”.⁸⁴⁰ Uczta eucharystyczna uzdalnia członków zakonów do posługi dla braci.

W Liście apostolskim *Dies Domini* Jan Paweł II podkreśla, że Eucharystia stanowi centrum życia Mistycznego Ciała Chrystusa - Kościoła (por. nr 32). Jeżeli zaś wymiar

⁸³⁵ Por. KK 1.

⁸³⁶ „Podobnie jak cała egzystencja chrześcijanina, także powołanie do życia konsekrowanego jest głęboko związane z działaniem Ducha świętego. To On sprawia, że na przestrzeni tysiącleci coraz to nowi ludzie odkrywają zachwycające piękno tej trudnej drogi. (...) To On formuje dusze powołanych, upodabnia ich do Chrystusa czystego, ubogiego i posłusznego oraz przynagla do podjęcia Jego misji, oni zaś, idąc pod przewodnictwem Ducha drogą nieustannego oczyszczenia, stają się stopniowo osobami ukształtowanymi na wzór Chrystusa - historyczną kontynuacją szczególnej obecności zmartwychwstałego Pana”. VC 19; por. W. HANC, *Duch Święty animatorem duchowości powołanych do kapłaństwa i życia konsekrowanego*, „Ateneum Kapłańskie” 2 (1999) s. 230.

⁸³⁷ Por. M. CHMIELEWSKI, *Duchowość życia konsekrowanego*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 249.

⁸³⁸ Por. VC 73; K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 259.

⁸³⁹ KK 3.

⁸⁴⁰ DK 5.

eucharystyczny powinien charakteryzować każdego chrześcijanina, to tym bardziej potrzeba, aby zajmował istotne miejsce w duchowości osób konsekrowanych. Należy w tym miejscu przywołać chociażby wskazówki soborowego dekretu *Perfectae caritatis*, który zachęca osoby konsekrowane do uczestniczenia w Ofierze Mszy Świętej, z której nieustannie mają brać moc do wypełniania swojego powołania: „Niech zgodnie z myślą Kościoła sprawują świętą liturgię, zwłaszcza najświętszą tajemnicę Eucharystii, z wewnętrzną i zewnętrzną pobożnością, i z tego najgłębszego źródła zasilają swe życie duchowe”⁸⁴¹ Każda wspólnota chrześcijańska swoje źródło ma czerpać z Eucharystii, a życie konsekrowane jest szczególnie z Nią związane gdyż jest naśladowaniem Chrystusa Jego misterium paschalnym. Jan Paweł II podkreśla, że Eucharystia jest sercem życia Kościoła, a tym samym życia osób konsekrowanych.⁸⁴² Wskazuje wyraźnie, że „z samej natury Eucharystia stanowi centrum życia konsekrowanego - osobistego i wspólnotowego. Jest codziennym wiatykiem i źródłem duchowości dla jednostki i dla całego Instytutu”⁸⁴³ Eucharystia jako ofiara, komunika i adoracja Chrystusa, jest wzorem wypełnienia powołania dla osób konsekrowanych.⁸⁴⁴

Wspólnota zakonna, w której każdego dnia sprawowana jest Eucharystia jest kształtowana na wzór Chrystusa. W Eucharystii wspólnota ma odnawiać swoje zakonne życie. Wskazując na Eucharystię nie sposób nie zwrócić uwagi na rolę Maryi - Matki Eucharystii, która uczy jak właściwie przeżywać to wyjątkowe spotkanie z Jej Synem. Maryja była obecna w ziemskim życiu Jezusa. Przygotowała się na Jego przyjście, była świadkiem dzieł i cudów, które dokonywał, była obecna na Golgocie. Osoba konsekrowana jest powołana, aby stać się na wzór Maryi Służebnicą Pańską, by rozważać wielkie dzieła Boże, adorować Jezusa w Eucharystii oraz głosić naukę o zbawieniu wszędzie tam, gdzie posyła Kościół.⁸⁴⁵

Każdy chrześcijanin w Kościele na mocy chrztu świętego stał się misjonarzem. W swej misyjnej encyklice Papież zauważa, że duchowość misyjna „wyraża się przede wszystkim w życiu pełnym uległości Duchowi Świętemu”, a „uległość Duchowi Świętemu domaga się

⁸⁴¹ DZ 6.

⁸⁴² Por. VC 95.

⁸⁴³ VC 95

⁸⁴⁴ Por. J. SYPKO, *Eucharystyczny wymiar duchowości życia konsekrowanego*, „Życie konsekrowane” 2 (2004) s. 25.

⁸⁴⁵ Por. J. KICIŃSKI, *Eucharystia w sercu formacji zakonnej*, „Życie konsekrowane” 2 (2004) s. 61.

następnie przyjęcia męstwa i umiejętności rozróżnienia, które są istotnymi rysami tej duchowości”.⁸⁴⁶ Misjonarz musi zatem nieustannie kształtować swoje wnętrze, by był zdolny do świadczenia o Chrystusie. To uległość i poddanie się Duchowi Świętemu wskazuje na ściśle wewnętrzne zjednoczenie z Chrystusem, bowiem jak pisze papież: „Nie można zrozumieć misji i żyć nimi bez odniesienia do Chrystusa jako Tego, który został posłany, by ewangelizować”.⁸⁴⁷ Misjonarz zatem musi kroczyć tą samą drogą paschalną co Chrystus - przez krzyż do zmartwychwstania.⁸⁴⁸

Komunia jest zakorzeniona w samej istocie konsekracji, bowiem: „Zmysł kościelnej komunii, rozwijając się w duchowość komunii, kształtuje sposób myślenia, mówienia i działania, który sprawia, że Kościół rozrasta się w głąb i szerz. Życie w komunii staje się bowiem «znakiem dla świata i przyciągającą sita, która prowadzi do wiary w Chrystusa. (...) W ten sposób owa komunია otwiera się na dzieło misyjne, więcej, sama staje się misją»; można wręcz powiedzieć, że «komunia rodzi komunię i w samej swej istocie przyjmuje kształt komunii misyjnej»”.⁸⁴⁹ Kościół stale liczy na zaangażowanie zakonów w dzieło misyjne. Teologiczną podstawą ich współpracy misyjnej jest miłość. Mówi o tym Sobór: „A ponieważ rady ewangeliczne przez miłość, do której prowadzą, w szczególny sposób zespalają z Kościołem i jego tajemnicą tych, którzy za nimi idą, przeto ich życie duchowe winno być poświęcone dobru całego Kościoła. Wynika stąd obowiązek pracy, w miarę sił i stosownie do formy osobistego powołania, bądź modlitwą, bądź gorliwym działaniem, celem zakorzenienia i umocnienia w duszach Królestwa Bożego i rozszerzania go na wszystkie kraje”.⁸⁵⁰ Obowiązek misyjny obejmuje zarówno zakony czynne, jak i kontemplacyjne, zaś apostolska gorliwość zakonna wynika z odpowiedzialności misyjnej, która bierze swój początek z przyjętych sakramentów: chrztu i bierzmowania.⁸⁵¹

⁸⁴⁶ RMs 87.

⁸⁴⁷ RMs 88.

⁸⁴⁸ Por. L. BUSTINCE, *Misyjny wymiar duchowości chrześcijańskiej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej*, Lublin 1993, s. 385.

⁸⁴⁹ VC 46; Por. J. KRÓLIKOWSKI, *Przyszłość życia zakonnego – między konsekracją, komunią i posłaniem. Refleksje wokół Adhortacji apostolskiej 'Vita consecrata'*, „Currenda” (1996) s. 430.

⁸⁵⁰ KK 44

⁸⁵¹ Por. J. LEWANDOWSKI, *Powołanie do ewangelizacji we współczesnym świecie*, w: KOWALIK K. (red.), *Tradycja i otwartość. Księga pamiątkowa poświęcona o. Profesorowi dr. hab. Stanisławowi Celestynowi Napiórkowskiemu*, Lublin 1999, s. 52.

Życie konsekrowane jest ważną częścią życia Kościoła i „wyraża najgłębszą istotę powołania chrześcijańskiego”.⁸⁵² Jan Paweł II w *Vita consecrata* podkreśla, że należy je widzieć „w samym sercu Kościoła”,⁸⁵³ ponieważ jest związane z życiem Kościoła i z jego misją. W dokumencie *Idziemy naprzód z nadzieją* odnaleźć można próbę ukazania specyficznej roli i wyjątkowego miejsca życia konsekrowanego w działalności ewangelizacyjnej Kościoła. We wspomnianym dokumencie tematykę życia duchowego Papież przedstawia w trzech wymiarach: trynitarnym, wspólnotowym oraz wynikającą z nich misję. Życie konsekrowane jest przedstawiane w relacji do tajemnicy Trójcy Świętej, odnosząc je w pierwszej kolejności do Boga Ojca, który jest początkiem wszystkiego,⁸⁵⁴ a Jego miłość jest tak mocna, że doświadczający jej ludzie czują się przynagleni by na nią odpowiedzieć. Jezus Chrystus został konsekrowany dla Ojca i posłany w mocy Ducha Świętego do ludzi. Życie konsekrowane charakteryzuje chrystocentryzm, dlatego powinno być urzeczywistnieniem życia na wzór Jezusa, a w tym działaniu pomaga Duch Święty, który udziela potrzebnych darów. Życie osób konsekrowanych jest obrazem Kościoła - Oblubienicy, a charakterystyczną cechą tej formy życia jest praktyka rad ewangelicznych: czystości, ubóstwa i posłuszeństwa, która jest drogą szczególnego poświęcenia się Bogu. Według Jana Pawła II życie konsekrowane jest „Jednym z widzialnych śladów, które Trójca Święta pozostawia w historii, aby wzbudzić w ludziach zachwyt pięknem Boga i tęsknotę za Nim”.⁸⁵⁵

5.2.3 *Świadkowie wspólnoty i życia dla Kościoła*

Zakony otrzymują wsparcie od diecezjalnych seminariów duchownych, m.in. poprzez zaangażowanie wykładowców misjologii. Ważną pracą w zakresie animacji misyjnej wykonują zakony, a przede wszystkim: siostry franciszkanki misjonarki Maryi, siostry służebnice Ducha Świętego, felicjanki, a także misjonarze Świętej Rodziny, pallotyni, werbiści, sercanie, salwatorianie, salezjanie, oblaci. Te ośrodki animacji misyjnej są w łączności z misjonarzami, organizują różnego rodzaju inicjatywy wsparcia misjonarzy poprzez akcje pomocy modlitewnej i materialnej; organizują rekolekcje, sympozja misyjne,

⁸⁵² KK 18.

⁸⁵³ VC 3.

⁸⁵⁴ Por. KKK 239.

⁸⁵⁵ VC 20.

prowadzą ogniska misyjne, dbają o chorych, organizują wystawy, projekcje filmów, angażują się w wydawanie kalendarzy i tworzenie czasopism (np.: „Misjonarz”, który wydawany jest przez „Verbinum” w Warszawie, „Misyjne Drogi”, wydawane przez Oblatów w Poznaniu, „Echo z Afryki”, wydawane przez klawerianki w Krakowie czy też „Pallotyńskie Horyzonty misyjne” wydawane w Warszawie).⁸⁵⁶

Bardzo potrzebna jest konieczność zaangażowania w działalność misyjną zakonów kontemplacyjnych, których rola w dziele ewangelizacji jest bardzo istotna. Dzięki modlitwie, pokucie, ofiarowanym cierpieniom budują Kościół. W dokumentach soborowych czytamy: „Instytuty oddane życiu kontemplacyjnemu mają przez swoje modlitwy, pokutne uczynki i cierpienia ogromne znaczenie dla nawracania dusz, gdyż Bóg na prośbę wyprawia robotników na swoje żniwo, otwiera serca niechrześcijan na głos Ewangelii i daje wzrost słowu zbawienia w ich sercach. Co więcej, kieruje się prośbą do tych instytutów, aby zakładały swe domy na terenach misyjnych, jak to już niejedne uczyniły, aby tam wśród niechrześcijan, prowadząc życie dostosowane do prawdziwie religijnych tradycji ludów, dawać wspaniałe świadectwo majestatowi i miłości Boga oraz jedności w Chrystusie”.⁸⁵⁷ Całe bowiem życie kontemplacyjne jest świadectwem o miłości Boga, której świat bardzo potrzebuje w każdym czasie.⁸⁵⁸

Poprzez pracę i apostołstwo osoby konsekrowane wypełniają miłość do Kościoła. Praca osób konsekrowanych jest wykonywana w łączności z Chrystusem oraz łączy osobę konsekrowaną z innymi ludźmi. Duchowość osób konsekrowanych służy Kościołowi, dlatego niezbędny jest obowiązek pracy przy jednoczesnej świadomości, że ubóstwo jest drogą zaufania Bogu, naśladowania Chrystusa i kierowanie się postawą miłosierdzia wobec innych. Osoba konsekrowana powinna pracę odczytywać w duchu ewangelicznego ubóstwa, czyli postrzegać ją chrystocentrycznie. W ten sposób rozumiana praca staje się pomocą na drodze ku świętości i jest podstawowym wyrazem ewangelicznej postawy ubóstwa.⁸⁵⁹

⁸⁵⁶ Por., E. ŚLIWKA, *Aktualny stan oraz perspektywy zaangażowania misyjnego zgromadzeń zakonnych*, w: FRĄCZEK H (red.), *Wiara umacnia się, gdy jest przekazywana. II Krajowy Kongres misyjny. Częstochowa 16-18 października 1992 r.*, Warszawa 1994, s. 117.

⁸⁵⁷ DM 40

⁸⁵⁸ Por. J. LEWANDOWSKI, *Powołanie do ewangelizacji we współczesnym świecie*, w: KOWALIK K. (red.), *Tradycja i otwartość. Księga pamiątkowa poświęcona o. Profesorowi dr. hab. Stanisławowi Celestynowi Napiórkowskiemu*, Lublin 1999, s. 53.

⁸⁵⁹ Por. A. J. NOWAK, *Praca istotnym wymiarem ewangelicznej rady ubóstwa*, „Życie konsekrowane” 4 (2002) s. 25.

Z duchowości osób konsekrowanych wynika zobowiązanie do pielęgnowania braterstwa, tak, by było ono widoczne dla innych. Wezwanie do jedności wyraził Chrystus podczas Ostatniej Wieczerzy.⁸⁶⁰ Pomocą w odpowiedzi na łaskę Ducha Świętego jest kierownictwo duchowe oraz więź duchowa z Maryją w tajemnicach różańca (do modlitwy której zachęca Papież),⁸⁶¹ która pomaga zrozumieć potrzebę braterstwa w życiu osób konsekrowanych. Szukając zaś głównego źródła apostołstwa duchowości osób konsekrowanych, Jan Paweł II zwraca uwagę na życia Jezusa Chrystusa, który był zawsze w doskonałej komunii z Ojcem.⁸⁶² Duchowość życia konsekrowanego przejawia się wyraźnie w praktykowaniu rad ewangelicznych.⁸⁶³

Osoby konsekrowane pełnią liczne funkcje i zadania w dziedzinie ewangelizacji, wychowania, szkolnictwa, służby zdrowia, ochrony życia czy dzieł miłosierdzia Kobiecy konsekrowane są w szczególny sposób wezwane, by być znakiem czulej dobroci Boga dla ludzi.⁸⁶⁴ Życie kontemplacyjne jest ogromnym wsparciem dla misji, a w krajach misyjnych jest udziałem w pracy misjonarskiej. Już na początku Kościoła, św. Paweł pisał o tym, że jedni sieją, drudzy podlewają, ale najważniejszy jest Ten, dzięki któremu powstaje plon (por. 1Kor 3, 6). Ewangelizacja przypomina o głębokim wymiarze kontemplacji.⁸⁶⁵

Na przestrzeni dziejów zakony kontemplacyjne były zachęcane i wyzwane do udziału w misyjnym posłannictwie. Kościół zachęcał do tworzenia na misyjnych obszarach klasztorów kontemplacyjnych.⁸⁶⁶ W Afryce powstały w XX w. m.in. klasztor trapistów w Algierze, klasztory karmelitanek w pobliżu Kairu i w Tangerze czy też klasztory klarysek w Algierze i w Rabat. To misyjne podkreślenie przez magisterium Kościoła rangi zakonów kontemplacyjnych jest uzasadnione działaniem i roli łaski Bożej, ponieważ misje są przede wszystkim Bożą sprawą.⁸⁶⁷

⁸⁶⁰ Por. VC 100.

⁸⁶¹ Por. VC 95.

⁸⁶² Por. VC 74.

⁸⁶³ Por. A. J. NOWAK, *Homo consecratus*, Lublin 2002, s. 77.

⁸⁶⁴ Por. K. WÓJTOWICZ (red.), *Idziemy naprzód z nadzieją. Życie konsekrowane w Polsce na początku nowego tysiąclecia*, Kraków 2003, s. 32.

⁸⁶⁵ Por. J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje*, Kraków 2005, s. 57.

⁸⁶⁶ Por. DM 40.

⁸⁶⁷ Por. A. MIOTK, *Zgromadzenia zakonne w służbie misji w świetle dokumentów papieskich*, „Życie konsekrowane” 6 (2004) s. 59.

W Adhortacji *Redemptionis donum* Jan Paweł II kieruje uwagę na dar apostołskiej miłości wewnątrz wspólnoty (ad intra), zaś w Encyklice *Redemptoris missio*, głównie pochyła się nad posłannictwem misyjnym (ad extra). Misja - jak podkreśla Papież - jest owocem dynamicznego działania Ducha Świętego.⁸⁶⁸ On jest głównym sprawcą misji; kieruje nią, czyni cały Kościół misyjnym.⁸⁶⁹ Działalność misyjna jest zakorzeniona w apostołstwie zakonnym.⁸⁷⁰ Ich charyzmat od początku ich istnienia zawsze jest misyjny.⁸⁷¹

Maryja nazywana jest Królową misji, bo jest Matką Chrystusa, pierwszego misjonarza. Swoim wstawiennictwem wspomaga wszystkich głoszących Ewangelię. Maryja jest pełna Ducha Świętego, jest zwiastunką radości i łaski. Na uwagę zasługuje przypomnienie w tym miejscu trzech scen z życia Maryi. Pierwszą z nich jest zwiastowanie, po którym wyrusza do Elżbiety (zob. Łk 1, 39). Po przybyciu do krewnej cały jej dom wypełnia się pokojem. Elżbieta zostaje napelniona Duchem Świętym a Jan porusza się z radością w jej łonie. Pełnia Ducha Świętego, którego Maryja otrzymała przynagla Ją do przekazania Go dalej. Tym właśnie jest ewangelizacja. Kolejne misyjne działanie ujawnia się podczas wesela w Kanie Galilejskiej. Maryja zauważa brak wina i przedkłada prośbę Jezusowi. Cechuje Ją głęboka wiara w interwencję Jezusa, bo zwraca się do sług ze słowami: „Uczyńcie wszystko, cokolwiek wam powie” (J 2,5). Ewangelista Jan zauważa, że interwencja Maryi służy uczniom w narodzinach ich wiary. Kolejnym przykładem misjonarskiej cechy jest trwanie na modlitwie w Wieczerniku w oczekiwaniu na obiecanego Ducha Pocieszyciela. Kiedy zstąpił Duch Święty uczniowie zaczęli głosić Jezusa i wzywać do chrztu w Jego imię (zob. Dz 2, 38). Rozpoczyna się wówczas głoszenie Ewangelii i rozwój Kościoła. Obecność Maryi ma niezwykle znaczenie w pierwotnej wspólnotce, w momencie, gdy początek swój bierze ewangelizacja. Tak, jak była obecna w formowaniu Chrystusa w Nazarecie, tak uczestniczy w formowaniu i posłannictwie Kościoła.⁸⁷²

Nie można mówić o dojrzałej duchowości osób konsekrowanych bez Maryi. Jan Paweł II podkreśla, że Wiąż z Najświętszą Maryją Panną, która dla każdego wiernego jest

⁸⁶⁸ Por. RMs 23.

⁸⁶⁹ Por. RMs 30.

⁸⁷⁰ Por. RMs 65, VC 25.

⁸⁷¹ Por. P. PIASECKI, *Charyzmatyczna natura apostołskiej wspólnoty życia konsekrowanego*, „Poznańskie Studia Teologiczne” 11 (2001) s. 150.

⁸⁷² Por. D. F. GARCÍA, *Powołanie Maryi a nasze powołanie zakonne*, „Życie konsekrowane” 2 (2000) s. 51.

następstwem jego zjednoczenia z Chrystusem, uwydatnia się jeszcze bardziej w życiu osób konsekrowanych. (...) Wszystkie Instytuty życia konsekrowanego żywią przekonanie, że obecność Maryi ma podstawowe znaczenie zarówno dla życia duchowego każdej osoby konsekrowanej, jak i dla spójności, jedności oraz wzrostu całej wspólnoty.⁸⁷³

5.2.4 *Świadkowie ewangelicznych wartości*

Każda osoba konsekrowana została przez Boga obdarowana misją, której nie można zawęzić do wykonywania jakiejś pracy czy posługi, ale jest to wezwanie do trwania w Kościele i realizowanie powołania do świętości. Podjęcie powołania tworzy zobowiązanie do trwania, które ma stawać się świadectwem. Z kolei świadectwo to jest istotnym wymiarem życia konsekrowanego, dzięki któremu osoba poświęcona Bogu staje się dla innych wyraźnym znakiem. Decyzja podjęcia życia konsekrowanego winna być wolnym i świadomie podjętym wyborem. Powołanie do pójścia drogą rad ewangelicznych realizuje się w Kościele i dla Kościoła; ma wymiar społeczny.⁸⁷⁴

Członkowie instytutów zakonnych powinni nieustannie pielęgnować ducha modlitwy. Główną pomocą ma być Pismo Święte, aby przez rozważanie Bożego Słowa nabyli „wzniesłego poznania Jezusa Chrystusa” (Flp 3, 8). Z kolei zaniechanie modlitwy prowadzi do nieposłuszeństwa, a to następnie do niewiary. Modlitwa niejako aktualizuje ślub posłuszeństwa, które bez modlitwy ulega rozpadowi. Każda osoba zakonna przez fakt musi być człowiekiem głębokiej modlitwy. Dzięki praktykowanej modlitwie rozwija się ślub posłuszeństwa, a posłuszeństwo Bogu uczy miłości.⁸⁷⁵ Rady ewangeliczne są darem Trójcy Świętej dla Kościoła i świata.⁸⁷⁶

Cnota posłuszeństwa, która łączy rady ubóstwa i czystości i będąc wyrazem miłości Chrystusa do Ojca i do braci, ukazuje się jako streszczenie życia zakonnego. Cała Ewangelia jest orędziem posłuszeństwa: „Idźcie więc i nauczajcie wszystkie narody. Uczcie je zachowywać wszystko, co wam przekazałem (Mt 28, 19-20)”. Jan Paweł II, prowadząc rozważania nad radą posłuszeństwa, postrzega ją głównie w relacji bosko ludzkiej, z której

⁸⁷³ Por. VC 28; A. J. NOWAK, *Osoba konsekrowana. Tom III – Ślub czystości*, Lublin 1999, s. 398.

⁸⁷⁴ Por. A. DERDZIUK, *Wierność i niewierność w życiu konsekrowanym*, „Życie konsekrowane” 2 (2001) s. 56.

⁸⁷⁵ Por. A. J. NOWAK, *Osoba konsekrowana. Tom II - Ślub posłuszeństwa*, Lublin 1994, s. 216.

⁸⁷⁶ Por. L. KRÓL, *Duchowość życia konsekrowanego w świetle dokumentu „Idziemy naprzód z nadzieją”*, „Studia Włocławskie” 7 (2004) s. 74, 76.

następnie wynika poprawna relacja pomiędzy ludźmi. Posiadając charakter nadprzyrodzony, posłuszeństwo ubogaca człowieka wewnętrzną wolnością jednocząc z Chrystusem.⁸⁷⁷

Ślub posłuszeństwa jest ważnym elementem duchowości zakonnej. Łączy on osobę konsekrowaną z Chrystusem i jest warunkiem właściwego rozwoju człowieka. Kto jest posłuszny Chrystusowi, ten poznaje swoją godność i wartość jako osoby i wówczas ślub posłuszeństwa staje się decyzją całkowitej dyspozycyjności wobec Chrystusa i daje prawdziwe możliwości rozwojowe, wykraczające poza wszystkie ramy pedagogiczno-psychologiczne.⁸⁷⁸

Osoby życia konsekrowanego rezygnując z posiadania rzeczy dla siebie i ograniczając się do skromnego życia we wspólnocie stają się znakiem dla świata, że jedynie zjednoczenie z Chrystusem jest konieczne i wystarcza. Zakonnik przez wolę przełożonego i współbraci, poznaje wolę Bożą i gotowy jest by ją wypełnić. Charakterystyczną cechą wspólnotowego życia zakonnego jest duchowość eucharystyczna, bowiem Eucharystia ma charakter społeczny i jest znakiem jedności. Wspólnotę spaja także liturgia, która jest modlitwą Chrystusa, będąc wyrazem i znakiem wspólnoty eklezjalnej, bowiem „żadna inna czynność Kościoła nie dorównuje jej skuteczności w tym stopniu”.⁸⁷⁹ Wspólnota, która razem się modli jest zjednoczona, a spotkanie w gronie braci na modlitwie daje gwarancję obecności Chrystusa. Jan Paweł II podkreśla, że osoby konsekrowane musi charakteryzować duchowość eklezjalna. Dlatego ważne jest, aby duchowość osób konsekrowanych była zgodna z duchem założycieli i zobowiązuje ich członków do szczególnej więzi z następcą św. Piotra w duchu jedności i misyjnej powszechności.⁸⁸⁰ Dzięki tej komunii osoby konsekrowane spełniają ważną rolę w Kościołach partykularnych, w których „prawdziwie obecny jest i działa jeden, święty, katolicki i apostołski Kościół Chrystusowy”.⁸⁸¹

⁸⁷⁷ Por. DZ 1. „W tak wielkiej zaś różnorodności darów wszyscy ci, co przez Boga wzywani są do praktykowania rad ewangelicznych i wiernie im odpowiadają, w szczególny sposób poświęcają się Panu, idąc za Chrystusem, który sam dziewiczy i ubogi (por. Mt 8, 20, por. Łk 9, 58) przez posłuszeństwo aż do śmierci krzyżowej (por. Flp 2, 8) odkupił i uświęcił ludzi. Tak pobudzeni miłością, rozlaną przez Ducha Świętego w ich sercach (por. Rz 5, 5), coraz bardziej żyją dla Chrystusa i dla Jego Ciała, którym jest Kościół (por. Kol 1, 24). Przeważnie gorliwie łączą się z Chrystusem przez takie oddanie samych siebie, które obejmuje całe życie, tym bujniejsze staje się życie Kościoła, a jego apostołat tym obfitsze wydaje plony” DZ 1.

⁸⁷⁸ Por. A. J. NOWAK, *Osoba konsekrowana. Tom II...*, dz. cyt., s. 339.

⁸⁷⁹ KL 7.

⁸⁸⁰ Por. VC 47.

⁸⁸¹ VC 49; por. A. J. NOWAK, *Homo consecratus*, Lublin 2002, s. 75.

Na początku swej ziemskiej działalności Jezus objawił prawdę o sobie, że został namaszczone Duchem Świętym, aby przynosić Go wszystkim, którzy byli w jakiejś biedzie (por. Łk 4, 16-19). Kościół, kontynuując misję Jezusa głosi Ewangelię wszystkim ludziom, by ostatecznie doprowadzić do celu jakim jest zbawienie. Ubóstwo nie jedno ma oblicze, bowiem „ubogimi” są często chorzy, zepchnięci na margines i ci wszyscy, których społeczeństwo postrzega jak „ostatnich”. Do opcji na rzecz ubogich są zobowiązani wszyscy uczniowie Chrystusa; jednak osoby konsekrowane muszą być w nią zaangażowani w sposób wyjątkowy. To odpowiedź na miłość Chrystusa zobowiązuje ich do życia tak jak żyją ubodzy. Powinno to skłonić ich do przyjęcia skromnego stylu życia i dzięki takiemu świadectwu życia będą mogły występować w obronie sprawiedliwości w swoim środowisku oraz będą dawały świadectwo podobnej ofiarności, jaka cechowała założycieli instytutów i zgromadzeń, którzy ofiarowali swoje życie, aby służyć Chrystusowi obecnemu w ubogich, który mówił: „Wszystko, co uczyniliście jednemu z tych braci moich najmniejszych, Mnieście uczynili” (Mt 25, 40). Wiele Instytutów powstało po to, aby przyjść z pomocą ubogim. Potwierdza to historia życia konsekrowanego poprzez liczne przykłady. I tak np. św. Paulin z Noli, aby w pełni poświęcić się Bogu, rozdał swój majątek ubogim, umieszczając cele swego klasztoru nad hospicjum dla ubogich. Cieszył się z tej szczególnej „wymiany darów”, bowiem ubodzy, którymi się zajmował, wzmocniali swoją modlitwą „fundamenty” jego domu. Z kolei św. Wincenty a Paulo często podkreślał, że nie przestaje się modlić ten, kto jest zmuszony przerwać modlitwę, aby pomóc ubogiemu w potrzebie, bo w ten sposób pomaga Bogu. Służba ubogim jest rodzajem ewangelizacji, a jednocześnie gwarancją ewangeliczności życia konsekrowanego i motywem, który przynagla do ciągłego nawrócenia.⁸⁸²

Jan Paweł II zauważa, że wśród rad ewangelicznych wyróżnia się czystość, która swoje wypełnienie znajduje w celibacie kapłańskim i zakonnym, czyli w stanie bezżenności dla królestwa Niebieskiego (por. Mt 19, 12). Zwracając uwagę na celibat, w adhortacji *Pastores dabo vobis* Papież podkreśla, iż poprzez formację seminaryjną powinien być on przyjmowany „jako szczególny udział w ojcostwie Boga i w płodności Kościoła, jako świadczenie wobec świata o królestwie eschatologicznym.”⁸⁸³

⁸⁸² Por. VC 82.

⁸⁸³ Por. PDV 29; M. KOWALCZYK, *Radykalizm ewangeliczny w formacji kapłańskiej*, „Communio” 5 (2003) s. 72; E. GAMBRI, *Życie zakonne po Soborze Watykańskim II*, Kraków 1998, s. 377; JAN PAWEŁ II, *Dar i tajemnica...*, dz. cyt., s. 45.

Maryja jest wzorem dla osób konsekrowanych, w jaki sposób należy pielęgnować duchowość eucharystyczną, która ostatecznie prowadzi do osobistego spotkania i zjednoczenia z Chrystusem obecnym w Eucharystii. Jan Paweł II w Liście apostolskim *Rosarium Virginis Mariae*, mówi o „szkole Maryi”, w której wierzący uczy się rozumieć przesłanie Chrystusa. Przeżywanie eucharystycznej duchowości w „szkole Maryi” jest pomocą dla osób konsekrowanych do doskonalszego upodobnienia się do Chrystusa, którego kontemplują wraz z Maryją w czasie modlitwy różańcowej; zwłaszcza w tajemnicach światła, wśród których jest ustanowienie Eucharystii, gdzie „Chrystus ze swym Ciałem i Krwią pod postaciami chleba i wina staje się pokarmem, dając aż do końca świadectwo swej miłości do ludzi (J 13, 50). Kościół przez swoje nauczanie zwraca uwagę na rolę eucharystycznego wymiaru duchowości życia konsekrowanego, który należy pielęgnować.⁸⁸⁴

Dekret misyjny zachęca: „W młodych Kościołach należy pielęgnować rozmaite formy życia zakonnego, aby przez nie ukazać różne rodzaje misji Chrystusowej i życia Kościoła, a także poświęcić je różnym dziełom duszpasterskim, swoich zaś członków dobrze do tej pracy przygotować”.⁸⁸⁵ Instytuty zakonne winny być też otwarte na nowe powołania pochodzące z misyjnych terenów wśród których żyją i pracują ich członkowie.⁸⁸⁶

Obecność zakonów kontemplacyjnych na misyjnych terenach jest dla wielu czytelnym znakiem i świadectwem o miłości Boga. Wymiar misyjny i misyjna posługa w życiu zgromadzeń zakonnych nie jest tylko możliwością, lecz jest wymiarem podstawowym, bowiem wypływa z natury życia zakonnego. Misyjność jest zasadniczym wymiarem każdej formy życia konsekrowanego.⁸⁸⁷

Sobór Watykański II wciąż zachęca zgromadzenia zakonne do rachunku sumienia, aby zobaczyć, ile robią dla ewangelizacji świata, zwracając uwagę czy nie można by przenieść akcent z różnych zadań na ściśle misyjne, na rzecz misji *ad gentes*. Najważniejszym bowiem zadaniem instytutów zakonnych jest bycie misyjnymi. W Konstytucji Dogmatycznej o Kościele można przeczytać: „Zakonnicy gorliwe starać się mają o to, aby za ich

⁸⁸⁴ Por. J. SYPKO, *Eucharystyczny wymiar duchowości życia konsekrowanego*, „Życie konsekrowane” 2 (2004) s. 29.

⁸⁸⁵ DM 18.

⁸⁸⁶ Por. A. MIOTK, *Zgromadzenia zakonne w służbie misji w świetle dokumentów papieskich*, „Życie konsekrowane” 6 (2004) s. 55.

⁸⁸⁷ A. MIOTK, *Zgromadzenia zakonne w służbie misji...*, dz. cyt. s. 60.

pośrednictwem Kościoła z biegiem czasu coraz lepiej, zarówno wiernym, jak niewierzącym, ukazywał Chrystusa”.⁸⁸⁸ Z kolei Kodeks Prawa Kanonicznego,⁸⁸⁹ mówi „o tych wiernych w Kościele, którzy przez śluby według rad Ewangelicznych, uznanych i zatwierdzonych przez władzę kościelną w sposób szczególny poświęcają się Bogu, a także pomagają w zbawczej misji Kościoła”.⁸⁹⁰ Przypomina także osobom konsekrowanym o obowiązku misyjnym.⁸⁹¹

Głęboka duchowość życia konsekrowanego jest dla wielu znakiem otwartości na transcendencję, zatem oczekuje się by klasztory zawsze były „wymownym znakiem komunii, gościnnym domem dla szukających Boga i spraw duchowych, szkołami wiary i prawdziwymi ośrodkami studiów, dialogu i kultury, które służą budowaniu życia kościelnego i społeczeństwa ziemskiego w oczekiwaniu na nadejście Królestwa niebieskiego”.⁸⁹²

Życie konsekrowane jest szczególną częścią życia Kościoła. Warunkiem konsekracji, która bazuje na radach ewangelicznych, jest przymierze zawarte z Chrystusem w sakramencie chrztu św. Życie konsekrowane musi czerpać z pogłębionej duchowości.⁸⁹³ Kodeks Prawa Kanonicznego definiuje instytuty zakonne jako wspólnotę osób, które są ze sobą powiązane wspólnym powołaniem w celu wzajemnej pomocy na drodze do doskonałości w służbie Kościołowi⁸⁹⁴. Zatem wspólnota życia konsekrowanego musi być - podobnie tak jak Kościół, z którego czerpie sens swego istnienia - chrystocentryczna. Każda duchowość życia konsekrowanego podkreśla i akcentuje konkretny aspekt tajemnicy Chrystusa⁸⁹⁵. Najgłębsze powołanie o człowieku znajduje swoje odzwierciedlenie

⁸⁸⁸ KK 46.

⁸⁸⁹ KPK 207.

⁸⁹⁰ KPK 207.

⁸⁹¹ Por. KPK 783; A. MIOTK, *Zgromadzenia zakonne w służbie misji...*, dz. cyt., s. 52.

⁸⁹² VC 6; K. WÓJTOWICZ (red.), *Idziemy naprzód z nadzieją. Życie konsekrowane w Polsce na początku nowego tysiąclecia*, Kraków 2003, s. 42.

⁸⁹³ Por. VC 93

⁸⁹⁴ KPK 573

⁸⁹⁵ por. VC 93

w Chrystusie⁸⁹⁶, toteż i wewnętrzna prawda człowieku musi być nieustannie odkrywana w świetle Chrystusa.⁸⁹⁷

5.3 Duchowość laikatu

Kościół pełni swoją misję przez głoszenie Słowa, udzielanie sakramentalnej łaski, życie liturgii i różne posługi. Każdy chrześcijanin - będąc członkiem Kościoła - z natury jest również powołany, by był znakiem i narzędziem zbawienia, aby dawał świadectwo wiary i rozdawał dary, którymi został obdarowany. Jest to misyjne świadectwo. Świeccy są powołani do świętości, do zaangażowania misyjnego, a sam Chrystus jest źródłem skuteczności ich apostołstwa. Bowiem, im bardziej pełne jest zjednoczenie z Chrystusem, tym bardziej skuteczne staje się działanie chrześcijanina. Dekret soborowy o apostołstwie świeckich nierozzerwalnie łączy duchowość chrześcijańską z apostołstwem. Doskonałym przykładem apostołstwa zjednoczonego z Chrystusem są święci; najpierw Matka Jezusa, potem inni święci, którzy widzieli sens swego wysiłku na rzecz wypełnianego obowiązku zadanego przez Chrystusa: „idźcie na cały świat i głoscie Ewangelię wszelkiemu stworzeniu” (Mk 16, 15), „kto was słucha, mnie słucha”. Działalność świeckich nie może jednak być formą „aktywizmu”; mają działać na pozór niezauważalnie, ale skutecznie, przyczyniając się do przemiany świata.⁸⁹⁸

5.3.1 Semantyka pojęcia „laikat”

Od początku chrześcijaństwa duchowość wiernych miała charakter chrystocentryczny. W całym swoim życiu pragnęli oni ukazywać Chrystusa i Go naśladować, pragnąc upodobnić się do Niego.⁸⁹⁹ Duchowość świeckich nie jest wzorowana na duchowości zakonnej, która zakłada odejście od świata na pustynię i nie jest także wzorowana na duchowości prezbiterów, którzy są powołani do czynności liturgicznych i przewodniczenia modlitwom Kościoła. Człowiek świecki jest co prawda powołany do głoszenia Dobrej Nowiny o zbawieniu oraz do uczestnictwa w liturgii Kościoła, ale akcent położony jest w jego życiu inaczej niż w życiu prezbitera. Świecki spotyka Boga w centrum życia

⁸⁹⁶ por. KDK 22; DM 1

⁸⁹⁷ por. VS 59; A. J. NOWAK, *Homo consecratus*, Lublin 2002, s. 181.

⁸⁹⁸ K. KUCHARSKI, *Kościół światłem świata. Nauka wiary i życia chrześcijańskiego*, Kraków 2006, s. 306.

⁸⁹⁹ E. PELLOWSKA, *Chrystocentryczny charakter życia zakonnego*, RTK XLI (1994) z. 5, s. 27-28.

rodzinnego, społecznego, kulturalnego, w zabawie i pracy. Świat jest dla niego miejscem spotkania z Bogiem, a także przestrzenią do świadczenia czynem i słowem o Dobrej Nowinie. Rady ewangeliczne realizuje inaczej niż osoba zakonna – bowiem realizuje je rodzinie, dzieląc się tym, co ma, z potrzebującymi. Także udział świeckich w liturgii też jest nacechowany jego świeckim powołaniem.⁹⁰⁰

Sobór Watykański II w wielu dokumentach porusza kwestie laikatu, a na szczególną uwagę zasługuje II i IV rozdział Konstytucji o Kościele, podobnie jak Dekret o apostołstwie świeckich. Wskazać należy także na Konstytucję o liturgii, Dekret o posłudze i życiu kapłanów, Dekret o obowiązkach duszpasterskich biskupa czy Dekret o misjach.⁹⁰¹

Kodeks Prawa Kanonicznego wyraźnie określił świeckich jako tych, „którzy na równi ze wszystkimi wiernymi, przez chrzest i bierzmowanie są przeznaczeni przez Boga do apostołstwa, mają szczególny obowiązek i zarazem prawo współpracować - czy to indywidualnie, czy też zrzeszeni w stowarzyszeniach - ażeby Boże przepowiadanie zbawienia było poznane przez wszystkich ludzi na całym świecie i przez nich przyjęte”⁹⁰². Po Soborze Watykańskim II wzrosło zainteresowanie misjami, ale zapytania o możliwość wyjazdu na misje spotykały się wówczas z odmową, bowiem upatrywano trudności w niewystarczającej formacji duchowej, problemami związanymi z organizacją miejsca pracy w misyjnym kraju czy kwestie kosztów.⁹⁰³

Misja laikatu w świecie realizowana jest w wielu sferach życia społecznego, np.: w sferze kultury poprzez tworzenie i dbałość o kulturę chrześcijańską w muzyce, literaturze, muzyce, filmie; w sferze gospodarki - podkreślenie współpracy ze związkami zawodowymi; w sferze edukacji przez działalność opiekuńczą, oświatową, wychowawczą; w sferze polityki rozumianej jako troska o „dobro wspólne”, troska i upominanie się o ustawodawstwo chroniące życie i rodzinę, o szacunek dla wartości chrześcijańskich.⁹⁰⁴

⁹⁰⁰ S. GRABSKA, *Ta wiosna dopiero nadejdzie*, „Znak” 1 (1999) s. 94.

⁹⁰¹ B. CIEŚLAK, „Wybiła godzina laikatu” *Status prawny wiernych świeckich w Kościele*, „Ateneum Kapłańskie” 2 (2000) s. 230.

⁹⁰² KPK 225, por. DA 6.

⁹⁰³ R. SZCZODROWSKI, *Praktyka wysyłania misjonarzy świeckich oraz propozycje głównych kierunków formacji*, w: Różański J. (red.), *Przygotowanie misjonarzy*, Warszawa 2004, s. 126; *Aparecida. V Ogólna Konferencja Episkopatów Ameryki Łacińskiej i Karaibów. Dokument końcowy. Jesteśmy uczniami i misjonarzami Jezusa Chrystusa, aby nasze narody miały w Nim życie*, Gubin 2014, s. 109.

⁹⁰⁴ A. KNYOK, JAŚKIEWICZ K., *Zadania Akcji Katolickiej w nowej ewangelizacji*, w: KOWALCZYK M., WARZECHA J. (red.), *Akcja Katolicka dzisiaj*, Ząbki 1996, s. 168.

Sobór Watykański II podkreśla, że „Zadaniem ludzi świeckich, z tytułu właściwego im powołania, jest szukanie królestwa Bożego przez zajmowanie się sprawami świeckimi i kierowanie nimi po myśli Bożej”⁹⁰⁵. Sobór wskazuje na istotny element „świeckiego charakteru” laikatu - czyli szukanie królestwa Bożego, które jest ukryte, jak skarb lub drogocenna perła w sprawach światowych. Do istoty duchowości świeckich należy pozostawanie w świecie i jednocześnie przyczynienie się do jego uświęcenia od wewnątrz.⁹⁰⁶

Dopiero na początku czasów nowożytnych uwypuklono problem duchowości i ascezy ludzi świeckich i związanego z tym oddzielnego powołania. W soborowej Konstytucji dogmatycznej o Kościele można przeczytać: „Natomiast zadaniem ludzi świeckich, z tytułu właściwego im powołania, jest szukać Królestwa Bożego zajmując się sprawami świeckimi i kierując nimi po myśli Bożej. Żyją oni w świecie, to znaczy pośród wszystkich razem i poszczególnych spraw i obowiązków świata i w zwyczajnych warunkach życia rodzinnego i społecznego, z których niejako utkana jest ich egzystencja. Tam ich Bóg powołuje, aby wykonując właściwe sobie zadania, kierowani duchem ewangelicznym, przyczyniali się do uświęcenia świata na kształt zaczynu, od wewnątrz niejako, i w ten sposób, przykładem zwłaszcza swego życia, promieniując wiarą, nadzieją i miłością, ukazywali innym Chrystusa”⁹⁰⁷. Zatem Sobór akcentuje istnienie powołania ludzi świeckich, ukierunkowanego ku światu, odmiennego od powołania kapłańskiego i zakonnego. Skoro powołanie kapłańskie i zakonne zawierają w sobie zaproszenie i zobowiązanie do specjalnej duchowości kapłańskiej czy zakonnej, to także powołanie świeckie zobowiązuje do dbania o odrębną duchowość, ukierunkowaną ku światu.

⁹⁰⁵ KK 31

⁹⁰⁶ J. PRZYBYŁOWSKI, *Modlitwa w doświadczeniu Kościoła*, Ząbki 2004, s. 187; „Święty Sobór wzywa więc usilnie w Panu wszystkich świeckich, by chętnie, wspaniałomyślnie, z gotowością odpowiedzi na głos Chrystusa zapraszającego ich w tej godzinie z wielkim naciskiem oraz na natchnienie Ducha Świętego. Młodzi niech to wezwanie uznają za skierowane szczególnie do siebie przyjmując je z radością i z wielkodusznością. Sam bowiem Pan przez ten święty Sobór ponownie zaprasza wszystkich świeckich, by z każdym dniem jednoczyli się z Nim coraz ściślej, uważając Jego sprawy za własne (por. Flp 2, 5), zespalali się w Jego zbawczej misji. Ich to wysłał ponownie do każdego miasta i miejsca, dokąd sam pójść zamierzał (por. Łk 10, 1), by przez różne formy i sposoby jedyne apostołstwa Kościoła ustawicznie dostosowywanego do potrzeb nowych czasów okazali się Jego współpracownikami, przynoszącymi zawsze obfite owoce w pracy Pańskiej, wiedząc, że trud ich nie jest daremny w Panu (por. 1 Kor 15, 58)” DA 33. Por. R. SZCZODROWSKI, *Praktyka wysyłania misjonarzy świeckich oraz propozycje głównych kierunków formacji*, w: J. RÓŻAŃSKI (red.), *Przygotowanie misjonarzy*, Warszawa 2004, s. 125.

⁹⁰⁷ KK 31.

Działalność zawodowa, rodzinna i społeczna wyciskają specyficzny rys na ich duchowości. Uznaje się zatem istnienie odrębnej duchowości, która jest zależna od okoliczności życia świeckiego. W soborowym dekrete poświęconym ludziom świeckim uwaga zostaje zwrócona zagadnienia życia wewnętrznego ludzi świeckich⁹⁰⁸. W Dekrecie tym, w związku z powołaniem ludzi świeckich do apostołstwa, Sobór zwraca uwagę na ich *spiritualis vitae ratio*, a więc zagadnieniu duchowości właściwej laikatowi. Potrzeba owej duchowości uzasadniona jest przez Sobór udziałem świeckich w posłannictwie Kościoła: „Ponieważ ludzie świeccy na swój sposób uczestniczą w posłannictwie Kościoła, ich formacji apostołskiej nadaje specyficzne znamię charakter świecki, właściwy laikatowi i jego duchowości”⁹⁰⁹. Sobór zaleca: „człowiek świecki niech uczy się pełnić posłannictwo Chrystusa i Kościoła, przeżywając przez wiarę boską tajemnicę stworzenia i odkupienia, pobudzany przez ożywiającego Lud Boży Ducha Świętego, który nakłania wszystkich ludzi do miłości Boga Ojca oraz świata i ludzi w Bogu”⁹¹⁰. Istotne jest, by świeccy w ramach specyficznej duchowości, dbali o rozwój kwalifikacji zawodowych, postaw obywatelskich, a także by pielęgnowali takie cnoty jak: uczciwość, szczerłość, uprzejmość, otwartość na współpracę, poczucie sprawiedliwości⁹¹¹. Świeccy mają „szukać królestwa Bożego zajmując się sprawami świeckimi i kierując nimi po myśli Bożej”⁹¹².

Pojęcie duchowości obejmuje całokształt życia wewnętrznego włączając w nie ascezę i mistykę w sposób zgodny z własnym powołaniem człowieka świeckiego. O tym powołaniu naucza Konstytucja dogmatyczna o Kościele. Wiele wyjaśnień można także odnaleźć w Dekrecie o apostołstwie świeckich i innych soborowych dokumentach.⁹¹³

Określeniu „człowiek świecki” odpowiada nazwa „laik” (gr.: *laikes*, łac.: *laicus*). Stąd też pochodzi termin „laikat”, który oznacza stan ludzi świeckich w Kościele. Świeckimi nazywani są chrześcijanie, którzy nie należą do stanu kapłańskiego lub zakonnego, ale będąc przez chrzest włączeni w Chrystusa, sprawują właściwe całemu ludowi posłannictwo w Kościele i w świecie. Świeccy żyjąc w świecie, pośród licznych spraw i obowiązków

⁹⁰⁸ Por. DA 4.

⁹⁰⁹ DA 29.

⁹¹⁰ DA 29, 3.

⁹¹¹ Por. DA 4.

⁹¹² KK 31, 2.

⁹¹³ Por. KK 31.

powinni w duchu ewangelicznym przyczyniać się do uświęcania tego świata od wewnątrz. Nie można realizować efektywnego apostołstwa bez oparcia o życie wewnętrzne. Istotą powołania świeckich jest ich świętość realizowana przez uświęcanie świata. Człowiek świecki kształtując własną osobowość i podejmując działania dla dobra innych, wprowadza w życie Chrystusa. Tak więc apostołstwo laikatu ma swoje źródło w zjednoczeniu z Chrystusem. Ta łączność realizuje się przez modlitwę i sakramenty. Doskonałym wzorem życia duchowego ludzi świeckich jest Maryja, która żyjąc w świecie i realizując powołanie rodzinne, realizowała jednocześnie swoje zjednoczenie z Bogiem.⁹¹⁴

Duchowość ludzi świeckich jest określona przez ich miejsce w Kościele i świecie, przez sytuację rodzinną, społeczną i zawodową. W szczególności małżeństwo i życie rodzinne, a także specyficzny stosunek do tzw. rzeczywistości ziemskich wyciska niejako na duchowości świeckich szczególne znamię.

Specyfika i dynamizm powołania wiernych świeckich zakorzenione są głębiej niż jedynie w rodzaju ich aktywności. Fundamentem ich istnienia jest w tym stanie świeckim łączność z Chrystusem. Tylko ten poziom jest w stanie działaniu świeckich nadać najgłębszy sens. A sensem jest odniesienie do Boga Miłości⁹¹⁵. Specyfiką świeckich jest powołanie do ukazywania wszystkim znaczenia rzeczywistości ziemskich w zbawczym planie Boga. Do osiągnięcia takiego stanu istotna jest formacja do powołania świeckiego oraz do życia w jedności; zgodności między wiarą i życiem.⁹¹⁶

Podstawowym powołaniem każdego jest powołanie do świętości; powołanie do realizacji świętości w środowisku rodzinnym, zawodowym i społecznym. Dążenie do świętości to podstawowe zadanie chrześcijańskiego życia i jest ono ściśle związane z powołaniem do apostołstwa. Misja ewangelizacyjna jest dana i zadana dla całego Ludu Bożego.⁹¹⁷

⁹¹⁴ Por. E. BRALEWSKA, *I ludzie świeccy są posyłani*, w: *Misje Dzisiaj*, nr 4 (2002), s. 4.

⁹¹⁵ zob. ChL 55.

⁹¹⁶ zob. ChL 58-59; M. GÓRNICKI, *Wolontariat katolicki – czy osobna duchowość?*, w: CHMIELEWSKI M. (red.), *Postawy duchowe wobec Boga, Kościoła i człowieka*, Lublin 1995, s. 254; zob. E. WERON, *Duchowość i formacja ludzi świeckich*, „Ateneum Kapłańskie” 82(1990) t. 114, s. 419-427.

⁹¹⁷ M. PRZECISZEWSKI, *Co świecki może i powinien wynieść z synodu*, w: GÓRALSKI W., SEWERYNIAK H. (red.), *Oddanie i wytrwałość. Recepcja II polskiego synodu plenarnego*, Warszawa 2004, s. 279; J. PIOTROWSKI, *Współodpowiedzialni za misję...*, dz. cyt., w: *Misje Dzisiaj*, nr 4 (2002), s. 14; zob. S. SOJKA, *Rola nadziei w życiu chrześcijańskim*, Kraków 2013, s. 144.

5.3.2 *Troska o bliźniego*

Dzięki darom Ducha Świętego, świeccy stają się uzdolnieni do dzielenia się wiarą i są posłani na wzór Chrystusa, by nieść Dobrą Nowinę ubogim (por. Łk 4, 18). Przynależność do Kościoła, zjednoczenie z Chrystusem i umocnienie Duchem Świętym stanowią fundament, na którym opiera się misyjne zaangażowanie świeckich. Kościół jest ze swej natury misyjny, a świeccy wraz z innymi stanami, na swój sposób, włączeni są w nakaz Chrystusa (Mt 28,19) i są współodpowiedzialni za realizację tego zadania. Mają zatem obowiązek uczestniczenia w zbawczym posłannictwie Chrystusa. W swoje życie rodzinne, społeczne, kulturalne mają wprowadzać światło i radość Dobrej Nowiny.⁹¹⁸

Przejawem dojrzałej duchowości jest umiejętność kierowania własnym życiem, odpowiedzialność za siebie i innych. Umiejętność kierowania swoim życiem powstaje we współpracy człowieka z Bogiem. Kiedy człowiek otwiera się na działanie Ducha Świętego i otrzymuje Jego dary.⁹¹⁹

Konstytucja soborowa *Lumen gentium*, podkreśla rolę świeckich w dziele ewangelizacji, którzy czerpiąc wzór z Chrystusa realizują swój urząd prorocki. Kościół jest wspólnotą ludzi, którzy ewangelizują, a do realizacji tego zadania powołani są zarówno duchowni jak i świeccy. Świeccy są też wezwani do kontynuacji misji Chrystusa poprzez właściwe sobie zadania.⁹²⁰

Nie umniejszając rangi uczestnictwa świeckich w różnorodnych formach współpracy z pasterzami, należy pamiętać, że główną i niezastąpioną misję świeccy spełniają w swojej rodzinie jako „Kościół domowy”. Dekret o apostołstwie świeckich zaznacza, że „obowiązkiem rodziców jest przysposabiać w rodzinie swe dzieci od najmłodszych lat do coraz lepszego poznawania miłości Boga ku wszystkim i stopniowo uczyć je, zwłaszcza przykładem, troski o potrzeby bliźniego, tak materialne, jak i duchowe”⁹²¹. Rodziny

⁹¹⁸ B. RUSIN, *Zaangażowanie misyjne wiernych świeckich w Polsce – stan obecny i perspektywy*, w: FRĄCZEK H. (red.), *Wiara umacnia się, gdy jest przekazywana. II Krajowy Kongres misyjny. Częstochowa 16-18 października 1992 r.*, Warszawa 1994, s. 130; Por. JAN PAWEŁ II, Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2000, *Niech nas ożywia troska o przekazywanie innym światła i radości wiary*, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 9 (2000), s. 5.

⁹¹⁹ VV. AA., *Duch ludzkich pragnień – rozmowa Anny Karoń-Ostrowskiej z o. Józefem Augustynem SJ*, *Więź* 8 (1998) s. 24.

⁹²⁰ R. HAJDUK, *Dochować wierności charyzmatowi życia konsekrowanego*, w: LECHOWICZ W. (red.), *W Trzecie Tysiąclecie. Komentarz pastoralny do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego*, Tarnów 2002, s. 146; Por. H. SZMULEWICZ, *Głosić Chrystusa jako pełnię Bożego Objawienia*, Kraków 2011, s. 174.

⁹²¹ DA 30.

powinny troszczyć się o rozwój domowej liturgii, związanej ze świętowaniem niedzieli, ważnych wydarzeń religijnych czy uroczystości rodzinnych.⁹²²

Rodzina już od starożytności chrześcijańskiej nazywana była „Kościołem domowym”. Wszyscy członkowie rodziny otrzymują łaskę i obowiązek budowania wspólnoty osób przez miłość wyrażającą się w służbie dla innych.⁹²³

Inną formą pomocy misjom jest materialne wsparcie. Dzieło misyjne Kościoła, aby mogło się rozwijać, potrzebuje także pomocy finansowej. Bez tej pomocy nie tylko trudno byłoby misjonarzom z powodu braku środków do życia, ale brak funduszy spowodowałby zamknięcie szpitali czy szkół. Wiele szlachetnych przedsięwzięć musiałoby przestać istnieć. Natomiast każda ofiara przyczynia się do istnienia i rozwoju tych dzieł dla braci w krajach misyjnych. O pomocy potrzebie pomocy materialnej mówi także Dekret misyjny spodziewając się, że z „odnowionego ducha popłyną spontaniczne pomoce, których misje potrzebują”.⁹²⁴

Misyjny charakter ma obecność tych świeckich, którzy zamieszkują tereny, na których Kościół nie jest jeszcze ugruntowany, świadczą tam o swojej wierze⁹²⁵. Istnieją różne formy misyjnego zaangażowania, a zaliczyć do nich można ruchy kościelne, młodzieżowe organizacje, wolontariat i koła misyjne. Misje potrzebują ludzi świeckich: lekarzy, pielęgniarek, nauczycieli, budowlańców, ekonomistów, ekspertów z dziedzin uprawy roli i hodowli w tropiku. Oprócz wyjazdów, świeccy mogą w różnym zakresie nieść duchową i materialną pomoc misjom.⁹²⁶

Posłany przez Biskupa diecezjalnego misjonarz świecki – po wcześniejszej formacji i przygotowaniach - jest reprezentantem swojej diecezji w kościele powszechnym, zaś po powrocie z misji, jest powołany do zaangażowania się w animację misyjną.⁹²⁷ Nieodłączną

⁹²² J. ORZESZYNA, *Powołanie i posłannictwo świeckich w Kościele*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” VI (2003) s. 225.

⁹²³ M. SKIERKOWSKI, *Kościół w mocy Ducha Świętego*, w: GÓRALSKI W., SEWERYNIAK H. (red.), *Oddanie i wytrwałość. Recepcja II polskiego synodu plenarnego*, Warszawa 2004, s. 102; Por. *Misyjne Materiały Liturgiczne, Misjonarz świadkiem Miłości*, Warszawa 2010, s. 4.

⁹²⁴ DM 36.

⁹²⁵ Por. ChL 35.

⁹²⁶ J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 58.

⁹²⁷ R. SZCZODROWSKI, *Praktyka wysyłania misjonarzy świeckich oraz propozycje głównych kierunków formacji*, w: RÓŻAŃSKI J. (red.), *Przygotowanie misjonarzy*, Warszawa 2004, s. 129.

częścią działalności misyjnej Kościoła jest działanie mające na celu służbę człowiekowi wraz z poszanowaniem jego godności.⁹²⁸

Jan Paweł II w encyklice *Redemptoris missio*, podkreśla, że „Misje są sprawą całego Ludu Bożego. Chociaż do założenia nowego Kościoła konieczna jest Eucharystia, a zatem także posługa kapłańska, to jednak misje, w różnych swoich formach, są zadaniem wszystkich wiernych. Udział świeckich w rozkrzewianiu wiary zaznacza się jasno od samych początków chrześcijaństwa, zarówno ze strony poszczególnych wiernych i rodzin, jak też i całej wspólnoty”.⁹²⁹

Przełomem w posyłaniu świeckich na misje był Sobór Watykański II, gdzie wyraźnie zdefiniowano naturę Kościoła oraz określono miejsca, jakie zajmują w nim świeccy - wzywając ich, aby wielkodusznie odpowiedzieli na wezwanie Chrystusa, taktując misje jako priorytetowe zadanie.⁹³⁰

5.3.3 *Praca i wychowanie religijne jako narzędzia ewangelizacji*

Potrzeba duchowości świeckich wypływa z ich odrębnego powołania do życia w świecie. Świeccy są powołani do uświęcania świata niejako od wewnątrz. Duchowość wiernych świeckich wymaga podkreślenia ich „charakteru świeckiego”, którego źródło stanowi chrzest i bierzmowanie.⁹³¹ Świeccy są powołani do włączenia się w miłość Chrystusa do ludzi.⁹³²

Duchowość człowieka świeckiego, to duchowość chrześcijanina nieustannie posyłanego do świata. Istotna jest solidna formacja z teologicznego i biblijnego punktu widzenia, gdzie główną rolę odgrywa Pismo Święte, do którego należy podchodzić

⁹²⁸ W. PRZYGODA, *Opcja preferencyjna na rzecz ubogich*, „Roczniki Teologiczne” 6 (2001) s. 188; por. W. PRZYGODA, *Posługa charytatywna Kościoła w Polsce. Studium teologiczno-pastoralne*, Lublin 2004, s. 177

⁹²⁹ RMs 71; B. SECONDIN, *Otwarte horyzonty. Symbolika, wzorce i wyzwania życia konsekrowanego*, Kraków 2006, s. 273.

⁹³⁰ R. Szczodrowski, *Praktyka wysyłania misjonarzy świeckich oraz propozycje głównych kierunków formacji*, w: Różański J. (red.), *Przygotowanie misjonarzy*, Warszawa 2004, s. 125; por.: A. Andrzejak, *U początków ruchu misyjnego w Polsce*, Poznań 1993, s. 64-87. 228, Sobór Watykański II, Dekret o apostołstwie świeckich, 33.

⁹³¹ Por. KK 31.

⁹³² Por. J. PRZYBYŁOWSKI, *Apostolat ewangelizacyjny szansą odnowy duszpasterstwa młodzieży*, „Ateneum Kapłańskie” T. 138 (2002) s. 342.

z prostotą, w postawie ubóstwa i dyspozycyjności oraz otwartości na Boże Słowo czerpiąc ze wzoru Maryi.⁹³³

Do misyjnej służby ważne jest dobre przygotowanie w trakcie studiów teologicznych, a później w czasie bezpośredniego przygotowania do misyjnej pracy należałoby skorzystać z możliwości Krajowego Centrum Formacji misyjnej.⁹³⁴ Na uwagę zasługuje niewątpliwie współpraca teologów świeckich z duchownymi wyjeżdżającymi na misje.⁹³⁵

Istotna jest znajomość kraju do którego misjonarz udaje się by ewangelizować; poznanie historii, zwyczajów żyjących tam ludzi, poznanie struktur społecznych. Ważna jest także dobra znajomość języka. Konieczne jest nieustanne pogłębianie formacji teologicznej i duchowej, a także przygotowanie w zakresie nauk o człowieku. Potrzebna jest także formacja ascetyczna i teologiczna.⁹³⁶

Formacja misyjna powinna zajmować centralne miejsce w życiu chrześcijan. Obowiązek takiej formacji Kościoła, aby żył on duchem misyjnym należy głównie do kapłanów i biskupów. Ta troska powinna być obecna zwłaszcza podczas sprawowania Eucharystii i podczas Liturgii Godzin. Powinni uczyć modlitwy za misje i modlić się o powołania misyjne, włączać lokalny Kościół w Papieskie Dzieła Misyjne oraz dbać o stałe ożywianie ducha misyjnego i poczucia odpowiedzialności za misje.⁹³⁷

Człowiek poprzez pracę podejmuje współpracę z Bogiem w przemianie świata, a dobrze wykonywana praca winna być prawdziwie wyznaniem wiary. Dla chrześcijanina praca będąc uczestnictwem w dziele Stwórcy zobowiązuje do naśladowania Go w pracy i odpoczynku oraz domaga się odniesienia do Chrystusa, który „ewangelię pracy” głosił i wypełnił w swoim życiu. Odniesienie pracy do Chrystusa oznacza także, że pracy nadaje się sens paschalny. Trud związany z wykonywaniem pracy, nabiera odkupieńczego sensu, gdy zostaje on włączony w krzyż Chrystusa.⁹³⁸

⁹³³ Por. E. PIRONIO, *Formacja członków i rola odpowiedzialnych*, w: RUTKOWSKA L., CZARCIŃSKA I. (red.), *Dla Boga i świata. Świeccy konsekrowani*, Kielce 1993, s. 139.

⁹³⁴ por. KPK kan. 784; 785, § I

⁹³⁵ J. Mikołajec, *Posługa teologów świeckich w Kościele w Polsce. Studium pastoralne*, Opole 2000, s. 287.

⁹³⁶ A. Miotk, *Wszechstronne przygotowanie misjonarza w XXI wieku*, w: Miotk A. (red.), *Misjologia XXI wieku. W 20 rocznicę śmierci Ojca Feliksa Zapłaty SVD – twórcy misjologii w Polsce*, Warszawa 2004, s. 163.

⁹³⁷ Por. W. SKWORC, *Misyjny advent nowego tysiąclecia*, „Światło Narodów” 1 (2002) s. 62.

⁹³⁸ Por. LE 24; K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 350.

Jan Paweł II podkreśla, iż duchowość pracy może pomóc człowiekowi „uczestniczyć w zbawczych zamierzeniach Boga, jakie ma On w stosunku do człowieka i świata”,⁹³⁹ a sięgają one poza życie doczesne.⁹⁴⁰ Praca wykonywana przez człowieka w miejscu, w którym został postawiony, jest wartościowa.⁹⁴¹

Poprzez tajemnicę Wcielenia Chrystus „zjednoczył się jakoś z każdym człowiekiem”.⁹⁴² Chrześcijanin świecki poprzez swoją pracę przyczynia się do rozwoju świata kierując się nakazem Stwórcy: „Czyńcie sobie ziemię poddaną” (por. Rdz 1, 28). Chrystus każe swym wyznawcom naśladować Go i poprzez wyrzeczenia wzywa do pójścia drogą krzyża, która prowadzi ku zmartwychwstaniu.⁹⁴³

Od rodziców wymaga się, by w stosunku do swych dzieci praktykowali ofiarną miłość oraz służbę miłości, przez którą wychowują swe dzieci na członków wspólnoty ludu Bożego,⁹⁴⁴ wychowując swe dzieci w cnotach ewangelicznych⁹⁴⁵ do życia w sprawiedliwości i świętości (por. Ef 4,22-24).⁹⁴⁶ Dekret o apostołstwie świeckich podkreśla, że „Ta duchowość świeckich winna przybierać szczególne znamiona w zależności od stanu małżeńskiego i rodzinnego, od bezżenności lub wdowieństwa, sytuacji chorobowej, działalności społecznej i zawodowej”.⁹⁴⁷ Życie rodzinne, które łączy rodziców i dzieci, jest również miejscem urzeczywistniania świętości chrześcijańskiej.⁹⁴⁸

W postawie rodzicielskiej zawiera się nie tylko powołanie do przyjęcia nowego życia, ale także troska o jego rozwój, bowiem wypływa to z prawa naturalnego, i z sakramentu małżeństwa. Jan Paweł II podkreśla: „Zadanie wychowania wypływa z najbardziej

⁹³⁹ LE 24.

⁹⁴⁰ Por. A. GARBARZ, *Eschatologiczny wymiar pracy ludzkiej*, „Resovia Sacra” 2 (1995) s. 79; L. SCHNEIDER, *Praca i zmartwychwstanie*, Warszawa 1990, s. 5

⁹⁴¹ Por. A. DAIKER, *Praca*, w: HARTLIEB G., QUARCH CH., SCHELLENBERGER B. (red.), *Życie duchowości. 101 inspiracji – od codzienności do mistyki*, Kielce 2005, s. 24.

⁹⁴² Por. RH 8.

⁹⁴³ Por. SD 20; CZ. JAROSZ, *Chorzy misjom*, w: *Misje Dzisiaj*, nr 3 (2010), s. 16; S. NOWAK, *Wcielenie Syna Bożego jako podstawa duchowości chrześcijańskiej*, w: NOWAK A. J. (red.), „*Gdy nastala pełnia czasu*”, Lublin 2001, s. 145.

⁹⁴⁴ Por. KK 11.

⁹⁴⁵ Por. KK 41.

⁹⁴⁶ Por. DWCH 2-3.

⁹⁴⁷ DA 4.

⁹⁴⁸ Por. W. SŁOMKA, *Sakrament małżeństwa jako podstawa duchowości małżeńskiej i rodzinnej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 209.

pierwotnego powołania małżonków do uczestnictwa w stwórczym dziele Boga”,⁹⁴⁹ a w realizacji tego zadania rodzice nie mogą być zastąpieni.⁹⁵⁰

Wszyscy członkowie Kościoła są wezwani i odpowiedzialni za głoszenie Dobrej Nowiny słowem i czynem.⁹⁵¹ Wychowanie religijne i nauka udzielana dzieciom przez rodziców tworzą z rodziny podmiot ewangelizacji. Ważnym obszarem misji ewangelizacyjnej Kościoła jest szkoła. Kolejnym obszarem jest życie społeczno-gospodarcze.⁹⁵²

Na szczególną uwagę zasługuje zwłaszcza Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym. Jest ona apelem do świeckich katolików, zachęcającym ich do pielęgnowania otwartej postawy w stosunku do świata.⁹⁵³

Podstawowym zadaniem laikatu jest chrześcijańskie kształtowanie świata na ziemi, ale także świeccy są wezwani do uczestnictwa w realizacji zbawczej misji Kościoła, bowiem wszyscy chrześcijanie są powołani do tego, by być świadkami zmartwychwstałego Chrystusa. Należy przypominać i stale podkreślać, że świeccy mogą i powinni świadczyć o Ewangelii Chrystusa.⁹⁵⁴

Duchowość świecka to postawa łącząca dwa wymiary - z jednej strony otwartość wobec Boga, a z drugiej strony płynące z tej otwartości - bycie i działanie w świecie. Dla chrześcijan najdoskonalszym wzorem takiej postawy jest Jezus Chrystus. Na kartach Ewangelii wskazuje On drogę prawdziwej ascezy i mistyki - w złączeniu ze światem, bowiem: „Syn nie mógłby niczego czynić sam od siebie, gdyby nie widział Ojca czyniącego. Albowiem to

⁹⁴⁹ Por. FC 36

⁹⁵⁰ Por. M. SŁOWIK, *Rodzina wspólnotą religijno-moralną. Wpływ sakramentów na kształtowanie wspólnoty rodzinnej w nauczaniu Jana Pawła II*, Niepokalanów 1997, s. 60.

⁹⁵¹ Por. R. GRÉGOIRE, *Historyczno-eklezyjologiczne aspekty Kościoła w średniowieczu*, w: CALATI B., GRÉGOIRE R., BLASUCCI A., *Historia duchowości, t. 4, Duchowość średniowiecza*, Kraków 2005, s. 215.

⁹⁵² Por. M. SKIERKOWSKI, *Kościół w mocy Ducha Świętego*, w: GÓRALSKI W., SEWERYNIAK H. (red.), *Oddanie i wytrwałość. Recepcja II polskiego synodu plenarnego*, Warszawa 2004, s. 103. „Świeccy mogą być także apostołami bez udawania się na tereny misyjne. Powierzone im zadanie mogą wypełniać przede wszystkim przez świadectwo życia chrześcijańskiego oraz dobre uczynki. Świeccy powinni dokładać wszelkich starań, aby moc Ewangelii jaśniała w ich życiu codziennym, rodzinnym i społecznym. Świadectwo ich życia jest bowiem niezastąpioną metodą ewangelizacji, gdyż za ich pośrednictwem Kościół może być i jest obecny w różnorodnych sektorach życia społecznego jako znak oraz źródło nadziei i miłości dla świata”. K. LENDZION, *Misyjne powołanie świeckich*, w: *Misje Dzisiaj*, nr 4 (2007), s. 10.

⁹⁵³ J. PRZYBYŁOWSKI, *Apostolat ewangelizacyjny szansą odnowy duszpasterstwa młodzieży*, „Ateneum Kapłańskie” T. 138 (2002) s. 333.

⁹⁵⁴ Por. J. STALA, *Katecheza o małżeństwie i rodzinie w Polsce po Soborze Watykańskim II. Próba oceny*, Tranów 2004, s. 481.

samo, co On czyni, podobnie i Syn czyni” (J 5, 19). Słowa te wskazują na Jezusową „kontemplację w działaniu” oraz jednocześnie ukazują, że Jego działanie „od siebie” płynie z pełnego oddania się Ojcu.⁹⁵⁵

Dekret misyjny wyraźnie podkreśla prawdę, że Kościół jest misyjny ze swej natury, biorąc swój początek z miłości Ojca oraz posłania Syna i Ducha Świętego. Dekret ten jednocześnie przypomina, że wszyscy wierzący winni mieć świadomość odpowiedzialności misyjnej. Dekret o apostołstwie świeckich przybliży prawdę o roli i zadaniach apostołskich ludzi świeckich, stwierdzając, że Kościół został powołany aby szerzyć królestwo Chrystusowe po całej ziemi. W tym dziele szczególny udział mają świeccy, bowiem realizują oni apostołstwo i szerzenie Ewangelii przez swą pracę.⁹⁵⁶

Świeccy chrześcijanie pozostając w świecie mają „zaszczytny obowiązek przyczynić się do tego, aby Boży plan zbawienia coraz bardziej rozszerzał się na wszystkich ludzi wszystkich czasów i wszystkich miejsc na ziemi”.⁹⁵⁷ Świeccy członkowie wspólnoty kościelnej, żyjąc na co dzień sprawami świata, mają go „uzależniać”, to znaczy odnosić wszystko do Chrystusa jako do „centrum i serca wszystkich rzeczy”. Zaangażowani w ewangelizację mają skupiać się na tym, „by szerząc królestwo Chrystusowe po całej ziemi ku chwale Boga Ojca, uczynić wszystkich uczestnikami zbawczego odkupienia i by przez nich skierować cały świat rzeczywiście do Chrystusa”.⁹⁵⁸

5.3.4 *Modlitwa i życie sakramentalne*

Głównym celem ewangelizacji jest zbawienie człowieka oraz ukazanie świata orędzia Chrystusa,⁹⁵⁹ a warunkiem fundamentalnym jest osobiste spotkanie z Chrystusem, bowiem „Chrystus posłany przez Ojca jest źródłem i początkiem całego apostołstwa w Kościele, jest więc oczywiste, że skuteczność apostołstwa (...) świeckich zależy od ich żywego zjednoczenia z Chrystusem”.⁹⁶⁰ Poprzez sakrament chrztu i bierzmowania świeccy mają za

⁹⁵⁵ Por. J. BOLEWSKI, *Chrześcijaństwo opty-mistyczne. Refleksje nie tylko na niedziele*, Kraków 1995, s. 174.

⁹⁵⁶ Por. DA 2; K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 26.

⁹⁵⁷ KK 33.

⁹⁵⁸ DA 2; Por. J. PRZYBYŁOWSKI, *Koncepcja antropologiczna teologii pastoralnej*, „Ateneum Kapłańskie” T. 144 (2005) s. 235.

⁹⁵⁹ Por. DA 6; DM 1.

⁹⁶⁰ KKK 864.

zadanie szukać Królestwa Bożego przez zaangażowanie w ziemskie sprawy i kierować nimi zgodnie z wolą Bożą.⁹⁶¹

Duchowość świeckich winna być podkreślona w jej „charakterze świeckim”, gdzie źródłem jest chrzest i bierzmowanie.⁹⁶² Poprzez te sakramenty chrześcijanin uczestniczy w kapłaństwie Ludu Bożego. Podstawę apostołstwa świeckich stanowi uczestnictwo w misji Chrystusa i Jego Kościoła: „Przede wszystkim zaś człowiek świecki niech nauczy się pełnić posłannictwo Chrystusa i Kościoła, przeżywając przez wiarę boską tajemnicę stworzenia i odkupienia, pobudzany przez ożywiającego Lud Boży Ducha Świętego, który nakłania wszystkich ludzi do miłości Boga Ojca oraz świata i ludzi w Bogu”,⁹⁶³ bowiem „cały Kościół jest apostołski, ponieważ jest posłany na cały świat”.⁹⁶⁴

Poprzez chrzest chrześcijanin jest związany z Chrystusem i Kościołem, a „szczególnym ich zadaniem jest tak rozświetlać wszystkie sprawy doczesne, z którymi ściśle są związani, i tak nimi kierować, aby się ustawicznie dokonywały i rozwijały po myśli Chrystusa oraz służyły chwale Stworzyciela i Odkupiciela”.⁹⁶⁵

Katecheta pełni we wspólnocie rolę zwiastuna, dlatego jego duchowość powinna prowadzić go do wiernego głoszenia orędzia o Zbawieniu dokonanego przez Chrystusa zgodnie z prawdami wiary. Poprzez nauczanie ma przybliżyć Kościół jako rzeczywistość niosącą zbawienie człowiekowi, a głoszenie Słowa Bożego buduje i umacnia jedność wspólnoty. Duchowość katechety rozwija się dla Kościoła i we wspólnocie Kościoła. Papież Paweł VI podkreśla, iż: „ewangelizacja nie będzie pełna bez brania pod uwagę wzajemnego odniesienia, jakie ustawicznie zachodzi między Ewangelią a konkretnym, osobistym i społecznym życiem człowieka. Dlatego ewangelizacja pociąga za sobą potrzebę przepowiadania jasnego, dostosowanego do różnych warunków życia, do praw i obowiązków każdej osoby ludzkiej, do życia rodzinnego, bez którego nie ma rozwoju jednostek, do życia zbiorowego w społeczeństwie, życia międzynarodowego, do pokoju,

⁹⁶¹ Por. J. PRZYBYŁOWSKI, *Teologia modlitwy*, Ząbki, 2004, s. 153.

⁹⁶² Por. KK 31.

⁹⁶³ DA 29

⁹⁶⁴ KKK 863; Por. J. PRZYBYŁOWSKI, *Teologia modlitwy...*, dz. cyt., s. 156.

⁹⁶⁵ KK 31; Por. J. PRZYBYŁOWSKI, *Mądrość, wolność i łaska w formacji wiernych świeckich*, „Studia Włocławskie” 8 (2005) s. 152; JAN PAWEŁ II, Orędzie na Światowy Dzień Misyjny 2000, *Niech nas ożywia troska o przekazywanie innym światła i radości wiary*, w: *L'Osservatore Romano* – wyd. pol. nr 9 (2000), s. 5.

sprawiedliwości i postępu”.⁹⁶⁶ Przy głoszeniu Słowa Bożego koniecznym jest uwzględnienie warunków egzystencjalnych.⁹⁶⁷

Duchowość katechety oznacza przede wszystkim otwartość na Boga, poddając się działaniu Ducha Świętego.⁹⁶⁸ Katecheta w głoszeniu winien być radosny i pełen zapału ducha: „Zachowajmy więc gorliwość ducha, pielęgnujmy słodką i pełną pociechy radość ewangelizowania (...), aby świat współczesny, który szuka prawdy (...). przyjmował Ewangelię nic od jej głosicieli zgnębionych lub pozbawionych nadziei, nic od niecierpliwych lub bojaźliwych. ale od sług Ewangelii, których życie jaśniałoby zapalem, od tych co pierwsi zaczerpnęli swą radość od Chrystusa i nie wahają się poświęcić życia, byle tylko głosić Królestwo i zaszczyć Kościół w sercu świata”.⁹⁶⁹ Głęboka radość katechety ma swoje źródło z bliskości Pana, który go posłał do głoszenia Dobrej Nowiny. Warunkiem rozwoju duchowości jest modlitwa i rozważanie Słowa Bożego na wzór Maryi. Jak zaznacza papież „Trzeba koniecznie, żeby nasz zapal ewangeliczny - pochodził z prawdziwie świętego życia karmionego modlitwą, a zwłaszcza miłością do Eucharystii”.⁹⁷⁰ Katecheta nie tylko opowiada o Bogu, ale także sam rozmawia z Bogiem, gdyż modlitwa i życie sakramentalne jest nieodłącznym elementem jego posłannictwa.⁹⁷¹

Misyjne zagadnienia winny być poruszane i obecne w wychowaniu dzieci i młodzieży, a więc w szkolnej katechezie i duszpasterstwie. Każdy katecheta powinien uczyć o misjach oraz dawać przykład swoim życiem i zaangażowaniem. I budzić w młodych misyjną świadomość szukając nowych dróg do rozpalaenia w nich zapału misyjnego, tak, by powtórzyć za Janem Pawłem II: „Widzę świt nowej epoki misyjnej”.⁹⁷²

Jan Paweł II, kiedy zwracał się do młodych chrześcijan z apelem o zaangażowanie się w misję ewangelizacyjną podaje jej motywy i zachęca by nie bać się wyjść na ulice i nie wstydzić się Ewangelii (por. Rz 1, 16), by głosić ją «na dachach» (por. Mt 10, 27). Zachęca, by porzucić wygodne życie i odpowiedzieć na wezwanie Chrystusa do głoszenie wszystkim

⁹⁶⁶ EN 29

⁹⁶⁷ Por. S. ŁABENDOWICZ, *Formacja katechetów w dokumentach Kościoła i literaturze katechetyczno-dydaktycznej po Soborze Watykańskim II*, Lublin – Radom 1994, s. 89.

⁹⁶⁸ Por. EN 75.

⁹⁶⁹ EN 80.

⁹⁷⁰ EN 76.

⁹⁷¹ Por. S. ŁABENDOWICZ, *Formacja katechetów w dokumentach ...*, dz. cyt., s. 91.

⁹⁷² RMs 92; POR. B. RUSIN, *Zaangażowanie misyjne wiernych świeckich w Polsce...*, dz. cyt. s. 146.

ludziom, bo wiara nie jest sprawą prywatną, a treść Ewangelii należy umieścić na świeczniku, by ludzie mogli zobaczyć jej światło i chwalić Ojca, który jest w niebie (por. Mt 5, 15-16).⁹⁷³

Adhortacja Jana Pawła II *Christifideles laici* stwierdza, że: „Tylko w tajemnicy Kościoła, jako tajemnicy komunii, objawia się tożsamość świeckich, ich autentyczna godność. A tylko w obrębie tej godności można określić ich powołanie i misję w Kościele i w świecie”⁹⁷⁴. Podkreślona jest godność i zadania świeckich: „Tam ich Bóg powołuje, aby wykonując właściwe sobie zadania, kierowani duchem ewangelicznym, przyczyniali się do uświęcenia świata na kształt zaczynu, od wewnątrz niejako, i w ten sposób przykładem, zwłaszcza swego życia, promieniując wiarą, nadzieją i miłością, ukazywali innym Chrystusa”⁹⁷⁵. Włączeni w Kościół chrześcijanie świeccy są wezwani do świętości poprzez wypełnianie swych świeckich w świecie. Mają troszczyć się o kwestie godności i praw człowieka, zaczynając od prawa do życia nienarodzonych.⁹⁷⁶

Misja Kościoła jest złączona z misją rodziny, bowiem „Apostolstwo świeckich jest uczestnictwem w zbawczej misji Kościoła i do tego właśnie apostolstwa sam Pan przeznacza wszystkich przez chrzest i Bierzmowanie. Dzięki sakramentom, a szczególnie dzięki świętej Eucharystii udzielana jest i podtrzymywana owa miłość Boga i ludzi, która jest duszą całego apostolstwa. Ludzie świeccy zaś szczególnie powołani są do tego, aby czynić obecnym i aktywnym Kościół w takich miejscach i w takich okolicznościach, gdzie jedynie przy ich pomocy stać się on może solą ziemi”⁹⁷⁷. Podstawowym środowiskiem apostolstwa świeckich jest rodzina „Ponieważ Stwórca wszechrzeczy ustanowił związek małżeński początkiem i podstawą społeczności ludzkiej, a przez swoją łaskę uczynił go tajemnicą wielką w odniesieniu do Chrystusa i Kościoła (por. Ef 5,32), dlatego apostolstwo wśród małżonków i rodzin posiada szczególną doniosłość tak dla Kościoła, jak i dla społeczeństwa

⁹⁷³ Por. J. PRZYBYŁOWSKI, *Apostolat ewangelizacyjny szansą odnowy duszpasterstwa młodzieży*, „Ateneum Kapłańskie” T. 138 (2002) s. 332.

⁹⁷⁴ ChL 8.

⁹⁷⁵ KK 31.

⁹⁷⁶ W. SŁOMKA, *Sakrament małżeństwa jako podstawa duchowości małżeńskiej i rodzinnej*, w: M. IGIELSKI (red.), *Teologia duchowości katolickiej...*, dz. cyt., s. 198.

⁹⁷⁷ KK 33.

świeckiego.... Dla łatwiejszego osiągnięcia celów apostołstwa może się okazać rzeczą odpowiednią, aby rodziny zespały się w jakieś zespoły”.⁹⁷⁸

Szkołą kształtowania duchowości chrześcijańskiej rodziny są różnego rodzaju ruchy, stowarzyszenia (np. Ruch Światło-Życie, Odnowa w Duchu Świętym, Stowarzyszenie Rodzin Katolickich itp.), które wciąż się rozwijają. Wzrost życia Kościoła domowego jako „głębokiej wspólnoty życia - miłości” może „być przeżywane jedynie przy nieustannej pomocy Bożej, która zawsze zostanie udzielona, jeżeli wyprosi się ją w pokornej, ufnej modlitwie”,⁹⁷⁹ rodzinnej, wspólnotowej, liturgicznej i prywatnej. Rodzina swoją modlitwą obejmuje potrzeby świata i Kościoła, na wzór tak jak Kościół modli się o świętość każdej rodziny chrześcijańskiej, bowiem „Do (rodziny) należy kształtowanie ludzi w miłości i praktykowanie miłości we wszystkich odniesieniach do bliźnich, tak, aby miłość ogarniała całą wspólnotę, aby była przepojona poczuciem sprawiedliwości i szacunku dla innych, świadoma swej odpowiedzialności wobec całej społeczności”.⁹⁸⁰

Doskonałość chrześcijańska w liturgii, a szczególnie w Ofierze eucharystycznej posiada swoje źródło, „Lecz życie duchowe nie ogranicza się do udziału w samej tylko liturgii. Chrześcijanin powołany jest do wspólnej modlitwy, ale powinien także wejść do swego mieszkania i w ukryciu modlić się do Ojca, a nawet, jak uczy Apostoł, powinien modlić się nieustannie”.⁹⁸¹

Skuteczna realizacja misyjnej posługi Kościoła wymaga zaangażowania ludzi świeckich do uczestnictwa w dziele Kościoła misyjnego.⁹⁸² Szczególne zadanie pełnią na misjach katechiści,⁹⁸³ którzy powinni być nie tylko nauczycielami wiary, ale przede wszystkim świadkami wiary.⁹⁸⁴ Świeccy mają być głosicielami Ewangelii i obrońcami

⁹⁷⁸ DA 11; Por. J. GÓRSKI (red.), *Misje u progu trzeciego tysiąclecia*, Katowice 2000, s. 53; J. BUXAKOWSKI, *Maryja wzorem dialogu sakramentalnego rodziny w Duchu Świętym*, „Studia Pelplińskie” 21-22 (1990/91) s. 244.

⁹⁷⁹ FC 59.

⁹⁸⁰ FC 64; A. LISKOWACKA, *Rodzina chrześcijańska w życiu i posłannictwie Kościoła w świetle Familiaris consortio*, w: Komisja Episkopatu Polski Duszpasterstwa Ogólnego, *Ewangelizacja wspólnoty małżeńskiej i rodzinnej*, Katowice 1993, s. 311.

⁹⁸¹ KL 12; Por. F. KAMPKA, *Powołani w świecie*, „Znak” 1(1999) s. 79.

⁹⁸² Por. KPK 781.

⁹⁸³ Por. KPK 78.5

⁹⁸⁴ Por. J. MIKOŁAJEC, *Posługa teologów świeckich w Kościele w Polsce. Studium pastoralne*, Opole 2000, s. 61.

wiary, toteż nieodzownym warunkiem efektywnego apostołstwa jest obszerna wiedza teologiczna.⁹⁸⁵

5.3.5 *Rola Papieskich Dzieł Misyjnych*

Wiek XIX uważany jest za czas, kiedy to powstawały - zakładane przez ludzi świeckich - różne grupy współpracy dla misji. W dziele ożywiania ducha misyjnego szczególne miejsce zajmują Papieskie Dzieła Misyjne. Dzieła te mają za zadanie szerzyć duchowość komunii.⁹⁸⁶ Konieczność większego misyjnego zaangażowania laikatu wypływa nie tylko z wyżej przedstawionych norm teologiczno-prawnych, ale także z realnej oceny sytuacji współczesnego Kościoła.

W późniejszym czasie cztery spośród nich zostały uznane za papieskie. Są to: Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary, Papieskie Dzieło Misyjne Dzieci, Papieskie Dzieło św. Piotra Apostoła, oraz Papieska Unia misyjna. Papież uznaje te dzieła za kluczową formę zaangażowania całego ludu Bożego: „W tym dziele ożywiania ducha misyjnego główne zadanie spoczywa na Papieskich Dziełach misyjnych, jak to niejednokrotnie podkreślałem w Orędziach na Światowy Dzień misyjny. Cztery Dzieła Papieskie - Dzieło Rozkrzewiania Wiary, Dzieło Świętego Piotra Apostoła, Dzieciństwo misyjne i Unia misyjna - mają jeden wspólny cel, którym jest rozbudzanie w ludzie Bożym poczucia odpowiedzialności za powszechną misję Kościoła”.⁹⁸⁷ Stanowią uprzywilejowaną formę współpracy w dziele misyjnym.⁹⁸⁸ W poszczególnych diecezjach Papieskie Misyjne są podległe biskupowi, a kierowane przez delegowanego kapłana.⁹⁸⁹

Papieskie Dzieło Misyjne Dzieci stara się budzić w najmłodszych misyjną świadomość, ucząc dzielić się wiarą i darami materialnymi z ubogimi dziećmi w różnych krajach. Założyciel Dzieła - biskup Karol de Forbin-Janson, na początku jego istnienia poprosił dzieci swej diecezji o ofiarowanie jednego „Zdrowaś Maryjo” i jednego grosza dla umierających

⁹⁸⁵ Por. J. ORZESZYNA, *Powołanie i posłannictwo świeckich w Kościele*, „Sosnowieckie Studia Teologiczne” VI (2003) s. 232.

⁹⁸⁶ Por. DM 38; RMs 84; K. CZERMAK, *Ożywiać misyjną troskę o przekazywanie Ewangelii*, w: LECHOWICZ W. (red.), *W Trzecie Tysiąclecie. Komentarz pastoralny do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego*, Tarnów 2002, s. 94; A. KMIECIK, *Rola Papieskich Dzieł Misyjnych w diecezji i parafii*, w: *Krajowy Kongres Misyjny*, Częstochowa '92, Missio - Polonia, Warszawa 1994, s. 51.

⁹⁸⁷ RMs 84.

⁹⁸⁸ Por. DM 38.

⁹⁸⁹ Por. KPK 790; J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misję...*, dz. cyt., s. 63.

nieochrzczonych dzieci w Chinach. Dzieło w 1858 roku dotarło do Polski, a w 1922 roku Pius XI nadał mu charakter papieski. Dzieci należące do PDMD współpracują z animatorem misyjnym oraz podejmują modlitwy za misje, dają przykład dobrego życia, zwracają uwagę na szacunek dla chleba, przekazują informacje o misjach innym dzieciom, uczestniczą w różnych kiermaszach misyjnych, a także dzielą się drobnymi ofiarami pieniężnymi.⁹⁹⁰

Z kolei Papieskie Dzieło Rozkrzewiania Wiary zostało założone we Francji w 1822 roku przez Paulinę Jaricot, a swoim zasięgiem objęło wymiar międzynarodowy. Swą działalność rozpoczęło od organizowania kółek żywego różańca w intencji misji oraz zajmowano się także zbieraniem ofiar na rzecz misji. Natomiast Dzieło św. Piotra Apostoła, które powstało z miłości i ofiarności Stefanii i Joanny Bigard,⁹⁹¹ miało na celu wspieranie rodzimych powołań w krajach misyjnych.⁹⁹²

Papieskie Dzieła Misyjne powinny być narzędziami służącymi do budzenia misyjnego ducha wśród wszystkich wiernych i uczestniczyć w powszechnej misji Kościoła.⁹⁹³ Liczne inicjatywy takie jak: różaniec misyjny, kolędnicy misyjni, „Mój szkolny kolega w Afryce”, i inne były przyczyną ożywienia się ducha misyjnego rodzin. Z kolei Papieska Unia misyjna, założona w 1916 roku przez bł. Pawła Mannę (1871-1952), gromadzi kapłanów, zakonników i osoby konsekrowane. Jest ona „duszą wszystkich dzieł”.⁹⁹⁴

Wszystkie Papieskie Dzieła posiadają własne sekretariaty krajowe w Warszawie i są obecne we wszystkich polskich diecezjach. One także wydają czasopisma i biuletyny, organizują sympozja, prowadzą intensywną działalność formacyjną; wspierają misje duchowo i materialnie oraz przyczyniają się do budzenia świadomości misyjnej wszystkich wierzących. W ich szeregach są dzieci i dorośli, duchowni, osoby konsekrowane i świeccy.⁹⁹⁵

Natomiast Papieska Unia Misyjna służy przede wszystkim kapłanom, zakonnikom i siostrzom zakonnym, seminariom i domom formacyjnym a także animatorom misyjnym

⁹⁹⁰ Por. R. SZEWCZYK, A. FRĄCZAK, *Grupy, ruchy i stowarzyszenia parafialne dla dzieci*, „Ateneum Kapłańskie” 2 (2004) s. 262.

⁹⁹¹ Por. E. SZYSZKA, *Dzieło matki i córki*, w: *Misje Dzisiaj*, nr 1 (2005), s. 25.

⁹⁹² Por. K. CZERMAK, *Misje...*, dz. cyt., s. 57.

⁹⁹³ Por. A. KMIĘCIK, *Rola Papieskich Dzieł Misyjnych w diecezji i parafii*, w: FRĄCZEK H. (red.), *Wiara umacnia się, gdy jest przekazywana. II Krajowy Kongres misyjny. Częstochowa 16-18 października 1992 r.*, Warszawa 1994, s. 51.

⁹⁹⁴ RMs 84.

⁹⁹⁵ Por. J. GÓRSKI, *Odpowiedzi na 101 pytań o misje...*, dz. cyt., s. 64.

i tym wszystkim, którzy są odpowiedzialni za misyjną formację. Prawdziwym głosicielem Ewangelii czyni misjonarza gorliwość apostołska, która powinna być znakiem rozpoznawczym każdego kapłana, ponieważ każdy z nich na mocy sakramentu kapłaństwa jest misjonarzem.⁹⁹⁶

Wśród wybitnych świeckich misjonarzy należy wymienić dr Wandę Błęską,⁹⁹⁷ która udała się do Afryki w 1950 roku, rozpoczynając swoją pracę w szpitalu w Ugandzie. Jednakże należy wspomnieć, iż jej marzeniem była praca wśród trędowatych. Niedługo to marzenie się spełniło, kiedy przeszła do leprozorium w Buluba nad jeziorem Wiktorii. W tamtejszym szpitalu w Buluba miała około 400 pacjentów i setki innych chorych leczonych ambulatoryjnie, zaś w szpitalu w Nyenga około 250 pacjentów, oraz wielu chorych leczonych w przychodni. Ponadto obu szpitalom podległych było ponad 70 osiedli dla trędowatych z kilkudziesięcioma tysiącami chorych. Wanda Błęska zajmowała się nie tylko trędowatymi, ponieważ wiele czasu poświęciła na rozbudowę szpitali, a także kwestiom wykształcenia personelu medycznego. Prowadziła także liczne prace naukowe i badawcze we współpracy z uniwersytetami w Afryce i Europie.⁹⁹⁸

PODSUMOWANIE

Duchowość kapłańska jest zagadnieniem, którym się zajmowano przez wszystkie wieki chrześcijaństwa. Duchowość ta zawsze będzie czerpać ze źródeł natchnionych. Magisterium Kościoła, nieustannie poświęca wiele uwagi trosce o formację duchową kapłanów.

⁹⁹⁶ Por. J. PIOTROWSKI, *Papieska Unia Misyjna w posłudze misyjnej Kościoła*, „Światło Narodów” 22 (2002) s. 46.

⁹⁹⁷ Postawa i praca dr Wandy Błęskiej zyskały uznanie i podziw na całym świecie, wyrazem czego były liczne tytuły i odznaczenia. Wśród nich należy wymienić m.in.: medal „Pro Ecclesia et Pontifice” dany jej przez papieża Jana XXIII (1961), „Bene Merenti” (Jan Paweł II, 1984), „Za zasługi dla Archidiecezji Poznańskiej”, (abp Baraniak, 1975), „La Croce al. Merito Melitense di Prima Classe” (Kawalerowie Maltańscy, 1975), „Croix de l’Orde Pro Merito Melitensi” (Kawalerowie Maltańscy, 1987), Medal Niepodległości (Prezydent Ugandy, 1964), Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski (Prezydent Rzeczypospolitej August Zaleski, 1962), ODISS (1975, Złota Odznaka Orderu Zasługi, Polska Rzeczpospolita Ludowa, 1985), Krzyż Komandorski z Gwiazdą Orderu Odrodzenia Polski (Prezydent Rzeczypospolitej Lech Wałęsa, 1993), Medal 70-lecia Akademii Medycznej w Poznaniu (1990), pierwszy w historii Medal im. Karola Marcinkowskiego (Poznań, 1984), doktorat honoris causa Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu (1994). A. ANDRZEJAK, J. RÓŻAŃSKI, *Medycyna i ewangelizacja. Rozmowy z Wandą Błęską*, Poznań 1996, s. 100; zob. J. MOLEWSKA, M. PAWELEC, *Wanda Błęska. Spełnione życie*, Poznań 2011.

⁹⁹⁸ Por. A. Halemba, *Polscy misjonarze w Afryce wczoraj i dziś (szkic)*, w: ŚLIWKA E. (red.), „Wyplłyn na głębię”. *Materiały Pierwszego Ogólnopolskiego Kongresu Misyjnego Zakonów i Zgromadzeń Męskich i Żeńskich. Tom 2: Refleksja (sesja naukowa)*, Gdańsk-Pieniężno 2004, s. 202; *Próba charakterystyki dr Wandy Błęskiej, długoletniej lekarki w leprozorium ugandyjskim w Bulubie w środkowowschodniej Afryce, przez ks. Czesława Pawlaczyka*, w: A. ANDRZEJAK, J. RÓŻAŃSKI, *Medycyna i ewangelizacja...*, dz. cyt., s. 115–118.

Wspomnieć należy chociażby o soborowych dekretach: *O posłudze i życiu kapłanów* czy też *O formacji kapłanów*. Należy również zwrócić uwagę, iż tym prawdom w każdej epoce musi towarzyszyć postulat rozeznawania „znaków czasów”.⁹⁹⁹

Niezastąpioną rolę w głoszeniu Dobrej Nowiny pełnią ludzie świeccy. Ich misyjne powołanie wynika przede wszystkim z sakramentu chrztu św., a także pozostałych dwóch sakramentów inicjacji chrześcijańskiej – o tym była mowa szerzej w trzecim rozdziale niniejszej rozprawy.

Na mocy sakramentu chrztu zakonnicy mają pełniej niż ludzie świeccy, angażować się w zbawcze dzieło Chrystusa. Mają głosić Ewangelię swoją obecnością w świecie, poprzez modlitwę i postawę wyrażającą wiarę i nadzieję na istnienie rzeczy nadprzyrodzonych. Poprzez praktykę rad ewangelicznych stan zakonny ukazuje wiernym dobra wieczne już na ziemi, dając świadectwo istnienia życia dzięki dziełu odkupieniu Chrystusa.¹⁰⁰⁰

Misyjne zaangażowanie nie jest zarezerwowane dla chętnych i „specjalistów”, ponieważ motorem napędzającym jest miłość Chrystusa, która nieustannie przynagla (por. 2 Kor 5,14).¹⁰⁰¹ Stałej i wciąż nowej aktywności ewangelizacyjnej potrzebuje cały Kościół, toteż też misji tej nie można powierzyć jedynie wąskiej grupie misjonarzy, bowiem każdy, kto spotkał Chrystusa powinien Go głosić słowem i świadectwem życia, co nie oznacza, że wszyscy członkowie Kościoła w jednakowy sposób uczestniczą w misyjnym posługiwaniu; każdy bowiem wierzący ma swoje konkretne zadanie.¹⁰⁰²

⁹⁹⁹ Por. W. SŁOMKA, *Duchowość kapłańska...*, dz. cyt., s. 141.

¹⁰⁰⁰ Por. KK 44.

¹⁰⁰¹ Por. NMI 40, RMs 3; K. CZERMAK, *Ożywiać misyjną troskę o przekazywanie Ewangelii*, w: LECHOWICZ W. (red.), *W Trzecie Tysiąclecie. Komentarz pastoralny do dokumentów II Polskiego Synodu Plenarnego*, Tarnów 2002, s. 106.

¹⁰⁰² Por. VD 94, 95; K. JEŻYNA, *Moralne przesłanie nowej ewangelizacji...* dz. cyt., s. 112;

ZAKOŃCZENIE

Sobór Watykański II inicjując odnowę życia i działalności Kościoła zgodnie z potrzebami współczesnego świata podkreślił misyjność Kościoła, opierając ją w sposób dynamiczny wprost misji Chrystusa, powołując się na Nowy Testament, który jednoznacznie ukazuje Jezusa Chrystusa jako jedynego Zbawiciela świata (por. J 14,6; Dz 4,12).

Papież Jan Paweł II podkreśla w encyklice *Redemptoris missio*, że troska o sprawy misyjne jest wskaźnikiem naszej wiary w Chrystusa i naszej miłości ku Niemu: „Nie możemy być spokojni, gdy pomyślimy o milionach naszych braci i siostr, tak jak my odkupionych krwią Chrystusa, którzy żyją nieświadomi Bożej miłości. Dla każdego wierzącego, tak jak i dla całego Kościoła, sprawa misji winna być na pierwszym miejscu, ponieważ dotyczy wiecznego przeznaczenia ludzi i odpowiada miłosiernemu i tajemniczemu planowi Bożemu” (RMs 86). Natomiast w ostatnim rozdziale tej encykliki Papież poświęca uwagę duchowości misyjnej, gdyż - jak stwierdza - „(...) działalność misyjna wymaga specyficznej duchowości” (RMs 87).

Spoglądając w sposób całościowy na przeprowadzone w pracy analizy, należy zauważyć, posoborowa myśl Kościoła zawsze wypowiada się na temat działalności misyjnej jako podstawowemu zadaniu chrześcijan, zwracając uwagę, że istotnym fundamentem duchowości misyjnej zaangażowanie na wzór Chrystusa. Misjonarz - podobnie jak Jezus - jest człowiekiem modlitwy kontemplacyjnej i czynu (por. RMs 91). Treść, ukierunkowanie i zewnętrzne uwarunkowanie modlitwy są zależne od prowadzonej działalności misyjnej, zaś owa działalność jest wynikiem doświadczenia Boga w Jezusie Chrystusie, tego, co się widziało, nauczyło i czego doświadczyło (por. 1 J 1, 1-5).

Celem niniejszego opracowania była próba odpowiedzi na pytanie: jaki rodzaj teologicznej argumentacji pojawia się w tekstach źródłowych, aby wyjaśnić konieczność związku wewnętrznego jaki powinien zachodzić między chrystologią a duchowością misyjną. Niniejsza dysertacja w swych analizach miała także na celu zaakcentować autorytet Magisterium Kościoła w kontekście przyjętego tematu.

W wyniku przeprowadzonych analiz została uwypuklona prawda, że powołanie misyjne nie ogranicza się do kapłanów czy zakonników, ale jest zadaniem dla wszystkich chrześcijan. Duchowość misyjna wymaga podążania do Boga i świętości specyficzną drogą. Tę specyficzną drogę misjonarza do Boga i świętości stanowi m.in. Pismo Święte, celebrowanie

sakramentów i liturgia. Cechą wyróżniającą duchowość misyjną jest szczególne powołanie misyjne otrzymane przez chrześcijanina naśladowującego Jezusa-Misjonarza w modlitwie i apostołacie.

W świetle nauki Kościoła, niezastąpioną rolę w misyjnym dziele Kościoła pełni Duch Święty, a uległość Duchowi Świętemu jest pierwszą cechą charakterystyczną dla duchowości misyjnej, bowiem misja powierzona przez Chrystusa jest owocem „dynamicznego impulsu samego Ducha” (RMs 23), który najpierw zaprasza misjonarza do przyjęcia Jezusa z wiarą, a następnie zaprasza, by Mu pozwolił na kształtowanie przez Ducha Świętego (por. RMs 24).

Uczniowie Jezusa jako pierwsi dali przykład duchowości misyjnej. Każdego dnia uczyli się jak być misjonarzami na wzór Jezusa Chrystusa. Zatem nie trudno wywnioskować, że duchowość chrześcijańska już w pierwszych wiekach, miała charakter chrystocentryczny. Życie duchowe pierwszych chrześcijan skupiało się wokół Chrystusa zmartwychwstałego, który był centrum apostołskiego nauczania.

W świetle nauczania Kościoła, życie duchowością misyjną prowadzi do świętości, która jest podstawową przesłanką i niezbędnym warunkiem skuteczności dzieła ewangelizacji, bowiem szczytowym wyrazem duchowości prawdziwie chrześcijańskiej jest świętość. Tego ideału nie można zrealizować bez postawy całkowitego oddania Bogu, aż do pełnego z Nim zjednoczenia. O potrzebie dążenia do świętości, przypomina także Sobór Watykański II.

W odniesieniu do podjętego w pracy problemu, autorzy tekstów źródłowych podkreślają, że duchowość rodziny chrześcijańskiej powinna być klimatem powstawania powołań misyjnych. Współdziałanie rodziny z Bogiem ma być zatem: świadectwem głębokiej miłości małżeńskiej, usuwaniem grzechu z codziennego życia, nadawaniem znaczeniu pracy charakteru współdziałania z Bogiem oraz szeroko rozumianym uczestnictwem w misji Kościoła. Przejawiająca się w wymienionych elementach duchowość współdziałającej z Bogiem rodziny winna być jednocześnie duchowością miłości. Duchowość zatem misyjna powinna być przepelniona miłością, która jest darem Ducha Świętego.

Na postawione we Wstępie niniejszej pracy pytanie, została także dokonana aplikacja w obszarze życia sakramentalnego. Tylko w Chrystusie bowiem, możemy otrzymać uczestnictwo w życiu Trójcy Świętej. To jest właśnie tajemnica uświęcenia człowieka, której sakramenty są tak istotnymi narzędziami. Z sakramentów tych płynie wymaganie: aby

świadomość profetyczna i misyjna ludu Bożego stawała się rzeczywistością przeżywaną każdego dnia; coraz bardziej powiązaną z życiem i w nim wyrażaną. Posoborowa myśl teologiczna, zwracając uwagę zwłaszcza na Eucharystię, wskazuje na konieczność naśladowania Chrystusa obecnego w Eucharystii poprzez wyruszenie w drogę i pójście za Nim.

W podobny sposób posoborowa myśl teologiczna uzasadnia konieczność kształtowania życia chrześcijańskiego w ramach duchowości maryjnej. Wzorcem doskonałości misyjnego posłannictwa Jezusa jest postawa Maryi. Ona, będąc w błogosławionym stanie, udaje się do Elżbiety, by zanieść Jezusa. Obecna jest w każdym przełomowym momencie historii zbawienia, a pod Krzyżem stała się Matką całego Kościoła.

Świętość kapłańska jest ukierunkowana chrystocentrycznie i polega na naśladowaniu Chrystusa w głoszonym Słowie, na zjednoczeniu z Nim w sakramentach, na działaniu w Jego imieniu oraz spełnianiu Jego posłannictwa. Dlatego obowiązek formowania Kościoła z natury swej misyjnego, który żyje duchem misyjnym i który jest otwarty na misję, spoczywa przede wszystkim na biskupach i kapłanach. Troska ta winna towarzyszyć im podczas codziennej Ofiary Eucharystycznej i Liturgii Godzin, a w swej pracy duszpasterskiej kapłani powinni rozbudzać wśród wiernych gorliwość ewangelizacyjną, poprzez praktykę modlitwy o powołania misyjne i za dzieło misyjne Kościoła.

Z kolei osoba zakonna zjednoczona z Chrystusem daje świadectwo miłości. Miłując Boga, nie może pozostawać obojętną wobec faktu, że tak wielu ludzi nie zna jeszcze pełni objawienia się miłości Bożej w Chrystusie.

Natomiast duchowość ludzi świeckich uzdalnia i jednocześnie zobowiązuje chrześcijan do rozmiłowania się w życiu rodzinnym, a także pracy zawodowej, działalności społecznej, ekonomicznej, artystycznej, politycznej itp. Człowiek świecki jest zobowiązany do tego, aby wkładał całe swe serce w to, co wykonuje.

Z przeprowadzonych analiz jasno wynika, że każdy chrześcijanin jest misjonarzem, a zatem duchowość każdego wierzącego posiada wymiar misyjny, bo każdy ma pewien udział w budowaniu Królestwa Bożego. Po drugie, misjonarze to ci, których duch ofiary, życie wewnętrzne i modlitwa są ukierunkowane na szerzenie Ewangelii wśród niechrześcijan. Taka była np. duchowość misyjna św. Teresy od Dzieciątka Jezus. Po trzecie, misjonarzami są również ci, którzy angażują się w animacje misyjną, wspierającą głoszenie

Ewangelii wśród nie znających Chrystusa, a przykładem takiej duchowości misyjnej jest Paulina Jaricot.

Bardzo ważnym obszarem misyjnej współpracy Kościoła lokalnego jest jego włączenie się w działalność Papieskich Dzieł Misyjnych, na których spoczywa główne zadanie ożywiania ducha misyjnego. Cztery Dzieła Papieskie mają jeden wspólny cel, jakim jest budowanie poczucia odpowiedzialności za powszechną misję Kościoła.

Refleksja nad tekstami poddanymi analizie w niniejszej rozprawie, pozwala na zwrócenie uwagi na prawdę, iż oprócz duchowości kapłańskiej, zakonnej czy człowieka świeckiego, misjonarz musi cechować się i żyć także duchowością misyjną, która powinien w sobie ukształtować w czasie formacji oraz w czasie misyjnej posługi. Praca misyjna – jak zauważa Pan Paweł II - to zaangażowanie się w tajemnicę zbawczego dzieła, wymagające wielkiej ofiary: „Od misjonarza wymaga się, by gotów był «wyrzec się siebie i wszystkiego, co dotychczas uważał za swoje, i stał się wszystkim dla wszystkich»: w ubóstwie, które czyni go wolnym dla Ewangelii, w oderwaniu od osób i dóbr z własnego środowiska, by stał się bratem tych, do których został posłany, ażeby nieść im Chrystusa Zbawiciela. Taki właśnie jest cel duchowości misjonarza: «dla słabych stałem się jak słaby (...). Stałem się wszystkim dla wszystkich, żeby w ogóle ocalić przynajmniej niektórych. Wszystko zaś czynię dla Ewangelii»” (RMs 88).

W końcu duchowość misyjna charakteryzuje się miłością do Kościoła. Jak Chrystus ukochał Kościół i oddał swoje życie (por. Ef 5, 25), tak misjonarz ma być gotowy, by oddać siebie dla dobra wszystkich ludzi (por. RMs 89).

Stąd duchowość misyjna polega na nieustannym wzrastaniu misjonarza jako ucznia Jezusa i na pomaganiu innym, by stawali się również prawdziwymi uczniami Jezusa. Bycie uczniem i posłannictwo stanowią istotę duchowości misyjnej.

Nade wszystko w odnowie teologii i świadomości misyjnej - jak zostało to już wielokrotnie podkreślone - pomocą staje się m.in. encyklika *Redemptoris missio*, według której misja Kościoła przeżywa swój kolejny początek.

W toku pisania niniejszej rozprawy nasuwa się propozycja nowego tematu, a mianowicie zagadnienia inkulturacji w krajach misyjnych na podstawie dokumentów wydanych przez Stolicę Apostolską.

BIBLIOGRAFIA

PISMO ŚWIĘTE STAREGO I NOWEGO TESTAMENTU, WYD. V, POZNAŃ 2000.

DOKUMENTY KOŚCIOŁA I NAUCZANIE PAPIEŻY

II POLSKI SYNOD PLENARNY (1991 - 1999), PALLOTINUM 2001.

APARECIDA. V OGÓLNA KONFERENCJA EPISKOPATÓW AMERYKI ŁACIŃSKIEJ I KARAIBÓW. DOKUMENT KOŃCOWY. JESTEŚMY UCZNIAMI I MISJONARZAMI JEZUSA CHRYSZTUSA, ABY NASZE NARODY MIAŁY W NIM ŻYCIE, GUBIN 2014.

BREVIARIUM FIDEI. WYBÓR DOKTRYNALNYCH WYPOWIEDZI KOŚCIOŁA, (RED.) I. BOKWA.

KODEKS PRAWA KANONICZNEGO, POZNAŃ 1983.

KATECHIZM KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO, POZNAŃ 1994.

KOMPENDIUM KATECHIZMU KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO, KIELCE 2005.

KOMISJA TEOLOGICZNO-HISTORYCZNA WIELKIEGO JUBILEUSZU ROKU 2000, EUCHARYSTIA - SAKRAMENT NOWEGO ŻYCIA, KATOWICE 2000.

KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, ABYŚMY NIE USTALI W DRODZE. LIST BISKUPÓW POLSKICH DO PREZBITERÓW KOŚCIOŁA W POLSCE O STAŁEJ FORMACJI KAPŁAŃSKIEJ (WARSZAWA, 8 MARCA 2006 R.), TARNÓW 2006.

KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, SŁUŻYĆ PRAWDZIE O MAŁŻEŃSTWIE I RODZINIE, WARSZAWA 2009.

KONGREGACJA DS. DUCHOWIEŃSTWA, KAPŁAN ŻYJĄCY SŁOWEM BOŻYM POWSZECHNYM ŚWIADKIEM MIŁOŚCI CHRYSZTUSA. LIST Z OKAZJI ŚWIATOWEGO DNIA MODLITWY O UŚWIĘCENIE KAPŁANÓW, TARNÓW 2007.

KONGREGACJA DS. INSTYTUTÓW ŻYCIA KONSEKROWANEGO I STOWARZYSZEŃ ŻYCIA APOSTOLSKIEGO, POSŁUGA WŁADZY I POSŁUSZEŃSTWO. FACIEM TUAM, DOMINE, REQUIRAM. INSTRUKCJA, KRAKÓW 2008.

- KONGREGACJA DS. KULTU BOŻEGO I DYSCYPLINY SAKRAMENTÓW. ROK EUCHARYSTII. WSKAZANIA I PROPOZYCJE, TŁUM. S. CZERWIK, POZNAŃ 2004.
- KONGREGACJA NAUKI WIARY, DEKLARACJA O JEDYNOŚCI I POWSZECHNOŚCI ZBAWCZEJ JEZUSA CHRYSZTUSA I KOŚCIOŁA DOMINUS IESUS (6.08.2000), W: KONGREGACJA NAUKI WIARY, W TROSCE O PEŁNIĘ WIARY. DOKUMENTY KONGREGACJI NAUKI WIARY 1995-2000, TARNÓW 2002, s. 74-94.
- KONGREGACJA NAUKI WIARY, INSTRUKCJA NA TEMAT MODLITW W CELU OSIĄGNIĘCIA UZDROWIENIA POCHODZĄCEGO OD BOGA ARDENS FELICITATIS DESIDERUM (14.09.2000), W: KONGREGACJA NAUKI WIARY, W TROSCE O PEŁNIĘ WIARY. DOKUMENTY KONGREGACJI NAUKI WIARY 1995-2000, TARNÓW 2002, s. 95-104.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, DEKLARACJA O WYCHOWANIU CHRZEŚCIJAŃSKIM, GRAVISSIMUM EDUCATIONIS, W: SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTYTUCJE, DEKRETY, DEKLARACJE, POZNAŃ 2002, 314-324.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, DEKRET O APOSTOLSTWIE ŚWIECKICH, APOSTOLICAM ACTUOSITATEM, W: SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTYTUCJE, DEKRETY, DEKLARACJE, POZNAŃ 2002, 377-401.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, DEKRET O DZIAŁALNOŚCI MISYJNEJ KOŚCIOŁA AD GENTES DIVINITUS, W: SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTYTUCJE, DEKRETY, DEKLARACJE, POZNAŃ 2002, s. 433-471.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, DEKRET O FORMACJI KAPŁAŃSKIEJ, OPTATAM TOTIUS, W: SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTYTUCJE, DEKRETY, DEKLARACJE, POZNAŃ 2002, 288-301.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, DEKRET O POSŁUDZE I ŻYCIU KAPŁANÓW PRESBYTERORUM ORDINIS, W: SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTYTUCJE, DEKRETY, DEKLARACJE, POZNAŃ 2002, s. 478-508.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, DEKRET O PRZYSTOSOWANEJ DO WSPÓŁCZESNOŚCI ODNOWIE ŻYCIA ZAKONNEGO PERFECTAE CARITATIS, W: SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTYTUCJE, DEKRETY, DEKLARACJE, POZNAŃ 2002, s. 264-275.

- SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTITUCJA DOGMATYCZNA O KOŚCIELE LUMEN GENTIUM, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTITUCJE, DEKRETY, DEKLARACJE, POZNAŃ 2002, s. 104-166.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTITUCJA DUSZPASTERSKA O KOŚCIELE W ŚWIECIE WSPÓŁCZESNYM GAUDIUM ET SPES, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTITUCJE, DEKRETY, DEKLARACJE, POZNAŃ 2002, s. 526-606.
- SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTITUCJA O LITURGII ŚWIĘTEJ SACROSANCTUM CONCILIUM, w: SOBÓR WATYKAŃSKI II, KONSTITUCJE, DEKRETY, DEKLARACJE, POZNAŃ 2002, s. 48-78.
- FRANCISZEK, ADHORTACJA APOSTOLSKA EVANGELII GAUDIUM. O GŁOSZENIU EWANGELII W DZISIEJSZYM ŚWIECIE, WYD. M, KRAKÓW.
- FRANCISZEK, ADHORTACJA APOSTOLSKA GAUDETE EX EXSULTATE. O POWOŁANIU DO ŚWIĘTOŚCI W ŚWIECIE WSPÓŁCZESNYM, KRAKÓW 2018
- FRANCISZEK, BŁOGOSŁAWIENI MIŁOSIERNI. SŁOWA DO MŁODYCH, KRAKÓW 2016.
- FRANCISZEK, ENCYKLIKA LUMEN FIDEI, WROCŁAW 2013.
- FRANCISZEK, ENCYKLIKA LUMEN FIDEI. O WIERZE, WYD. M, KRAKÓW.
- FRANCISZEK, LIST APOSTOLSKI Z OKAZJI ROKU ŻYCIA KONSEKROWANEGO, KRAKÓW 2014.
- FRANCISZEK, POSYNODALNA ADHORTACJA APOSTOLSKA AMORIS LAETITIA. O MIŁOŚCI W RODZINIE, KRAKÓW 2016.
- BENEDYKT XVI, ADHORTACJA APOSTOLSKA SACRAMENTUM CARITATIS. O EUCHARYSTII, ŹRÓDLE I SZCZYCIE ŻYCIA I MISJI KOŚCIOŁA, KRAKÓW 2007.
- BENEDYKT XVI, ADHORTACJA APOSTOLSKA VERBUM DOMINI. O SŁOWIE BOŻYM W ŻYCIU I MISJI KOŚCIOŁA, KRAKÓW 2010.
- BENEDYKT XVI, ENCYKLIKA DEUS CARITAS EST, KRAKÓW 2006.
- BENEDYKT XVI, ENCYKLIKA SPE SALVI. O NADZIEI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ, KRAKÓW 2007.
- BENEDYKT XVI, ORĘDZIE NA ŚWIATOWY DZIEŃ MISYJNY 2007, WSZYSTKIE KOŚCIOŁY DLA CAŁEGO ŚWIATA, w: L'OSSERVATORE ROMANO – WYD. POL. NR 7-8 (2007), s. 7-9.

- BENEDYKT XVI, POSYNODALNA ADHORTACJA APOSTOLSKA ARFICAE MUNUS, KRAKÓW 2011.
- BENEDYKT XVI, POWOŁANIA W SŁUŻBIE KOŚCIOŁA MISYJNEGO (ORĘDZIE OJCA ŚWIĘTEGO NA XLV ŚWIATOWY DZIEŃ MODLITW O POWOŁANIA), „L'OSSERVATORE ROMANO” 3 (2008), s. 6-8.
- BENEDYKT XVI, PRZEMÓWIENIE PODCZAS SPOTKANIA Z DUCHOWIEŃSTWEM W ARCHIKATEDRZE ŚW. JANA (WARSZAWA 25.05.2006), NASZE RĘCE NIECH SIĘ STANĄ RĘKAMI CHRYSUSA. WIERZCIE W MOC WASZEGO KAPŁAŃSTWA!, W: L'OSSERVATORE ROMANO – WYD. POL. NR 6-7 (2006), s. 15-17.
- BENEDYKT XVI, ŚWIĘTOŚĆ JAŚNIEJE W KOŚCIELE SZCZEGÓLNYM PIĘKNEM (26 IV – MSZA ŚW. KANONIZACYJNA NA PLACU ŚW. PIOTRA), „L'OSSERVATORE ROMANO” 7-8 (2009), s. 57-58.
- BENEDYKT XVI, UŚMIECH MARYI JEST ŹRÓDŁEM NADZIEI (MSZA ŚW. DLA CHORYCH), „L'OSSERVATORE ROMANO” 10-11 (2008), s. 38-40.
- JAN PAWEŁ II, ADHORTACJA APOSTOLSKA CATECHESI TRADENDAE. O KATECHIZACJI W NASZYCH CZASACH (16.10.1979), W: ADHORTACJE APOSTOLSKIE OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, TOM I, KRAKÓW 2006, s. 7-87.
- JAN PAWEŁ II, ADHORTACJA APOSTOLSKA CHRISTIFIDELES LAICI. O POWOŁANIU I MISJI ŚWIECKICH (30.12.1988), W: ADHORTACJE APOSTOLSKIE OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, KRAKÓW 1996, s. 347-479.
- JAN PAWEŁ II, ADHORTACJA APOSTOLSKA ECCLESIA IN AFRICA.. O KOŚCIELE W AFRYCE I JEGO MISJI EWANGELIZACYJNEJ U PROGU ROKU 2000, W: ADHORTACJE APOSTOLSKIE OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, TOM I, KRAKÓW 2006, s. 699-817.
- JAN PAWEŁ II, ADHORTACJA APOSTOLSKA ECCLESIA IN EUROPA. O JEZUSIE CHRYSUSIE, KTÓRY ŻYJE W KOŚCIELE JAKO ŹRÓDŁO NADZIEI DLA EUROPY, KRAKÓW 2003.
- JAN PAWEŁ II, ADHORTACJA APOSTOLSKA FAMILIARIS CONSORTIO. O ZADANIACH RODZINY CHRZEŚCIJAŃSKIEJ W ŚWIECIE WSPÓŁCZESNYM, W: ADHORTACJE APOSTOLSKIE OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, KRAKÓW 1996, s. 89-208.

- JAN PAWEŁ II, ADHORTACJA APOSTOLSKA PASTORES DABO VOBIS. O FORMACJI KAPŁANÓW WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE, W: ADHORTACJE APOSTOLSKIE OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, KRAKÓW 1996, s. 517-684.
- JAN PAWEŁ II, ADHORTACJA APOSTOLSKA RECONCILIATIO ET PAENITENTIA. O POJEDNANIU I POKUCIE W DZISIEJSZYM POSŁANNICTWIE KOŚCIOŁA, W: ADHORTACJE APOSTOLSKIE OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, KRAKÓW 1996, s. 251-343.
- JAN PAWEŁ II, ADHORTACJA APOSTOLSKA REDEMPTIONIS DONUM. O KONSEKRACJI ZAKONNEJ W ŚWIELE TAJEMNICY ODKUPIENIA, W: ADHORTACJE APOSTOLSKIE OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, KRAKÓW 1996, s. 211-248.
- JAN PAWEŁ II, ADHORTACJA APOSTOLSKA VITA CONSECRATA, W: ADHORTACJE APOSTOLSKIE OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, KRAKÓW 1996, s. 801-946.
- JAN PAWEŁ II, AUDIENCJA GENERALNA, 12 MAJA 1993 R. KULT EUCHARYSTYCZNY ZASADNICZYM POSŁANNICTWEM PREZBITERA, W: L'OSSERVATORE ROMANO – WYD. POL. NR 7 (1993), s. 43-45.
- JAN PAWEŁ II, DECYDUJĄCE SPOTKANIE Z CHRYSYSEM - SŁOWEM, KTÓRE STAŁO SIĘ CIAŁEM, W: JAN PAWEŁ II, W IMIĘ PRZENAJŚWIĘTSZEJ TRÓJCY. KU WIELKIEMU JUBILEUSZOWI ROKU 2000, LIBERIA EDITRICE VATICANA 2002, s. 437-439.
- JAN PAWEŁ II, ENCYKLIKA CENTESIMUS ANNUS, W: ENCYKLIKI OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, KRAKÓW 2009, s. 617-702.
- JAN PAWEŁ II, ENCYKLIKA DOMINUM ET VIVIFICANTEM. O DUCHU ŚWIĘTYM W ŻYCIU KOŚCIOŁA I ŚWIATA, W: ENCYKLIKI OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, KRAKÓW 2003, s. 215-351.
- JAN PAWEŁ II, ENCYKLIKA ECCLESIA DE EUCHARISTIA. O EUCHARYSTII W ŻYCIU KOŚCIOŁA, W: ENCYKLIKI OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, KRAKÓW 2003, s. 1199-1258.
- JAN PAWEŁ II, ENCYKLIKA EVANGELIUM VITAE. O WARTOŚCI I NIENARUSZALNOŚCI ŻYCIA LUDZKIEGO, W: ENCYKLIKI OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, KRAKÓW 2009, s. 841-985.

- JAN PAWEŁ II, ENCYKLIKA LABOREM EXERCENS, W: ENCYKLIKI OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWEŁA II, KRAKÓW 2009, s. 141-213.
- JAN PAWEŁ II, ENCYKLIKA REDEMPTOR HOMINIS. O ODKUPIENIU I GODNOŚCI RODZAJU LUDZKIEGO, W: ENCYKLIKI OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWEŁA II, KRAKÓW 2003, s. 5-76.
- JAN PAWEŁ II, ENCYKLIKA REDEMPTORIS MATER. O BŁOGOSŁAWIONEJ MARYI DZIEWICY W ŻYCIU PIELGRZYMUJĄCEGO KOŚCIOŁA, W: ENCYKLIKI OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWEŁA II, T. I-II, KRAKÓW 1996, s. 3-53.
- JAN PAWEŁ II, ENCYKLIKA REDEMPTORIS MISSIO. O STAŁEJ AKTUALNOŚCI POSŁANIA MISYJNEGO, W: ENCYKLIKI OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWEŁA II, T. I-II, KRAKÓW 1996, s. 379-459.
- JAN PAWEŁ II, ENCYKLIKA VERITATIS SPLENDOR. O NIEKTÓRYCH PODSTAWOWYCH PROBLEMACH NAUCZANIA MORALNEGO KOŚCIOŁA, W: ENCYKLIKI OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWEŁA II, KRAKÓW 2003, s. 703-838.
- JAN PAWEŁ II, EUCHARYSTIA SAKRAMENTEM ŻYCIA. STATIO ORBIS NA ZAKOŃCZENIE MIĘDZYNARODOWEGO KONGRESU EUCHARYSTYCZNEGO W NAIROBI (18 VIII 1985), W: JAN PAWEŁ II, EUCHARYSTIA SERCEM KOŚCIOŁA, (RED.) A. WIECZOREK, WARSZAWA 2005, s. 70-77.
- JAN PAWEŁ II, HOMILIA W CZASIE MSZY ŚW. ODPRAWIONEJ NA ZAKOŃCZENIE MIĘDZYNARODOWEGO KONGRESU EUCHARYSTYCZNEGO, W: JAN PAWEŁ II, PIELGRZYMKI DO OJCZYZNY. PRZEMÓWIENIA I HOMILIE. KRAKÓW 1999, s. 874-883.
- JAN PAWEŁ II, KATECHEZA: DUCH ŚWIĘTY DUSZĄ KOŚCIOŁA, W: KATECHEZY OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWEŁA II. DUCH ŚWIĘTY. KRAKÓW - ZĄBKI 1999, s. 233-237.
- JAN PAWEŁ II, KATECHEZY O DUCHU ŚWIĘTYM - DUCH ŚWIĘTY ŹRÓDŁEM ŻYCIA WEWNĘTRZNEGO, 1981.
- JAN PAWEŁ II, KOŚCIÓŁ MISYJNY, W: JAN PAWEŁ II, WIERZĘ W KOŚCIÓŁ - JEDEN, ŚWIĘTY, POWSZECHNY I APOSTOLSKI, LIBRERIA EDITRICE VATICANA 1996, s. 569-572.

- JAN PAWEŁ II, LIST APOSTOLSKI DOMINICAE CENAE, O TAJEMNICY I KULCIE EUCHARYSTII (24.02.1980), w: JAN PAWEŁ II, WYBÓR LISTÓW OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, T. I, KRAKÓW 1997, s. 3-30.
- JAN PAWEŁ II, LIST APOSTOLSKI MANE NOBISCUM DOMINE. LIBRERIA EDITRICE VATICANA, WATYKAN 2004.
- JAN PAWEŁ II, LIST APOSTOLSKI NOVO MILLENNIO INEUNTE, w: JAN PAWEŁ II, DZIEŁA ZEBRANE, T. III, LISTY, PTASZNIK P. (RED.), KRAKÓW 2007, s. 531-561.
- JAN PAWEŁ II, LIST APOSTOLSKI SALVIFICI DOLORIS. O CHRZEŚCIJAŃSKIM SENSIE LUDZKIEGO CIERPIENIA, w: JAN PAWEŁ II, WYBÓR LISTÓW OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, T. I, KRAKÓW 1997, s. 39-79.
- JAN PAWEŁ II, LIST DO KAPŁANÓW NA WIELKI CZWARTEK 2005 ROKU w: JAN PAWEŁ II, LISTY NA WIELKI CZWARTEK 1979-2005, KRAKÓW 2005, s. 325-331.
- JAN PAWEŁ II, LIST W BIEŻĄCYM ROKU... NA 150-LECIE URODZIN ŚW. BRATA ALBERTA (06.01.1995), w: JAN PAWEŁ II, WYBÓR LISTÓW OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, T. II, KRAKÓW 1997, s. 597-599.
- JAN PAWEŁ II, MISJA PREZBITERÓW W SAKRAMENTALNEJ POSŁUDZE UŚWIĘCANIA, w: L'OSSERVATORE ROMANO - WYD. POL. NR 14 (1993), s. 42-43.
- JAN PAWEŁ II, ORĘDZIE NA ŚWIATOWY DZIEŃ MISYJNY 1990, KAPŁAŃSTWO JEST Z NATURY MISYJNE, w: JAN PAWEŁ II, ORĘDZIA OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWŁA II, T. I-II, KRAKÓW 1998, s. 321-324.
- JAN PAWEŁ II, ORĘDZIE NA ŚWIATOWY DZIEŃ MISYJNY 1998, WIELKIE ZNAKI OBECNOŚCI DUCHA ŚWIĘTEGO W DZIAŁALNOŚCI MISYJNEJ KOŚCIOŁA, w: L'OSSERVATORE ROMANO - WYD. POL. NR 8-9 (1998), s. 30-32.
- JAN PAWEŁ II, ORĘDZIE NA ŚWIATOWY DZIEŃ MISYJNY 2000, NIECH NAS OŻYWIĄ TROSKA O PRZEKAZYWANIE INNYM ŚWIATŁA I RADOŚCI WIARY, w: L'OSSERVATORE ROMANO - WYD. POL. NR 9 (2000), s. 5-6.
- JAN PAWEŁ II, ORĘDZIE NA ŚWIATOWY DZIEŃ MISYJNY 2004, MISJE I EUCHARYSTIA - NIEROZERWALNIE ZWIĄZANE, w: L'OSSERVATORE ROMANO - WYD. POL. NR 5 (2004), s. 4-5.

- JAN PAWEŁ II, PODZIWI I WDZIĘCZNOŚĆ ZA DAR EUCHARYSTII, 30 V 2002 – MSZA ŚW. W UROCZYSTOŚĆ NAJŚWIĘTSZEGO CIAŁA I KRWI CHRYSYUSA, L'OSSERVATORE ROMANO – WYD. POL. NR 7-8 (2002), s. 52.
- JAN PAWEŁ II, PREZBITER CZŁOWIEKIEM MIŁOŚCI, W: JAN PAWEŁ II, WIERZĘ W KOŚCIÓŁ - JEDEN, ŚWIĘTY, POWSZECHNY I APOSTOLSKI, LIBRERIA EDITRICE VATICANA 1996, s. 308-309.
- JAN PAWEŁ II, PREZBITER CZŁOWIEKIEM MIŁOŚCI, W: L'OSSERVATORE ROMANO – WYD. POL. NR 14 (1993), s. 37-38.
- JAN PAWEŁ II, PREZBITER PASTERZEM WSPÓLNOTY, W: L'OSSERVATORE ROMANO – WYD. POL. NR 14 (1993), s. 41-42.
- JAN PAWEŁ II, TAJEMNICA I KULT EUCHARYSTII, W: LISTY OJCA ŚWIĘTEGO JANA PAWEŁA II DO WSZYSTKICH KAPŁANÓW KOŚCIOŁA NA WIELKI CZWARTEK (1979-1997), KRAKÓW 1998, s. 40-45.
- JAN PAWEŁ II, WEZWANI DO GŁOSZENIA AŻ PO KRAŃCE ZIEMI, 5 MAJA 2001 - ATENY - MSZA ŚW. W PAŁACU SPORTU, W: L'OSSERVATORE ROMANO – WYD. POL. NR 7-8 (2001), s. 16-19.
- JAN PAWEŁ II, WIERZĘ W DUCHA ŚWIĘTEGO, LIBRERIA VATICANA 1992.
- PAWEŁ VI, ADHORTACJA APOSTOLSKA EVANGELII NUNTIANDI. O EWANGELIZACJI W ŚWIECIE WSPÓŁCZESNYM, WROCŁAW 2001.

ŹRÓDŁA

- ANDRZEJAK A., RÓŻAŃSKI J., MEDYCyna I EWANGELIZACJA. ROZMOWY Z WANDĄ BŁEŃSKĄ, POZNAŃ 1996.
- ANDRZEJAK A., U POCZĄTKÓW RUCHU MISYJNEGO W POLSCE, POZNAŃ 1993.
- BAKALARZ J. B., KONTEMPLACJA I DZIAŁANIE W ŻYCIU DUCHOWYM MATKI KOLUMBY BIAŁECKIEJ, KRAKÓW 1994.
- BRALEWSKA E., I LUDZIE ŚWIECCY SĄ POSYLANI, W: MISJE DZISIAJ, NR 4 (2002), s. 4.

- BUSTINCE L., MISYJNY WYMIAR DUCHOWOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ, W: M. IGIELSKI (RED.), *TEOLOGIA DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ*, LUBLIN 1993, s. 376-388.
- CHMIELEWSKI M., DUCHOWOŚĆ JAKO ŻYCIE W DUCHU ŚWIĘTYM W WYBRANYCH DOKUMENTACH KOŚCIOŁA POSOBOROWEGO, W: MISIUREK J., NOWAK A. J., SŁOMKA W. (RED.), *„NIECH ZSTĄPI DUCH TWÓJ”*, LUBLIN 1999, s. 157-172.
- CHMIELEWSKI M., DUCHOWOŚĆ ŻYCIA KONSEKROWANEGO, W: M. IGIELSKI (RED.), *TEOLOGIA DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ*, LUBLIN 1993, s. 230-249.
- CHMIELEWSKI M., MARYJNY WYMIAR DUCHOWOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ. KWESTIE METODOLOGICZNE, W: CHMIELEWSKI M. (RED.), *SIGNUM MAGNUM – DUCHOWOŚĆ MARYJNA*, LUBLIN 2002, s. 19-33.
- CHMIELEWSKI M., METODOLOGIA DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ, W: M. IGIELSKI (RED.), *TEOLOGIA DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ*, LUBLIN 1993, s. 49-69.
- CHMIELEWSKI M., MISYJNY CHARAKTER KAPŁAŃSTWA W ŚWIETLE PROGRAMU DUSZPASTERSKIEGO NA ROK 1994/95, W: CHMIELEWSKI M. (RED.), *POSTAWY DUCHOWE WOBEC BOGA, KOŚCIOŁA I CZŁOWIEKA*, LUBLIN 1995, s. 226-245.
- CHMIELEWSKI M., NURTY WE WSPÓŁCZESNEJ DUCHOWOŚCI POLSKIEJ A FORMACJA DUCHOWA W INSTYTUTACH ŚWIECKICH, W: MISIUREK J., NOWAK A. J., SŁOMKA W. (RED.), *KU SZCZĘŚCIU – BEZ OSZUSTWA*, LUBLIN 1997, s. 277-290.
- CHMIELEWSKI M., *TEOLOGIA DUCHOWOŚCI W FORMACJI DO KAPŁAŃSTWA „ROCZNIKI TEOLOGICZNE”* 5 (2002) s. 107-124.
- CHMIELEWSKI M., ZAGADNIENIE DUCHOWOŚCI W KATECHIZMIE KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO, *„ROCZNIKI TEOLOGICZNE”* 5 (1995) s. 5-25.
- CONTRAN N., DUCHOWOŚĆ MISYJNA, W: KAROTEMPLER S. (RED.), *KOŚCIÓŁ MISYJNY. PODSTAWOWE STUDIUM MISJOLOGII*, WARSZAWA 1997, s. 147-155.
- CZAJKOWSKI M., *„MISJE SĄ SPRAWĄ WIARY” (RMIS,11) – W KONTEKŚCIE DUCHOWOŚCI KARMELU*, W: ŚLIWKA E. (RED.), *„WYPŁYŃ NA GŁĘBIĘ”*. MATERIAŁY PIERWSZEGO OGÓLNOPOLSKIEGO KONGRESU MISYJNEGO ZAKONÓW I ZGROMADZEŃ MĘSKICH I ŻEŃSKICH. TOM 2: REFLEKSJA (SESJA NAUKOWA), GDAŃSK-PIENIĘŻNO 2004, s. 55-73.

- CZAJKOWSKI M., MISJE SĄ SPRAWĄ WIARY - CZTERY ŚWIATŁA MAŁEJ TERESY, „W DRODZE” 8 (2003) s. 31-44.
- CZERMAK K., EWANGELIZACJA W POSOBOROWYM NAUCZANIU KOŚCIOŁA, W: TARNOWSKIE STUDIA TEOLOGICZNE, TOM XII (1993), s. 245-271.
- CZERMAK K., MISJE ODNAWIAJĄ KOŚCIÓŁ, TARNÓW 1996.
- CZERMAK K., OŻYWIĆ MISYJNĄ TROSKĘ O PRZEKAZYWANIE EWANGELII, W: LECHOWICZ W. (RED.), W TRZECIE TYSIĄCLECIE. KOMENTARZ PASTORALNY DO DOKUMENTÓW II POLSKIEGO SYNODU PLENARNEGO, TARNÓW 2002, s. 87-106.
- CZERMAK K., POTWIERDZENIE AKTUALNOŚCI MISJI AD GENTES W „REDEMPTORIS MISSIO”, „TARNOWSKIE STUDIA TEOLOGICZNE” 14 (1995-1996) s. 227-254.
- CZERWIK S., DUCHOWOŚĆ EUCHARYSTII, W: KOMISJA DUSZPASTERSTWA OGÓLNEGO KEP, KOŚCIÓŁ NIOSĄCY EWANGELIĘ NADZIEI, KATOWICE 2005, s. 77-102.
- DĄBEK T. M., DUCH ŚWIĘTY SPRAWCĄ NOWEJ EWANGELIZACJI, W: KOMISJA DUSZPASTERSKA EPISKOPATU POLSKI, DUCH ŚWIĘTY I JEGO OBECNOŚĆ W KOŚCIELE, KATOWICE 1997, s. 225-241.
- DĄBEK T. M., PAWEŁ - APOSTOŁ NARODÓW, KRAKÓW 2004.
- DRAŻEK CZ., PO KRAŃCE ZIEMI Z CHLEBEM PIELGRZYMÓW, „ETHOS” 3-4 (2003) s. 72-85.
- DUPUIS J., WPROWADZENIE DO CHRYSOLOGII, KRAKÓW 1999.
- ESQUERDA BIFET J., MISYJNY WYMIAR CHRYSOLOGII, W: „ŚWIATŁO NARODÓW” 3 (1999) s. 1-102.
- ESQUERDA-BIFET J., MARYJA I EWANGELIZACJA, W: KAROTEMPLER S. (RED.), KOŚCIÓŁ MISYJNY. PODSTAWOWE STUDIUM MISJOLOGII, WARSZAWA 1997, s. 157-169.
- GĄDECKI S., MISYJNA NATURA KOŚCIOŁA, W: EWANGELIZACJA W TAJEMNICY I MISJI KOŚCIOŁA, KATOWICE 1994, s. 21-27.
- GEORGE F., STUDIA MISJOLOGICZNE W SEMINARIACH, „ŚWIATŁO NARODÓW” 1 (2002) s. 73-91.
- GOGOLA J. W., SEKRET ŚW. TERESY Z LISIEUX. ELEMENTY DUCHOWOŚCI, KRAKÓW 1999.

- GOGOLA J. W., ŚW. JÓZEF W DUCHOWOŚCI ŻYCIA KONSEKROWANEGO, W: CHMIELEWSKI M. (RED.), DUCHOWOŚĆ ŚW. JOZEFA Z NAZARETU, LUBLIN 2003, s. 99-111.
- GOGOLA J. W., TEOLOGIA KOMUNII Z BOGIEM. SYNTEZA TEOLOGII DUCHOWOŚCI, KRAKÓW 2012.
- GÓRKA L., JEDEN DUCH - WIELE DARÓW. KU EKUMENICZNEJ DUCHOWOŚCI, „ŻYCIE DUCHOWE” 10 (1997) s. 67-78.
- GÓRNICKI M., WOLONTARIAT KATOLICKI - CZY OSOBNA DUCHOWOŚĆ?, W: CHMIELEWSKI M. (RED.), POSTAWY DUCHOWE WOBEC BOGA, KOŚCIOŁA I CZŁOWIEKA, LUBLIN 1995, s. 246-256.
- GÓRSKI J. (RED.), MISJE U PROGU TRZECIEGO TYSIĄCLECIA, KATOWICE 2000.
- GÓRSKI J., AKTUALNY STAN ORAZ PERSPEKTYWY MISYJNEGO ZAANGAŻOWANIA KSIĘŻY DIECEZJALNYCH, W: FRĄCZEK H (RED.), WIARA UMACNIA SIĘ, GDY JEST PRZEKAZYWANA. II KRAJOWY KONGRES MISYJNY. CZĘSTOCHOWA 16-18 PAŹDZIERNIKA 1992 R., WARSZAWA 1994, s. 108.
- GÓRSKI J., CHRYSOLOGICZNE UZASADNIENIE MISJI WEDŁUG ‘NOVO MILLENNIO INEUNTE,’ W: ŚWIATŁO NARODÓW, NR II (2003), s. 32-46.
- GÓRSKI J., ODPOWIEDZI NA 101 PYTAŃ O MISJE, KRAKÓW 2005.
- GÓZDŹ K., PIELGRZYMOWANIE KOŚCIOŁA W PAPIESKIM POSŁUGIWANIU WĘDROWNEGO MISJONARZA, „ETHOS” 3-4 (2003) s. 124-140.
- GRÉGOIRE R., HISTORYCZNO-EKLEZJOLOGICZNE ASPEKTY KOŚCIOŁA W ŚREDNIOWIECZU, W: CALATI B., GRÉGOIRE R., BLASUCCI A., HISTORIA DUCHOWOŚCI, T. 4, DUCHOWOŚĆ ŚREDNIOWIECZA, KRAKÓW 2005, s. 215-229.
- GRZECHOWIAK S., KOŚCIÓŁ JAKO SAKRAMENT, WSPÓLNOTA ORAZ MISJA (MISTERIUM - SACRAMENTUM, COMMUNIO, MISSIO) W ŚWIETLE WYPOWIEDZI URZĘDU NAUCZYCIELSKIEGO I WSPÓŁCZESNEJ TEOLOGII, „STUDIA GNESNENSIA” XIII (1999) s. 145-193.
- HALEMB A., POLSCY MISJONARZE W AFRYCE WCZORAJ I DZIŚ (SZKIC), W: ŚLIWKA E. (RED.), „WYPŁYŃ NA GŁĘBIĘ”. MATERIAŁY PIERWSZEGO OGÓLNOPOLSKIEGO

- KONGRESU MISYJNEGO ZAKONÓW I ZGROMADZEŃ MĘSKICH I ŻEŃSKICH. TOM 2: REFLEKSJA (SESJA NAUKOWA), GDAŃSK-PIENIĘŻNO 2004, s. 191-203.
- HANC W., DUCH ŚWIĘTY ANIMATOREM DUCHOWOŚCI POWOŁANYCH DO KAPŁAŃSTWA I ŻYCIA KONSEKROWANEGO, „ATENEUM KAPŁAŃSKIE” 2 (1999) s. 217-233.
- HUF A., POWOŁANIA DLA KOŚCIOŁA MISYJNEGO, W: MISJE DZISIAJ, NR 5 (2008), s. 8.
- JAROSZ CZ., CHORZY MISJOM, W: MISJE DZISIAJ, NR 3 (2010), s. 16.
- JEŻYNA J., CHRZEST PODSTAWĄ NOWEJ EWANGELIZACJI JAKO ODPOWIEDZIALNOŚCI ZA KOŚCIOŁ, „ROCZNIKI TEOLOGICZNE” 3 (2002) s. 71-74.
- JEŻYNA K., EUCHARYSTIA ŹRÓDŁEM NOWEJ EWANGELIZACJI, „ROCZNIKI TEOLOGICZNO-KANONICZNE (KUL)” 3 (2005) s. 33-37.
- JEŻYNA K., MORALNE PRZESŁANIE NOWEJ EWANGELIZACJI. WEZWANIE DO ODNOWY KOŚCIOŁA I ŚWIATA, LUBLIN 2002.
- KAMYKOWSKI Ł., EKUMENICZNE OTWARCIE NA INNE DUCHOWOŚCI. UWAGI NA TEMAT TERTIO MILLENIO ADVENIENTE, W: J. MACHNIK, J. W. GOGOLA (RED.), DUCHOWOŚĆ CHRZEŚCIJAŃSKA NA PROGU TRZECIEGO TYSIĄCLECIA. KSIĘGA PAMIĄTKOWA KU CZCI OJCA PROFESORA DOMINIKA WIEDERA OCD, KRAKÓW 1999, s. 106-120.
- KLUJ W., MISJOLOGICZNE PERSPEKTYWY TEOLOGII KRÓLESTWA BOŻEGO W NAUCZANIU ENCYKLIKI JANA PAWŁA II „REDEMPTORIS MISSIO”, „COLLECTANEA THEOLOGICA” 4 (2001) s. 99-116.
- KMIECIK A., ROLA PAPIESKICH DZIEŁ MISYJNYCH W DIECEZJI I PARAFII, W: FRĄCZEK H (RED.), WIARA UMACNIA SIĘ, GDY JEST PRZEKAZYWANA. II KRAJOWY KONGRES MISYJNY. CZĘSTOCHOWA 16-18 PAŹDZIERNIKA 1992 R., WARSZAWA 1994, s. 50-59.
- KNYSOK A., JAŚKIEWICZ K., ZADANIA AKCJI KATOLICKIEJ W NOWEJ EWANGELIZACJI, W: KOWALCZYK M., WARZECHA J. (RED.), AKCJA KATOLICKA DZISIAJ, ZĄBKI 1996, s. 165-170.
- KOWALAK W., TEOLOGIA MISJI, W: BAŁKA M. (RED.), CHRZEŚCIJAŃSTWO WŚRÓD RELIGII, WARSZAWA 1990, s. 110-115.

- KOWALAK W., TEOLOGICZNE PODSTAWY ZAANGAŻOWANIA MISYJNEGO, W: FRĄCZEK H (RED.), WIARA UMACNIA SIĘ, GDY JEST PRZEKAZYWANA. II KRAJOWY KONGRES MISYJNY. CZĘSTOCHOWA 16-18 PAŹDZIERNIKA 1992 R., WARSZAWA 1994, s. 14-41.
- KRÓL L., DUCHOWOŚĆ ŻYCIA KONSEKROWANEGO W ŚWIELE DOKUMENTU „IDZIEMY NAPRZÓD Z NADZIEJĄ”, „STUDIA WŁOCŁAWSKIE” 7 (2004) s. 74-90.
- KUDASIEWICZ J., „GDY DUCH ŚWIĘTY ZSTĄPI NA WAS, OTRZYMACIE JEGO MOC I BĘDZIECIE MOIMI ŚWIADKAMI...” (Dz 1,8; Łk 24,48N). STUDIUM Z TEOLOGII ŚWIĘTEGO ŁUKASZA, W: WOJCIECHOWSKI M. (RED.), MIŁOŚĆ JEST Z BOGA. WOKÓŁ ZAGADNIEŃ BIBLIJNO-MORALNYCH, WARSZAWA 1997, s. 187-209.
- KUMALA J., MARYJA DZIEWICA – WZOREM KONSEKRACJI I NAŚLADOWANIA CHRYSYTA, W: CHMIELEWSKI M. (RED.), SIGNUM MAGNUM – DUCHOWOŚĆ MARYJNA, LUBLIN 2002, s. 221-242.
- LENDZION K., MISYJNE POWOŁANIE ŚWIECKICH, W: MISJE DZISIAJ, NR 4 (2007), s. 10.
- LEWANDOWSKI J., POWOŁANIE DO EWANGELIZACJI WE WSPÓŁCZESNYM ŚWIECIE, W: KOWALIK K. (RED.), TRADYCJA I OTWARTOŚĆ. KSIĘGA PAMIĄTKOWA POŚWIĘCONA O. PROFESOROWI DR. HAB. STANISŁAWOWI CELESTYNOWI NAPIÓRKOWSKIEMU, LUBLIN 1999, s. 47-63.
- LEWEK A., NOWA EWANGELIZACJA W DUCHU SOBORU WATYKAŃSKIEGO II, TOM II, KATOWICE 1995.
- LIBERA P., EUCHARYSTIA: ŹRÓDŁO I SZCZYT ŻYCIA I POSŁANNICTWA KOŚCIOŁA. OMÓWIENIE LINEAMENTA NA XI ZGROMADZENIE ZWYCZAJNE SYNODU BISKUPÓW, „ATENEUM KAPŁAŃSKIE” T. 143 (2004), s. 309-313.
- LÓPEZ-GAY J., PRZEPOWIADANIE, W: KAROTEMPLER S. (RED.), KOŚCIÓŁ MISYJNY. PODSTAWOWE STUDIUM MISJOLOGII, WARSZAWA 1997, s. 103-113.
- MARCHETTI A., ZARYS TEOLOGII ŻYCIA DUCHOWEGO (CZ. 1), KRAKÓW 1996.
- MAURIER H., ANTROPOLOGIA MISYJNA. RELIGIE I CYWILIZACJE W ZDERZENIU Z UNIWERSALIZMEM. PRZYCZYNEK DO DZIEJÓW WSPÓŁCZESNYCH, WARSZAWA 1997.

- MEISNER J., O WRAŻLIWOŚĆ WIARY. ROZMYŚLANIA NAD REEWANGELIZACJĄ EUROPY, TARNÓW 2000.
- MIOTK A., WSZECHSTRONNE PRZYGOTOWANIE MISJONARZA W XXI WIEKU, W: MIOTK A. (RED.), MISJOLOGIA XXI WIEKU. W 20 ROCZNICĘ ŚMIERCI OJCA FELIKSA ZAPŁATY SVD – TWÓRCY MISJOLOGII W POLSCE, WARSZAWA 2004, s. 133-165.
- MIOTK A., ZGROMADZENIA ZAKONNE W SŁUŻBIE MISJI W ŚWIETLE DOKUMENTÓW PAPIESKICH, „ŻYCIE KONSEKROWANE” 6 (2004) s. 44-62.
- MISIUREK J., DUCHOWOŚĆ EUCHARYSTYCZNA, W: RUSECKI M., CISŁO M. (RED.), JEZUS EUCHARYSTYCZNY, LUBLIN 1997, s. 277-290.
- MISIUREK J., HISTORIA I TEOLOGIA POLSKIEJ DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ, T. 3 (W. XX), LUBLIN 2001.
- MISIUREK J., MARYJA W DUCHOWOŚCI WIELKICH CZCICIELI EUCHARYSTII, „SALVATORIS MATER” 1 (2005) s. 169-181.
- MISIUREK J., POLSCY ŚWIĘCI I BŁOGOSŁAWIENI. ŻYCIE – DUCHOWOŚĆ – PRZESŁANIE, CZĘSTOCHOWA 2010.
- MISIUREK J., WALEWANDER E., ZARYS HISTORII DUCHOWOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ, W: M. IGIELSKI (RED.), TEOLOGIA DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ, LUBLIN 1993, s. 15-48.
- MISYJNE MATERIAŁY LITURGICZNE, MISJONARZ ŚWIADKIEM MIŁOŚCI, WARSZAWA 2010.
- MÜLLER G., NAKAZ MISYJNY CHRYSYTA A TOLERANCJA CHRZEŚCIJAN, „ROCZNIKI TEOLOGICZNE” 2 (2003) s. 5-21.
- MÜLLER K., MISJOLOGIA: WPROWADZENIE, W: KAROTEMPLER S. (RED.), KOŚCIÓŁ MISYJNY. PODSTAWOWE STUDIUM MISJOLOGII, WARSZAWA 1997, s. 25-41.
- NAPIÓRKOWSKI S. C., SIKORSKI A., MARYJNY WYMIAR DUCHOWOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ, W: M. IGIELSKI (RED.), TEOLOGIA DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ, LUBLIN 1993, s. 366-375.
- NOSOWSKI Z., CODZIENNOŚĆ DUCHOWOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ, W: AUGUSTYN J. (RED.), CHRZEŚCIJAŃSKIE ŻYCIE DUCHOWE, KRAKÓW 1997, s. 107-121.

- NOWAK A. J., DUCHOWOŚĆ KOŚCIELNEGO, W: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (RED.), DOJRZAŁOŚĆ CHRZEŚCIJAŃSKA, LUBLIN 1994, S. 287-293.
- NOWAK A. J., DUCHOWOŚĆ OSÓB KONSEKROWANYCH (W:) VITA CONSECRATA, TEKST I KOMENTARZE, S. 179-189.
- NOWAK S., DUCHOWOŚĆ MAŁŻEŃSKA W PROGRAMIE IV ROKU NOWENNY PRZED ROKIEM 2000, W: KOMISJA EPISKOPATU POLSKI DUSZPASTERSTWA OGÓLNEGO, EWANGELIZACJA WSPÓLNOTY MAŁŻEŃSKIEJ I RODZINNEJ, KATOWICE 1993, S. 119-128.
- NOWAK S., DUCHOWOŚĆ MARYJNA NA PROGU TRZECIEGO TYSIĄCLECIA WIARY, W: MATERSKI E., SIUDY T., KARBOWNIK J. (RED.), Z MARYJĄ W TRZECIE TYSIĄCLECIE, SKARŻYSKO-KAMIENNA, OSTRA BRAMA 2002, S. 53-66.
- NOWAK S., POLSKA DUCHOWOŚĆ MARYJNA, W: CHMIELEWSKI M. (RED.), SIGNUM MAGNUM – DUCHOWOŚĆ MARYJNA, LUBLIN 2002, S. 323-338.
- NOWAK S., WCIENIE SYNA BOŻEGO JAKO PODSTAWA DUCHOWOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ, W: NOWAK A. J. (RED.), „GDY NASTAŁA PEŁNIA CZASU”, LUBLIN 2001, S. 141-152.
- NUNNENMACHER E., TEMATY I TENDENCJE W TEOLOGII MISJI – PERSPEKTYWY NA PRZYSZŁOŚĆ, W: MIOTK A. (RED.), MISJOLOGIA XXI WIEKU. W 20 ROCZNICĘ ŚMIERCI OJCA FELIKSA ZAPŁATY SVD – TWÓRCY MISJOLOGII W POLSCE, WARSZAWA 2004, S. 57-66.
- OGÓREK P. P., EUCHARYSTIA W ŻYCIU DUCHOWYM ŚW. TERESY OD DZIECIĄTKA JEZUS, „ŻYCIE KONSEKROWANE 6 (2005) S. 67-82.
- ORZESZYNA J., POWOŁANIE I POSŁANNICTWO ŚWIECKICH W KOŚCIELE, „SOSNOWIECKIE STUDIA TEOLOGICZNE” VI (2003) S. 217-241.
- PAWLIK J. J., MISJONARZ XXI WIEKU – SZANSA I WYZWANIE, W: ŚLIWKA E. (RED.), „WYPŁYŃ NA GŁĘBIĘ”. MATERIAŁY PIERWSZEGO OGÓLNOPOLSKIEGO KONGRESU MISYJNEGO ZAKONÓW I ZGROMADZEŃ MĘSKICH I ŻEŃSKICH. TOM 2: REFLEKSJA (SESJA NAUKOWA), GDAŃSK-PIENIĘŻNO 2004, S. 113-123.

- PIOTROWSKI J., DUCHOWOŚĆ KAPŁANA DIECEZJALNEGO W PERSPEKTYWIE TRZECIEGO TYSIĄCLECIA – NAWRÓCENIE, ŚWIĘTOŚĆ I MISJA...(2), „CURRENDA” 2 (2000) s. 293-299.
- PIOTROWSKI J., DZIEŁA WSPÓLPRACY MISYJNEJ, W: MISJE DZISIAJ NR 1 (2011), s. 30-31.
- PIOTROWSKI J., PAPIESKA UNIA MISYJNA W POSŁUDZE MISYJNEJ KOŚCIOŁA, „ŚWIATŁO NARODÓW” 22 (2002) s. 36-48.
- PIOTROWSKI J., WSPÓŁDPOWIEDZIALNI ZA MISJE..., W: MISJE DZISIAJ, NR 4 (2002), s. 14.
- PIOTROWSKI J., ZAWSZE NALEŻY MIEĆ ŚWIADOMOŚĆ, ŻE MISJE SĄ SPRAWĄ WIARY..., W: ŚWIATŁO NARODÓW, NR III (2010), s. 45-48.
- PRAŚKIEWICZ SZ. T., MISYJNY IDEAL ŚW. TERESY OD DZIECIĄTKA JEZUS W SIEDEMDZIESIĘCIOPIĘCIOLECIE JEJ PATRONATU NAD MISJAMI, W: ŚLIWKA E. (RED.), „WYPŁYŃ NA GŁĘBIĘ”. MATERIAŁY PIERWSZEGO OGÓLNOPOLSKIEGO KONGRESU MISYJNEGO ZAKONÓW I ZGROMADZEŃ MĘSKICH I ŻEŃSKICH. TOM 2: REFLEKSJA (SESJA NAUKOWA), GDAŃSK-PIENIĘŻNO 2004, s. 99-104.
- PRONZATO A. BĘDZIECIE MOIMI ŚWIADKAMI, KRAKÓW 2005.
- PRZYBYŁOWSKI J., APOSTOLAT EWANGELIZACYJNY SZANSĄ ODNOWY DUSZPASTERSTWA MŁODZIEŻY, „ATENEUM KAPŁAŃSKIE” T. 138 (2002) s. 332-348.
- REY D., OD ADORACJI DO EWANGELIZACJI, KRAKÓW 2014.
- ROCCHETTA C, KAPŁAŃSKIE INSTYTUTY ŚWIECKIE ORAZ ZAGADNIENIA FORMACJI W ŚWIETLE DUCHOWOŚCI KAPŁANA DIECEZJALNEGO, W: RUTKOWSKA L., CZARCIŃSKA I. (RED.), DLA BOGA I ŚWIATA. ŚWIECCY KONSEKROWANI, KIELCE 1993, s. 152-162.
- RUSECKI M., CHRYSOLOGICZNE PODSTAWY DIALOGU MIĘDZYRELIGIJNEGO, W: ZIMOŃ H. (RED.), DIALOG MIĘDZYRELIGIJNY, LUBLIN 2004, s. 29-64.
- RYBICKI A., CHRYSOCENTRYCZNY I ARETOLOGICZNY RYS DUCHOWOŚCI MARYJNEJ W ŻYCIU I MYŚLI BISKUPA CZESŁAWA DOMINA (1929-1996), W: CHMIELEWSKI M. (RED.), SIGNUM MAGNUM – DUCHOWOŚĆ MARYJNA, LUBLIN 2002, s. 425-440.

- SALIJ J., EUCHARYSTIA A MISJE, „ŚWIATŁO NARODÓW” 3 (2005) s. 6-25.
- SEWERYN T., MARYJNY WYMIAR DUCHOWOŚCI KAPŁANA W NAUCZANIU JANA PAWŁA II, KATOWICE 2009.
- SESBOÛÉ B., CHRYSOLOGIA I SOTERIOLOGIA. EFEZ I CHALCEDON (IV-V WIEK), w: B. SESBOÛÉ, J. WOLIŃSKI (RED.), HISTORIA DOGMATÓW. TOM I: BÓG ZBAWIENIA. TRADYCJA, REGUŁA I SYMBOLE WIARY. EKONOMIA ZBAWIENIA. ROZWÓJ DOGMATÓW TRYNITARNYCH I CHRYSOLOGICZNYCH, KRAKÓW 1999, s. 301-365.
- SIUDY T., DUCH ŚWIĘTY W DUCHOWOŚCI MARYJNEJ, „CZĘSTOCHOWSKIE STUDIA TEOLOGICZNE” XXI-XXII (1993/1994) s. 119-126.
- SIUDY T., DUCHOWOŚĆ MARYJNA W ŻYCIU I NAUCZANIU PRYMASA TYSIĄCLECIA, w: CHMIELEWSKI M. (RED.), SIGNUM MAGNUM – DUCHOWOŚĆ MARYJNA, LUBLIN 2002, s. 357-369.
- SKORODIUK J., DUCHOWOŚĆ TRZECIEJ MODLITWY EUCHARYSTYCZNEJ, w: CHMIELEWSKI M. (RED.), NAJWAŻNIEJSZA JEST MIŁOŚĆ. KSIĘGA PAMIĄTKOWA KU CZCI KSIĘDZA PROFESORA WALERIANA SŁOMKI, LUBLIN 1999, s. 457-465.
- SKWORC W., JAN PAWEŁ II – MISJONARZ ŚWIATA, w: KOMISJA DUSZPASTERSTWA OGÓLNEGO KOMISJI EPISKOPATU POLSKI, GŁOSIĆ EWANGELIĘ NADZIEI. PROGRAM DUSZPASTERSKI NA ROK 2004/2005, KATOWICE 2004, s. 67-78.
- SKWORC W., MISYJNY ADWENT NOWEGO TYSIĄCLECIA, „ŚWIATŁO NARODÓW” 1 (2002) s. 49-52.
- SŁOMKA W., DUCHOWOŚĆ KAPŁAŃSKA, LUBLIN 1996.
- SŁOMKA W., MARYJA W TAJEMNICY CHRYSUSA I KOŚCIOŁA, w: CHMIELEWSKI M. (RED.), SIGNUM MAGNUM – DUCHOWOŚĆ MARYJNA, LUBLIN 2002., s. 127-135.
- SŁOMKA W., SAKRAMENT KAPŁAŃSTWA JAKO PODSTAWA DUCHOWOŚCI KAPŁAŃSKIEJ, w: M. IGIELSKI (RED.), TEOLOGIA DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ, LUBLIN 1993, s. 212-229.

- SŁOMKA W., SAKRAMENT MAŁŻEŃSTWA JAKO PODSTAWA DUCHOWOŚCI MAŁŻEŃSKIEJ I RODZINNEJ, W: M. IGIELSKI (RED.), *TEOLOGIA DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ*, LUBLIN 1993, s. 196-211.
- SŁOMKA W., *TEOLOGIA W SŁUŻBIE DUCHOWOŚCI SEMINARYJNEJ*, „*ROCZNIKI TEOLOGICZNE (KUL)*” 52 (2005) s. 81-91.
- SOIŃSKI J. B., *DUCHOWOŚĆ NARKOMANÓW. MOŻLIWOŚĆ JEJ UZDROWIENIA W ŚWIETLE IDEAŁU FRANCISZKAŃSKIEGO*, W: MISIUREK J., SŁOMKA W. (RED.), *DUCHOWOŚĆ BEZDROŻY*, LUBLIN 1995, s. 147-168.
- SOJKA S., *CONTEMPLATIO ET IMITATIO CHRISTI. CHRYSTOLOGICZNY WYMIAR KONTEMPLACJI I NAŚLADOWANIA W DUCHOWOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ WEDŁUG WSPÓŁCZESNEGO NAUCZANIA KOŚCIOŁA*, KRAKÓW 2006.
- ŠTRUKELJ A., *NOWA EWANGELIZACJA A MARYJA*, W: KOMISJA DUSZPASTERSKA EPISKOPATU POLSKI, *DUCH ŚWIĘTY I JEGO OBECNOŚĆ W KOŚCIELE*, KATOWICE 1997, s. 427-436.
- SYPKO J., *DUCHOWOŚĆ KAPŁANA WEDŁUG BOŻEGO SERCA*, „*ŻYCIE KONSEKROWANE*” 3 (2004) s. 108-115.
- SYPKO J., *EUCHARYSTYCZNY WYMIAR DUCHOWOŚCI ŻYCIA KONSEKROWANEGO*, „*ŻYCIE KONSEKROWANE*” 2 (2004) s. 23-30.
- SZCZODROWSKI R., *PRAKTYKA WYSYŁANIA MISJONARZY ŚWIECKICH ORAZ PROPOZYCJE GŁÓWNYCH KIERUNKÓW FORMACJI*, W: J. RÓŻAŃSKI (RED.), *PRZYGOTOWANIE MISJONARZY*, WARSZAWA 2004, s. 125-132.
- SZCZOTOK E., A. LISIECKA A. (RED.), *EWANGELIZACJA W TAJEMNICY I MISJI KOŚCIOŁA*, KATOWICE 1994.
- SZKODOŃ J., *TRUDNE PYTANIA O ŻYCIE DUCHOWE*, KRAKÓW 2004.
- SZMULEWICZ H., *GŁOSIĆ CHRYSUSA JAKO PEŁNIĘ BOŻEGO OBJAWIENIA*, KRAKÓW 2011.
- SZWARC U., *DUCHOWOŚĆ MARYJNA W ŚWIETLE NATCHNIONYCH WYPOWIEDZI STARO- I NOWOTESTAMENTALNYCH*, W: CHMIELEWSKI M. (RED.), *SIGNUM MAGNUM – DUCHOWOŚĆ MARYJNA*, LUBLIN 2002, s. 35-58.

- SZYMULA M., DUCHOWOŚĆ ZAKONNA. DUCHOWOŚĆ ZAKONNA WEDŁUG NAUCZANIA BŁ. HONORATA KOŹMIŃSKIEGO, WARSZAWA 1992.
- ŚLIWKA E., AKTUALNY STAN ORAZ PERSPEKTYWY ZAANGAŻOWANIA MISYJNEGO ZGROMADZEŃ ZAKONNYCH, W: FRĄCZEK H (RED.), WIARA UMACNIA SIĘ, GDY JEST PRZEKAZYWANA. II KRAJOWY KONGRES MISYJNY. CZĘSTOCHOWA 16-18 PAŹDZIERNIKA 1992 R., WARSZAWA 1994, s. 114-128.
- URBAŃSKI S., MODEL DUCHOWOŚCI KAPŁAŃSKIEJ W PISMACH KS. ALEKSANDRA ŻYCHLIŃSKIEGO I AKTUALNOŚĆ TEGO MODELU W DOBIE DZISIEJSZEJ, W: SŁOMKA W., MISIUREK J. (RED.), KAPŁAN POŚRÓD LUDU KAPŁAŃSKIEGO, LUBLIN 1993, s. 133-147.
- VADAKUMPADAN P., EKLEZJOLOGICZNE PODSTAWY MISJI, W: KAROTEMPLER S. (RED.), KOŚCIÓŁ MISYJNY. PODSTAWOWE STUDIUM MISJOLOGII, WARSZAWA 1997, s. 85-99.
- VERLINDE J.-M., DUCHOWOŚĆ KAPŁAŃSKA W NAUCZANIU JANA PAWŁA II, WARSZAWA 2004.
- WALDSTEIN M., MISJA JEZUSA I JEGO UCZNIÓW W EWANGELII JANOWEJ, „COMMUNIO” 4 (1990) s. 3-23.
- WEJMAN H., DUCHOWOŚĆ EUCHARYSTYCZNA JAKO DOŚWIADCZENIE CHRZEŚCIJANINA W BUDOWANIU KOŚCIOŁA, W: NOWAK W. (RED.), MISTERIUM EUCHARYSTII. TEOLOGIA – LITURGIA – EKUMENIZM. ENCYKLIKA JANA PAWŁA II „ECCLESIA DE EUCHARISTIA”, OLSZTYN 2004, s. 88-100.
- WEJMAN H., DUCHOWOŚĆ KAPŁANA WOBEC WSPÓŁCZESNYCH WYZWAŃ, „ROCZNIKI TEOLOGICZNE” 5 (2003) s. 101-117.
- WERBIŃSKI I., JEDNOŚĆ I WIELOŚĆ DUCHOWOŚCI, W: M. IGIELSKI (RED.), TEOLOGIA DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ, LUBLIN 1993, s. 70-84.
- WERON E., DUCHOWOŚĆ I FORMACJA LUDZI ŚWIECKICH, „ATENEUM KAPŁAŃSKIE” 82(1990) T. 114, s. 419-427.
- WODECKI B., IDEA I DZIAŁALNOŚĆ MISYJNA WEDŁUG PISMA ŚWIĘTEGO, W: ŚLIWKA E. (RED.), „WYPŁYŃ NA GŁĘBIĘ”. MATERIAŁY PIERWSZEGO OGÓLNOPOLSKIEGO

- KONGRESU MISYJNEGO ZAKONÓW I ZGROMADZEŃ MĘSKICH I ŻEŃSKICH. TOM 2: REFLEKSJA (SESJA NAUKOWA), GDAŃSK-PIENIĘŻNO 2004, s. 29-54
- WOJDAK S., MISYJNE NADZIEJE I WYZWANIA W LIŚCIE BENEDYKTA XVI DO KAPŁANÓW, W: ŚWIATŁO NARODÓW, NR I (2010), s. 25-34.
- WOLANIN A., TRYNITARNE PODSTAWY MISJI, W: KAROTEMPLER S. (RED.), KOŚCIÓŁ MISYJNY. PODSTAWOWE STUDIUM MISJOLOGII, WARSZAWA 1997, s. 43-55.
- ZARZYCKI S. T., WSPÓLDZIAŁANIE MARYI Z OSOBAMI BOSKIMI W DZIELE ODKUPIENIA I UŚWIĘCENIA ŚWIATA WEDŁUG ŚW. WINCENTEGO PALLOTTIEGO, W: CHMIELEWSKI M. (RED.), SIGNUM MAGNUM - DUCHOWOŚĆ MARYJNA, LUBLIN 2002, s. 103-125.
- ŻUKOWICZ J. (RED.), BŁOGOSŁAWIONY OJCIEC JAN BEZYM SJ APOSTOŁ MADAGASKARU. WYBÓR LISTÓW, KRAKÓW 2002.
- SŁOMKA W., DUCHOWOŚĆ KAPŁANA, DOBRY PASTERZ 11 (1991), s. 44-52.

LITERATURA POMOCNICZA

- ADAMCZYK R., PODSTAWOWE WYMIARY POLSKIEJ KATECHEZY, „STUDIA DIECEZJI RADOMSKIEJ” 1 (1998) s. 83-98.
- ADAMEK Z., HOMILETYKA, TARNÓW 1992.
- ALONSO S. M., ŚLUBY ZAKONNE JAKO PROCES UTOŻSAMIANIA SIĘ Z UKRZYŻOWANYM „ŻYCIE KONSEKROWANE” 2(18)1998, s. 14-20.
- AMATO A., NADZIEJA, KTÓREJ ŹRÓDŁEM JEST CHRYSZTUS, „COMMUNIO” 5 (2003) s. 51-69.
- ATŁAS T., RUCH CHARYZMATYCZNY W REPUBLICE KONGA I JEGO WPLYW NA KSZTAŁTOWANIE ŻYCIA OSOBISTEGO I SPOŁECZNEGO, WARSZAWA 2005.
- AUGÉ M., W KOMUNII Z CHRYSZTUSEM - EUCHARYSTIA W ŚWIELE ‘VITA CONSECRATA’, „ŻYCIE KONSEKROWANE” 1 (1999) s. 35-38.
- BALCZEWSKI L., LOGIKA BOŻA, KRAKÓW 1995.
- BALTER L., EUCHARYSTIA ZWORNIKIEM KOMUNII OSÓB KONSEKROWANYCH, „ŻYCIE KONSEKROWANE” 2 (2004) s. 16-22.

- BALTER L., KOŚCIÓŁ TAJEMNIC, W: JARZĄBEK A. (RED.), W TROSCE O KOŚCIÓŁ, LUBLIN 2000, s. 43-52.
- BAŁABUCH A., UROCZYŚĆ NAJŚWIĘTSZEGO CIAŁA I KRWI CHRYSYTA, PRZESŁANIE EUCHARYSTII, „WROCŁAWSKI PRZEGLĄD TEOLOGICZNY” 2 (1995) s. 218-220.
- BANASZAK M., HISTORIA KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO, T. 4, CZASY NAJNOWSZE 1914-1978, WARSZAWA 1991.
- BARTNIK CZ. S., DOGMATYKA KATOLICKA. TOM 1, LUBLIN 2009.
- BARTOSZEK J., MIŁOŚĆ PRZYPIECZĘTOWANA KRWIĄ. KSIĄDZ JAN CZUBA ŻYCIĘ-SWIADECTWO-MĘCZEŃSTWO, TARNÓW 2008.
- BEINERT W., DOJŚCIE DO MARYI. PUNKTY WYJŚCIA DLA WŁAŚCIWEJ NASZYM CZASOM CZCI MARYI, W: BEINERT W. (RED.), CZEŚĆ MARYI DZISIAJ. PROPOZYCJE PASTORALNE, WARSZAWA 1992, s. 17-33.
- BEINERT W., PERSPEKTYWY TEOLOGICZNE POBOŻNOŚCI MARYJNEJ, W: BEINERT W. (RED.), CZEŚĆ MARYI DZISIAJ. PROPOZYCJE PASTORALNE, WARSZAWA 1992, s. 35-54.
- BEINERT W., PODRĘCZNIK TEOLOGII DOGMATYCZNEJ. TRAKTAT I – TEOLOGICZNA TEORIA POZNANIA, KRAKÓW 1998.
- BERGAMINI A., CHRYSYTA – ŚWIĘTEM KOŚCIOŁA. ROK LITURGICZNY – HISTORIA, CELEBRACJA, TEOLOGIA, DUCHOWOŚĆ, DUSZPASTERSTWO, KRAKÓW 2003.
- BIGIEL M., JEZUS CHRZCI DUCHEM ŚWIĘTYM, ŁÓDŹ 1997.
- BLAZA M., KOWALCZYK A., TRAKTAT O SAKRAMENTACH, W: DOGMATYKA. TOM 5, E. ADAMIAK (RED.), WARSZAWA 2007, s. 215-548.
- BOLEWSKI J., CHRZEŚCIJAŃSTWO OPTY-MISTYCZNE. REFLEKSJE NIE TYLKO NA NIEDZIELE, KRAKÓW 1995.
- BOLEWSKI J., OD-NOWA Z MARYJĄ, KRAKÓW 2000.
- BONIEWICZ E., GŁOŚMY ORĘDZIE BOŻEGO MIŁOSIĘRDZIA. CZYTANIA NA TEMAT DZIEJÓW I ROZWOJU KULTU, CZĘSTOCHOWA 2000.
- BORUTKA T., REFLEKSJA O KAPŁAŃSTWIE W ŚWIETLE NAUCZANIA KOŚCIOŁA, KRAKÓW 2009.

- BOURGEOIS H., SAKRAMENTY PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II, w: B. SUSBOÛÉ (RED.), HISTORIA DOGMATÓW. TOM III: ZNAKI ZBAWIENIA. SAKRAMENTY. KOŚCIÓŁ. NAJŚWIĘTSZA PANNA MARYJA, KRAKÓW 2001, s. 38-40.
- BOURGEOIS H., SAKRAMENTY WEDŁUG SOBORU WATYKAŃSKIEGO II (OD XVI DO XX WIEKU), w: B. SUSBOÛÉ (RED.), HISTORIA DOGMATÓW. TOM III: ZNAKI ZBAWIENIA. SAKRAMENTY. KOŚCIÓŁ. NAJŚWIĘTSZA PANNA MARYJA, KRAKÓW 2001, s. 211-243.
- BRAMORSKI J., WYZWALAJĄCA MOC POKUTY CHRZEŚCIJAŃSKIEJ. STUDIUM TEOLOGICZNO-MORALNE, PEPLIN 2004.
- BUDZIK S., TAKA JEST WIARA KOŚCIOŁA. WPROWADZENIE W PODSTAWOWE PRAWDY WIARY, TARNÓW 2000.
- BUXAKOWSKI J., DLACZEGO ŚLUB KOŚCIELNY?, w: KOMISJA EPISKOPATU POLSKI DUSZPASTERSTWA OGÓLNEGO, EWANGELIZACJA WSPÓLNOTY MAŁŻEŃSKIEJ I RODZINNEJ, KATOWICE 1993, s. 101-128.
- BUXAKOWSKI J., MARYJA WZOREM DIALOGU SAKRAMENTALNEGO RODZINY W DUCHU ŚWIĘTYM, „STUDIA PEPLIŃSKIE” 21-22 (1990/91) s. 243-253.
- BUXAKOWSKI J., WIECZNOŚĆ I CZŁOWIEK. ESCHATOLOGIA, PEPLIN 2001.
- CANTALAMESSA R., GAETA S., TCHNIENIE DUCHA, CZĘSTOCHOWA 1998.
- CENCINI A., BĘDZIESZ MIŁOWAŁ PANA BOGA SWEGO, PSYCHOLOGIA SPOTKANIA Z BOGIEM, TŁUM. B. NUZZO. KRAKÓW 1998.
- CHMIELEWSKI M., KRZYWICKI M., DOSKONAŁOŚĆ KAPŁAŃSKA W ŚWIETLE TEOLOGII POLSKIEJ OKRESU MIĘDZYWOJENNEGO, w: SŁOMKA W., MISIUREK J. (RED.), KAPŁAN POŚRÓD LUDU KAPŁAŃSKIEGO, LUBLIN 1993, s. 109-131.
- CHROBAK S., KONCEPCJA WYCHOWANIA PERSONALISTYCZNEGO W NAUCZANIU KAROLA WOJTYŁY - JANA PAWŁA II, WARSZAWA 1999.
- CIESIELSKA E., EUCHARYSTYCZNA CODZIENNOŚĆ, WIĘŻ 6 (2003) s. 63-68.
- CIEŚLAK B., „WYBIŁA GODZINA LAIKATU” STATUS PRAWNY WIERNYCH ŚWIECKICH W KOŚCIELE, „ATENEUM KAPŁAŃSKIE” 2 (2000) s. 229-242.
- COLE B., P. CONNER P., PEŁNIA CHRZEŚCIJAŃSTWA. TEOLOGIA ŻYCIA KONSEKROWANEGO, POZNAŃ 1997.

- CREVERA J. C., ŻYCIE ZAKONNE A CHARYZMAT ZAŁOŻYCIELA, „COMMUNIO” 5 (2005) s. 103-118.
- CZACZKOWSKA I., POMIĘDZY POTOPEM A TĘCZĄ. EKUMENICZNE STUDIUM INTEGRALNOŚCI STWORZENIA, LUBLIN 1998.
- CZERMAK K., ZOSTAJĘ NA MIEJSCU DO KOŃCA, TARNÓW 2007.
- CZERMIŃSKI M., KS. JAN BEYZYM TJ, OFIARA MIŁOŚCI, KRAKÓW 1992.
- DAIKER A., PRACA, W: HARTLIEB G., QUARCH CH., SCHELLENBERGER B. (RED.), ŻYCIE DUCHOWOŚCIĄ. 101 INSPIRACJI - OD CODZIENNOŚCI DO MISTYKI, KIELCE 2005, s. 24-26.
- DERDZIUK A., DZIAŁANIE DUCHA ŚWIĘTEGO W NOWYM CZŁOWIEKU, W: NOWAK A. J., PASZKOWSKA T. (RED.), HOMO NOVUS, LUBLIN 2002, s. 277-286.
- DERDZIUK A., SYNDROMY POCZĄTKÓW ŻYCIA ZAKONNEGO „ŻYCIE KONSEKROWANE” 2(18)1998, s. 45-53.
- DERDZIUK A., WIERNOŚĆ I NIEMIERNOŚĆ W ŻYCIU KONSEKROWANYM, „ŻYCIE KONSEKROWANE” 2 (2001) s. 53-62.
- DRAŹEK C, JAN PAWEŁ II - SERCE OTWARTE DLA KAŻDEGO. TAJEMNICA SERCA CHRYSTUSA W NAUCZANIU JANA PAWŁA II, KRAKÓW 2004.
- DRAŹEK CZ., BŁOGOSŁAWIONY OJCIEC JAN BEYZYM SJ POSŁUGACZ TRĘDOWATYCH. BIOGRAFIA, KRAKÓW 2002.
- DRAŹEK CZ., JAN BEYZYM, KRAKÓW 2004.
- DRAŹEK CZ., JAN PAWEŁ II- SERCE OTWARTE DLA KAŻDEGO. TAJEMNICA SERCA CHRYSTUSA W NAUCZANIU JANA PAWŁA II, KRAKÓW 2004.
- DROŹDŹ A., KONSUMIZM. OCENA MORALNA NA PODSTAWIE ENCYKLIK JANA PAWŁA II, TARNÓW 1997.
- DROŹDŹ A., SAKRAMENT POJEDNANIA Z BOGIEM I Z KOŚCIOŁEM. TEOLOGIA MORALNA SZCZEGÓŁOWA, TARNÓW 1994.
- DULLES A., POSŁUGA KAPŁAŃSKA W ŚWIECIE WSPÓŁCZESNYM, KRAKÓW 2005.
- DYREK K., FORMACJA LUDZKA DO KAPŁAŃSTWA, KRAKÓW 1999.
- DYREK K., KOŻUCH M., TROJAN K., POWOŁANIE. ROZEZNANIE I ROZWÓJ. ASPEKT PSYCHOLOGICZNY, KRAKÓW 1993.

- DZIEKOŃSKI S., PODMIOTOWY CHARAKTER WYCHOWAWCZEGO DZIAŁANIA KATECHETY, W: STALA J., DZISIEJSZY KATECHETA. STAN AKTUALNY I WYZWANIA, KRAKÓW 2002, s. 89-109.
- DZIUBA A. F., CHRZEŚCIJAŃSKA ODPOWIEDZIALNOŚĆ ROKU 2000, W: TERTIO MILLENNIO ADVENIENTE, U PROGU TRZECIEGO TYSIĄCLECIA, S. 463-491.
- DZIUBA A. F., MOCE PASCHY NOWEGO PRZYMIERZA, W: KOWALIK K. (RED.), TRADYCJA I OTWARTOŚĆ. KSIĘGA PAMIĄTKOWA POŚWIĘCONA O. PROFESOROWI DR. HAB. STANISŁAWOWI CELESTYNOWI NAPIÓRKOWSKIEMU, LUBLIN 1999, S. 177-192.
- ENCYKLOPEDIA CHRZEŚCIJAŃSTWA. HISTORIA I WSPÓŁCZESNOŚĆ, H. WITCZYK (RED. NACZ.), KIELCE 2000.
- ENCYKLOPEDIA KOŚCIOŁA, TOM DRUGI L - Z, OPRAC. F. L. CROSS, WARSZAWA 2003.
- ESPEZEL A., CIAŁO ZBAWIENIA, „COMMUNIO” 1 (2003) S. 124-126.
- FALK M., KULT EUCHARYSTII POZA MSZĄ ŚW. W ŚWIETLE ENCYKLIKI JANA PAWŁA II „ECCLESIA DE EUCHARISTIA”, W: NOWAK W. (RED.), MISTERIUM EUCHARYSTII. TEOLOGIA - LITURGIA - EKUMENIZM. ENCYKLIKA JANA PAWŁA II „ECCLESIA DE EUCHARISTIA”, OLSZTYN 2004, S. 161-177.
- FORTE B., FUNDAMENTY WIARY. PORADNIK ŻYCIA CHRZEŚCIJAŃSKIEGO, KRAKÓW 2012.
- FRANCZYK K., MARYJA POŚRÓD PIELGRZYMUJĄCEGO KOŚCIOŁA W ŚWIETLE PISM ARCYBISKUPA JERZEGO ABLEWICZA (ZM. 1990 R.), W: MISIUREK J., NOWAK A. J., SŁOMKA W. (RED.), KOŚCIÓŁ - NA UPADEK I NA POWSTANIE WIELU, LUBLIN 1996, S. 235-256.
- GADACZ T., MILERSKI B., RELIGIA. ENCYKLOPEDIA PWN, TOM 7, WARSZAWA 2003.
- GAJDA P-M., EUCHARYSTIA SERCEM PRZEŻYWANA - ZADATKIEM SZCZĘŚLIWEJ WIECZNOŚCI. ROZWAŻANIA W ŚWIETLE NAJNOWSZYCH DOKUMENTÓW NAUCZYCIELSKIEGO URZĘDU KOŚCIOŁA, TARNÓW 2005.
- GALBIATI F., EUCHARYSTIA W ŻYCIU SŁUŻBY BOŻEJ PAULINY JARICOT, ZAŁOŻYCIELKI DZIEŁA ROZKRZEWIANIA WIARY, „ŚWIATŁO NARODÓW” 3 (2005) S. 26-35.
- GAMBARİ E., ŻYCIE ZAKONNE PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II, KRAKÓW 1998.

- GARBARZ A., ESCHATOLOGICZNY WYMIAR PRACY LUDZKIEJ, „RESOVIA SACRA” 2 (1995) s. 79-84.
- GARCÍA D. F. , POWOŁANIE MARYI A NASZE POWOŁANIE ZAKONNE, „ŻYCIE KONSEKROWANE” 2 (2000) s. 46-53.
- GAUCHER G., DZIEJE ŻYCIA. ŚW. TERESA Z LISIEUX, KRAKÓW 1995.
- GĘBAROWSKI J., DROGA ŻYCIA DUCHOWEGO, W: DROŻDŻ A., WITASZEK G. (RED.), DROGA JAKO PRZESTRZEŃ LUDZKA, LUBLIN 2002, s. 93-105.
- GOGOLA J. W., SACERDOS DE EUCHARISTIA. EUCHARYSTYCZNY WYMIAR DUCHOWOŚCI KAPŁANA W UJĘCIU ŚŁ. B. O. ANZELMA GADKA OCD, W: FILEK O. (RED.), SACERDOS DE EUCHARISTIA, ŁÓDŹ 2005, s. 24-40.
- GÓZDŹ K., EUCHARYSTIA W NAUCZANIU JANA PAWŁA II, „ROCZNIKI TEOLOGICZNO-KANONICZNE (KUL)” 2 (2005) s. 7-16.
- GRABSKA S., TA WIOSNA DOPIERO NADEJDZIE, „ZNAK” 1 (1999) s. 89-102.
- GRUNT M., ROLA DUCHA ŚWIĘTEGO W ŻYCIU OSÓB KONSEKROWANYCH NA PODSTAWIE ADHORTACJI JANA PAWŁA II „VITA CONSECRATA”, W: MISIUREK J., NOWAK A. J., SŁOMKA W. (RED.), „NIECH ZSTĄPI DUCH TWÓJ”, LUBLIN 1999, s. 345-353.
- GRZEŚKOWIAK J., EUCHARYSTIA CZŁOWIEK ŚWIAT, WŁOCŁAWEK 1997.
- GUGLIEMONI L., NEGRI F. (RED.), MARYJA NIEWIASTA EUCHARYSTII, KRAKÓW 2005.
- HAJDUK R., DOCHOWAĆ WIERNOŚCI CHARYZMATOWI ŻYCIA KONSEKROWANEGO, W: LECHOWICZ W. (RED.), W TRZECIE TYSIĄCLECIE. KOMENTARZ PASTORALNY DO DOKUMENTÓW II POLSKIEGO SYNODU PLENARNEGO, TARNÓW 2002, s. 145-193.
- HAŁAS S., PISMO ŚWIĘTE O EUCHARYSTII. OD MANNY DO EUCHARYSTII, KRAKÓW 2005.
- JABŁOŃSKI Z. S., JASNA GÓRA – BLISKA I DALEKA. ZE STUDIÓW NAD SANKTUARIUM NARODOWYM, JASNA GÓRA – CZĘSTOCHOWA 2004.
- JARICOT P., HISTORIA MOJEGO ŻYCIA. AUTOBIOGRAFIA DUCHOWA ZAŁOŻYCIELKI ŻYWEGO RÓŻAŃCA, PRZEKŁ. AGNIESZKA SAAR, KRAKÓW 2011.

- JAŚKIEWICZ S., W TROSCE O EKLEZJALNĄ WIZJĘ RÓŻAŃCA LIST APOSTOLSKI ROSARIUM VIRGINIS MARIAE PAPIEŻA JANA PAWŁA II, W: KRÓLIKOWSKI J. (RED.), RÓŻANIEC – SKARB, KTÓRY TRZEBA ODKRYĆ. I BOCHEŃSKIE SYMPOZJUM MARIOLOGICZNE (20 WRZEŚNIA 2003 R.), KRAKÓW 2004, s. 21-39.
- JELONEK T., WPROWADZENIE DO LISTÓW ŚWIĘTEGO PAWŁA, KRAKÓW 1998.
- JEŻYNA K., I PRZYKAZANIE KOŚCIELNE – ŚWIĘTOWANIE NIEDZIELI, W: NAGÓRNY J., GOCKO J. (RED.), PRZYKAZANIA KOŚCIELNE DZISIAJ. PRZESŁANIE MORALNE KOŚCIOŁA, LUBLIN 2001, s. 105-137.
- KACZMAREK M., KAPŁAŃSTWO W NAUCZANIU JANA PAWŁA II, W: FILEK O. (RED.), SACERDOS DE EUCHARISTIA, ŁÓDŹ 2005, s. 17-23.
- KALNIUK J., OSOBISTA ODPOWIEDZIALNOŚĆ ZAKONNIKA ZA FORMACJĘ, „ŻYCIE KONSEKROWANE” 2(22) 1999, s. 18-20.
- KAMPKA F., POWOŁANI W ŚWIECIE „ZNAK” 1(1999) s. 71-80.
- KASPER W., SAKRAMENT JEDNOŚCI. EUCHARYSTIA I KOŚCIÓŁ, KIELCE 2005.
- KASPEREK Ł., ŚW. TERESA Z LISIEUX NAUCZYCIELKĄ MEDYTACJI SŁOWA BOŻEGO, W: WITCZYK H. (RED.), UWAŻAJCIE, JAK SŁUCHACIE (ŁK 8,18). TEORIA I PRAKTYKA „LECTIO DIVINA”, KIELCE 2004, s. 90-103.
- KAWECKI W., BÓG POCHYLONY NAD CZŁOWIEKIEM, KRAKÓW 2000.
- KICIŃSKI J., EUCHARYSTIA W SERCU FORMACJI ZAKONNEJ, „ŻYCIE KONSEKROWANE” 2 (2004) s. 54-61.
- KIJAS Z. J., PAPIEŻ FRANCISZEK I NASZE MARZENIA O KOŚCIELE, KRAKÓW 2013.
- KIJAS Z.J., TRAKTAT O DUCHU ŚWIĘTYM I ŁASCE, W: DOGMATYKA TOM 4, E. ADAMIAK I IN. (RED.), WARSZAWA 2007, s. 323-673.
- KOCH G., PODRĘCZNIK TEOLOGII DOGMATYCZNEJ, TRAKTAT X, SAKRAMENTOLOGIA – ZBAWIENIE PRZEZ SAKRAMENTY, W: W. BEINERT (RED.), PODRĘCZNIK TEOLOGII DOGMATYCZNEJ, KRAKÓW 1999, s. 205-223.
- KOKOSZKA A., ZOBOWIĄZUJĄCE ZNAKI ŁASKI. SAKRAMENTOLOGIA MORALNA (CZ. I), TARNÓW 1995.
- KOKOSZKA A., ZOBOWIĄZUJĄCE ZNAKI ŁASKI. SAKRAMENTOLOGIA MORALNA (CZ. II), TARNÓW 1995.

- KOPEREK J., EUCHARYSTIA ŹRÓDŁEM MIŁOŚCI MIŁOSIERNEJ, „COMMUNIO” 5 (1995) s. 73-93.
- KOWALCZYK M., RADYKALIZM EWANGELICZNY W FORMACJI KAPŁAŃSKIEJ, „COMMUNIO” 5 (2003) s. 70-77.
- KRAKOWIAK CZ., EUCHARYSTIA A DZIEŃ PAŃSKI, W: RUSECKI M., CISŁO M. (RED.), JEZUS EUCHARYSTYCZNY, LUBLIN 1997, s. 201-212.
- KRAKOWIAK CZ., MODLITWY EUCHARYSTYCZNE WE MSZACH ŚWIĘTYCH Z UDZIAŁEM DZIECI, „ANAMNESIS” 17 (1998/99), z. 2, s. 61-75.
- KRAUS G., PODRĘCZNIK TEOLOGII DOGMATYCZNEJ. TRAKTAT IX: NAUKA O ŁASCE – ZBAWIENIE JAKO ŁASKA, KRAKÓW 1999.
- KRÓLIKOWSKI J. (RED.), OD WIARY DO TEOLOGII. DOKUMENTY MIĘDZYNARODOWEJ KOMISJI TEOLOGICZNEJ (1969-1996), TARNÓW 2000.
- KRÓLIKOWSKI J., KAPŁAN W KOŚCIELE DZISIAJ, W: KRÓLIKOWSKI J., KUPIEC K., ŚWIĘTE POSŁANIE. Z TEOLOGII KAPŁAŃSTWA, TARNÓW 2005, s. 11-152.
- KRÓLIKOWSKI J., KUPIEC K., MATKA ZBAWICIELA. MARIOLOGIA (CZ. II), TARNÓW 2000.
- KRÓLIKOWSKI J., MAŁY PRZEWODNIK PO KATECHIZMIE KOŚCIOŁA KATOLICKIEGO, POZNAŃ 1996.
- KRÓLIKOWSKI J., PRZYSZŁOŚĆ ŻYCIA ZAKONNEGO – MIĘDZY KONSEKRACJĄ, KOMUNIĄ I POSŁANIEM. REFLEKSJE WOKÓŁ ADHORTACJI APOSTOLSKIEJ ‘VITA CONSECRATA’, „CURRENDA” (1996) s. 420-435.
- KRÓLIKOWSKI J., TRÓJCA ŚWIĘTA I ŻYCIE CHRZEŚCIJAŃSKIE, TARNÓW 1999.
- KRUCINA J., CO MÓWI PAPIEŻ. NAUCZANIE SPOŁECZNE JANA PAWŁA II, WROCŁAW 2005.
- KRUCINA J., WYZWOLENIE SPOŁECZNE, WROCŁAW 1995.
- KUBIK W., KONIECZNOŚĆ KATECHEZY EKUMENICZNEJ, „COLLECTANEA THEOLOGICA” 4 (2000) s. 133-150.
- KUCHARSKI K., KOŚCIÓŁ ŚWIATŁE ŚWIATA. NAUKA WIARY I ŻYCIA CHRZEŚCIJAŃSKIEGO, KRAKÓW 2006.

- KUDASIEWICZ J., BIBLIJNA TEOLOGIA CHRZTU, W: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (RED.), CHRZEST – NOWOŚĆ ŻYCIA, LUBLIN 1992, s. 23-35.
- KUDASIEWICZ J., DUCH ŚWIĘTY MOCĄ ŚWIADECTWA. STUDIUM Z PNEUMATOLOGII ŚW. ŁUKASZA (ŁK 24, 48-49; DZ 1 8), W: M. MARCZEWSKI (RED.), DUCH, KTÓRY JEDNOCZY. ZARYS PNEUMATOLOGII, LUBLIN 1998, s. 41-58.
- KUDASIEWICZ J., JEZUSOWA KATECHEZA EUCHARYSTYCZNA, „WSPÓŁCZESNA AMBONA” 3 (2005) s. 184-189.
- KUDASIEWICZ J., KOŚCIÓŁ APOSTOLSKI, W: BAŁKA M. (RED.), CHRZEŚCIJAŃSTWO WŚRÓD RELIGII, WARSZAWA 1990, s. 144-150.
- KUDASIEWICZ J., PASCHA – SAKRAMENT MIŁOŚCI AŻ DO KOŃCA, „WSPÓŁCZESNA AMBONA” 4 (2005) s. 174-181.
- KUPCZAK J., O ZNACZENIU ANTROPOLOGII TEOLOGICZNEJ W MYŚLI JANA PAWŁA II, W: GRABOWSKI M. (RED.), O ANTROPOLOGII JANA PAWŁA II, TORUŃ 2004, s. 69-97.
- LASZCZAK M., HISTORIA RÓŻAŃCA, KRAKÓW 2006.
- LECHOWICZ W., ROZPOCZYNAĆ NA NOWO OD CHRZYSTUSA, W: LECHOWICZ W. (RED.), W TRZECIE TYSIĄCLECIE. KOMENTARZ PASTORALNY DO DOKUMENTÓW II POLSKIEGO SYNODU PLENARNEGO, TARNÓW 2002, s. 230-251.
- LEŚNIEWSKA J., „ABY BÓG BYŁ WSZYSTKIM WE WSZYSTKIM”. ESCHATOLOGIA ODPOWIEDZIALNEJ UFNOŚCI, „STUDIA I DOKUMENTY EKUMENICZNE” 1 (2000) s. 31-48.
- LEWANDOWSKI J., KOŚCIÓŁ W SŁUŻBIE NARODU WEDŁUG KARDYNAŁA STEFANA WYSZYŃSKIEGO, „STUDIA ELBLĄSKIE” III (2001) s. 159-172.
- LISKOWACKA A., RODZINA CHRZEŚCIJAŃSKA W ŻYCIU I POSŁANNICTWIE KOŚCIOŁA W ŚWIELE FAMILIARIS CONSORTIO, W: KOMISJA EPISKOPATU POLSKI DUSZPASTERSTWA OGÓLNEGO, EWANGELIZACJA WSPÓLNOTY MAŁŻEŃSKIEJ I RODZINNEJ, KATOWICE 1993, s. 288-314.
- LISZKA P., CHARYZMAT ŻYCIA ZAKONNEGO, WARSZAWA-WROCŁAW 2002.
- LISZKA P., CHARYZMATYCZNA MOC ŻYCIA ZAKONNEGO, WROCŁAW 1996.

- ŁABENDOWICZ S., FORMACJA KATECHETÓW W DOKUMENTACH KOŚCIOŁA I LITERATURZE KATECHETYCZNO-DYDAKTYCZNEJ PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II, LUBLIN - RADOM 1994.
- ŁUCZAK M., UCZESTNICY CZY NIEMI ŚWIADKOWIE? Z KS. BP. STEFANEM CICHYM, PRZEWODNICZĄCYM DS. KULTU BOŻEGO I DISCYPLINY SAKRAMENTÓW EPISKOPATU POLSKI ROZMAWIA KS. MAREK ŁUCZAK, KIELCE 2005.
- ŁUKASZUK T. D., TY JESTEŚ CHRYSSTUS, SYN BOGA ŻYWEGO. DOGMAT CHRYSOLOGICZNY W UJĘCIU INTEGRALNYM, KRAKÓW 2000.
- MALICKI J., „NIEHCENIA” TERESY Z LISIEUX, W: JAKEL M., MAZUREK M., MŁODAK A., RACHMAJDA A., SIKORSKI A. (RED.), KIM NIE CHCĘ BYĆ, ZESZYTY KARMELITAŃSKIE NR 1 (58) STYCZEŃ-MARZEC 2012, s. 60-62.
- MAŁECKI R., KOŚCIÓŁ JAKO WSPÓLNOTA. DOGMATYCZNO-EKUMENICZNE STUDIUM EKLEZJOLOGII JOHNA ZIZIOULASA, LUBLIN 2000.
- MANENTI A., POWOŁANIE. PSYCHOLOGIA I ŁASKA, TŁUM. J. KOCHANOWICZ. KRAKÓW-NIEPOKALANÓW 1995.
- MASTEJ J., PROBLEMATYKA WIARY W DEKLARACJI DOMINUS IESUS, W: M. RUSECKI (RED.), WOKÓŁ DEKLARACJI DOMINUS IESUS, LUBLIN 2001, s. 169-186.
- MICHALIK A., DUSZPASTERZ W CZORAJ, DZIŚ I JUTRO. CZ. I: WIELCY DUSZPASTERZE, TARNÓW 1997.
- MICHALIK A., ZROZUMIEĆ CHRZEŚCIJAŃSTWO. ISTOTA CHRZEŚCIJAŃSTWA WEDŁUG JOSEPHA RATZINGERA, TARNÓW 2008.
- MIERZWIŃSKI B., CZAPLICKI J., ZNACZENIE PIERWSZYCH WSPÓLNOT CHRZEŚCIJAŃSKICH W REFLEKSJI NAD KOŚCIELNYMI RUCHAMI ODNOWY, W: NOWACKI W., CZAPLICKI J. (RED.), DZIŚ I JUTRO RUCHÓW KOŚCIELNYCH, PELPLIN 2005, s. 127-143.
- MIKOŁAJEC J., POSŁUGA TEOLOGÓW ŚWIECKICH W KOŚCIELE W POLSCE. STUDIUM PASTORALNE, OPOLE 2000.
- MIRAVALLE M. I., MARYJA - WSPÓŁODKUPICIELKA, POŚREDNICZKA, ORĘDOWNICZKA, LINWOOD 1993.

- MISIUREK J., „WIERZĘ W JEZUSA CHRYSZTUSA, SYNA BOŻEGO JEDNORODZONEGO”,
w: MISIUREK J., NOWAK A. J., SŁOMKA W. (RED.), „DO KOGÓŻ PÓJDIEMY? TYM
MASZ SŁOWA ŻYCIA WIECZNEGO”, LUBLIN 1998, s. 43-69.
- MISIUREK J., CHARYZMATYCZNY WYMIAR ŻYCIA KONSEKROWANEGO, „ŻYCIE
KONSEKROWANE” 3 (1998) s. 24-28.
- MOLEWSKA J., PAWELEC M., WANDA BŁEŃSKA. SPEŁNIONE ŻYCIE, POZNAŃ 2011.
- MONTFORT LUDWIK GRIGNON DE, TRAKTAT O PRAWDZIWYM NABOŻEŃSTWIE DO
NAJŚWIĘTSZEJ MARYI PANNY, KRAKÓW 2014.
- MORAWA J., ZNAKI PRAWDZIWOŚCI KOŚCIOŁA, w: T. DZIDEK, Ł. KAMYKOWSKI, A.
KUBIŚ, A. NAPIÓRKOWSKI (RED.), TEOLOGIA FUNDAMENTALNA. TOM IV:
KOŚCIÓŁ CHRYSZTUSOWY, KRAKÓW 2003, s. 107-200.
- MROCKOWSKI I., OSOBA I CIELESNOŚĆ. MORALNE ASPEKTY TEOLOGII CIAŁA, PŁOCK
1994.
- MÜLLER G. L., PODRĘCZNIK TEOLOGII DOGMATYCZNEJ. TRAKTAT V: CHRYSSTOLOGIA
- NAUKA O JEZUSIE CHRYSZTUSIE, KRAKÓW 1998.
- MUSZYŃSKI H., ISTOTNE WYMIARY FORMACJI KAPŁAŃSKIEJ, ATENEUM KAPŁAŃSKIE
T. 120 (1993) z. 2, s. 238-251.
- NADOLSKI B., WPROWADZENIE DO LITURGII, KRAKÓW 2004.
- NAGÓRNY J., CHRZEST - NOWE ŻYCIE W MORALNOŚCI NOWEGO PRZYMIERZA,
w: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (RED.), CHRZEST - NOWOŚĆ ŻYCIA, LUBLIN 1992,
s. 123-137.
- NAPIÓRKOWSKI A. A., ZAGADNIENIA EKUMENICZNE, KRAKÓW 2001.
- NAPIÓRKOWSKI S. C., BIERZMOWANIE: SAKRAMENT DUCHA I SAKRAMENT
CHRZEŚCIJAŃSKIEGO DOJRZEWANIA, „SUMMARIUM. SPRAWOZDANIA
TOWARZYSTWA KUL” 20-21 (1991/1992) s. 155-167.
- NOWAK A. J., HOMO CONSECRATUS, LUBLIN 2002.
- NOWAK A. J., KOŚCIÓŁ ŚWIĘTY PORZĄDKIEM ŁASKI I KRYTERIUM NORMY, w: MISIUREK
J., NOWAK A. J., SŁOMKA W. (RED.), KOŚCIÓŁ - NA UPADEK I NA POWSTANIE
WIELU, LUBLIN 1996, s. 93-128.

- NOWAK A. J. , OSOBA KONSEKROWANA. TOM II - ŚLUB POSŁUSZEŃSTWA, LUBLIN 1994.
- NOWAK A. J., „PRZYCZYNO NASZEJ RADOŚCI”, w: NOWAK A. J. (RED.), „GDY NASTAŁA PEŁNIA CZASU”, LUBLIN 2001, s. 153-171.
- NOWAK A. J., CHRZEST ŹRÓDŁEM ROZWOJU SAKRAMENTALNEJ OSOBOWOŚCI, w: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (RED.), CHRZEST – NOWOŚĆ ŻYCIA, LUBLIN 1992, s. 93-122.
- NOWAK A. J., LOGOS EUCHARYSTYCZNY ŹRÓDŁEM ŻYWEJ WOLNOŚCI, w: RUSECKI M., CISŁO M. (RED.), JEZUS EUCHARYSTYCZNY, LUBLIN 1997, s. 95-114.
- NOWAK A. J., PRACA ISTOTNYM WYMIAREM EWANGELICZNEJ RADY UBÓSTWA, „ŻYCIE KONSEKROWANE” 4 (2002) s. 21-27.
- NOWAK A.J., OSOBA KONSEKROWANA. TOM III – ŚLUB CZYSTOŚCI, LUBLIN 1999.
- NOWAK W., EUCHARYSTIA „SZCZYTEM” I „ŹRÓDŁEM” POSŁUGI PREZBITERA A UMIEJĘTNOŚĆ JEJ PRZEWODNICZENIA, w: NOWAK W. (RED.), MISTERIUM EUCHARYSTII. TEOLOGIA – LITURGIA – EKUMENIZM. ENCYKLIKA JANA PAWŁA II „ECCLESIA DE EUCHARISTIA”, OLSZTYN 2004, s. 101-121.
- NOWICKI A., EUCHARYSTIA W KOŚCIELE, KOŚCIÓŁ W EUCHARYSTII, „WROCŁAWSKI PRZEGLĄD TEOLOGICZNY” 2 (1998) s. 41-50.
- NOWICKI A., KOŚCIÓŁ W HORYZONCIE KRÓLESTWA BOŻEGO. STUDIUM EKLEZJOLOGICZNO-BIBLIJNE, WROCŁAW 1995.
- OCHAŁ A., ODRODZENIE ŁASKI CHRZTU W SAKRAMENCIE POJEDNANIA NA PRZYKŁADZIE KONWERSJI BOGDANA JAŃSKIEGO (1807-1840), w: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (RED.), CHRZEST – NOWOŚĆ ŻYCIA, LUBLIN 1992, s. 197-219.
- ORZESZYNA J., SPOŁECZNO-EKLEZJALNY WYMIAR SAKRAMENTU POKUTY, KRAKÓW 1996.
- PACIOREK A., EWANGELIE SYNOPTYCZNE. II. EWANGELIA WEDŁUG ŚW. MATEUSZA, TARNÓW 2002.
- PACIOREK A., EWANGELIE SYNOPTYCZNE. III. EWANGELIA WEDŁUG ŚW. MARKA, TARNÓW 2002.
- PADOVESE L., WPROWADZENIE DO TEOLOGII PATRYSTYCZNEJ, KRAKÓW 1994.

- PAPIESKI KOMITET OBCHODÓW WIELKIEGO JUBILEUSZU ROKU 2000, JEZUS CHRYSZTUS, JEDYNY ZBAWICIEL ŚWIATA, W CZORAJ, DZIŚ I NA WIEKI (TMA NR 40), KATOWICE 1996.
- PAPROCKI H., DUCH ŚWIĘTY W SAKRAMENTACH KOŚCIOŁA, W: M. MARCZEWSKI (RED.), DUCH, KTÓRY JEDNOCZY. ZARYS PNEUMATOLOGII, LUBLIN 1998, s. 297-318.
- PASZKOWSKA T., NIEWIASTA PEŁNA ŁASKI JAKO „ŻYWA FORMA”, W: CHMIELEWSKI M. (RED.), SIGNUM MAGNUM - DUCHOWOŚĆ MARYJNA, LUBLIN 2002, s. 195-219.
- PAWŁOWICZ Z., CZŁOWIEK A EUCHARYSTIA, GDAŃSKI 1993.
- PELC A., POWOŁANIE DO ŚWIĘTOŚCI W ŻYCIU KAPŁANA, „COMMUNIO” 2 (2003) s. 35-59.
- PERZ A., WIARA WSPÓŁCZESNEGO CHRZEŚCIJANINA W UJĘCIU SOBORU WATYKAŃSKIEGO II, W: ŁUKOMSKI J. (RED.), WIARA I ROZUM NA PROGU TRZECIEGO TYSIĄCLECIA, KIELCE 2001, s. 25-43.
- PETRYK P., KU WSPÓLNOTY ŻYCIA I MIŁOŚCI, LUBLIN 1998.
- PETRY-MROCZKOWSKA J., SIEDEM GRZECHÓW GŁÓWNYCH DZISIAJ, KRAKÓW 2014.
- PHILIPPE TH., ŻYCIE KONTEMPLACYJNE, POZNAŃ 1997.
- PIASECKI P., ABRAHAMICZNA NADZIEJA MARYI, „SALVATORIS MATER” 1 (2003) s. 98-110.
- PIASECKI P., CHARYZMATYCZNA NATURA APOSTOLSKIEJ WSPÓLNOTY ŻYCIA KONSEKROWANEGO, „POZNAŃSKIE STUDIA TEOLÓGICZNE” 11 (2001) s. 133-152.
- PIÉ-NINOT S., WIERZYĆ W KOŚCIÓŁ, KIELCE 2004.
- PIOTROWSKI E., TEODRAMAT. DRAMATYCZNA SOTERIOLOGIA HANSA URSI VON BALTHAZARA, KRAKÓW 1999.
- PIOTROWSKI J., MISYJNE PRZESŁANIE ENCYKLIKI ‘CARITAS IN VERITATE’, W: ŚWIATŁO NARODÓW, NR III (2009), s. 23-29.

- PIRONIO E., FORMACJA CZŁONKÓW I ROLA ODPOWIEDZIALNYCH, W: RUTKOWSKA L., CZARCIŃSKA I. (RED.), DLA BOGA I ŚWIATA. ŚWIECCY KONSEKROWANI, KIELCE 1993, s. 134-149.
- POTOCKI S., BIBLIJNE WEZWANIA DO NAŚLADOWANIA CHRYSTUSA, „HOMO DEI” 2 (2004) s. 61-71.
- POWER D. N. , EUCHARYSTIA W PRAWDZIE, „ZNAK” 9 (2005) s. 56-70.
- PRONZATO A., CHLEB NA NADZIEŁĘ. KOMENTARZ DO EWANGELII – ROK C, KRAKÓW 2003.
- PRÓBA CHARAKTERYSTYKI DR WANDY BŁEŃSKIEJ, DŁUGOLETNIJ LOKARKI W LEPROZORIUM UGANDYJSKIM W BULUBIE W ŚRODKOWOSCHODNIEJ AFRYCE, PRZEZ KS. CZESŁAWA PAWLACZYKA, W: A. ANDRZEJAK, J. RÓŻAŃSKI, MEDYCINA I EWANGELIZACJA. ROZMOWY Z WANDĄ BŁEŃSKĄ, POZNAŃ 1996, s. 115-119.
- PRZECISZEWSKI M., CO ŚWIECKI MOŻE I POWINIEN WYNIĘŚĆ Z SYNODU, W: GÓRALSKI W., SEWERYNIAK H. (RED.), ODDANIE I WYTRWAŁOŚĆ. RECEPCJA II POLSKIEGO SYNODU PLENARNEGO, WARSZAWA 2004, s. 277-287.
- PRZYBYŁOWSKI J., KONCEPCJA ANTROPOLOGICZNA TEOLOGII PASTORALNEJ, „ATENEUM KAPŁAŃSKIE” T. 144 (2005) s. 234-251.
- PRZYBYŁOWSKI J., MĄDROŚĆ, WOLNOŚĆ I ŁASKA W FORMACJI WIERNYCH ŚWIECKICH, „STUDIA WŁOCŁAWSKIE” 8 (2005) s. 139-155.
- PRZYBYŁOWSKI J., MODLITWA W DOŚWIADCZENIU KOŚCIOŁA, ZĄBKI 2004.
- PRZYBYŁOWSKI J., TEOLOGIA MODLITWY, ZĄBKI, 2004.
- PRZYGODA W., OPCJA PREFERENCYJNA NA RZECZ UBOGICH, „ROCZNIKI TEOLOGICZNE” 6 (2001) s. 183-202.
- PRZYGODA W., POSŁUGA CHARYTATYWNA KOŚCIOŁA W POLSCE. STUDIUM TEOLOGICZNO-PASTORALNE, LUBLIN 2004.
- PUCHALSKI G., MODEL KATECHEZY EWANGELIZACYJNEJ W NAUCZANIU JANA PAWŁA II, W: STALA J. (RED.), KATECHIZOWAĆ DZISIAJ. PROBLEMY I WYZWANIA, KIELCE 2004, s. 23-36.

- PYTEL J. K., EUCHARYSTIA W ŻYCIU KOŚCIOŁA. REFERAT WYGŁOSZONY NA SESJI NAUKOWEJ „RELIGIJNY POZNAŃ CZASU I KONGRESU EUCHARYSTYCZNEGO” ODBYTEJ W POZNANIU W DNIACH 22-23 V 1987, „POZNAŃSKIE STUDIA TEOLOGICZNE” 7 (1992) s. 421-426.
- QUALIZZA M., INICJACJA CHRZEŚCIJAŃSKA, KRAKÓW 2002.
- RATZINGER J. – BENEDYKT XVI, JEZUS Z NAZARETU, CZĘŚĆ II. OD WJAZDU DO JEROZOLIMY DO ZMARTWYCHWSTANIA, KIELCE 2011.
- RATZINGER J., W DRODZE DO JEZUSA CHRYSTUSA, KRAKÓW 2004.
- RATZINGER J., WPROWADZENIE W CHRZEŚCIJAŃSTWO, KRAKÓW „ZNAK” 1994.
- RATZINGER, O ISTOCIE KAPŁAŃSTWA, WYDAWNICTWO ALLELUJA, 2005.
- ROGOWSKI R. E., EUCHARYSTIA BUDUJE KOŚCIÓŁ, „WROCŁAWSKI PRZEGLĄD TEOLOGICZNY” 1 (1997) s. 103-110.
- ROMANIUK K., SAKRAMENTOLOGIA BIBLIJNA. ZARYS TEOLOGII SAKRAMENTÓW DLA TEOLOGÓW, KATECHETÓW, DUSZPASTERZY, WARSZAWA 1991.
- ROTEN J. G., KULTURA STWORZONA PRZEZ KOBIETĘ. MARYJA POMIĘDZY RELIGIĄ I KULTURĄ, „SALVATORIS MATER” 2 (2002) s. 197-222.
- RUINI C., TRZECIE MILENIUM JAKO WYZWANIE DLA WIERZĄCYCH KU ODNOWIE WIARY I ŚWIADECTWA, W: JAN PAWEŁ II, TERTIO MILLENNIO ADVENIENTE, KOMENTARZ, SANDOMIERZ 1995, s. 289-290.
- RUSIN B., ZAANGAŻOWANIE MISYJNE WIERNYCH ŚWIECKICH W POLSCE – STAN OBECNY I PERSPEKTYWY, W: FRĄCZEK H (RED.), WIARA UMACNIA SIĘ, GDY JEST PRZEKAZYWANA. II KRAJOWY KONGRES MISYJNY. CZĘSTOCHOWA 16-18 PAŹDZIERNIKA 1992 R., WARSZAWA 1994, s. 128-146.
- RYBICKI S. R., CHRZEŚCIJANIN ROKU 2000..., KRAKÓW 1996.
- SANTORSKI A., DUCHOWOŚĆ SAKRAMENTÓW CHRZEŚCIJAŃSKIEJ INICJACJI, W: M. IGIELSKI (RED.), TEOLOGIA DUCHOWOŚCI KATOLICKIEJ, LUBLIN 1993, s. 148-177.
- SANTORSKI A., WIARA POCZĄTKIEM ŻYCIA WEWNĘTRZNEGO. TEOLOGIA I PRAKTYKA, WARSZAWA 2012.

- SCHEFFCZYK L., MARYJA – MATKA I TOWARZYSZKA CHRYSTUSA. PODRĘCZNIK MARIOLOGII, KRAKÓW 2004.
- SCHNEIDER L., PRACA I ZMARTWYCHWSTANIE, WARSZAWA 1990.
- SCHÖKEL L. A., BÓG OJCIEC. ROZWAŻANIA BIBLIJNE, WARSZAWA 1999.
- SCHÖNBORN CH., MIŁOSIĘDZIE. NIEMOŻLIWE STAJE SIĘ, ŁÓDŹ 2010.
- SECONDIN B., OTWARTE HORYZONTY. SYMBOLIKA, WZORCE I WYZWANIA ŻYCIA KONSEKROWANEGO, KRAKÓW 2006.
- SEREMAK W., KOŚCIÓŁ SZAFARZEM MIŁOSIĘDZIA BOŻEGO, „ROCZNIKI TEOLOGICZNE” 5 (1999) s. 71-85.
- SEWERYNIAK H., APOLOGIA POKOLENIA JP II, PŁOCK 2006.
- SILVANO R. R., MASCARENHAS F., DUCH ŚWIĘTY, KRAKÓW 1999.
- SIUDY T., SŁUŻEBNICA PAŃSKA, NIEPOKALANÓW 1995.
- SKIERKOWSKI M., KOŚCIÓŁ W MOCY DUCHA ŚWIĘTEGO, W: GÓRALSKI W., SEWERYNIAK H. (RED.), ODDANIE I WYTRWAŁOŚĆ. RECEPCJA II POLSKIEGO SYNODU PLENARNEGO, WARSZAWA 2004, s. 93-106.
- SKOMSKI Z., OKREŚLENIE I TEOLOGICZNE PODSTAWY ŚWIADECTWA JAKO PRZEPOWIADANIA W DOKUMENTACH SOBÓRU WATYKAŃSKIEGO II, „STUDIA PELPLIŃSKIE” 14 (1983) s. 182-193.
- SKOWRONEK A., EUCHARYSTIA. SAKRAMENT WIELKANOCNY, WŁOCŁAWEK 1998.
- SKOWRONEK A., SAKRAMENTY W OGÓLNOŚCI. CHRZEST, BIERZMOWANIE, WŁOCŁAWEK 1995.
- SŁOMKA W., CHRZEST JAKO PODSTAWA DUCHOWOŚCI CHRZEŚCIJAŃSKIEJ, W: NOWAK A. J., SŁOMKA W. (RED.), CHRZEST – NOWOŚĆ ŻYCIA, LUBLIN 1992, s. 13-22.
- SŁOMKA W., ŹRÓDŁA POSTAW I ŻYCIA CHRZEŚCIJAŃSKIEGO, LUBLIN 1996.
- SŁOWIK M., RODZINA WSPÓLNOTĄ RELIGIJNO-MORALNĄ. WPŁYW SAKRAMENTÓW NA KSZTAŁTOWANIE WSPÓLNOTY RODZINNEJ W NAUCZANIU JANA PAWŁA II, NIEPOKALANÓW 1997.
- SŁOWIK M., WPŁYW EUCHARYSTII NA KSZTAŁTOWANIE WSPÓLNOTY RODZINNEJ W NAUCZANIU JANA PAWŁA II, „STUDIA THEOLOGICA VARSAVIENSIA” 38 (2000) s. 147-173.

- SOJKA S. , VITA SECUNDUM CHRISTUM. DAR I ZADANIE NOWEGO ŻYCIA W CHRYSZTUSIE, KRAKÓW 2008.
- SOJKA S., CHRZEŚCIJAŃSKI SENS CIERPIENIA, KRAKÓW 2011.
- SOJKA S., FIDES ET VITA CHISTIANA. PODSTAWOWA ROLA WIARY W ŻYCIU CHRZEŚCIJAŃSKIM W ŚWIETLE POSOBOROWEJ LITERATURY TEOLOGICZNEJ, KRAKÓW 2013.
- SOJKA S., MODLITWA DROGĄ DO ŚWIĘTOŚCI, KRAKÓW 2011.
- SOJKA S., ROLA NADZIEI W ŻYCIU CHRZEŚCIJAŃSKIM, KRAKÓW 2013.
- SOJKA S., ŻYCIE DUCHOWE JAKO ODPOWIEDŹ NA DAR BOŻEJ ŁASKI, KRAKÓW 2013.
- SOLAK A., CZŁOWIEK I JEGO WYCHOWYWANIE. ZAGADNIENIA WYBRANE, TARNÓW 2001.
- STALA J., KATECHEZA O MAŁŻEŃSTWIE I RODZINIE W POLSCE PO SOBORZE WATYKAŃSKIM II. PRÓBA OCENY, TRANÓW 2004.
- STANIEK E., BOGACTWO I PIĘKNO OBJAWIONEJ PRAWDY. ROZWAŻANIA KATECHIZMOWE CZ. I, KRAKÓW 2015.
- STANIEK E., BOGACTWO I PIĘKNO ŚWIATA DOBRA. ROZWAŻANIA KATECHIZMOWE CZ. III, KRAKÓW 2011.
- STANIEK E., BOGACTWO I PIĘKNO ŚWIATA ŁASKI. ROZWAŻANIA KATECHIZMOWE CZ. II, KRAKÓW 2011.
- STANIEK E., BOGACTWO I PIĘKNO ŚWIATA MIŁOŚCI. ROZWAŻANIA KATECHIZMOWE CZ. IV, KRAKÓW 2012.
- STEFAŃSKI J., LITURGIA DLA KAŻDEGO, GNIEZNO 1995.
- STRZELCZYK G., TRAKTAT O JEZUSIE CHRYSZTUSIE, W: E. ADAMIAK, A. CZAJA, J. MAJEWSKI (RED.), DOGMATYKA. TOM 1, WARSZAWA 2005, s. 427-436.
- SUCHODOLSKI G., PRZYGOTOWANIE DUCHOWE DO XX ŚWIATOWYCH DNI MŁODZIEŻY, W: KOMISJA DUSZPASTERSTWA OGÓLNEGO KOMISJI EPISKOPATU POLSKI, GŁOSIĆ EWANGELIĘ NADZIEI. PROGRAM DUSZPASTERSKI NA ROK 2004/2005, KATOWICE 2004, s. 289-394.
- SZEWCZYK R., FRĄCZAK A., GRUPY, RUCHY I STOWARZYSZENIA PARAFIALNE DLA DZIECI, „ATENEUM KAPŁAŃSKIE” 2 (2004) s. 254-277.

- SZMULEWICZ H., CHRZEST ZOBOWIĄZANIEM DO ROZWOJU WIARY, KRAKÓW 2011.
- SZMULEWICZ H., WIERNOŚĆ KAPŁANA NA WZÓR WIERNOŚCI CHRYSYTA. ELEMENTY
TEOLOGICZNEJ ARGUMENTACJI, TARNÓW 2010.
- SZYMIK J., KULTUROTWÓRCZA ROLA EUCHARYSTII. TEOLOGICZNE MISTERIUM -
LITERACKIE ŚWIADECTWO, „COLLECTANEA THEOLOGICA” 3 (1997) s. 89.
- SZYMIK J., TEOLOGIA NA POCZĄTEK WIEKU, KATOWICE - ZĄBKI 2001.
- SZYSZKA E., DZIEŁO MATKI I CÓRKI, W: MISJE DZISIAJ, NR 1 (2005), s. 25.
- ŚLIŻEWSKI P., JAK OWOCNIE UCZESTNICZYĆ WE MSZY ŚWIĘTEJ, KRAKÓW 2015.
- ŚW. TERESA OD DZIECIĄTKA JEZUS, LISTY, KRAKÓW 2004.
- ŚWIERZAWSKI W. J., CHRYSYTA-EUCHARYSTIA W ŻYCIU I NAUCZANIU JANA PAWŁA II,
SANDOMIERZ 2007.
- ŚWIERZAWSKI W., WIARA CO CI DAJE? NOWA EWANGELIZACJA, SANDOMIERZ 1992.
- TARNAWA J., CIERPIENIE. UMIERANIE. ŚMIERĆ, KRAKÓW 2003.
- TATAR M., COMMUNIO W EUCHARYSTII - REZYGNACJA Z INDYWIDUALIZMU WIARY,
W: OSOBA WE WSPÓLNOCIE. KOŚCIÓŁ CHRYSYTOWY, „KOLEKCJA COMMUNIO”,
NR 16, POZNAŃ 2004, s. 81-89.
- TISCHNER J., MYŚLENIE W ŻYWIÓLE PIĘKNA (WYBÓR I OPRACOWANIE W. BONOWICZ),
KRAKÓW 2004.
- TOMASIK P., NAŚLADOWANIE CHRYSYTA - IDEA KATECHETYCZNA, „STUDIA
THEOLOGICA VARSAVIENSIA” 2 (2002) s. 81-89.
- TRESALTI E., INSTYTUTY ŚWIECKIE - DOŚWIADCZALNE LABORATORIUM STOSUNKÓW
KOŚCIÓŁ - ŚWIAT, W: RUTKOWSKA L., CZARCIŃSKA I. (RED.), DLA BOGA
I ŚWIATA. ŚWIECCY KONSEKROWANI, KIELCE 1993, s. 143-149.
- TUROWSKI G., ILUSTROWANY LEKSYKON POLSKICH ŚWIĘTYCH, BŁOGOSŁAWIONYCH
I SŁUG BOŻYCH, KRAKÓW 2007.
- WACH A., PIĘKNO ŻYCIA KONTEMPLACYJNEGO. ŚW. TERESA Z LISIEUX, „ŻYCIE
KONSEKROWANE” 1 (1999) s. 57-66.
- WEJMAN H., PRZYGOTOWANIE I DZIĘKCZYNIENIE - FORMY KONTEMPLACJI
EUCHARYSTII, „DOBRY PASTERZ” XXIII (1999) s. 140-150.

- WILSKI T., PNEUMATOLOGICZNY WYMIAR KAPŁANA (ZARYS PROBLEMATYKI), „DOBRY PASTERZ” 20 (1997) s. 51-63.
- WITKOWSKI J., TEOLOGIA ŁASKI WEDŁUG KSIĘDZA WINCENTEGO GRANATA, „STUDIA WŁOCŁAWSKIE” 8 (2005) s. 58-70.
- WOJTCZAK A., ZASADY POBOŻNOŚCI MARYJNEJ W NAUCZANIU JANA PAWŁA II, „SALVATORIS MATER” 3 (2003) s. 105-140.
- WOJKIEWICZ K., EUCHARYSTIA JAKO ACTO I CONTEMPLATIO, „ROCZNIKI TEOLOGICZNE (KUL)” T 52 (2005) s. 93-109.
- WOLLNY H., NAJNOWSZE DZIEJE RODZIMEJ CZCI MATKI NASZEGO ZBAWICIELA. POSOBOROWA EWOLUCJA KULTU MARYJNEGO W POLSCE, OPOLE 1995.
- WOŁYNIEC W., ADORACJA NAJŚWIĘTSZEGO SAKRAMENTU WE WSPÓŁCZESNEJ REFLEKSJI TEOLOGICZNEJ, „WROCŁAWSKI PRZEGLĄD TEOLOGICZNY” 2 (2005) s. 173-183.
- WONS K., POWIERZYĆ SIĘ JEZUSOWI. REKOLEKCJE ZE ŚW. MATEUSZEM, KRAKÓW 2005.
- WÓJTOWICZ K. (RED.), IDZIEMY NAPRZÓD Z NADZIEJĄ. ŻYCIE KONSEKROWANE W POLSCE NA POCZĄTKU NOWEGO TYSIĄCLECIA, KRAKÓW 2003.
- ŻĄDŁO K., EUCHARYSTIA SAKRAMENTEM KOMUNII, „LITURGIA SACRA” 2 (2005) s. 263-273.